

ਇਤਿਹਾਸ
ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸਾਹਿਬ
ਅਤੇ
ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ

ਲੇਖਕ : ਗਿਆਨੀ ਇਸ਼ਰ ਸਿੰਘ 'ਨਾਰਾ'

Gobind Sadan Institute for Advance Studies
in Comparative Religion
GOBIND SADAN
Gadaipur, Mehrauli, Mandi Road, Delhi

ਬਾਲ ਜਤੀ- ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ

ਇਨ੍ਹਾਂ! ਮੁਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜੱਗ ਨੂੰ ਧਰ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ॥

੧. ਇਹ! ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਮਹਾਤਮਾ ਮਨ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸੀ।
ਇਹ! ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਸਤਿਨਾਮ ਸੀ ਸੁਾਸ ਸੁਾਸੀ।
ਇਹ! ਰਹਿੰਦੇ ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਸਨ ਨਾ ਚਾਹ ਜਰਾ ਸੀ।
ਇਹ! ਮਸਤ ਖੁਮਾਰੀ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਕੈਲਾਸ ਦੇ ਵਾਸੀ।
ਇਹ! ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜਤੀ ਸਨ ਸੁਖ ਸਹਿਜ ਨਿਵਾਸੀ।
ਇਹ! ਮੁਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜੱਗ ਨੂੰ ਧਰ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ।
੨. ਇਹ! ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਘਰ ਪਰਗਟੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨਿਰਾਲੇ।
ਇਹ! ਮੂਰਤ ਸ਼ਿਵ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਅਡੋਲ ਸੁਖਾਲੇ।
ਇਹ! ਕਰ ਗਏ ਕੌਤਕ ਨਿਆਰਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਾਲੇ।
ਇਹ! ਗੋਦ ਸੁਲੱਖਣੀ ਖੇਡ ਗਏ ਬਣ ਬਾਲ ਉਜਾਲੇ।
ਇਹ! ਗਿਆਨ ਕਰਨ ਜਾਗਿਆਸੂਆਂ ਵਿਚ ਹਾਸੀ ਹਾਸੀ।
ਇਨ੍ਹਾਂ! ਮੁਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜੱਗ ਨੂੰ ਧਰ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ।
੩. ਇਹ! ਰਿੱਧ ਸਿੱਧ ਨੈ ਨਿੱਧ ਦੇ ਤੰਡਾਰੀ ਭਾਰੇ।
ਇਹ! ਜਟਾ ਜੂਟ ਤਨ ਨਗਨ ਸਨ ਤੱਪ ਤਪੇ ਅਪਾਰੇ।
ਇਹ! ਰਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਦੇਇ ਨੈਨ ਖੁਮਾਰੇ।
ਇਹ! ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਨ ਮਹਾਨ ਸਨ ਗਲ ਸੇਲੀ ਧਾਰੇ।
ਇਹ! ਕੰਵਲ ਵਾਂਗ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਹੁਲਾਸੀ।
ਇਨ੍ਹਾਂ! ਮੁਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜੱਗ ਨੂੰ ਧਰ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ।
੪. ਇਹ! ਆਏ ਸਨ ਜਿਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਭ ਸਾਧ ਸੁਧਾਰੇ।
ਇਹ! ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਗਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਪਦੇ ਠਾਰੇ।
ਇਹ! ਆਪਣੇ ਬਾਨ ਬਿਠਾਲ ਗਏ- ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਪਿਆਰੇ।
ਇਹ! ਜੈਸੇ ਉਪਜੇ ਪੇੜ ਤੇ ਤਿਹੇ ਓੜ ਪੁੱਗਾਰੇ।
ਇਹ! ਗੁਰੂ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਗੁਰ ਅਬਨਾਸੀ।
ਇਨ੍ਹਾਂ! ਮੁਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜੱਗ ਨੂੰ ਧਰ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ।

ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ! ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ

ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ

੧. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ।
੨. ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ)।
੩. ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ।
੪. ਵਡੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ।
੫. ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਲਾਇਤ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੀ।
੬. 'ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' (ਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ)।
੭. ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਕ੍ਰਿਤ ਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਬੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ)।
੮. ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਸਤਕਾਵਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੋਥੀ, ਡਾਕਟਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ।
੯. ਬਾਬਾ ਨੌਧ ਸਿੰਘ, ਕ੍ਰਿਤ ਡਾਕਟਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ।
੧੦. ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।
੧੧. ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ)।
੧੨. ਤਵਾਰੀਖ ਤੇ ਗਾਈਡ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ।
੧੩. ਮਹਾਂ ਕੋਸ਼-ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ।
੧੪. ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ।
੧੫. ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ।
੧੬. ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਾਲਿਫ।
੧੭. ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਹਿੰਦੀ- ਲੇਖਕ ਲੇਖ ਰਾਜ, ਕੇਸਵਾ ਨੰਦ ਐਮ. ਪੀ.
੧੮. ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ਼ ਦੀ ਸਿਖ-ਹਰੀ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ।
੧੯. ਦੀ ਲਾਈਫ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ (ਸ੍ਰੀ ਕੇ. ਐਮ. ਮੁਨਸ਼ੀ-ਰੀਟਾਇਰਡ ਗਵਰਨਰ ਯੂ.ਪੀ.)।
੨੦. ਤਵਾਰੀਖ ਪੰਜਾਬ ਉਰਦੂ- ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਐਮ. ਏ.।
੨੧. ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਔਰ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ-ਲੇਖਕ ਭਾਈ ਪਰਮਾ ਨੰਦ ਐਮ. ਏ.।
੨੨. ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਾਤਨ ਅਣਛਪਿਆ-ਕ੍ਰਿਤ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤਾਪ

ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਜੀ।

੨੩. ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬੀਬੀ ਲਛਮੀ-ਛਪਿਆ ਨੀਉ ਇੰਗਲੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪ੍ਰੈਸ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
੨੪. 'ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਤਿ ਉਪਦੇਸ਼' ਕ੍ਰਿਤ ਸੁਤੀਖਨਾ ਮੁਨੀ
ਉਦਾਸੀ ਛਪਿਆ ਸੰਨ ੧੯੩੧, ਇੰਡੀਆ ਪ੍ਰੈਸ ਅਲਾਹਾਬਾਦ।
੨੫. ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵਿਜੈ ਛਪੀ ਉਦਾਸੀਨ ਵਿਦਿਆਲਾ
(ਦੰਡਹੀ ਰਾਜ ਬਨਾਰਸ) ਸੰਨ ੧੯੫੧
੨੬. ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਤਾਪ (ਸਿੰਧੀ ਜਬਾਨ)
ਛਪੀ-ਸੰਨ ੧੯੪੯ ਸਤਿਨਾਮ ਪ੍ਰੈਸ (ਸ਼ਕਾਰਪੁਰ ਸਿੰਧ)।
੨੭. ਸ੍ਰੋਤਮੁਨੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਮ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਪੰਡਤ ਗੰਗੋਸ਼ਵਰਾ ਨੰਦ ਉਦਾਸੀ।
੨੮. ਸਾਧੂ ਸੁਮਨਸ ਚੰਦ੍ਰਕਾ, ਨਿਰਬਾਣ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਜੀ ਉਦਾਸੀ ਸੰਗਲ
ਅਖਾਤਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਣਛਪੀ ਪੁਸਤਕ।
੨੯. ਸ੍ਰੀ ਮੱਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੀਤਾ (ਅਦਭੁਤ ਗੀਤਾ) ਲੇਖਕ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਵਾ ਨੰਦ ਉਦਾਸੀ
ਪਰਮ ਹੰਸ (ਕੰਖਲ ਹਰਦਵਾਰ)।
੩੦. ਤੁਲਸੀ ਰਾਮਾਇਣ (ਗੋਸਵਾਮੀ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਜੀ)।
੩੧. 'ਸ਼ਾਮ ਵੇਦ' - ਦੀ ਛਾਂਦੋਗ ਉਪਨਿਸ਼ਦ, ਭਾਸ਼ਾ ਟੀਕਾ।
੩੨. ਕੁਝ ਸੀਨੇ ਬਸੀਨੇ ਦੀਆਂ ਬੇਦੀ ਬੰਸ ਤੋਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ।
੩੩. ਚਾਰ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ 'ਰਾਜਾ ਜੋਗੀ' ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕਈ ਸਾਲ ਖਰਚ ਹੋਏ, ਇਸ ਬੇਜ ਅੰਦਰ ਬੇਦੀ ਬੰਸ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਐਸੀਆਂ ਲਿਖਤੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਸੰਚੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਚਨ ਨਾਲ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ' ਦਾ ਘਰੋਗੀ ਜੀਵਨ (ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਰਮ ਪਤਨੀ ਜਗਤ ਮਾਤ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ) ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਹਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ (ਜੋ ੧੪੯੯ ਸਾਲ ਦੇ ਹੋਏ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਐਸੇ ਹਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਜੋ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਥੀਂ ਪਹਿਲੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਖਾਹਸ਼ ਹੋਰ ਵਧ ਗਈ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਨਵੇਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਪੜ੍ਹੇ।

ਹੁਣ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਨ, ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੂਜੇ ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਫੇਰ ਜੋ ਕੁਝ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦਾ ਸਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇਸ਼-ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਿਆ, ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਏਕਤਾ ਵਾਸਤੇ ਬੜਾ ਲਾਭਕਾਰੀ ਤੇ ਆਵਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ 'ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਿਸ਼ਨ ਦਾਸ' ਐਮ.ਏ. ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਰਦੂ ਛਾਪੀ 'ਤਵਾਰੀਖ ਪੰਜਾਬ' ਦੇ ਸਫਾ ੯੯ ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਉਦਾਸੀ ਲੋਕ ਬੀ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਤਾਲੀਮ ਕੇ ਮਾਨਤੇ ਥੇ ਜੈਸੇ ਸਿਖ ਲੋਗ! ਮਗਰ ਇਨਕੇ ਮਤ ਮੈ ਘਰ ਬਾਰ ਕੇ ਛੋੜਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਥਾ।'

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਦੱਸੀ ਹੈ ਕਿ ਉਦਾਸੀ ਲੋਕ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਤਾਲੀਮ (ਸਿੱਖਿਆ) ਨੂੰ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਜੈਸੇ ਸਿਖ ਲੋਕ। ਪਰ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਗਲਤ ਲਿਖ ਗਈ ਹਨ ਕਿ ਉਦਾਸੀ ਮਤ ਵਿਚ ਘਰ ਬਾਰ ਛੋੜਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਐਸਾ ਲਿਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਉਦਾਸੀ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀ ਨਾ ਵਾਕਫੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਦਾਸੀ ਮਤ ਨੇਤਾ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਆਪ ਬਾਲ-ਜਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਪਣਾ ਜਾ-ਨਸੀਨ 'ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ' ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਆਪਣੀ ਇਸੇ 'ਤਵਾਰੀਖ ਪੰਜਾਬ' ਵਿਚ ਅਗੇ ਜਾਕੇ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵੀ ਗਲਤ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਉਦਾਸੀ ਮਤ ਕੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਕੇ ਲੀਏ ਏਕ ਖਤਰਾ ਸਮਝਤੇ ਥੇ। ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਘਰ ਬਾਰ ਕੇ ਤਰਕ ਕਰ ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਕਬੀ ਸੱਚਾ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਬਨ ਸਕਤਾ।'।

ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੀ ਨੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਲਿਖ ਕੇ- ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚੁਬਾਨੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਦਸਿਆ, ਤੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਭਾਰੀ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਅਤੇ ਨਫਰਤ ਵਧਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਬੀ ਹੁਣ ਤੀਕ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦਾ ਇਹੀ 'ਮਤ ਸਿਧਾਂਤ' ਰਿਹਾ ਕਿ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੋਈ ਤਿਆਗੀ ਜਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਹੋ ਕੇ ਜੈਸਾ ਚਾਹੇ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਏ। ਪਰ ਪਖੰਡ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ 'ਕਰਤਾਰ' ਦੀ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਨੇਕ 'ਦਿਲ ਖੁਦਾਈ ਬੰਦਾ' ਬਣ ਕੇ ਰਹੇ! ਇਸੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੋਇਆਂ ਆਪ ਸਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਸਿਖ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਅਤੇ ਤਿਆਗੀ ਵੀ ਹੋਏ। ਜੋ ਹੁਣ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਸਦਾ ਰਹਿਣਗੇ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕੁਝ ਖੋਪਕ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਹੀ ਮੰਨ ਰਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਲੋਂ ਕੁਝ ਹੁਕਮ ਅਦੁਲੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਹੋਰ ਕੁਝ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਐਸਾ ਹੋਣ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਣ ਕੀ ਸੀ? ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਉਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਪੁਰ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਅੰਤਮ ਸਵਾਸਾਂ ਤੀਕ ਜੋ ਕੁਝ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਕਿਤਨੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸਨ?

ਉਧਰ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ (ਜੋ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੂਜਯ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕੁਝ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਸਦੇ ਹੋਇਆਂ, 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਵੀ ਇਕ ਅਯੋਗ ਦੂਸ਼ਣ ਬੇਪਿਆ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਹੋਇਆ ਲਿਖ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਇਸਪੁਸਤਕ ਦੇ, 'ਭਾਗ ਦੂਜੇ' ਵਿਚ ਪਾਠਕ ਪੜ੍ਹਨਗੇ, ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲਾਂ

ਵੀ ਮਨ ਘੜਤ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਜਾਂ ਮਹਾਨਤਾ ਦੇ ਵੀ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ੨ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ। ਤੈਸੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ 'ਆਤਮ ਸਰੂਪ' ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਅਤੇ 'ਸਰੂਪ ਜੀ' ਨਾਮ ਨਾਲ ਬੁਲਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਹਾਲ ਅਗੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਪਾਠਕ ਪੜ੍ਹਨਗੇ। ਕੁਝ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ 'ਤਵਾਰੀਖ ਪੰਜਾਬ' ਦੇ ਸਫਾ ੧੦੫ ਉੱਤੇ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

“ਉਦਾਸੀ ਫਿਰਕਾ ਕੇ ਨੇਤਾ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਾਨ ਲੀਆ ਥਾ। ਇਸ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਯੇਹ ਥੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਜੋ ਉਨ ਕੇ ਪਿਤਾ ਥੇ, ਔਰ ਜਿਨਕਾ ਵਹੁ ਬਹੁਤ ਏਹਤਰਾਮ ਕਰਤੇ ਥੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਕੋ ਗੱਦੀ ਪਰ ਬਿਠਾਇਆ ਥਾ।”

ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਬਾਬਤ ਨਿਯੁੰਨਤਾ ਸੂਚਕ ਜਾਂ ਨਿਖੇਧੀ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਰਿਹਾ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਐਸਾ ਫੁਰਨਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਭਾਰੀ ਪਾਪ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਹੜ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਪਿਰਾਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਮੈਨੂੰ ਆਯੋਗ ਭਾਸਿਆ। ਤਦੇ ਉਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁਲੇਖੇ ਭਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਭਰਿਆ ਨਿਰਣਾ ਲਿਖ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਸੱਚ ਕੀ ਹੈ?

ਫੇਰ ਇਸ! ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਅੰਦਰ, ਸੰਨ ੧੯੨੦-੨੧ ਦੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ 'ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ' ਹੱਥ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੁਖਦਾਈ ਸੀ, ਤੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਬਚਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਉਦਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ “ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ” ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਐਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਿਵਾਇ ਏਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕਿਹਾ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਸਨ ਪਰ ਚੇਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤਾਂ ਗਵਾਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਅਗੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ! ਚੇਲੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੇ ਹੀ ਸਨ, ਤੇ ਇਸੇ

ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਿਖ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਸਦੀਆਂ ਥੀਂ ਸੱਕੇ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁਲੇਖੇ ਭਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਦੀਆਂ ਸਿਖ ਸੰਤਾਨਾਂ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ 'ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ' ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਜਿਸ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਬਲ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ 'ਅਦਰਸ਼ਕ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ' ਜਾਤੀ ਸੁਧਾਰ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਏਕਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਢਿੱਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਏ ਰੱਖਿਆ ਸੀ।

ਬਸ! ਐਸੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸਹੀ ਰੂਪ ਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਕਰਾਣਾ ਤੇ ਦੋ-ਤਰਫੀ ਪੈ ਚੁਕੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦਾ 'ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ' ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪਵਿਤਰ ਚਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ (ਜਾਤੀ ਸੁਧਾਰ) ਜਾਂ 'ਸਤਿਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪਣ ਜਪਾਣ' ਦੇ ਨਾਲ ੨ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਧਰਮ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਦਾ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਤਨਾ ਕੁਝ ਪੁਰਸਾਰਥ ਕੀਤਾ ਸੀ?

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਧਰਮ ਸਿਧਾਂਤ

ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਭੇਜੇ ਆਏ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਾਂ ਸਰਬ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਜਲਦੇ ਭੁੱਜਦੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਸਹਿ ਨਾ ਸਕੇ, ਤੇ ਉਪਰਾਮ ਚਿੱਤ ਹੋ ਘਰ ਬਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਫਕੀਰਾਨਾਂ ਵੇਸ ਵਿਚ-ਦੁੱਖੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਤੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾਏ ਸਨ।

'ਬਾਬਾ ਦੇਖੇ ਧਿਆਨ ਧਰ ਜਲਤੀ ਸਭ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਿੱਸ ਆਈ। ਬਾਝਹੁ ਗੁਰੂ ਗੁਬਾਰ ਹੈ-ਹੈ ਹੈ ਕਰਦੀ ਸੁਣੀ ਲੋਕਾਈ।

ਬਾਬੇ ਭੇਖ ਬਣਾਇਆ ਉਦਾਸੀ ਕੀ ਰੀਤ ਚਲਾਈ।

ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੋਧਨ ਧਰਿਤ ਲੁਕਾਈ। ੪(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੧)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁੱਖ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਭੁੱਲੇ ਭਟਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ (ਸਿਖਿਆ) ਸੁਣਾ ਕੇ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਣ ਦਾ ਰਾਹ ਦਸਿਆ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਸਾਰ ਅੰਸ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬੰਦੇ ਰੱਬ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਜੇ ਆਏ ਤੇ ਇਕੋ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਹਨ। ਉਸੇ ਰੱਬ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਨਿੱਕੇ ਮੋਟੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰਦੇ ਤੇ ਇਸੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਗੋਤਾਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤਾਂ ਗੋਤਾਂ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਉਚ ਕੋਈ ਨੀਚ ਨਹੀਂ। ਸਗੋਂ ਉਚ ਤੇ ਨੀਚ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਭਾਵਾਂ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਉਚ-ਨੀਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਛਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਰਾਵਣ ਤੇ ਕੰਸ ਨੀਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਅਤੇ ਸੂਦਰ ਵੈਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭੀਲਣੀ ਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਬਾਲਮੀਕ ਉੱਤਮ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਉਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਰਖਣਾ, ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ, ਵੰਡ ਖਾਣਾ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਕਰਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਤੇ ਸੁਫਲ ਬਨਾਣਾ ਚਾਹੀਏ।

ਫੇਰ ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਤੇ ਚੋਰ ਜਬਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ੨ ਹੱਕ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਵਰਤਣ। ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ (ਮਜ਼ਹਬ) ਫਿਰਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧਤ ਹੋਵੇ ਪਰ ਗਰੀਬਾਂ-ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਅਤੇ ਦੁਖੀਆਂ ਉਤੇ ਤਰਸ ਕਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਵੰਡਣਾ (ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਣੀ) ਮਿਥੇ। ਤਦ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ "ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ" ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਂ ਮਹਾਨ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਿਖਿਆ ਸੀ। ਜੋ ਜੋ ਇਸ ਸਿਖਿਆ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਤੇ ਮੰਨਦੇ ਰਹੇ ਉਹ ਸੁਖੀ ਹੋਏ ਤੇ ਸਿਖ ਕਹਾਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸਾਂਝੇ "ਅਦਰਸ਼ਕ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ" ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਧਿਆਏ ੫ ਵਿਚ ਇਉਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ-

"ਤਿੰਨ ਇਹ ਕਲ ਮਹਿ ਧਰਮ ਚਲਾਯੋ॥ ਸਭ ਸਾਧਨ ਕੋ ਰਾਹ ਬਝਾਯੋ॥ ਜੇ ਤਾਕੇ ਮਾਰਗ ਮਹਿ ਆਏ॥ ਤੇ ਕਬਹੂ ਨਹੀਂ ਪਾਪ ਸੰਤਾਏ॥ ਜੇ ਜੇ ਪੰਥ ਤਵਨ ਕੇ ਪਰੇ॥ ਤਾਪ ਪਾਪ ਤਿਨਕੇ ਪ੍ਰਭ ਹਰੇ॥"

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ (ਦੇਸ਼ ਸੁਧਾਰ) ਹਿਤ ਭਗਵੇ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨ ਕੇ (ਉਦਾਸੀ ਭੇਸ) ਵਿਚ ਚਾਰ ਵਡੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜੋ ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ।

"ਭਗਤੋ ਚੀਰ ਸ੍ਰੀਰ ਬਿਰਾਜੈ, ਜਿਨ ਕੇ ਦਰਸਨ ਕਲ ਮਲ ਭਾਜੈ॥"

(ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧੇ ਧਿਆਏ ੧੫)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਉਥੋਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਭਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਗਤ ਦਾ ਮੁਖੀਆ ਬਣਾ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੁਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਮੰਜੀ (ਗੱਦੀ) ਬਹਾ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰ ਸੈਨ ਸੁਧਰ ਸੈਨ, ਝੰਡਾ ਬਾਡੀ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵ ਨਾਭ ਅਤੇ ਬਗਦਾਦ ਦੇ ਪੀਰ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਆਦਿਕ ਕਈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇੰਦ੍ਰ ਸੈਨ-ਸੁਧਰ ਸੈਨ ਤੇ ਝੰਡੇ ਬਾਡੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

"ਇੰਦ੍ਰ ਸੈਨ ਮੰਜੀ ਅਬ ਲੀਜੈ-ਪੁਰ ਕੇ ਗੁਰ ਹੋਵੈ ਰਹਿਨ ਕਰੀਜੈ॥"

ਤਦ ਇੰਦ੍ਰ ਸੈਨ ਨੇ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜੇ ਆਪ ਨੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪੱਕਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਣਾ ਦਿਤਾ।

ਨਿਸਚਾ ਦ੍ਰਿੜ ਜਬ ਤਿਨੈ ਲਖਾਇਆ ਮੰਜੀ ਪਰ ਝੰਡਾ ਬੈਠਾਇਆ॥

ਸਰਬ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਰਕੈ॥ ਪੁਰ ਕੇ ਪਠਾ ਰਜਾਇ ਉਚਰ ਕੈ॥

ਝੰਡੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਨਾਇਆ॥ ਸੁਨ ਨਰੇਸ ਨਰ ਦੇਕ ਪਠਾਇਆ॥

(ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬਾਰਧੇ ਧਿਆਏ ਪੜ)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਧਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੀ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਕਿ ਚਾਰੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਮੁਕਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਏ ਵਸੇ ਸਨ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ੩੦ ਸਾਲ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਉਤੇ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪ ਸੰਸਾਰੀ ਕਪੜੇ ਪਾ ਬੈਠੇ ਸਨ।

"ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ ਸਗਲ ਉਤਾਰਾ॥"

ਪਹਿਰ ਸੰਸਾਰੀ 'ਕਪੜੇ ਮੰਜੀ ਬੈਠ ਕੀਆ ਅਵਤਾਰ' (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੧) ਫੇਰ ੭ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਗੁਰਗੱਦੀ ਅਟੱਲ ਰਖਣ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਗੁਰੂ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ' ਨੂੰ ਅਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਐਸਾ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ। ਬਲਿਕੇ ਪਹਿਲੇ ਥੀਂ ਇਹ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪ੍ਰਥਾਏ ਦਿਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਰਾਹੀਂ "ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ" ਵੀ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜੋ ਜੋ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਨਿਰਬਾਣ ਬ੍ਰਿਤੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਧੇ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਚਾਲੂ ਉਦਾਸੀਨ ਮਤ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਹੀ ਫਰਕ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹਿਤ ਤਿਆਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ¹⁰ ਹੈ, ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਸਮੇਂ ਕਈ ਗ੍ਰਹਿਸਥ

ਦੇ ਝੰਬੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਡੰਗ ਹੋ ਕੇ ਤਿਆਗੀ ਬਣਦੇ ਰਹੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਘਰ ਦਰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਬਿਖਰੇ ਹੋਏ ਭੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਤਿਆਗੀ ਸੰਤਾਂ, ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਸੁੱਧਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਅਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਪੂਜਕ ਚੇਲੇ ਤੇ ਸੇਵਕ ਸਹਿਲੇ ਸੁਧਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਸੁਧਾਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾ-ਨਸੀਨਾਂ ਦੇ ਸਦਾ ਸਹਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸੱਚਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਜੋ ੨ ਸੁਭ ਕਾਰਨਾਮੇ ਜਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਕਰ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਅਤੇ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੁਝ ਕੁ ਹਾਲ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਪਾਠਕ ਪੜ੍ਹਨਗੇ। ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਧਰਮ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਨਿਜ਼ਾਨਾ ਇਕੋ ਰਿਹਾ, ਸਿਰਫ ਬਾਹਿਰ ਦੀ ਸ਼੍ਰੀਰਕ ਰਹਿਤ ਬਹਿਤ (ਪਹਿਰਾਵਾ) ਥੀਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਡਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਦਿਸ ਆਇਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਜੋ ਜੋ ਹਦਾਇਤਾਂ (ਸਿਖਿਆ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ੨ ਸਮੇਂ ਤੀਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਪੂਰਾ ੨ ਅਮਲ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਆਪਣੇ ੨ ਸੇਵਕਾਂ ਸਿਖਾਂ ਤਾਂਈ ਵੀ ਆਪਣੀ ੨ ਰੀਤ ਦਾ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਂਦੇ ਰਹੇ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੇਤ ਕਲਾ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਤੱਲੇ ਵਿਚ ਰਖੀ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਕ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦੀ ਰਹੀ। ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਵਲੋਂ ਅਸਥਾਪਤ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਲਸਾ (ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਰੂਪ) ਗੁਰੂ ਕੀ ਤਾਬੇ ਦੇਹ ਧਾਰੀ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਹੋਇਆ ਖੰਡੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ (ਕਾਰ ਮੁਖਤਾਰ) ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਸੰਚਾਲਕ ਹੈ।

ਐਸੇ ਹੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾ-ਨਸੀਨ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਥਾਪੇ ਚਾਰ ਧੁੰਣਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਤਾਂ ਮਹੰਤਾਂ ਜਾਂ ਸਬੰਧਤ ਮੰਡਲੀ ਦਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ੨ ਚੇਲਿਆਂ ਜਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਂਦੇ ਹਨ, ਐਸਾ ਕਈ ਹੋਰ ਵੀ "ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ" ਸਿਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਅਜੇ ਤੀਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪੂਜਕ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ੨ ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਦਾਤੇ ਸੰਤ ਜਾਂ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ "ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼" ਦਾਤਾ ਦੇਹਿ ਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਇਸ਼ਟ ਟੇਕ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ

ਪੜ੍ਹਦੇ ਆਪਣੇ ੨ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਅਖਾੜਿਆਂ ਜਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਿਰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਿਆਣੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਦੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮੋਤੀ ਮਣਕੇ ਹਨ। ਜੇ ਭਗਵੇ, ਪੀਲੇ, ਲਾਲ ਨੀਲੇ ਜਾਂ ਚਿੱਟੇ ਕਾਲੇ, ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਪਰ ੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮੁ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਸੂਤਰ (ਧਾਰਾ) ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰੋਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸਾਧਾਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ, ਨਾਮਧਾਰੀ, ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਸਿਖ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ, ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ, ਨਿਰਮਲ ਪੰਥੀ, ਅੱਡਣ ਸ਼ਾਹੀ, ਸੁਥਰੇ ਸ਼ਾਹੀ ਆਦਿਕ ਇਕੋ ਕੁਝ ਭਾਈ ਭਾਈ ਹਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਇਸ਼ਟ ਉਪਾਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਸਦਾ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਿਲ ਕੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਾਂਝੇ 'ਧਰਮ ਸਿਧਾਂਤ' ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਦਰਸ਼ਕ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਰੱਬ ਨਾਲ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਉਹ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ (ਸਾਂਝਾ ਲੰਗਰ ਚਲਾਕੇ) ਵੰਡ ਛਕਦੇ ਤੇ ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ।

“ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ, ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ॥”

ਉਮੀਦ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਬਾਬਤ ਲਿਖਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਪੈ ਚੁਕੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰਕ ਸਰੂਪ ਜਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਕਰਾਏਗੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਕ 'ਧਰਮ ਸਿਧਾਂਤ' ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਲੋਕ ਭਲੇ ਹਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਸੁਧਾਰਨ ਵਲ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਧਾਏਗੀ।

— ਲੇਖਕ

‘‘ਕਰਾਮਾਤ’’

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਲੋਂ ਵਿਖਾਈਆਂ ਕੁਝ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਮਾਦਾ ਪ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਥੀ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਪਰ ਯਕੀਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਸਮੇਜ਼ਮੀ (ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਯੋਗੀ) ਅਗਰ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰ ਵਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰੂਹਾਨੀ ਸ਼ਕਤੀ (ਆਤਮਕ ਬਲ) ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਸੱਚੇ ਯੋਗੀ ਵੀ ਕੁਝ ਚਾਹੁਣਾ ਤਾਂ ਵਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਜੈਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਸਬੂਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਐਸੇ ਹੀ ਸਿਖ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਦਸਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਸਿਖਾਂ ਜਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਿਕਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਕਿ ਉਹ! ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ ਅਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਉਹ ਮੂੰਹ ਥੀ ਆਖਦੇ ਰਹੇ ਸਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਫੇਰ ਰੱਬ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਵੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਸਾਰੇ ਪੱਥਰਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ੨ ਪਾਰਸ ਅਤੇ ਕੋਹੇਨੂਰ ਜਿਹੇ ਪੱਥਰ ਵੀ ਨਿਕਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਸੱਪਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਣੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਡੱਸਣ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ, ਪਰ ਇਕ ਐਸਾ ਸੱਪ ਵੀ ਮੈਂ (ਲੇਖਕ) ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਅਗੇ ਘਾਹ ਦਾ ਪੁਲਾ ਰਖ ਕੇ ਸਪੇਰੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਠੋਕਰ ਮਾਰੀ, ਤਦ ਉਹਦੀ ਫੁੰਕਾਰ ਨਾਲ ਘਾਹ ਦਾ ਪੁਲਾ ਅੱਗ ਲੱਗ ਕੇ ਸੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਪ ੧ ਗਿੱਠ ਲੰਮਾ ਸੀ।

ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਜੈਸੇ ਕਿਤੇ ੨ ਪਦਮਣੀ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਜਿਹੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿਚ ਤਾਰੇ ਵਾਂਗੂੰ ਚਮਕਦਾ ਪਦਮ ਸੀ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਵਿਚ ਪਦਮ ਹੈ ਝਿਲ ਮਿਲ ਝਮਕੈ ਵਾਂਗੂੰ ਤਾਰੇ ਫੇਰ ਕਈ ਬੰਦੇ ਐਸੇ ਵੀ ਵੇਖੇ ਸੁਣੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰ ਭਰ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਪੱਥਰ ਫਟ ਜਾਂਦੇ। ਬੰਦੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਬਿਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕੀਂ ਆਖਦੇ ਨਜ਼ਰ ਲਗ ਗਈ ਹੈ। ਐਸੇ ਹੀ ਰੱਬ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਇਨਸਾਨ ਐਸੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੋਲੇ ਵਾਕ (ਬਚਨ) ਨਾਲ ਕਈ ਬੰਦੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਜਿੰਦੇ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਜਾਂ ਕੁਝ ਉਹ ਮੂੰਹ ਥੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਤਤਕਾਲ ਸੱਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

“ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਮੁਖ ਤੇ ਜੋ ਬੋਲੈ ਈਹਾਂ ਉਹਾਂ ਸਚੁ ਹੋਵੇ॥”

ਐਸੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜਤੀ ਦੇ ਵਾਕ ਵੀ ਪੂਰੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ, ਜੋ ਕਈ ਸਾਖਈਆਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੰਨੇ, ਜਾਂ ਸਧ ਬਚਨ ਅਟਲਾਧਾ, ਜਾਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਸੱਤ ਹੋਣਾ ਮੰਨੇ। ਪਰ ਹੈ ਠੀਕ ਕਿ ਰੂਹਾਨੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ (ਵਾਕ ਸਿਧੀ) ਕਰਾਮਾਤ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਥਾਇ ਕਿਹਾ ਸਿ ਕਿ ਤੁਸਾਡੇ ਕਰਾਮਾਤ ਰਹੇਗੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਵਡੇ ਥੀਂ ਵਡੇ ਜਾਬਰ ਹਾਕਮਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਤਾਂਈਂ ਵੀ ਇਹ ਸੱਚ ੨ ਸੁਣਾਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ। ਵਰਨਾਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਜਤਾਉਣ ਥੀਂ ਉਹ ਸਗੋਂ ਲਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਐਸੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਬਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਾਕ ਹਨ।

ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਜਾ ਕਉ ਫੁਰੀ ਤਬ ਕਾਹੁ ਸਿਉ ਕਿਆ ਕਾਜ॥

ਤੇਰੇ ਕਹਨੇ ਕੀ ਗਤਿ ਕਿਆ ਕਹਉ ਮੈ ਬੋਲਤ ਹੀ ਬਡਲਾਜ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੦੩)

ਫੇਰ ਜਿਸ ਪਾਸ ਧਨ ਹੋਵੇ ਉਹੀ ਚੰਗੇ ਯਾ ਮੰਦੇ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪਾਸ ਹੈ ਹੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕੰਗਲਾ ਕੀ ਕਰੇਗਾ? ਐਸਾ ਹੀ ਰੂਹਾਨੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਬਾਬਤ ਵੀ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੀਏ।

***

ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿਲਾ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਚਾਈ ਤੋਂ ਪਾਰਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ਼ਿਲਾ ਸਾਹਿਬ

ਇਹ ਉਹ ਸ਼ਿਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਰਾਵੀ ਉਤੇ ਤਰਾਕੇ ਪਾਰ ਲੰਘੇ ਸਨ। ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਸ਼ਿਲਾ ਦੀ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਦੇ ਚੰਬੇ ਰਿਖੇ ਪੁਜਾ ਹੋਈ ਹੈ।

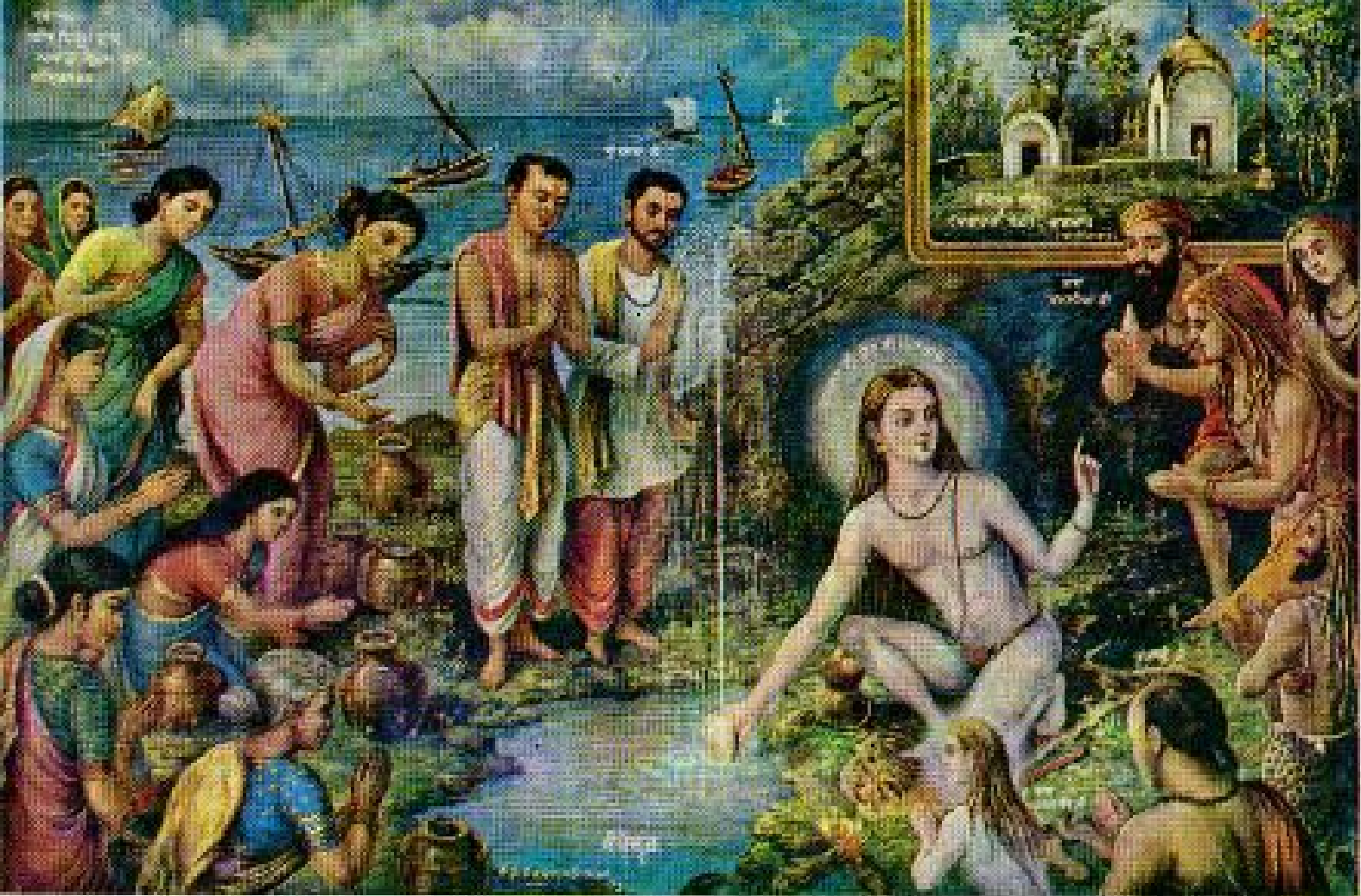

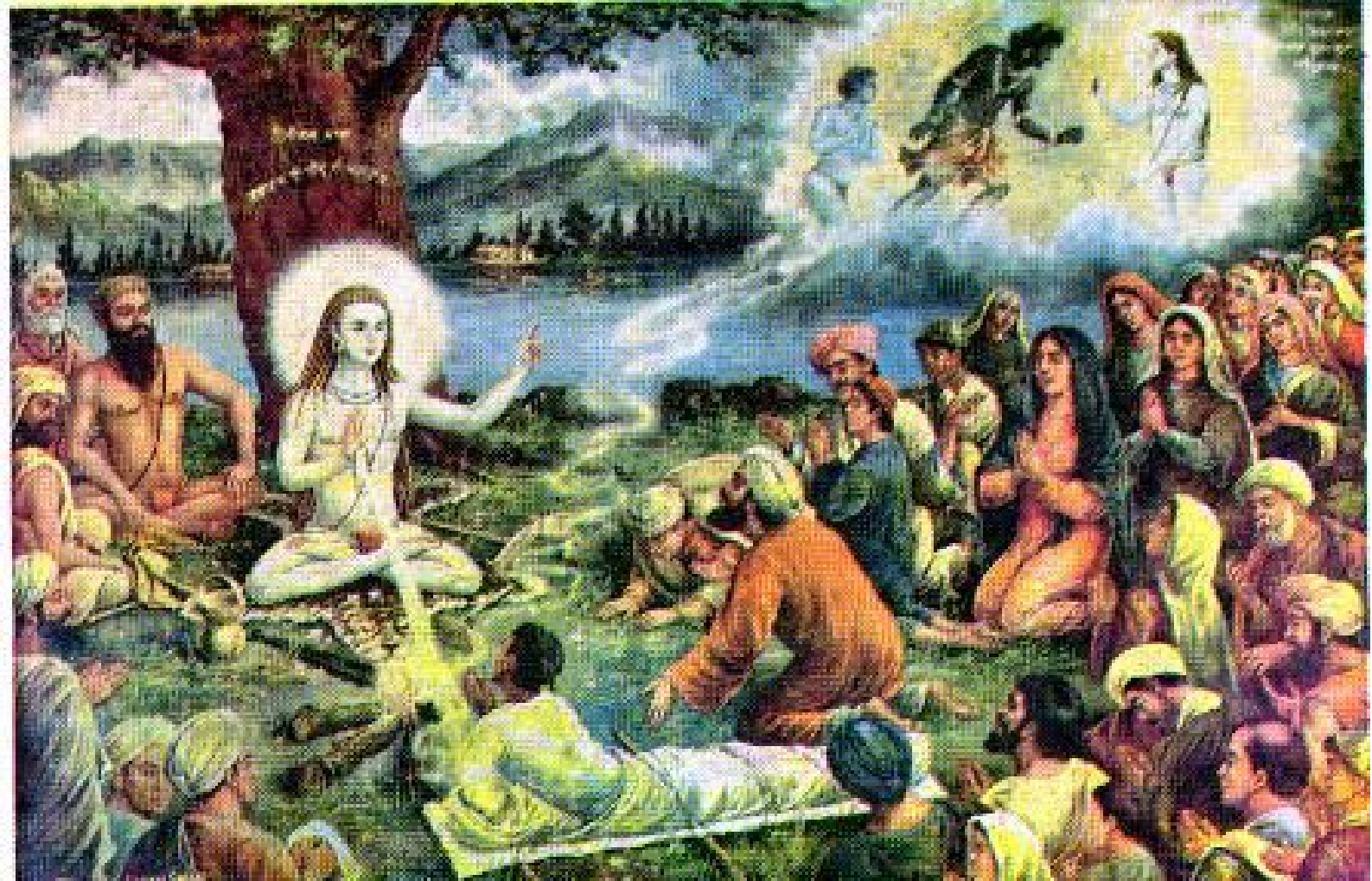
ਪ੍ਰਿਥੀਨਾਥਪੁਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ : ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਹੇਮ ਨੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਿਥੀਨਾਥਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸੰਨ ੧੭੬੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੰਨ ੧੭੬੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਹੇਮ ਨੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।

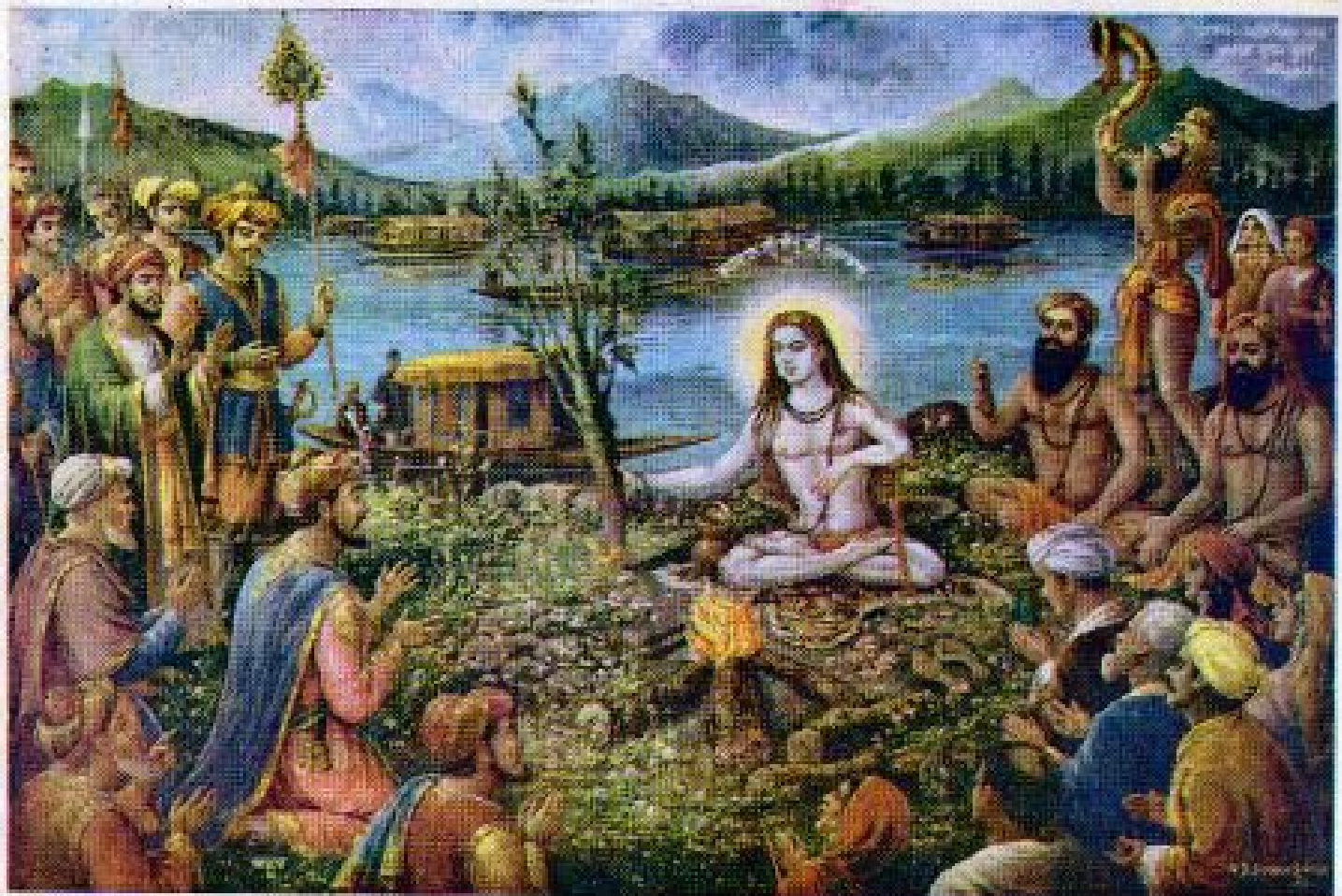

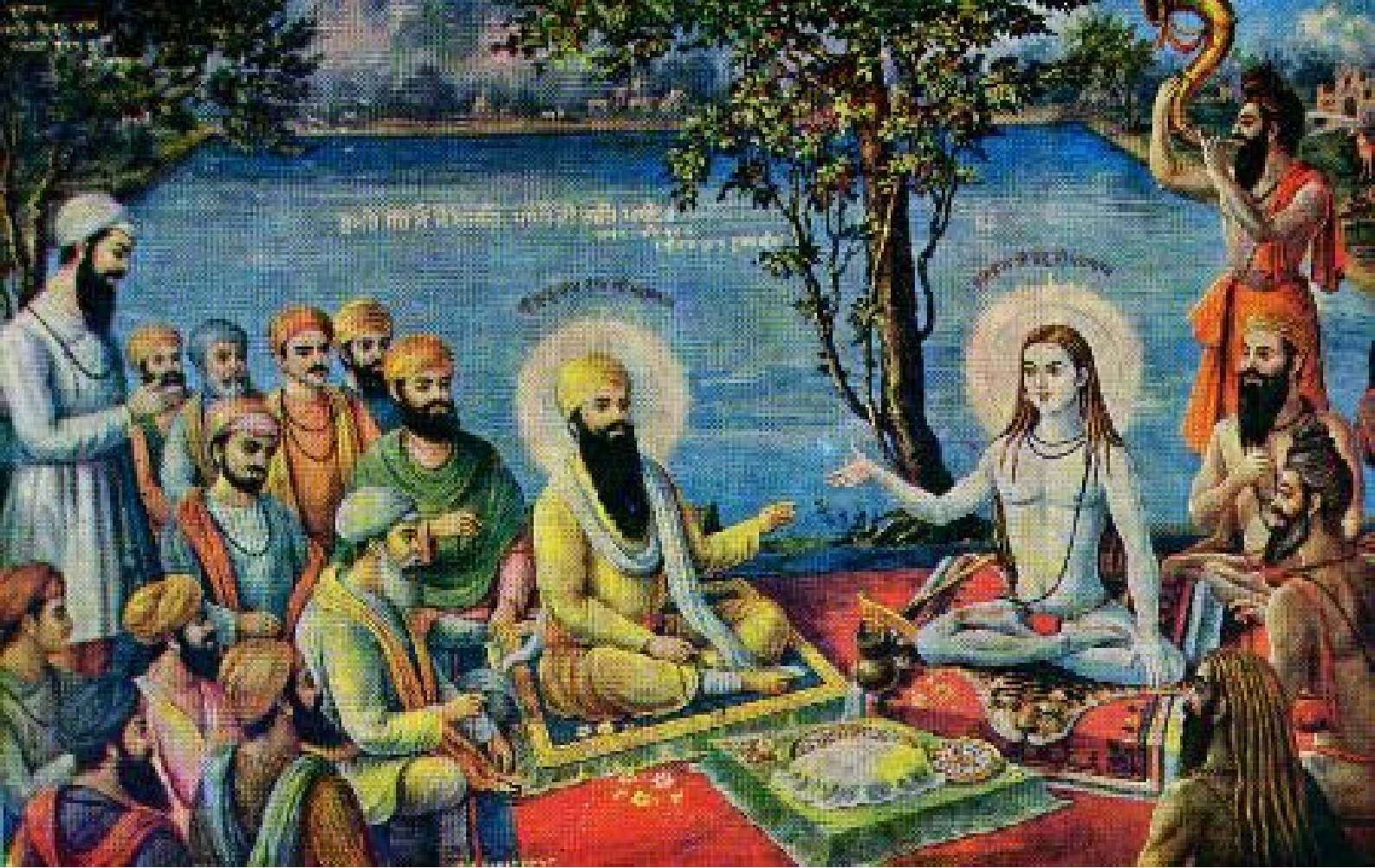

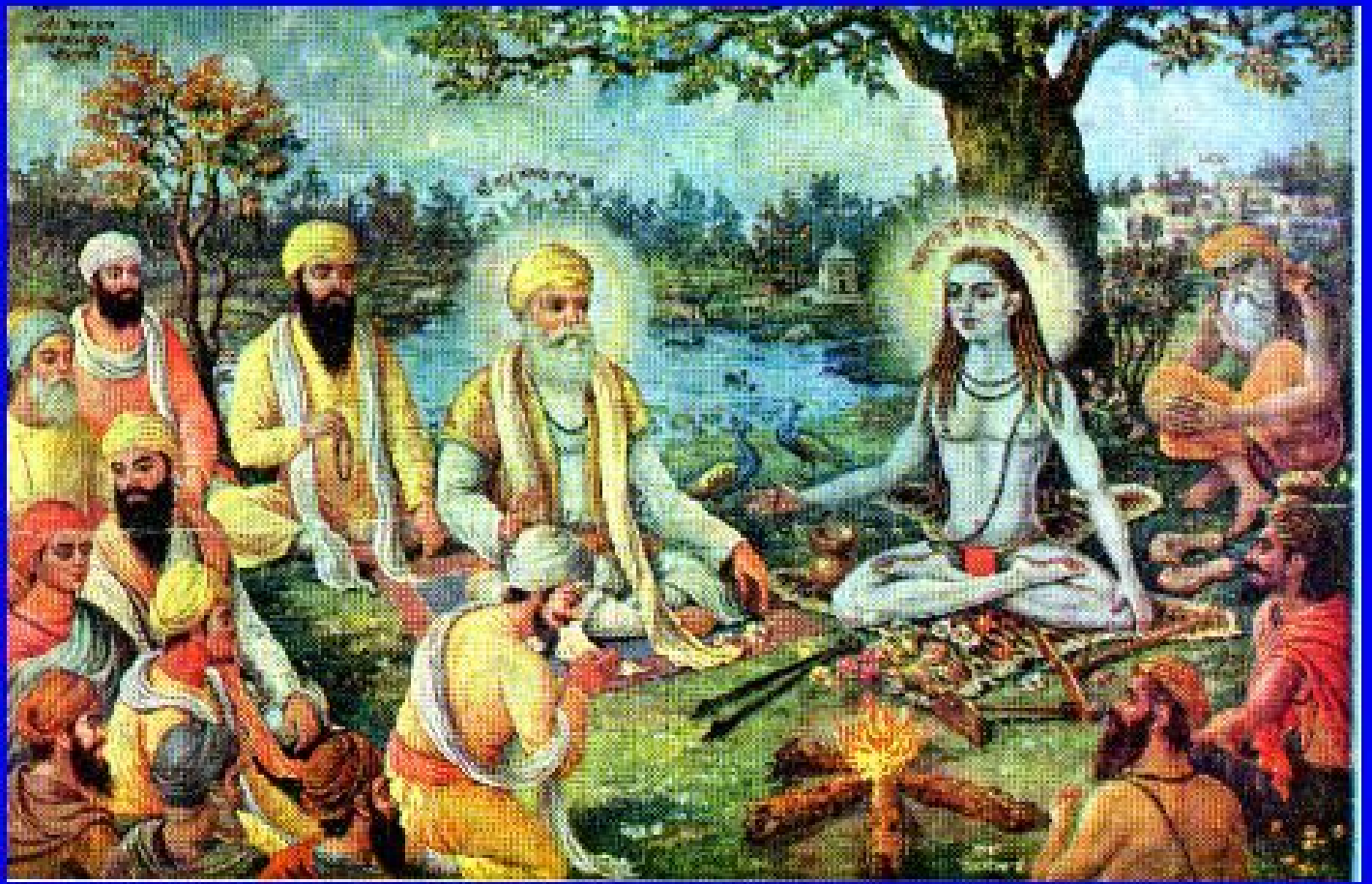

ਇਸ ਨੇ ਹੀ ਸੋਚ ਲੀ ਅਸਰੋਂ ਦੇ ਕਲਮ ਸਰੂਪ ਸੀ ਤੇ ਪਰੇ ਦੇ ਅਸਰੀ ਅਰਥ ਸੀ ਅਰਥ ਧਾਰਮੀ ਹਿੰਦੂ ਸੰਤ ਦੇ ਦਿਲ ਸੋਚੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿਸੇ।

ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਛੁੱਟੀਆਂ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਸੰਮਤ ੧੫੫੮ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਦੇ ਯਾਦ ਕਰਨ ਤੇ ਦੋ ਵੇਰ ਮੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਆਏ। ਫੇਰ ਉਥੋਂ ਹੀ ਦੂਜੀ ਤੀਜੀ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ, ਅਤੇ ੨੧ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਸੰਮਤ ੧੫੭੯ ਨੂੰ ਫੇਰ ਤਲਵੰਡੀ ਆਏ। ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਬੁਝ ਦੇਰ ਰਹੇ। ਜਦ ਉਹ ਵੀ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਤਾਂ ਸੰਭਾਲ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਪੱਖੋਕੇ ਆ ਕੇ ਪਰੀਵਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਨ ਦਿਤੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਵੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਧਾਰ ਗਏ, ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਸਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਥੇ ਟਿਕਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਚੌਥੀ ਉਦਾਸੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਫੇਰ ਸੰਮਤ ੧੫੮੯ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਏ ਤੇ ਗਾਫੀ ਅਰਸਾ ਇਥੇ ਰਹੇ। ਉਪ੍ਰੰਤ ੧੫੯੦ ਦੀ ਸ਼ਿਵਰਾਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਅੱਚਲ ਵਟਾਲੇ ਗਏ, ਤੇ ਨਵਾਂ ਸੰਮਤ ੧੫੯੧ ਦੇ ਚੜ੍ਹੇ ਤੀਕ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਕੇ ਸਿਧਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੁੜ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਏ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਛਡਿਆ ਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮੁਲਤਾਨ ਵਲ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰਦੇ ਗਾਫੀ ਦਿਨ ਇਥੇ ਰਹੇ। ਵਾਪਸੀ ਉਤੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਦਿਵਾਲੀ ਨੇੜੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਏ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਆਪ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਯਾਤਰਾ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਈ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਕੇ ੩੦ ਸਾਲ ਰੱਜ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਦੇ ਸਫਰ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸ਼ਰਮਸ਼ਾਲਾ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ 'ਸੱਤ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ' (ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਟਕਸਾਲ) ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਥਾਪ ਕੇ ਆਸਨ ਲਾ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸ਼ਿਵਰਾਤ੍ਰੀ ਸਮੇਂ ਅੱਚਲ ਵਟਾਲੇ ਤੇ ਫੇਰ ਮੁਲਤਾਨ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਸਾ ਪਾ ਦਿਤਾ, ਕਿ ਆਪ ਅਜੇ ਵੀ ਟਿਕ ਕੇ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਮੇਤ ਕਿਤੇ ਲੰਮੇ ਦੌਰੇ ਫੇਰ ਨਾ ਚਲੇ ਜਾਣ?

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਵਾਮੀ ਅਗੇ ਤਾਂ ਅੱਖ ਚੁੱਚੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਇਕ ਦਿਨ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੈਠੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇਉਂ

ਆਖਿਆ-

“ ਬਾਲਾ ਜੀਉ! ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤੱਪਾ ਜੀ ਨਾਲ ਬਾਹਰਿ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਰਹੀ-ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਿਕਣ ਦੇਵੇ। ਉਹ ਤੁਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਜਾਵੋ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਨਾ ਜਾਵਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਹੁਣ ਬਾਹਰ ਦੀ ਖੋਚਲਾਂ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖੋ, ਘਰੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਬਚਿਆ ਪਾਸੇ ਸੇਵਾ ਕਰਾਉਣ। ਬਾਲਾ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਮਨਾਉਗੇ ਤਾਂ ਮੈਨ ਜਾਣਗੇ। ”

ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਅਗੇ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਆਖਣ ਵਿਚ ਝਾਕਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿਤੀ, ਤੇ ਆਪ ਵੀ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲੀਤੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਆਸ਼ਾ ਵੀ ਸਮਝ ਲਿਆ, ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਂ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ‘ਜੱਗ ਗੁਰਤਾ’ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਬਿਠਾਵਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਸਾਡੇ ਪਿਛੋਂ ਤ੍ਰਿਹਣ ਗੋਤ ਦੀ ਛਤ੍ਰੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਿਛੋਂ ‘ਅੰਗਦ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਸਾਡਾ ਦੂਜਾ ਸਰੂਪ ਹੋਏਗਾ। ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਉਸ ਸਰੂਪ ਅੰਦਰ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਰ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਕਿਵੇਂ ਵੱਸ ਰਹੇ ਹਾਂ? ਇਸ ਜਿਕਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਾਰਧੇ ਪਿਆਏ

46 ਵਿਚ ਐਸਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬਾਲਾ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ-

ਦੋਹਰਾ- ਇਕਨ ਦਿਹੋ ਅਬ ਤਪੇ ਕੋ ਬਿਚਰਨ ਕੀਨ ਬਿਸਾਲ,

ਦੇਸ ਬਿਦੇਸਨ ਕੇ ਬਿਖੈ ਰਹਯੋ ਸੰਗ ਚਿਰ ਕਾਲ।

ਚੋਪਈ- ਲੇ ਤੁਝ ਕੋ ਨਿਜ ਸੰਗ ਸਿਧਾਰੈ।

ਬਾਹਿਰ ਕਾਲ ਬਿਸਾਲ ਗੁਜਾਰੈ।

ਹਮਰੇ ਪਾਸ ਰਹਿਨ ਦਿਹੁ ਅਬ ਹੀ।

ਤੁੱਝ ਬਿਨ ਜਾਇ ਵਹਿਰ ਨਹਿ ਕਬਹੀ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਲਾ ਜੀ-ਮੈ ਸੁਨ ਕੈ ਮਨ ਮਾਹ ਬਿਚਾਰਾ॥ ਨਿਜ ਹਿੱਤ ਇਨ ਬੱਚ ਸਾਚ ਉਚਾਰਾ॥ ਚਿਰੰਕਾਲ ਲੱਗ ਕੀਨ ਉਦਾਸੀ॥ ਅਬ ਇਉਂ ਉਚਤ ਰਹੈ ਇਨ ਪਾਸੀ॥ ਮਾਨ ਬਚਨ ਮੈ ਪ੍ਰਭ ਦਿਗ ਆਵਾ॥ ਹਾਥ ਜੋਰ ਕੈ ਤਬੈ ਅਲਾਵਾ॥ ਕਿਸੈ ਬਸਾਵੈ ਨਿਜ ਪਸਚਾਤੀ॥ ਗੁਰਤਾ ਦਿਹੁ ਕਟੇ ਬਖਿਆਤੀ॥ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਕੈ ਲਖਮੀ ਦਾਸ॥ ਕਿਧੈ ਅਪਰ ਕੋ ਹੈ ਸੁਖ ਰਾਸ॥ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੇ ਮੁੱਝ ਦਿਹੁ ਬਭਾਈ॥ ਜੇ ਪਾਵਹਿ-ਜੱਗ ਗੁਰਤਾ ਆਈ॥ ਕਹਿਤ ਭਏ ਹਮਰੇ

ਪਸਦਾਤੀ॥ ਤਿਹਣ ਗੋਤ ਛਤ੍ਰੀ ਜਿਹ ਜਾਤੀ॥ ਪ੍ਰਥਮੇਂ ਲਹਿਣਾ ਭਾਕੇ ਨਾਮ॥ ਪੁਨ
ਅੰਗਦਾਹਵੈ ਹੈ ਅਭਿਰਾਮ॥ ਅਪਨੇ ਸੇ ਸਰੂਪ ਮੈਂ ਧਾਰੋਂ॥ ਭਗਤ ਭਾਵਨੀ ਭਲੀ ਬਿਥਾਰੋਂ॥
ਭੇਦ ਨਾ ਲੱਖ ਸਕਹੀ ਕੋ ਜੈਸਾ॥ ਦੂਸਰ ਭੇਖ ਧਰਵ ਮੈ ਐਸਾ॥ ਇਉਂ ਸੁਨ ਕੈ ਮੈ ਦਵੈਕਰ
ਬੰਦੇ॥ ਬੰਦਨ ਕੀਨ ਚਰਨ ਅਰ ਬਿੰਦੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਅੰਬ ਮੁੱਝ ਦਿਹੁ ਰਜਾਈ॥ ਤਲਵੰਡੀ ਮਹਿ
ਰਹਿ ਹੋ ਜਾਈ॥

ਇਉਂ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਚਰਨੀਂ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ
ਛੁੱਟੀਆਂ ਪਾਈਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ, ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤਾਂਈਂ ਵੀ
ਨਿਮਸਕਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀਉ! ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਤਪਾ ਜੀ ਹੁਣ
ਇਥੇ ਹੀ ਵਸਣਗੇ। ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ 30 ਸਾਲ
ਸਾਥ ਦੇਣ ਮਗਰੋਂ ਸੰਮਤ 1591 ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤਲਵੰਡੀ ਵਲ ਨੂੰ ਚਲੇ
ਪਾਇਤੇ।

ਨੋਟ— ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾ ਪਹਿਲੇ ਆਇਆਂ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਕਿਉਂ
ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ? ਅਤੇ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ (ਜੋ ਅਜੇ ਤੀਕ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਏ
ਹੀ ਨਹੀਂ) ਕਿਉਂ ਗੱਦੀ ਦੇਣਗੇ? ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾ
ਦਿਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਗੱਦੀ ਜੱਦੀ ਵਰਾਸਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਨਾ
ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੇ ਯਾ ਪਿਛੇ ਆਏ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਬਲਿਕੇ ਕਰਤਾਰ
ਪਾਸੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਜੋ ਪਰਵਾਣਾ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ੌਂਗ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਅਮਾਨਤ ਉਸੇ ਨੂੰ ਦੇਣੀ
ਹੈ। ਪਰ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ
ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚ ਹੁਣੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਛਾ ਜਾਣ ਦਾ ਭਰ ਸੀ। ਇਹ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਸਿਆਣਪ
ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਪਾਸ ਜਦੋਂ ਆਏ ਸਨ ਤਦ ਦਸਿਆ ਸੀ।

ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਦੇ ਤਲਵੰਡੀ ਚਲੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਲਗ ਭਗ ਦੋ ਸਾਲ
ਆਪਣੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹੋਣ ਲਗੀ ਸਨ। ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਬਿਅੰਤ ਸੰਗਤਾਂ ਆਉਂਦਿਆਂ
ਤੇ ਵਰੋਸਾਉਂਦੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਸਾਲਾਨਾ ਜੇੜ ਮੇਲੇ ਚੁੱਤੇ ਤਾਂ ਕਈ ਵੇਰ ਕਈ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ
ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਦੂਜੇ
ਹਿਸਿਆਂ ਬੰਗਾਲ, ਬਿਹਾਰ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਸ਼ੌਂਕੀ ਕਈ ਆਇਆ
ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਮੁਕਾਮੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸੇਵਾ ਦਾ
ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਿਭਾਉਂਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਪ੍ਰਭ ਦੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼

ਹੋਵੇ।

ਪਰ ਵੇਦ ਪਾਠੀ ਵੇਦੀਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਵੇਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵੇਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿਚ ਸੋਢੀਆਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਤਾ ਵਰਦਾਨ ਦੀ ਚੇਤੇ ਨੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਛੱਡਣ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਜੋ ਭਲੀ ਸੰਤਾਨ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਰਜਾ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦੇਵੇ। ਜਦ ਸਮਰਥਾ ਹੋਵੇ? ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਭਾਰ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਜਿਕਰ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਵੇਦੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸੋਢੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ ਸੋਹਿਆ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਵੇਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਤੱਪ ਕਰਨ ਨੂੰ ਬਨ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਵੱਡੇ ਵੇਦੀ ਨੇ ਸੋਢੀ ਰਾਜਾ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਦੀਨ ਦਾ ਸੱਜਾ ਰਾਜ ਦੇਣ ਦਾ ਬਚਨ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਜਿਕਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਪਿਆਏ 4 ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਬੇਦੀ ਭਏ ਪ੍ਰਸਨ ਰਾਜ ਕਰ ਪਾਇ ਕੈ॥ ਦੇਤ ਭਯੋ ਬਰਦਾਨ ਹੀਏ ਹੁਲਸਾਇ ਕੈ॥

ਜਬ ਨਾਨਕ ਕਲ ਮੈ ਹਮ ਆਨ ਰਹਾਇ ਹੈ॥ ਹੋ ਸਗਤ ਪੂਰ ਕਰਿ ਤੇਹਿ ਪਰਮ ਪਦ ਪਾਇ ਹੈ॥

ਇਸ ਵਰਦਾਨ ਰਾਹੀਂ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੋਦਿਆਂ ਉਤੇ ਹੀ ਭਾਰ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਹਲ ਕੇ ਆਖਿਆ-ਕਿ ਕਲਿਯੁਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਦ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ 'ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਕਹਾਵਾਂਗੇ' ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ (ਸੋਢੀਆਂ ਨੂੰ) ਜਗਤ ਪੂਰ ਬਨਾ ਕੇ ਪਰਮ ਪਦ (ਸੁਰਬਹੁਦੀ) ਪਾਵਾਂਗੇ।

ਹੁਣ ਕਲਿਯੁਗ ਦਾ ਹੀ ਅਮਾਂ ਮੀ! 'ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ ਮੋਹੁਦ ਸਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਈਂ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਖਾਸ ਕਰ ਬਾਬਾ ਮ੍ਰੀ ਹੰਦ ਜੀ ਸਰਬ ਗੁਣ-ਸੰਪੰਨ ਔਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਖਰੇ ਉਮਰ ਭਰ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਕ ਜਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ (ਚਾਹੇ ਤਲਵੰਡੀ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ) ਅਤੇ ਭਾਈ ਪਾਰੋਜੀ ਜਲਕਾ ਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਈ ਗੁਰੂਦੇ ਸਿਖ ਸਨ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਰ ਵਿਚ ਵੈਂਸਦੇ ਇਕ ਸਮਰਥ ਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਦਿਸ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਵਾਸਤੁ ਅਮਾਨਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈ ਕੇ ਫੇਰ ਇਕ ਹੋਰ ਪੁਰਖ ਰਾਹੀਂ ਅੱਗੇ ਅਸਲੀ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਭਿਜਵਾਣਾ ਸੀ, ਇਹੋ ਵਡੀ ਸੋਚ ਸੀ। ਇਹ ਕੰਮ ਅਗਰ

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰਾਂਦੇ ਤਾਂ ਇਕ ਵੇਰ ਦੀ ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਘਰ ਵਿਚ ਅਪਨਾਈ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਦੂਜੀ ਥਾਂਈਂ ਦੇਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਐਥਾ ਸੀ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਦੇਣ ਨਾਲ ਤੀਜੀ ਥਾਂ ਅਟਕ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰ ਕਰਤਾਰ ਵਲੋਂ ਇਹ ਅਮਾਨਤ ਅਗਵ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਰਖੇ। ਇਹ ਵਸਤੂ ਅਜਰ ਵਸਤੂ ਹੈ* ਜਿਸ ਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਸੱਤ ਸਿਧਾਂਤ ਹੀ 'ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ' ਹੈ। ਉਹ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਦੇ ਸਨ? ਤਦੇ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਸਨ, ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਸਜਿਆ ਪੂਰਨ ਭਾਂਡਾ ਉਹ ਵਡਭਾਗੀ ਪੁਰਖ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਆਣ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਵਸਤ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਰੱਖਣ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਗੁਰੂ ਜੋਤ ਕਿਸ ਵਿਚ ਰਖਣਗੇ? ਗੁਰ-ਗੁੱਦੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇਣਗੇ? ਇਹ ਆਪਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪੁਰ ਦਾ ਬਣਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਵਕਤ ਤੋਂ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸਤਾ ਭਰ ਦੇਣੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਆਪ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਗ ਤੇ ਜੱਤ ਸੱਤ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਸਾਡੀ ਥਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਹੱਕ ਜਾਣਦੇ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਸਾਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਹੱਕ ਜਿਸ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਸ ਜਾਣਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਖਿਚਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਵੈਸਨੋ ਦੇਵੀ ਜੰਮੂ ਵਾਲੀ ਦੇ ਦਰਸਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੀ ਮੰਡਲੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਰ ਥੀ ਚਲ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਪਤ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਇਹ ਵਡਭਾਗੀ ਕੌਣ ਸਨ?

ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਇਸ ਪਵਿਤ੍ਰ ਵਡਭਾਗੀ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਅਜੇ ਆਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੂਰਬਲੇ ਜਪ ਤਪ ਦੇ ਫਲ ਦਾ ਆਪ ਵਜ੍ਹਾ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਤਮ ਜੋਤ ਨੂੰ

* ਵਾਰ ੧ ਪਉੜੀ ੪੭ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ—ਦਿਓ ਪੁਰਖ ਦੇਵਣਾ ਜਿਸ ਦੀ ਵਸਤ ਤਿਸੇ ਘਰ ਆਵੇ॥
ਬੈਠਾ ਸੋਢੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਹਾਵੇ॥ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ—ਜਾਣ ਨਾ ਦੇਸਾ
ਸੋਢੀਉ ਇਹ ਅਜਰ ਨਾ ਜਰਿਆ ਜਾਏ॥

ਕਿਸੇ ਅਰੀਮੀ-ਜੇਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਦਾ ਚਾਨਣ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲੁੱਕੀ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ (ਚਮਕ) ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਜੇ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸੀਸ-ਜੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਜ ਤੀਕ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਿਆ ਸੀ। ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਤੇ ਇਸ ਵਡਭਾਗੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਝੁਕ ਜਾਏਗਾ। ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਦੇ ਸਾਥੀ ਬ੍ਰਿਧ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜੇਤ ਕਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵੱਸ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵਡਭਾਗੀ ਆਪਣੀ ਅਜੇ ਬਿਲਕੁਲ ਬੇ-ਖਬਰ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਏਸ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਾਸੀ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਸੋਪੀ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਪੂਰਨ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਦੀ ਅਜੇ ਲੋੜ ਸੀ * ਜੇ ਇਕ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਜਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ। ਤਾਂ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਕੋਈ ਐਸਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਭਾਂਡਾ (ਸਰੀਰ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰਤਾ ਦੀ ਜੇਤ ਵਸਤ ਰਖੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਝਟ ਪਟ ਫੇਰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ (ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ) ਸ਼ਾਜਨ ਤੀਕ ** ਉਦਮ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ ਜਾਏ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸ਼ਾਹਸੁਰ ਸੁਰਬੀਰ ਰਣਿ ਤੱਤੇ ਵਿਚ ਹੇਠ ਦੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਥੱਕ ਗਿਆ ਜਾ ਜਖਮੀ ਨਕਾਰਾ ਹੋਇਆ ਦੇਖ ਕੇ ਪਲ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਬਦਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਦੂਜਾ ਸਰੀਰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮਾਸੂਸ ਹੋਈ, ਕਿ ਜਿਸ ਦੂਜੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਦੀਵਾ ਜੱਪ ਤੱਪ ਪੁੰਨ ਰੂਪ ਖੱਟੀ ਦੀ ਵੱਟੀ, ਅਤੇ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਤੇਲ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਵੇ। ਤਦ ਜੋਤੀ ਨਾਲ ਜੇਤ ਜਗਾ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਹ ਖਡੂਰ ਦਾ ਵਡਭਾਗੀ ਸਰੀਰ-ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹੋ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਸਨ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਫੇਰੂ ਮਲ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਸਭਰਾਈ ਨਾਮ ਸੀ। ਇਹ ਪਰਵਾਰ ਪਹਿਲੇ ਮਤੇ ਕੀ ਸਰਾਏ (ਜ਼ਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ) ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ। ਫੇਰ ਸੰਮਤ ੧੫੭੮ ਵਿਚ ਬਾਬਰ ਦੇ ਹੱਲੇ ਸਮੇਂ ਜਾ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਬਲੋਚਾਂ ਦੀ

* ਦੇਖੋ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ-ਸਫਾ ੧੦ ਪ੍ਰੋ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ।

** ਦੇਖੋ ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ 'ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ' ਇਸ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਦੇ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਰੂਪ ਜਾ ਧਰਮੀ ਬੰਦਾ ਬਨਾਣਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਆਦਰਸ਼ ਸੀ।

ਧਾਤ ਨੇ ਮਤੇ ਕੀ ਸਰਾਏ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮਲ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਵਿਰਾਈ ਜੀ ਘਾਸ ਖਝੂਰ ਵਿਚ ਆਨ ਰਹੇ। ਪਰ ਸੰਮਤ ੧੫੮੩ ਵਿਚ ਇਸ ਦੰਪਤੀ ਦੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਡਭਾਗੀ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਇਥੇ ਖਝੂਰ ਦੇ ਹੀ ਧੌਕੇ ਵਸਨੀਕ ਬਣ ਗਏ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਸਭਚਾਈ ਜੀ ਵੀ ਦਰ ਆਏ ਕਿਸੇ ਭੀ ਅਭਿਆਗਤ ਦਰਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੱਥੀਂ ਛਕਾ ਕੇ ਅਸੀਸਾਂ ਲੈਣ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਪਰ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਵੈਸ਼ਨੋ ਦੇਵੀ ਜੰਮੂ ਵਾਲੀ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੀ*। ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ-ਮਾਤਾ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਵੀ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲ ਦੇਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮੰਡਲੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਧਰਮ ਛੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਕਮਾਈ ਦਾ ਚੌਖਾ ਹਿਸਾ ਪਾਇਆ ਕਰਦੇ। ਐਤਕਾਂ ਵੀ ਸੰਮਤ ੧੫੯੨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀ ਦਰਸ਼ਕ ਮੰਡਲੀ ਸਮੇਤ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਚਲਦੇ ੨ ਸ਼ਾਮਾਂ ਹੋ ਆਈਆਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵਾਟ ਤੇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ। ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਖਿਆ-ਇਥੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਇਕ 'ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਜੀ' ਰਹਿੰਦੇ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਭਲੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਆ ਗਏ ਹਾਂ। ਏਕ ਪੰਥ ਦੇ ਕਾਜ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਛੇਤੀ ਆ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੋੜੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਨਗਰ ਵਲ ਨੂੰ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਅਗੇ ਆਣ ਮਿਲੇ

ਖਝੂਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਭਾਈ ਭਾਣਾਂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਜੱਸ ਤੇ ਨਾਮ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਪਰੇਮਾਂ ਜੀ ਖਝੂਰ ਵਾਸੀ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਵੀ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲ ਮੋਹਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਕੰਮ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ। ਸਿੱਕ ਬਹੁਤ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਕੁਦਰਤੀ ਸਮਾਂ ਬਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਡੇਰਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤੇ ਆਪ ਤੱਪਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਗਏ।

ਇਧਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਬਿਰਦ ਹੀ ਇਹੋ ਹੈ। ਕੋਈ

ਕਈਆਂ ਨੇ ਜਵਾਲਾ ਦੇਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਜੰਮੂ ਵਾਲੀ ਵੈਸ਼ਨੋ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਇਕ ਕਦਮ ਪੁਟੇ ਭਾਂ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸਵਾਗਤ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ*
 ਸਗੋਂ ਅਜਿਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ। ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ
 ਤਖਤ ਉਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਨੇੜੇ ਹੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਭਾਂ ਭਲਾ ਗੁਰੂ ਜੀ
 ਕਿਵੇਂ ਘਰ ਬੈਠੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ? ਆਪ ਜੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ
 ਤੇ ਖਲੋ ਕੇ ਸਤਿਕਰਤਾਰ ਬੁਲਾਈ**।

ਵੇਲਾ ਸੰਘਿਆ ਦਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਨਗਰ ਵਿਚ ਟਾਂਵੇ ੨ ਦੀਵੇ ਵੀ ਬਲਦੇ ਦਿਸਦੇ
 ਸਨ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਾਹਰ ਦੇਖਾ ਅੰਧੇਰਾ ਸੀ ਤਿਵੇਂ ਘੋੜੇ ਚੜ੍ਹੇ ਸਵਾਰ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ
 ਅਜੇ ਅੰਧੇਰਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਹ ਆਪਣੀ ਖਰੀ ਅਸਾਮੀ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨ ਨਾ ਸਕਿਆ।
 ਇਸ ਨੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਖ਼ੂਬ ਬਾਬਾ ਜਾਣ ਕੇ ਇਉਂ ਪੁਛਿਆ।

ਘੋੜ ਸਵਾਰ-ਜੀ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਜੀ ਹਾਂ ਇਹੋ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਹੈ।

ਘੋੜ ਸਵਾਰ-ਜੀ ਨਾਨਕ ਭੱਖਾ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਜੀ ਹਾਂ, ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਘੋੜ ਸਵਾਰ-ਜੀ, ਆਪ ਸੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤੀਕ ਲੈ ਚਲੋਗੇ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਜੀ ਹਾਂ, ਆਉ ਮੇਰੇ ਪਿਛੇ-੨ ਲਗੋ ਆਉ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਜਿਉਂ ਅਰਦਲ ਵਿਚ ਘਰ ਤੀਕ
 ਚਲੇ ਆਏ। ਇਕ ਖ਼ੂਫ਼ ਨਾਲ ਘੋੜੀ ਬੰਨ੍ਹਣ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਤੇ ਦਸਿਆ-ਅੰਦਰ 'ਨਾਨਕ ਭੱਖਾ'
 ਬੈਠਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਆ ਕੇ ਮਿਲੋ। ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਧੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਆਸਨ ਤੇ ਬੈਠ
 ਗਏ। ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਜੈਸੇ ਮੁਖੀਏ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਵਣ ਤਾਂ
 ਸੇਦਰ ਦੀ ਚੌਕੀ*** ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਵੇ।

* ਦੇਖੋ ਵਡੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਫਾ ੭੪੦ ਵਾ ਕਥਿਤ-ਸੁਯੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ- 'ਚਰਨ ਸਰਨ ਗੁਰੂ ਦੇਕ
 ਪੈਛਾ ਜਾਏ ਚਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੋਟ ਪੈਛਾ ਆਭੇ ਹੋਇ ਲੇਤ ਹੈ।'

** ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤ੍ਰਚਧੇ ਧਿਆਏ ੪੭ ਚੋਪਈ ੩੨-੩੩ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।-

ਸੇਫਕ ਹਮਰਾ ਆਵਤ ਸੋਈ ॥ ਮੇਹਿ ਰਾਜ ਕਾ ਧਨੀ ਜੋ ਹੋਈ॥

ਨਿਜ ਆਸਨ ਤਜ ਕਰ ਤਬ ਆਏ॥ ਵਹਿਰ ਗ੍ਰਾਮ ਠਾਢੇ ਇਕ ਥਾਂ ਏ ॥

*** ਸੇਦਰ ਸਮੇਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹੀ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਸਾ ਰਾਗ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ
 ਸਨ। ਬਾਕੀ ਪਾਠ ਦਾ ਵਾਧਾ ਪਿਛੋਂ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ।

ਪੁਰਖਾ ਤੈ ਲਹਿਣਾ ਹੈ - ਅਸੀਂ ਦੇਣਾ ਹੈ

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਬੜੀ ਖੁੰਨ ਮਹੂਰਤ ਸਮੇਂ ਘਰੇ ਪੈਰ ਬਾਹਰ ਕਢਿਆ ਸੀ। ਇਥੇ ਘੋੜੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸੁਲਖਣੀ ਘੜੀ ਨੂੰ ਮਾਤ ਸੁਲਖਣੀ ਜੀ ਦੇ ਵੇਹੜੇ ਪੈਰ ਪਾਇਆ। ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਧਰਮਸਾਲ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਸਨ ਤੇ ਸਜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਸੰਗਤ ਚਕੋਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਦਰਸਨ ਕਰਦੀ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਦੀਵੇ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਨ ਪਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਕੁਝ ਚਾਨਣਾਂ ਭਾਸਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਜਾਣ ਗਏ ਕਿ ਤੱਥਾ ਜੀ ਤਾਂ ਉਹੀ ਹਨ ਜੋ ਘੋੜੀ ਦੇ ਅਗੇ-2 ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੀਕ ਲੈ ਆਏ ਹਨ। ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਭਾਰੀ ਬੇਅਦਬੀ ਤੇ ਭੁੱਲ ਹੋਈ ਜਾਣੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਧਰਮਸਾਰੀ ਨਾਲ ਪਾਣੀ-2 ਹੋ ਕੇ ਅੱਖੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵਗਦਾ ਤੇ ਸਰੀਰ ਕੰਬਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗੀ। ਆਖਿਆ-ਤੱਥਾ ਜੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਭਾਰੀ ਭੁੱਲ ਹੋਈ। ਆਪ ਪੈਦਲ ਰਹੇ, ਤੇ ਮੈਂ ਘੋੜੀ ਉਤੇ ਸਵਾਰ। ਆਪ ਦਾ ਜੱਸ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਭਾਰੀ ਬੇਅਦਬੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਖਿਮਾਂ ਕਰਨੀ ਤੇ ਬਖਸ਼ ਲੈਣਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ-ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ, ਜੀਉ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਪਰ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਨਿਕਾਣਾ ਭਾਂਦਸੋਂ ਕੀ ਹੈ? ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਨਾਮ ਲਹਿਣਾ ਤੇ ਘਰ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਰੁਨ। ਆਪ ਦੇ ਦਰਸਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਚਾਹ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਆਪ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿਚ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪੁਰਖਾ ਤੈ ਲਹਿਣਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਦੇਣਾ ਹੈ ਲਹਿਣਦਾਰ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਣਦਾਰ ਪੈਦਲ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਚਲੇ ਜਾਉ ਤੇ ਫੇਰ ਆਉਣਾ*ਇਸ ਜ਼ਿਕਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਰਾਏ ਧਿਆਏ ੪੭ ਚੋਪਈ ੫੧ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ - ਕਉਨ ਨਾਮ ਨਿਜ ਦੇਹਿ ਬਭਾਈ॥ ਸੁਨ ਬੋਲਿਯੋ ਲਹਿਣਾਂ ਸੁਖ ਪਾਈ॥

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ-ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ਭੁਮ ਬਖਸ਼ਨ ਹਾਰੇ॥ ਗੁਮ ਖਡੂਰ ਨਿਕੇਤ ਹਮਾਰੇ॥

ਲਹਿਣਾ ਨਾਮ ਕਹਿਤ ਹੈ ਮੇਰਾ॥ ਸੁਨਯੋ ਸੁੱਜਸ ਮੈ ਰਾਵਰ ਕੇਰਾ॥ ਬਹੁਤ ਦਿਵਸ

ਕੀ ਦਰਸਨ ਚਾਹੀ॥ ਮਨ ਅਬ ਕਰਖ ਬੋਲ ਲੀਯੋ ਪ੍ਰਾਹੀ॥ ਅਹੈ ਸੁਗੰਧ ਕੀਰਤੀ

*ਦੇਖੋ ਵਡੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਫਾ ੭੪੧ ਵਿਚ ਵੀ ਐਸੇ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿਚ ਪਾਕੇ ਆਪ ਨੇ ਬੁਲਾ ਲੀਤਾ ਹੈ।

ਪਾਵਨ॥ ਹੈ ਆਯੋ ਮੈ ਭੋਰ ਲੁਭਾਵਨ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹੈ ਲਹਿਣੈ ਤੈ ਲਹਣਾ॥ ਸੁਨ ਪੁਰਖਾ ਹਮ ਨੇ ਹੈ ਦੇਣਾ॥

ਦੋਹਰਾ- ਅਬ ਜਾਵੇ ਪੁਨ ਆਈਐ ਹੈ ਕੇ ਅਪਨੇ ਧਾਮ॥ ਸੁਨ ਲਹਿਣਾ ਹਰਖਯੋ ਰਿਦੇ
ਜਿਉ ਆਮੀ ਏ ਆਮ*॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਬੁਝਾਰਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਾ ਸਕਿਆ, ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦਿਲੋਂ ਏਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਕਿ ਐਸੇ ਮਹਾਤਮਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਤਪੇ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਦਾਤ-ਦੇਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹੋ ਸਿਰੇਕਿਸੇ ਸੰਤ ਫਕੀਰ ਦਾ ਕੀਤਾ ਬਚਨ ਕੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕਰ ਸਕਣ ਉਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੋਏ ਹਨ। ਤੱਥਾ ਜੀ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਣਗੇ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣ ਜੀ ਨੇ ਸਾਇਦ ਸਮਝਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਤਪੇ ਫਕੀਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਅਜਮਤ (ਕਰਾਮਾਤ) ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਹ ਰਸਾਇਣੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਸੋਨਾ ਬਣਾਣ ਦੇ ਗੁਣ ਦੱਸਣਗੇ ਤਾਂ ਖੋਜ ਹੈ॥ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮੰਦਰ ਉਤੇ ਕਲਸ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਭਾਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵੀ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਖੜੂਰ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਧਰਮ ਸ਼ਾਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਆਏ ਗਏ ਦੀ ਸੰਖੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ। ਇਥੇ ਆਉਣ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹੋਏਗਾ। ਅਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਭਗਤ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਉਸਤਤੀ ਦੇ ਕਈ ਛੰਦ ਤੇ ਸੋਹਿਲੇ ਯਾਦ ਸਨ। ਜੋ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਅਜ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਫਤ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਿਨ ਲਗੇ। ਸੋਦਰ ਰਾਗ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧

“ਸੋਦਰੁ ਤੇਰਾ ਕੇਹਾ ਸੇ ਘਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿੱਤ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ॥”

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹੋ ਸਾਰ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਤੇਰਾ ਉਹ ਦਰ ਤੇ ਘਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ? ਜਿਥੇ ਬੈਠਾ ਤੂੰ ਲਖਾਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਪਤਾਲਾਂ ਤੇ ਖੰਡਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਗ ਤੇ ਰਾਗਣੀਆਂ ਆਪ ਤੈਨੂੰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਤਨੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਉਣ ਧਾਣੀ ਅਗਨ ਅਤੇ ਧਰਮਰਾਜਾ ਵੀ ਜੱਸ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਚਿਤਰ ਗੁਪਤ ਇੰਦਰ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਸਿੱਧ ਸਤੀ ਦੇਵੀ ਪੰਡਤ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਤੇਰਾ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਕਿਸੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਸੁਣ ਕੇ ਇਵੇਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਜਿਵੇਂ ਰੋਗੀ ਦਾ ਰੋਗ ਹੱਟ ਜਾਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਜਾਣ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਭਾਬੇ ਦਾ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਬਲਿਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਬਣਦੇ ਸੈਂਤ ਹਨ।

ਸੇਵਰ ਦੀ ਚੌਕੀ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚਿਰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਟੁੱਡੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਦੇ ਝੁੰਮਦੇ ਰਹੇ। ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਉਤੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਰੀਤ ਅਕਾਲ ਉਪਾਸਨਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਫੇਰ ਲੰਗਰ ਦੀ ਇਕੋ ਪੰਗਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਇਆ * ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਵੀ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਦੀ ਘੁੰਘਰੀਆਂ ਕੋਢੀਆਂ ਤੇ ਲਾਲ ਪੀਲੀਆਂ ਚੌਢੀਆਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ** ਅਤੇ ਇਸੇ ਦਰ ਦੇ ਹੋ ਗਏ।

ਸੇਵਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਰਾਦਾ ਬਦਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਜਾ ਆਖਿਆ- ਮੇਰਾ ਦੇਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਯਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਕੇਵਲ ਮੰਨ ਦੀ ਸੁੱਧੀ ਤੇ ਮੁਕਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹੈ। ਉਹ ਫਲ ਮੈਨੂੰ ਤਪਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਵਖੋ-ਵੱਖ ਕਾਮਨਾ ਧਾਰ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਸੁਖ ਨਾਲ ਜਾਉ! ਪਰ ਉਥੋਂ ਹੋ ਆ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ। ਤਪਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਭਲੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਮੁੜ ਖੜੂਰ ਨੂੰ ਤੇ ਸਾਬ ਮੰਡਲੀ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਚਲੀ ਗਈ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਵਾਪਸ ਖੜੂਰ ਨੂੰ ਆਏ

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ-ਦੇਵੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਗਈ ਮੰਡਲੀ ਦੇ ਆਗੂ ਸਨ। ਇਹ ਕਦੀ ਮਹੀਨੇ ੨੦ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਮੁੜਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਛੇ ਸੌਤ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਆ ਗਏ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਾਰਣ ਪੁੱਛਣਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਹ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਤੱਪਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮੁਕਤਿ ਭਗਤ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੇਵੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੂਪ

* ਕਈ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਰਾਤ ਭਰ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਰਾ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਇਥੇ ਪਰਮਜ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਝਾੜੂ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹਾ ਵੈਸ਼ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਤਦ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦਾ ਸਿਦਕ ਹੋਰ ਵੱਧ ਗਿਆ ਸੀ।

** ਦੇਖੋ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਾਲਫ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੱਸਾ ਦੂਜਾ ਸਫਾ ੩-ਵਾ ਦੇਖੋ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਡੀ ਸਫਾ ੭੪੦-੭੪੧।

ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਝਾੜ ਕਰਦੀ ਵੇਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਪਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਦਾ ਫੱਲ ਸੀ ਕਿ ਵੈਸ਼ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੇ ਦਰਸਨ ਇਥੇ ਹੀ ਪਾ ਲੀਤੇ ਅਗੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾਂ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਪੰਠਵਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾ ਕੇ ਤੱਪਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੁਣ ਚੰਗਾਇਆਂ ਦਸੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਜੋੜਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਗੇ ਹੀ ਵਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਦਰਸਨ ਭੱਦ ਹੋਏ ਜਦ ਭਾਗ ਜਾਗੇ। ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਸੁਣੀਏ ਸਨ, ਉਹਾ ਜਿਹੇ ਡਿੱਠੇ ਹਨ। ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੋਮਾਂ ਤੇ ਪੂਰਨ ਦਾ ਤੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ-ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਕੇ ਮੁੜ ਹਟੀ ਉਤੇ ਬੈਠ ਗਏ ਪਰ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿਚ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਲਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਕੁਝ ਪਾ ਆਏ ਕੁਝ ਗਵਾ ਵੀ ਆਏ ਸਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਭਾਵਾ ਛੇਲ ਸਨ। ਇਹ ਆਪਣਾ ਤਨ (ਸਰੀਰ) ਗੁਰੂ ਮੇਹਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਲੈ ਆਏ ਸਨ। ਪਰ ਮਨ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਆਏ ਸਨ। ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵ ਆਤਮਾਂ ਬੇਚੈਨ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ 'ਸ੍ਰੀ ਖੀਵੀ' ਜੀ ਬਹੁਤ ਨੇਕ ਦਿਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਦਿਲ ਉਤੇ ਦੋ ਚਿਤਾਈ ਦਾ ਬੋਝ ਪਿਆ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਆਖਿਆ-ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਘਰ ਮੈਂ ਸੰਭਾਲ ਰਖਾਂਗੀ। ਦਰਸਨ ਨੂੰ ਫੇਰ ਚਲੇ ਜਾਉ, ਅਤੇ ਰੱਜ-ਰੱਜ ਕੇ ਰਹਿ ਆਉ। ਇਉਂ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਦੂਜੀ ਭਲਕੇ ਉਠ ਕੇ ਹੱਟੀ ਵਿਚੋਂ ਤੱਪਾ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਸਵਾ ਮਨ ਲੂਣ ਦੀ ਪੰਡ ਬੱਧੀ, ਤੇ ਭਾਣਜੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰਖਾ ਦੇ, (ਇਤਹਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ)-ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ-ਮਾਮਾ ਜੀਉ ! ਮੈਨੂੰ ਚੁਕਾ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਛੱਡ ਆਵਾਂਗਾ, ਪਰ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਬੀਬਾ-ਇਹ ਸੇਵਾ ਦੇਣ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਦੱਸ? ਆਪ ਲਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਵੇਗਾ। ਐਸਾ ਹੀ ਸਮਝੋ। ਇਉਂ

ਇਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਤੇ ਸੰਸੇ ਫਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਐਸਾ ਕਈ ਵੇਰ ਅਗੇ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਿ ਸੱਚੇ ਦਿਲੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹ ਅਗੇ ਆਣ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ। ਸੈਸਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੀਬੀ 'ਰਾਬਿਆ' ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੱਕੇ ਜਾਂਦੀ ਨੂੰ ਮੱਕਾ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਪੇ ਹੀ ਦਿੱਸ ਆਇਆ ਸੀ। ਕਹਾਣੀ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਰਾਬਿਆ ਆਪਣੇ ਸਾਥ ਨਾਲ ਮੱਕੇ ਜਾਂਦੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਖੁਹੀ ਕਿਨਾਰੇ ਸੁਈ ਭੁੱਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਸਾ ਡਿੱਠਾ। ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਸਿਰ ਦੇ ਦੁਪੱਟੇ ਨੂੰ ਫਾੜ ਕੇ ਰੱਸੀ ਬਣਾਈ ਉਹ ਛੋਟੀ ਰਹੀ ਫੇਰ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਪੁੱਟ ਕੇ ਰੱਸੀ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫੁੱਧੇ ਖੁਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਕੱਢ ਕੇ ਭੁੱਤੀ ਨੂੰ ਪਿਲਾਇਆ ਸੀ ਇਸ ਦਾ ਸਾਥ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਉਡੀਕਿਆ ਸੀ ਉਹ ਅਗੇ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ ਪੁੱਠ ਦੇ ਫਲ ਵਿਚ ਮੱਕਾ ਉਥੇ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਯਾਤਰਾ ਸੁਫਲ ਹੋਈ ਜਾਣੀ।

ਆਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਡ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਤੁਰ ਪਏ।

ਦੋਹਿਰਾ- ਕਹਿ ਲਹਿਣਾ ਸੁਨ-ਸੁਨ ਮਹਿ ਜਿ ਕੁਛ ਪਦਾਰਥ ਪਾਇ॥

ਸੋ ਲੇਵਹਿ ਤੂੰ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਕਿਧੋਂ ਦੇ ਕਿਸ ਥਾਇ॥

ਸਮਝਹੁ ਇਸ ਬਿਧ ਰਿਦੈ ਮਝਾਰਾ। ਤੁਰਨ ਉਚਾਵਾਵਹੁ ਸਿਰ ਭਾਰਾ।

ਇਉਂ ਕਹਿ ਲੀਨ ਸੀਸ ਉਠਵਾਈ। ਨਿਕਸਿਉ ਵਹਿਰ ਪਾਇ ਮਗ ਪਾਈ।

(ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਾਰਥੇ ਪਿਆਏ ੪੭)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮੇਹਰਾਂ

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਵਾਮਨ ਲੁਣ ਦਾ ਬੋਝਾ ਸੀ। ਇਹ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਚਲਦੇ ਚਲਦੇ ਤਿੰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਆਏ, ਬੋਝਾ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਤੇ ਦਸਿਆ ਲੁਣ ਹੈ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਤੱਥਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਥੇ ਹਨ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸੀਸ ਦਿਤੀ- 'ਗੁਰੂ ਭਾਗ ਲਾਏ' ਤੇ ਆਖਿਆ- ਉਹ ਬਾਹਰ ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਗਏ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਥੇ ਆਏ ਹੋ? ਤਦ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਖੜ੍ਹਰ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਖੜ੍ਹਰ ਦਾ ਨਾਮ ਅਗੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਪੁਛਿਆ-

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ-ਤੁਸਾਡਾ ਹੀ ਨਾਮ ਲਹਿਣਾ ਹੈ?

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ-ਜੀ ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ-ਫੇਰ ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਹੋਇ ਅਗੇ ਵੀ ਤੁਸੀ ਆਏ ਸੀ?

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ-ਜੀ ਹਾਂ ਆਇਆ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ-ਫੇਰ ਤਪਾ ਜੀ ਨੇ ਤੁਸਾਡਾ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਹੈ?

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ-ਰਾਮ ਰਾਮ-ਨਹੀਂ ਮਾਤਾ ਜੀਉ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਤਨ ਮਨ ਸੌਂਪਣ ਨੂੰ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ-ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੇ ਆਖਿਆ-ਤੂੰ ਲਹਿਣਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਹੋਣਾ ਨੇ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ-ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀਉ। ਤੱਥਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਲਹਿਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ-ਵੇਖ ਕੇ ਰੀਝਦੇ ਹੋਣਗੇ।

ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਢਲ ਆਏ ਹਨ। ਤੱਦ ਕਿਹਾ ਹੋਣਾ ਨੇ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ-ਪਰ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ 'ਚਰਨ ਪਾਹੁਲ' ਦੇ ਕੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾ

ਦਿੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਅਭਿਲਾਖੀ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਆਉਣ ਦਾ ਲਾਰਾ ਲੱਧਾ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਆਉਣ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ? ਕੋਈ ਗਲ ਤਾਂ ਹੋਣੀ ਹੈ?

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ-ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀਉ! ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਥੋੜਾ ਇਉਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦੋਵੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਰਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਰ ਤੇ ਝਾੜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਹੁਣ ਖਾਲੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੋ ਵੀ ਦਾਤ ਦੇਣਗੇ। ਤਨ ਮਨ ਕਰਕੇ ਸੰਭਾਲਾਂਗਾ। ਘਰ ਦੀ ਸੋਪ ਸਪੰਨੀ ਵੀ ਕਰ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੀ ਦਾਤ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ-ਚੰਗਾ ਬਰਖੁਦਾਰ। ਭਲਾ ਹੋਵੀ, ਸੰਸਾਂ ਤਾਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੱਪਾ ਜੀ ਬਾਹਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਗਏ ਹਨ। ਜਾਉ ਤੇ ਬੇਸ਼ਕ ਸੇਵਾ ਕਰੋ! ਇਹ ਵੀ ਤੁਸਾਂ ਭੀ ਆਪਣੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗਲ ਬਾਤ ਆਪਣੇ ਸਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਵੀ ਕਰਾ ਦਿਤੀ ਕਿ ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਛਕਾਇਆ, ਤੇ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਗਏ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅਸੀਸ ਪਾਈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਧਾਨਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਸੰਵਾਰ ਕੇ ਵਾਧੂ ਘਾਹ ਤੇ ਤੀਲਾ ਤਿਨਕਾ ਬਾਹਰ ਸੁਟਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਈ ਸਿਖ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਲਗੇ ਪਏ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੇ ਬੰਨੇ ਉਤੇ ਵੇਹਿਲੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਨਾ ਜਾਣਿਆ ਤੇ ਆਗਿਆ ਪਾ ਕੇ ਖੁਰਪੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਗੋਡੀ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਪਰ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੇਖ ਕੇ ਫੁਰਸਾਇਆ- ਪੁਰਖ ਤੇਰੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ-ਵੇਖ! ਤੇ ਧਾਨ ਦੇ ਬੂਟੇ ਖੁੱਟ ਸੁਟੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਪਈ ਨਿਦੀਣ (ਚਾਰੇ) ਦੀ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਹ-ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਪਾ ਇਹ! ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਆਪ ਚੁਕਾ ਕੇ ਟੋਰਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਪੰਡ ਚਿਤ ਚਿਤ ਕਰਦੀ ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਲਿਬੜੀ ਚੋਦੀ ਤੇ ਚੰਗੀ ਭਾਰੀ ਵੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਟੱਸਰੀ ਪੱਗ ਤੇ ਗਲ ਦਾ ਜਾਮਾ ਕੀਮਤੀ ਸੀ* ਸਾਰੇ ਕਪੜੇ ਲਿਬੜ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਵੇਖ ਕੇ ਝੋਖਾ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਤੱਪਾ ਜੀ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਚੁਕਾ ਭੇਜਦੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੁਕਾ ਕੇ ਕਪੜੇ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਪਰ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕੋਈ

* ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਾਰਧੇ ਪਿਆਏ ੪੮ ਗੋਪਾਲੀ ੮੭ ਵਾਂ ਦੇਖੋ ਵਡੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਸਫਾ ੧।

ਕਿਰਕ ਨਾ ਮੰਨੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋ ਧਾਛੰਡ ਫੁਕ ਕੇ ਘਾਹ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਪਾ ਦਿਤਾ।

ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਘਰ ਆਏ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਆਪ ਨੇ-ਦਰ ਆਏ ਭਲੇ ਮਾਣਸ ਦੀ ਚੰਗੀ ਗੱਤ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਇਕ ਤਾਂ ਥਕਿਆ ਦੂਰੋਂ ਚਲ ਕੇ ਆਇਆ-ਦੂਜਾ ਕਪੜੇ ਲਿਬੜ ਗਏ। ਪਰ ਮੇਹਰਾਂ ਦੇ ਸਾਂਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਆਖਿਆ 'ਚੋਣੀ ਜੀਉ'। ਇਹ ਘਾਹ ਦੀ ਪੰਛ ਨਹੀਂ, ਭਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਬੋਝਾ ਇਹਨੂੰ ਚੁਕਾਇਆ ਹੈ।'

ਇਹ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਛਤ੍ਰ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਨਿਗਾਹ ਭਰ ਕੇ ਵੇਖ! ਇਹ ਚਿਕੜ ਨਹੀਂ ਸ਼ੰਗੋ ਕੇਸਰ ਦੇ ਛਿਟੇ ਅਸੀਂ ਛਿੜਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੇ ਸਮਾਨ ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੁਬਦਿਆਂ ਦੇ ਤਾਰਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤਿਆਂ ਲਈ ਮਲਾਹ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਲਹਿਣਾਂ ਸੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਚੁੱਪ ਰਹੇ।

ਇਸ ਜ਼ਿਕਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਉਤਰਾਏ ਧਿਆਏ ੪੮ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ-

'ਗੁਨ ਖਾਨੀ ਸੁਨ ਸੈਨ ਉਦਾਰੇ, ਨਹੀਂ ਪੰਕ ਸੰਗ ਭਰਯੋ ਭਾਰੇ। ਦੀਨ ਦੁਨਿਆਂ ਕਾ ਛਤ੍ਰ ਸੁ ਦੀਉ, ਅਪਰ ਨ ਇਹ ਸਮ ਜੋਗ ਮਹਿ ਥੀਉ। ਪੰਕਜ ਜੁ ਤੁਮ ਕੇ ਦਿਸਟਾਵਾ, ਕੇਸਰ ਕੇ ਹਮ ਨੇ ਛਿਰਕਾਵਾ। ਅਬ ਤੁਮ ਦੇਖ, ਖਰੋ ਤੁਮ ਨੇੜੇ। ਦੇਖਿਯੋ ਤੋ ਕੇਸਰ ਛਿਰਕੇਰੇ।

ਗੁਰ ਕਹਿ ਦੇਖਿਉ? ਕਹਿ ਪ੍ਰਭ ਦੇਖਾ। ਤੁਮਰੀ ਗੱਤ ਤੁਮ ਲਖਹੁ ਅਲੇਖਾ। ਭਵ ਸਾਗਰ ਤਾਰਨ ਕੇ ਮਾਂਹੀ। ਗੁਰ ਕਹਿ ਨਰ ਬਹੁ ਬੁਭਤ ਜਾਹੀ। ਬਹੁਤਨ ਕੇ ਮਲਾਹ ਇਹ ਹੋਈ। ਪਾਰ ਕਰੇ ਭਵ ਸਾਗਰ ਜੇਈ। ਤੁਸਨ ਭਈ ਸੁਲਖਣੀ ਸੁਨ ਕੈ। ਲਹਿਣਾਂ ਹਰਖਿਯੋ ਕਰਣਾਂ ਗੁਨ ਕੈ॥

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਤਨ ਮਨ ਸੌਂਪ ਦਿਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਮੇਹਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਪਹਿਲੇ ਚਰਨ ਪਾਹੁਲ ਦਿਤੀ * ਫੇਰ 'ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ' ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ, ਅਤੇ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ 'ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ' ਦਸਿਆ। ਫੇਰ

* ਦੇਖੋ ਵਾਰ ੧ ਜਾਂਈ ਗੁਰਦਾਸ-ਜੀ-ਚਰਨ ਧੋਇ ਰਹਿਰਾਸ ਕਰ ਚਰਨਾਮ੍ਰਤਿ ਸਿਖਾਂ ਪਿਲਾਯਾ ॥ ਇਸ ਰੀਤ ਨੂੰ ਫੇਰ ਖੰਡੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਬਦਲਿਆ ਹੈ।

ਗੁਣ ਵਡਿਆਈ ਸਮਝਣ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਬਦ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੜਨ ਦਾ ਕਰਨਾ-ਸੁਣਨਾ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਜਾਗਣਾ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਥੋਂ ਤੀਕ ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਮਨ ਭਾਉ (ਪ੍ਰੇਮ) ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਿਖ ਇਤਹਾਸ ਦੇ ਜਾਣੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਤਨਾ ਹੀ ਦਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਫੇਰ ਕਈ ਸਾਲ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤਨ ਮਨ ਕਰਕੇ ਹਿਸਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ-ਇਸ ਅਰਸੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਆਗਿਆ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਤੇ ਸੁੱਧ ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਰ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਸਪੁਤ੍ਰ ਦਾਸੂ ਜੀ ਵਡੇ ਸੰਮਤ ੧੫੮੧ ਵਿਚ ਜਨਮੇ, ਇਹ ਅਠ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਇਕ ਬੀਬੀ ਅਮਰੀ ਜੀ ਜੋ ਸੰਮਤ ੧੫੮੯ ਨੂੰ ਜਨਮੇ ਫਿਰ ੧੫੯੨ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟੀ ਬੀਬੀ ਅਨੋਖੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਉਪ੍ਰੰਤ ਸੰਮਤ ੧੫੯੪ ਪੋਹ ੧੬ ਸਨੀਚਰਵਾਰ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਬੇਟੇ ਦਾਭੂ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਮਤ ੧੫੯੨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ੧੫੯੬ ਅੱਸੂ ਤੀਕ ੪-੫ ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜੋ ਰਹੇ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਆਧੇ ਥੀ ਵਧੀਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਬਿਤਾਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ। ਬਲਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਗਏ ਪਿਛੋਂ ੩੦ ਸਾਲ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਉਦਾਸੀਆਂ ਲਗਭਗ ੨੧ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਕਾਈਆਂ। ਸੰਮਤ ੧੫੭੯ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਸਾ ਕੇ ਇਥੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਕਠੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਫੇਰ ਚੌਥੀ ਉਦਾਸੀ* ਕਰਨ ਨੂੰ ਗਏ, ਅਤੇ ਲੱਗ ਭਗ ੯ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਪਰਤੇ ਸਨ। ਇਥੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆ ਕੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵਸਦਿਆਂ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਤਦ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਆਏ ਸਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਮਤ ੧੫੭੯ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਤੀਕ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੇਵਾ ਸਪੁਤ੍ਰਾਂ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਆਏ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਇਉਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਘਰ ਦੀ ਤੇ ਸੰਗਤ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਨਿਰੀ-ਪੁਰੀ ਸਾਂਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਰਹੀ।

* ਉਦਾਸੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਥੀ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਯਾ ਰੂਸ ਕੇ ਘਰੋਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਾਧੂ ਲਿਬਾਸ ਵਿਚ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਸਫ਼ਰ (ਟੂਰ) ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਭਾਈ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ-ਜੋ ਜਤੀ ਸੱਤੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸੰਤੋਖੀ ਸਨ, ਇਹ ਸਿਮਰਨ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਭੀ ਰਹਿੰਦੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ 'ਸੰਗਤ ਧਰਮਸਾਲਾ' ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਬੜਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਦੇ ਕੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਅਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਦਾ ਹੱਥ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਵਟਾਂਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੀਵਾਨ ਕਰੋੜੀ ਨਲ ਵਲੋਂ 'ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਧਰਮਸਾਲਾ' ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜੋ ਦਰਿਆਏ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ-ਚੱਖਣ ਵਲ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕੋਈ ਬੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸੇ ਜਗੀਰ ਦਾ ਅੰਨ ਦਾਣਾ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਹੈਗੀ ਸੀ ਜੋ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਪਹਿਲਾ ਫੇਰ ਆਉਣ ਉੱਤੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਪੁਰਬ ਲਗਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਈ ਸਿਖ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਹੱਥ ਵਟਾਂਦੇ ਪਰ ਭਾਈ ਬੁਢਾ ਜੀ-ਪਾਰੋ ਜੀ ਜੁਲਕਾ-ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਮੁਖੀ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਵੀ ਤਨੇ ਮਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਯਾ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਆ-ਆ ਕੇ ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਮਹੀਨਾ ਅਸੂ ਤੀਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ। ਇਸ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਭਰੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤ (ਗੁਰ ਚਾਲੀ) ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਸਿਸ ਦਿਖਾਲੇ ਵਾਟੜੀ ਤਿਸੇ ਭੁਲਾਵੈ ਕੌਣ?

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਸੰਮਤ ੧੫੯੨ ਨੂੰ ਜਦ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਚੇ ਘਰ ਦਾ ਆਪ ਰਾਹ ਦਸਿਆ। ਫੇਰ ਨਾਮ ਪਤਾ ਪੁਛਣ ਮਗਰੋਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਖ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਲੋਹਣੇ! ਤੂੰ ਲਹਿਣਾਂ ਹੈ ਅਸੀਂ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਚਲੇ ਜਾਉ ਫੇਰ ਆਉਣਾ। ਤੁੱਧ ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ।

ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਜਦ ਲੂਣ ਦੀ ਪੰਡ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸੀ। ਉਹ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪ ਬਾਹਰ ਖੇੜਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿਕੜ ਨਾਲ ਭਰੀ ਘਾਹ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁਕਾ ਕੇ ਮੇਲ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਆਪ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿਤਾ-ਕਿ ਇਹ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਛਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਧਰਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਚਿਕੜ ਨਹੀਂ-ਇਹ ਕੇਸਰ ਛਿੜਕਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਪੁਸ਼ਟ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦਸੀ ਹੋਣੀ।

ਕਿ ਨਵਾਂ ਆਇਆ-ਇਹ ਲਹਿਣਾਂ! ਸਿਖ ਕੋਈ ਵਡੇ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤਾਂ ਇਹਦੇ ਉਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋਏ ਦਿਸਦੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਅਗੇ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਪਾਸ ਰਹਿ ਕੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਲੀਤਾ ਸੀ। ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਪਰਤਾਪ ਹੈ? ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜੈਗੀ, ਸੰਨਯਾਸੀ, ਪੰਡਤ ਦੇ ਸੰਤ, ਫਕੀਰ ਕਿਤਨੇ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਪਰਮਾਸ਼ਥ ਦਾ ਰਾਹ ਪੁਛਦੇ ਜਨਮ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ?

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਜੋ-ਦੋ ਬਚਨ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਹ ਕੋਈ ਘਟ ਵਜ਼ਨ (ਅਹਿਮੀਅਤ) ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਰਾਜ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਜਿਉਂ ੨ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਤਿਉਂ ੨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਵਧ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਸ੍ਰੀ ੧੫੯੬ ਦੇ ਭਾਦਰੋ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੰਸਾ ਵੀ ਭਰ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ੪੫ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ ਕੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ੪੨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਗਏ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਬੱਧੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਘਰੀ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣੇ ਰਹੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ੨ ਸੁਭਾਉ ਤੇ ਰੁਚੀਆਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਪਣੇ ਜੀਵਣ ਨੂੰ ਪਵਿਤਰ ਰੱਖ ਕੇ ਸੁਧਾਰਦੇ ਤੇ ਉੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਬਣਾਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਐਸੀ ਕੋਈ ਹਰਕਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿਧ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਨੂੰ 'ਦੇਹਾਂ ਸਪੁਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਉਲਾਹਮਾਂ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ?' ਸਗੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਹੀ ਗਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ।

ਜਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਮਹਾਂਨਤਾ ਦੇ ਆਪ ਗਿਆਤੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਕਿ ਉਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ-ਜੇਤ 'ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ' ਸਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੋ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਰੀਸੇ ਲਗ ਗਏ ਸਨ। ਅਤੇ 'ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼' ਸੁਣਨ ਮਗਰੋਂ ਤਾਂ ਸਿਮਰਨ ਧਿਆਨ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਗਏ ਸਨ। ਜਿਸ 'ਨਾਮ ਮਹਾਰਸ' ਸਵਾਦ ਵਿਚ ਰਸਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ'-ਰਸ (ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਦਾ ਰਸ)

ਫਿਕਾ ਜਾਣ ਕੇ ਤਿਆਗ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਅਗਰ ਇਹ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਘਰੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੰਜ ਚਾਰ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਦੀ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਦੇ ਦੋ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹੋਏ ਜੋ ੪੫ ਤੇ ੪੨ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੀਕ ਕੰਵਾਰੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਆਖਰ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ? ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਨਾਤਾ ਮਿਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਕੇ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨ ਡੋਲ੍ਹੇ ਮੇੜ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸੁਰਤ ਸਭਾਲਣ ਤੋਂ ਹੀ 'ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਤੇ ਮਤਿ ਉਚੀ' ਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਦਾਸ ਬਿਰਤੀ ਜਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਆਪ ਵਡੇ ਹੋ! ਪਹਿਲੇ ਆਪ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰੋ ਤੱਦ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾ-ਨਸੀਨ ਹੋਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾਧ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਬਾਰ ਬਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ 'ਗ੍ਰਹਸਥ ਧਰਮ' ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਘਰ ਛੱਡ ਜਾਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ। ਮਨ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਘਰ ਬਾਹਰ ਇਕੋ-ਜਹੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਅਜ ਤੀਕ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਰਹੋ। ਹੁਣ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕੀ ਫਰਕ ਹੈ? ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਰਾਜੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਲਈ ਬਿਨਾਣਾ ਸੰਭਾਲਣਾ ਹੈ ਤੱਦ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਪਰ 'ਦੇਸ਼ ਸੁਧਾਰ' ਪਰ ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਚਿੱਕੜ ਰੂਪ ਹੈ, ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟਣ ਦਿੰਦਾ। ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸੁਖ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਗ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਜਦ ਪਿਤਾ ਜੀ ਚਲਣ ਲਗੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਭੂਆ ਨਾਲਕੀ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਮਾਰਗ ਥੀਂ ਰੋਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਰੁੱਕੇ ਸਨ* ਜੇ ਉਹ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਹੋਗੇ ਸਨ ਤਦ ਹੀ ਐਸਾ ਹੋਇਆ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਉਲਾਹਮੇਂ ਵੀ ਸਹਾਰਨੇ ਪਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਜੋ ਬਿਮੋਹਾਰੀ ਮੇਰੇ ਤੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦਾ ਜੰਜਾਲ ਪੈਰੀਂ ਸੰਗਲ ਪਾ ਲੈਣੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਵਿਰਕਤ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਤੇ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਉਡੀਕੋ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਲਵੋ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਪੀਹੜੀ 'ਬਿੰਦੀ ਸੰਤਾਨ' ਵੀ ਕਾਇਮ

* ਦੇਖੋ - ਵੱਡੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਫਾ ੩੨੫।

ਰਹੇ। ਪਰ ਅਦਬ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਝਰੇ ਹੋਇਆ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਖ ਦਿਤਾ ਕਿ ਐਸਾ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਵੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮੰਨਾਂਗਾ।

ਇਸ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਆਪਣੀ-੨ ਥਾਂ ਤੇ ਸੱਚੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਇਹ ਕੁਝ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਆਵਸਥਾ ਬੀ ਬੇਖਬਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਸਨ। ਪਰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਹੁਕਮ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਦੀ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਅੰਗਮੀ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀਆਂ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਉਂਦੇ ਬਾਰ-ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਦੇ ਸੱਬੇ ਦੇ ਅਗੰਮੀ ਲੇਖ ਇਉਂ ਪੜ ਲਏ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਖਟਾ ਗੁਮਾਸਤਾ ਆਪਣੇ ਬਾਹ ਵਲੋਂ ਆਈ ਦਰਸ਼ਨੀ ਹੁੰਡੀ (ਡਰਾਫਟ) ਨੂੰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਦਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਭੇਤ ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਹੁਣ ਖੁਲ੍ਹਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਸਨ ਜਦ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਆਏ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਝੁਕਾਉ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਵਲ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੀ? ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦੁਖ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪਣੀ ਹੇਠੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰਜੇ ਗੁਣੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਸਨ।

ਜਿਉਂ ਬੁਲਵਹਿ ਤਿਉਂ ਬੋਲਹਿ ਸੁਆਮੀ

ਵਡੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਰਾਹੀਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਦਾ ਜਦ ਅੱਧਾ ਸਾਲ ਬੀਤ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਚੁਮਾਏ ਦੀਆਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਜਲ ਥਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਹੋਣ ਲਗੇ ਸਨ। ਕੱਚੇ ਰਾਹ ਪੈਂਡੇ ਚਿੱਕੜਾਂ ਨਾਲ ਗੁੱਧੇ ਪਏ ਸਨ। ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਬੰਮੀਆਂ, ਕੁਝ ਬੋਝੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਪਰਖਰਾ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਭਾਦਰੋਂ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਪਿਆਸੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਵੇਰ ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਬੀ ਵਹੀਰਾਂ ਪਾ ਦਿਤੀਆਂ। ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਿਚ ਜਿਉਂ ਕੁੰਡ ਦਾ ਮੇਲਾ ਜੁੜ ਗਿਆ ਸੀ। "ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼" ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ - ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ੨੪੦੦੦ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਇੱਕਠਾ ਸੀ *ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਯਥਾ ਸ਼ਕਤ ਭੇਟਾ ਧਰੀਆਂ ਤੇ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਭਾਣਾ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਇਸ ਰਾਤ ਨੂੰ ਫੇਰ ਘੱਟਾਂ ਉਮੰਡ ਆਈਆਂ, ਤੇ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਵਰਖਾ ਹੋਣ ਲਗੀ। ਲੋਕੀਂ ਛੱਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦੜ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਤੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੁਰਣਾ ਫਿਰਨਾ

* ਦੇਖੋ - ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਾਰਧੇ ਪਿਆਏ ੪੯ ਚੋਪਈ ੩੧।

ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਦੂਜੀ ਸੀ। ਇਤਨੀ ਭਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਅਚਨਚੇਤ ਆ ਜਾਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੋ ਅੰਨਦਾਣਾ ਪਿਸ਼ਾਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਝਟੀ ਦੇ ਦਿਨ ਤੇ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਰਹੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਫਾਕਾ ਤੇ ਕੜਾਕਾ ਹੀ ਸਹਾਰਨਾ ਪਿਆ। ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖੀ ਤਿਹਾਈ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਉਤੇ ਵੀ ਅਸਰ ਕੀਤਾ। ਛੇਤੀ ੨ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਨਾ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਉਂਤ ਸੁੱਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇ ਫੇਰ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਆਖਿਆ - ਸੰਗਤ ਭੁੱਖੀ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਖੜੇ ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੇ ਰੁਖਾਂ ਉਤੇ ਝੜ੍ਹ ਕੇ ਝੁੰਦਕ ਦਿਉ ਕਿ ਭੋਜਨ ਮਠਿਆਈਆਂ, ਪੂਰੀਆਂ, ਕਿਚੌੜੀਆਂ, ਗਿਰਣ ਗੀਆਂ, ਤੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰ ਦਿਉ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਰੱਜ ਰੱਜ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨਿਹਾਲ ਹੋਈਆਂ। ਇਹ ਜਿਕਰ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਤੇ ਇਹਦੇ ਪਿਛੇ ਦੇ ਲਿਖੇ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਉਕਤ ਸਾਖੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਕਰਤਾ ਕਵੀ-ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਜਾਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਲੇਖਕ ਪਹਿਲੀ ਹੁਕਮ ਅਦੁਲੀ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਕੁਝ ਕਸੂਰ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਲਿਖਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖਦੇ। ਸਿਵੇ ਹੁਣ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ-ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਨਾਂ ਕਰਦੇ-

ਮੈਨੂੰ-(ਦਾਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਕੀਮਤਾਈ ਨਜ਼ਰ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਬੱਲ-ਜਾਂ ਵਾਕ ਸਿੱਧੀ ਉਤੇ ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹ "ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਾ ਕਰਣ ਵਿੱਚ-ਅਤੇ ਉਲਟੀ ਕਰਣ" -ਵਿੱਚ ਸਰਬਕਲਾਂ ਸਮਰਥ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਖ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਰਣੀ ਉਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤੂ (ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ) ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਹ ਸਾਖੀਆਂ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਗੇ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ। ਕਿੱਕਰ ਝਾੜਨ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵੀ ਉਹਾ ਜਹੀ ਬਨਾਵਟੀ ਹੀ ਲਿਖੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਤੇ ਮੇਰੀ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ-

੧. ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਦਾ ਰੱਬ ਦੇ ਭਾਂਣੇ (ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ) ਵਿੱਚ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਸਾ ਕੋਈ

ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ? ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਦੁੱਖ-ਭੁੱਖ ਸਹਾਰਨੇ ਦਾ ਸਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਅਗਰ ਇਹ ਵਾਕਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਸੱਚਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਮਨ ਲਈਏ? ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਇਥੇ ਕਰਾਮਾਤ ਵਰਤਣੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਦਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੌਕ ਸਕਦੇ ਸਨ ਉਹ ਸਮਰੂਥ ਸਨ।

੨. ਕਿੱਕਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਅਤੇ ਝੰਡਨ ਉਤੇ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਤ ਕੇ ਗਿਰਾਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਲੰਗਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਉਸੇ ਕਰਾਮਾਤ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਖੋਹਲ ਕੇ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿਚ 'ਪਰਸ ਰਾਮ' ਦੇ ਪਿਤਾ 'ਜਮ ਦੌਗਨ' ਨੇ ਕਾਮ ਧੋਨ ਗਊ ਪਾਸੋਂ ਕਰਾਕੇ 'ਸਹੰਸਰ ਬਾਹੂ' ਦੀ ਕਈ-ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮਮੂਲੀ-ਜਹੀ ਸੀ।

੩. ਅਗਰ ਇਸੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਸਾਹਿਬ ਜਾਦਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਹੀ ਲੈਣੀ ਸੀ ਤਦ ਵੀ ਇਹ ਗਲ ਢੁਕਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਤਾਂ ਅਨਜਾਣ ਆਦਮੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਗਤੀ (ਲਿਆਕਤ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਰਹੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਵਾਬ-ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਅਤੇ ਕਾਜ਼ੀ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਦਸ ਇਤੀਆਂ ਸਨ। ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਤਦ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸਿੱਧਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖ ਦੇਣਾ ਸੀ।

ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ! ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅੱਣ ਭਿੱਠ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਇਹ ਕਦੀ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਤਨੀ ਭਾਰੀ ਸੰਗਤ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਅਪਣੇ ਸਾਹਿਬਜਾਦਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਨਾਹ ਕਰਾਕੇ ਅਪਣੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੀ ਹੇਠੀ-ਕਰਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਦੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੱਚੀ-ਕਰਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਕਰਾਏ। ਇਸ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਵਲੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੁਕਮ ਉਦੁਲੀ ਦੀ ਉਕਤ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਮੈਂ (ਲੇਖਕ) ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਇਸ ਕੌਤਕ ਰਾਹੀਂ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਵ ਅਤੇ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੋਣ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸਚਿਆਂ ਹੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਬਤ ਐਸਾ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮਹਾਂਨ ਦੋਸ਼ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ 'ਦੇਣ' ਦਾ ਬਚਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਇਹ ਸਾਖੀ ਵੀ ਹੋਰ

ਸਾਖੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਨਿਰਮਲ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਅਜ ਕਲਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਲਾਇਤ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ। ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਮੈਨੇਜਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ' ਵਲੋਂ ਚੌਥੀ ਵੇਰ ਮਈ ਸੰਨ ੧੯੫੨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕੋ ਸਾਖੀ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਯਾ ਸਿਖਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਾਲੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਪੁਰਵਕ ਅਸੀਂ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਸਿਖਾਂ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਯਾ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਪਰਖ

"ਸਿਖਾਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਘੋਖਿ ਕੈ ਸਭ ਉਮਤਿ ਵੇਖਹੁ ਜਿਕਿਉਨ॥

ਜਾਂ ਸੁਧੋਸ ਤਾਂ ਲਹਿਣਾਂ ਟਿਕਿਉਨ॥"

(ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਰਾਮ ਕਲੀ ਦੀ ਵਾਰ ਪੰਨਾ ੯੬੭)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ੩੦ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਧ ਅਰਸਾ ਪਰਤੀ ਦਾ ਰੋਟਨ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਭ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਤੇ ਸੁਖੋਲਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਨ ਦਾ ਸੌਖਾ ਰਾਹ ਦਸਿਆ। ਕਈ ਕਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸੇ ਮਾਰਗ (ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ) ਤੇ ਚਲ ਪਏ। ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਲਾਕੇ ਵਾਭ ਮੁਖੀਏ ਥਾਪ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਜੀਆਂ (ਸਬੰਧਤ ਗੱਦੀਆਂ) ਬਖਸ਼ੀਆਂ। ਇਉਂ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਇਕ ਲਹਿਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਇਧਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਧ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਅਪਣਾ ਖਾਸ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾਇਆ, ਤੇ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲਗੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਚੱਕਰ ਕਟਣ ਮਗਰੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਆਮ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਬੈਠਿਆਂ ਹੋਇਆ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤਦੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਅਨਭਵ ਕਰਦੇ ਵਿਸਮਾਦ (ਅਸਚਰਜ) ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜਗਤ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਭਰਮ ਯੋਗ ਹਾਲਤ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਅੱਗੇ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਆਪ ਤ੍ਰਿਸ ਨਾਲ ਭਰੇ ਗਏ ਤੇ ਆਪਣੇ 'ਕਰਤਾਰ' ਅਗੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਬੈਠਤੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ—

ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੪

ਏਕੁ ਸੁਆਨੁ ਦੁਇ ਸੁਆਨੀ ਨਾਲਿ॥ ਭਲਕੇ ਭਉਕਹਿ ਸਦਾ ਬੰਦਿਆਲ॥ ਕੂਡ ਛਰਾ ਮੁਠਾ ਮੁਰਦਾਰ॥ ਧਾਣਿਕ ਰੂਪੁ ਰਹਾ ਕਰਤਾਰ॥

੧. ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ—ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ! ਸਾਰੀ ਦੁਨਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ

ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇਕ ਇਕ ਲੋਭ ਦਾ ਕੁਤਾ ਤੇ ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਦੋ ਕੁਤੀਆਂ ਰਖੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਡਰਾਉਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਭੌਂਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਦੇ ਛੁਰੇ ਨਾਲ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਮੁਰਦਾਰ ਜਹੇ ਪਰਾਏ ਹੱਕ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਹੀ ਕਰਤਵ ਸਮਝ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਧਾਣਕਾਂ (ਸਹਿਸੀਆ) ਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਆਖਿਆ-ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਜ਼ਤ ਪੱਤ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਨ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਸੁਭ ਕਰਣੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਆਪਣੀ ਮਨੁਖਤਾਈ (ਇਨਸਾਨੀਅਤ) ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਲਿਆ ਹੈ। ਡਾਕੂਆਂ ਜਹੇ ਬਿਕਰਾਲ ਰੂਪ ਬਣਾ ਰਖੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਆਸ ਹੈ ਤੇ ਆਸਰਾ ਹੈ।

੨. ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਆਖਦੇ ਹੋਇਆਂ-ਜਗਤ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੇਖੋ ਅਸੀਂ-ਮੂੰਹ ਥੀਂ ਦਿਨੈ ਰਾਤ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਸੀਨ੍ਹਾਂ ਲਾਂਦੇ ਯਾ ਪਰਾਈਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖੋਟੀ ਨੀਆਤ ਨਾਲ ਜੋਹ (ਦੇਖ) ਰਹੇ ਹਾਂ। ਨੀਚਾਂ ਤੋਂ ਨੀਚ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਵੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਧਾਣਕ ਰੂਪ ਸਾਹਸੀਆਂ ਜਹੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਾਂ।

੩. ਸਾਡੀ ਸੁਰਤ (ਤਵਜੋ) ਤਾਂ ਮਾਨੋ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਫਸਾਣ ਨੂੰ ਫਾਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਵੇਸ ਸਾਡੇ ਬੰਨੇ ਸੁੰਦਰ ਭਰੇ ਮਾਣਸਾਂ (ਮਲੂਕਾਂ) ਜਹੇ ਹਨ। ਨੌਂਗ ਵੈਂਚੀ ਦਾ ਘਰ ਹਾਂ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨੌਂਗ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਿਆਣਾ ਸਾਬਤ-ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਤਨਾ ਹੀ ਪਾਪ ਦਾ ਭਾਰ ਭਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਧਾਣਿਕ ਰੂਪ ਸਹਿਸੀਆਂ ਜਿਹੇ ਬਣ ਚੁਕੇ ਹਾਂ।

੪. ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਰਸ ਭਰੀ ਬੇਨਤੀ ਫੇਰ ਕੀਤੀ-ਹੇ ਕਰਤਾਰ ਜੀਓ! ਆਪ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲਣ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਮਨੁੱਖ ਰੂਪ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਹਰਾਮ ਖੋਰ ਨੇ ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ। ਹੁਣ ਇਹੋ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕਦੀ ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਮੁੜ ਸੱਦੇ ਬੁਲਾਏ ਗਏ ਤਾਂ ਚੋਰਾਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕੀ ਮੂੰਹ ਵਿਖਾ ਸਕਾਂਗੇ? ਮੈਂ ਨਾਨਕ ਨੀਚ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ (ਦੇਖੀ ਸੁਣੀ) ਵਿਚਾਰ ਆਪ ਅਗੇ ਕਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਧਾਣਿਕ ਰੂਪ ਸਹਿਸੀਆਂ ਜਹੇ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰ ਲੈ। ਬਖਸ਼ ਲੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਦੇ ਹੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਿਖੀ ਪਰਖਣ ਦੀ

ਸਾਖੀ ਲਿਖੀ ਹੈ-ਜੇ ਸਹੀ ਮੰਨੀ ਗਈ, ਸਾਖੀ ਇਹ ਹੈ-

ਸਾਖੀ

ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਭਾਦਰੋ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਬਾਹਸ਼ਾਂ ਪਿਛੋਂ ਕਡਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਸੰਗਤਾਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਆਈਆਂ। ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰੇਮੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਪਰ ਮੁਫਤ ਦੀ ਚੰਗੀ ਚੋਖੀ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਗਤ ਵਧ ਜਾਣ ਤੇ ਅਰਚਾ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਤਕੀ ਹਾੜੀ ਦੀ ਕਲਕ ਬਹੁਤ ਬੀਜਣੀ ਹੈ, ਇਹ ਦਸ ਕੇ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਹੱਥੀ ਖੁਦਾਈ ਪੁਟਾਈ ਕਰਾ ਕੇ ਪੈਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਨ ਲਗੇ, ਤਦ ਅਧੇ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਲੋਕੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਲੰਗਰ ਇਕ ਵੇਲੇ ਦਾ ਕਰਾ ਦਿਤਾ। ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰ ਗਏ। ਫੇਰ ਇਕ ਦਿਨ ਨਾਗਾ ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਵੇਲੇ ਦਾ ਅੰਨ ਪੱਕਣ ਲੱਗਾ। ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਇਉਂ ਕਰਨੀ ਕੀਤੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵੇਸ ਸਹਸੀਆਂ (ਧਾਣਕਾਂ) ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਹੋਰ ਨੰਗਾ ਅਤੇ ਲੱਕ ਨਾਲ ਕੁਪੀਨ ਨੂੰ ਕੱਸਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਫਟੀਆਂ ਟੁਟੀਆਂ ਲੀਰਾਂ ਚੀਥੜੇ ਲਮਕਾ ਰਖੇ ਸਨ। ਇਥੋਂੋਂ ਕੁਝ ਕੁਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੂਕਰ ਸੂਰਨੀਆਂ ਭੀ ਅਗੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੁਤਕਾ (ਡੰਡਾ) ਫੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਤੁਰੇ।

ਇਸ ਓਪਰੇ ਵੇਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਲਟੇ ਜਹੇ ਤੋਰ ਤਰੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਖੁੜ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਪੁਤਰ ਵੀ ਹੋ ਤੁਰੇ। ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਪੈਸੇ, ਫੇਰ ਰੁਪਏ ਫੇਰ ਬੋੜਾ ਹੋਰ ਅਗੇ ਸੋਹਰਾਂ ਨੂੰ ਭੁੰਵੇ ਬਿਖਰੇ ਦਿਖਾਇਆ। ਲੋਕੀ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਏ ਜੋ ਅਗੇ ਵਧੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ-ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਤਦ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਵਿਚੋਂ ਹੋਸ਼ ਟਿਕਾਣੇ ਹੈ। ਇਹ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਹਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਲਿਆ ਤੇ ਮੁੜ ਆਏ। ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ੧, ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ੨, ਭਾਈ ਸਧਾਰਨ ੩ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਭਾਈ ਭਗੀਰਥੀ ਜੀ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਜਾਂਦੇ ੨ ਮਲ੍ਹੇ ਦੀ ਝਾੜੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਅਪੜੇ ਜਿਥੇ ਅਗੇ ਲਕੜਾਂ ਦੀ ਚਿਖਾ ਰੱਚੀ ਉਤੇ ਚਿਟੀ ਚਦਰ ਹੇਠਾਂ ਮੁਰਦਾ ਢਕਿਆ ਪਇਆ ਦਿਸਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਲ ਆਏ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੁੜ ਗਏ? ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਸੀਂ ਆਪ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਾਂਗੇ। ਤਦ ਫੁਰਮਾਨ ਹੋਇਆ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿਖ ਹੋ ਤਦ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਇਸ ਮਰੇ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਖਾਵੋ। ਇਹ ਹੁਕਮ ਕਿਸੇ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨਿਵਾ

ਕੇ ਖਲੋਤੇ ਰਹੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੰਡੇ (ਕੁਤਕੇ) ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਮੋੜਨਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਨਾ ਮੁਰਦਾ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਨਾ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ-ਸਿੱਖ ਕਾਹਦੇ ਹੋ? ਜੇ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਤੱਦ ਇਹ ਚਾਰੇ ਹੀ ਨਿੱਘੇ ਬੂੰਟੇ ਜਹੇ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ। ਅਤੇ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ ਉਹਲੇ ਖਲੋ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੀਟੀਆਂ ਗਿਣਨ ਲਗੇ*।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਤੇ ਮੁਖੜੇ ਉਦਾਸ ਸਨ। ਮੁਰਦਾ ਖਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮਾਰ ਕੁਟ ਖਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰਦੇ ਸਨ। ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਬੰਦੇ ਤਾਂ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸ੍ਰੀ ਫੇਰ ਚਿਧਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਹਿਣਾ ਸ੍ਰੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ-ਤੂੰ ਫੇਰ ਕਿਉਂ ਆਗਿਆ ਹੈ? ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਰੇ ਮਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਸਿਰ ਰਖ ਦਿਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਥਾਪੀ ਦੀ ਥਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਕੁਤਕਾ ਚਲਾਇਆ ਅਤੇ ਲੰਮਾ ਪਾ ਲਿਤਾ ਤੇ ਮਾਨੋ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਡੰਡੇ ਤ ਬੰਦਨਾਂ ਕਰਾਲਈ। ਫੇਰ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਜਾਹ ! ਚਲਾ ਜਾ ਛੇਤੀ ! ਪਰ ਲਹਿਣਾ ਸ੍ਰੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਥੇ ਘਰ ਘਾਟ ਜਾਂ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਧਨ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਮੇਰਾ ਧਨ ਧਾਮ ਜਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਇਹ ਹੋਣਗੇ ਉਥੇ ਹੀ ਭੈਰ ਜਿਉਂ ਮੇਰਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲ ਦਾ ਜਾਮਾਂ ਵੀ ਚੀਰ ਫਾੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਨੰਗਾ ਸਰੀਰ ਬਣਾ ਦਿਤਾ, ਤੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਭਰੇ ਆਖਿਆ-ਫੇਰ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਇਹ ਥਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਦਾ? ਤਦ ਲਹਿਣਾ ਸ੍ਰੀ ਨੇ ਦੁਖਦੀ ਕਮਰ ਨੂੰ ਥੰਮ੍ਹਿਆ। ਆਪ ਉਨ ਖਲੋਤੇ, ਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸ਼ਵ ਦੇ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਚਕ੍ਰ ਕਟਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਵੇਖਦਾ ਕੀ ਹੈ ਥਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਦਾ? ਤਾਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਹੌਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਬੋਲੇ-ਕਿਹ ਤੇ ਪਾਸੋਂ ਸੁਰੂ ਕਰਾਂ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੈਰਾਂ ਵਲੋਂ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਸ੍ਰੀ ਨੇ ਚੱਦਰ ਉਠਾ ਕੇ ਡਿੱਠਾ-ਨਾ ਸਿਰ ਸੀ ਨਾ ਪੈਰ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਤਿਹਾਵਲਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸੀ-ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਤੇ ਜਿਤਨਾ ਖਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਰੱਜ ਕੇ ਖਾ ਲਿਆ। ਗਰਮ ਗਰਮ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਧਰਿਆ ਸੀ। ਮਾਨੋ ਲੱਗਿਆ ਸੱਟਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਦਾਹੁ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਤਨਾ ਖਾ ਸਕੇ, ਬਾਕੀ ਦਾ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ।

* ਦੇਖੋ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵੱਡੀ ਸਫ਼ਾ ੭੫੦ ਜਾਂ ਦੇਖੋ ਸੁਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ ੨ ਅੰਸ਼ ੫੭ ਚੌਥੀ ੧੭ ਫਿਰ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਥਾਨੀ ਸਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਥਮੇ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੇ ਹਾਲ ਜੋ ਸੁਣਾਏ ਸਨ ਉਥੇ ਲਿਖੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਬਣਾਇਆ

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਦੀ ਹੱਦ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਡੇ ਬਹੁਤ ਰੀਝ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਲਕਾਵਲੀ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਡੰਡਾ (ਛੱਤਕਾ) ਤਾਂ ਹਥੋਂ ਡਿਗ ਹੀ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੇਮ ਵੇਗ ਨੇ ਉਛਾਲਾ ਮਾਰਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਨੰਗਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝਤਾ ਵੀ ਫਾੜ ਸੁਟਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਤੇ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਵਿਚਾਲੇ ਅੱਜ ਕੁਝਤੇ ਦੀ ਵਿਥ ਵੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਹੁਣ ਦੇਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ? ਘੁਟ ਕੇ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾਏ ਤੇ ਬਾਪੀ ਦਿਤੀ। ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨਾਲ ਕਦੀ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਰੱਬੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੇਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਜ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਕੰਠੇ ਵਿਚ ਜੇਤ ਕਲਾ ਜਗਾ ਕੇ ਇਕਮਿਕ ਕਰ ਲਿਆ। ਨੇਤਰ ਕਦੀ ਕਿਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਅਜ ਅੰਦਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਉਮਾਹ ਉੱਛਲ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਦਰ ਅਜ ਕਿਤਨਾ ਅਨੰਦ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਨ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਨੂੰ ਮੰਜੀਆਂ (ਗੋਦੀਆਂ) ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਆਏ ਸਨ। ਪਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਅੱਜ ਹੀ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸੁਫਲ ਹੋਈ। ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਬਤ ਰਹੇ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਇਉਂ ਬਚਨ ਕੀਤੇ-

“ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ! ਤੂੰ- ਮੈਨੂੰ ਮੁੱਲ ਲੈ ਲਿਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਅੱਜ ਤੋਂ- ਤੂੰ ਅੰਗਦ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਤੋਂ- ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਰੂਪ ਹੋਇਆ। ਅਜ ਤੋਂ- ਤੂੰ ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਗੁਰਿਆਈ ਲੈਣ ਦੇ ਜੋਗ ਹੋਇਆ। ਤੇਰੇ ਬੇ-ਸੁਮਾਰ ਸਿਖ ਹੋਣਗੇ। ਤੂੰ ਜਗਤ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੋਇਆ। ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜੰਮ ਸੰਗਲ ਕੱਟਣ ਦੇ ਜੋਗ ਹੋਇਆ। ਤੇਰੇ ਜਿਹਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੂਜੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਤੂੰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਬੀਜ ਰਖ ਲਿਆ ਹੈ* ਜਿਸ ਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।”

ਇਤਨੀ ਕੁਝ ਅਸੀਸ ਤੇ ਵਰਦਾਨ ਦੇਣ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੱਫੀ ਖੋਹਲੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਪਿੰਡ ਵਲ ਨੂੰ ਆਏ, ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਜ਼ਿੰਦੇ ਦੇ ਸੁਹਿਰਦ ਸੈਰ ਕਰਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਆ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਰੇ, ਤਾਂ ਸਿਖ-ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਜਾਨ-ਵਿਚ ਜਾਨ ਆਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਸਨ, ਤੇ ਜਾਣ ਕੇ ਐਸਾ ਕੀਤਾ ਨੇ।

* ਦੇਖੋ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਾਰਧੇ ਪਿਆਇ ੪੦।

ਨੋਟ - ਵਲਾਇਤ ਤੋਂ ਆਈ ਪੁਰਾਤਨ ਮੰਨੀ ਗਈ 'ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਿਚ ਬਸ ਇਹੋ ਉਕਤ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੀ ਇਹੋ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ (ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ) ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਆਪੇ ਪਰੇਰ ਕੇ- ਆਪੇ ਸੋਝੀ ਦਿਤੀ। ਸਪੁਰ੍ਹਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਮੁੜਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਹੀ ਪਿਛੇ ਮੁੜੇ ਸਨ।

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਪਰਖ ਸਬੰਧੀ ਹੋਰ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਾਖੀਆਂ

ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਮੁਰਦਾ ਖਾਣਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਤੇ ਚੱਦਰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੈ ਸੀ ਖਾਣ ਲਗੇ ਸਨ। ਇਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਦੂਰ ਖੜੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਤੇ ਸਧਾਰਣ ਜੀ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਅੱਖੀ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਗ (ਸਰੀਰ) ਨਾਲ ਲਗਾ ਕੇ ਥਾਪੀ ਦਿਤੀ ਇਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛਿੱਠਾ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਪ੍ਰਥਾਏ ਜੋ ਬਚਨ ਹੋਏ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਉਤੇ ਸਾਇਦ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸਾਬਤ ਕਦਮੀ ਅਤੇ ਸਿਦਕ ਉਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਧੰਨ ੨ ਕਿਹਾ। ਫੇਰ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਨ ਲਗੇ ਕਿ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਤਖਤ ਦੇਣਗੇ। ਮਿਲਹਿ ਪਰਸਪਰ ਕਹੈ ਬਠਾਈ॥ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣੇ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਵਾਈ॥ ਅਨੁਮਾਨਹਿ ਤੇ ਪਰੇ ਲਖਾਈ॥ ਆਪਨੋ ਤਖਤ ਦੇਯ ਤਿਹ ਬਾਈ॥

(ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤ੍ਪਾਦੇ ਪਿਆਇ ੫੨)

ਇਉਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਲਿਖੀ ਤੇ ਇਸੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੀ ਇਸ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤਦ ਇਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਵੀ ਪਾਸ ਹੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਨਿੰਮੇ- ਝੂਟੇ ਮਨ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ-

"ਹੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ! ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਆਖੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸੀਸੇ ਵਿਚ ਚਿਰਕੇ ਪਏ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਇਹੋ ਚਰਚਾ ਚਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ 'ਜੋਤ ਕਲਾ' ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਉਲਟੀ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਕਰਨ

ਲਗੇ ਹੋ? ਕੋਈ ਢੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ। ਆਪ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਇਕ ਹਨ। ਅਵਤਾਰ ਵੀ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਆਪ ਫਿਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵਡਿਆਂਦੇ ਹੋ?

ਅਜੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੀ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁੱਪ ਸਨ, ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਬਿੱਲੀ ਚੂਹੇ ਨੂੰ ਫੜੇ ਹੋਏ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। ਇਸ ਨੇ ਮਿੱਧ ੨ ਕੇ ਅੱਧਾ ਕੁ ਚੂਹਾ ਖਾ ਲਿਆ, ਤੇ ਅੱਧਾ ਸੁੱਟ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਆਖਿਆ-ਪੁੱਤਰ ਜੀ! ਇਸ ਨੂੰ ਪਰੇ-ਸੁਟ ਦਿਉ। ਸਾਹਮਣੇ ਗੰਦ ਪਿਆ ਬੁਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਉੱਠੇ। ਸਗੋਂ ਆਖਿਆ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਉਲਟੇ ਕੰਮ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਕਿਹਾ- ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆਂ ਅਸੀਂ ਮੋਈ ਚੂਹੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਣਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਸੁਟਾ ਦਿਸਾਂਗੇ। ਤਦ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਪਾ ਦਿਆਂ ਹੀ ਚੂਹੀ ਨੂੰ ਪਰੇ ਸੁਟ ਕੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਉਹਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋਵੇ ਉਸੇ ਨੇ ਇਹ ਵਸਤ ਲੈਣੀ ਹੈ? ਇਹ ਵੇਖ ਸੁਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਚਲੇ ਗਏ।

ਦੋਹਰਾ - ਦੋਹਰਾ। ਨਹਿ ਕਿਸੁ ਕੇ ਕਰ ਬਿਸੇ, ਸਭ ਕਰਤਾਰ ਅਧੀਨ॥

ਜਿਸ ਪਰ ਕਰੁਨਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ, ਤਿਨਹਿ ਇਹ ਵਸਤ ਲੀਨ॥

(ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਦੂਜੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ - ਇਕ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਾਸ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਵੀ ਸੁਤੇ ਪਏ ਸਨ। ਇਕ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਬੀਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਗ ਆਈ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਆਖਿਆ-ਬੇਟਾ! ਚੰਦਰਾਂ ਮੈਲੀਆਂ ਹਨ। ਸਰ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਹੁਣੇ ਧੋ ਲਿਆਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਗੋਂ ਆਖਿਆ- ਪਿਤਾ ਜੀ ਅਸੀਂ ਥੱਕੇ ਪਏ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਵੀ ਕੰਮਲ ਹਨ (ਭਾਵ ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਕਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ) ਅਗੋਂ ਹੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਠਰਦੇ ਪਏ ਹਾਂ। ਦਿਲ ਹੋਣ ਤੇ ਕੋਈ ਟੈਹਲੂਆ ਧੋ ਲਿਆਵੇਗਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਕੰਮ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫੇਰ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਤਦ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸਿਆ- ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਜਾ ਕੇ ਧੋ ਸੁੱਕਾ ਲਿਆਂਦੀਆਂ। ਸਗੋਂ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਗਏ, ਅਗੋਂ ਕਤਾਕੇ ਦੀ ਧੁੱਪ ਚੜ੍ਹੀ ਵੇਖੀ। ਇਹ ਮੁੜ ਆਏ ਤਾਂ ਫੇਰ ਅਗੋਂ ਰਾਤ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਆਉਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਸੀਸ ਦਿਤੀ-ਤੇ ਹੱਥ ਉਠਾ ਕੇ ਆਖਿਆ-ਪੁਰਖਾ! ਤੇਰੇ ਸਮਾਨ ਦੂਜਾ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜੰਮਿਆ। ਜਿਸਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਉਹੀ ਲਵੇ।

ਦੋਹਰਾ -ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਿ ਜੁ ਵਸਤੁ ਹੈ ਭਾਗ ਜਿਸੈ ਸੇ ਪਾਏ॥

ਬਿਨਾ ਭਾਗਾਂ ਨਹ ਮਿਲਤ ਹੈ, ਕੋਟਿਕ ਜਤਨ ਕਮਾਏ॥

(ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਤੀਜੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ-ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲੈਣ ਤੇ ਜੀਅ ਕਰ
ਆਇਆ-ਸ੍ਰੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਲ ਹੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਇਕ ਕੈਹ
(ਕਾਂਸੀ) ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਸੀ। ਨੇੜੇ ਦੇ ਇਕ ਛੱਪੜ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਕੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ
ਕਿਹਾ-ਕੱਢ ਕੇ ਹੋ ਮਾਂਜ ਲਿਆਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ-ਸਾਡੇ ਗੱਲ ਕੀਮਤੀ ਬਸਤ੍ਰ ਪਏ ਹਨ ਇਸ
ਭਾਂਡੇ ਪਿਛੇ ਅਸੀਂ ਗੰਦੇ ਠੀਰ ਵਿਚ ਮੈਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ।

ਦੋਹਿਰਾ-ਸੋ ਜੁਠ ਕੈ ਬੋਲਿਯੋ ਬਚਨ, ਗਰ ਬਹੁ ਮੋਲੇ ਚੀਰ॥

ਹਿੱਤ ਬਾਸਨ ਕੇ ਕਰੋ ਨਹਿ ਮਲਨ ਜੁਠ ਯਹਿ ਠੀਰ॥

(ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤ੍ਰਾਧੇ ਧਿਆਏ ਪ੨)

ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਮੰਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਉਹ ਸਾਨੂੰ
ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਮਾਨ ਘਟਾਵਨ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਤਾਂ ਲਹਿਣੇ
ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ- ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਲ ਨਾ ਲਾਇਆ। ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿਤੀ ਤੇ ਹੋ
ਮਾਂਜ ਕੇ ਕਟੋਰਾ ਅਗੇ ਲਿਆ ਰਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਫੇਰ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿਤੀਆਂ
ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਮਾਨ ਦੁਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ

ਚੌਥੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ-ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਫੁਰਨਾ ਹੋਇਆ
ਕਿ ਅਸੀਂ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗੇ ਪਏ ਹਾਂ। ਕਦੀ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਿਆ
ਫਿਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਲਹਿਣੇ ਜੀ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ
ਹਨ। ਸਾਡੇ ਤੇ ਇਤਨੇ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਣ ਗਏ। ਤਦ ਇਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕਿ
ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪਾਸ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ
ਆਖਿਆ-ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿਤਨੀ ਕੁਝ ਰਾਤ ਬੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਐਸਾ ਤਿੰਨ ਵੇਰ ਹੁਕਮ
ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਠੀਕ ੨ ਵੇਖ ਕੇ ਦਸੋ? ਤਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਰਿਹਾ ਕਿ ਅੱਧੀ ਬੀਤੀ ਹੈ॥ ਤਦ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਇਹ ਬੁੱਢਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਤੂੰ ਠੀਕ ਠੀਕ
ਵੇਖ ਕੇ ਦਸ। ਤਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਭਲ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ-ਅਹਾਰਾਜਾ! ਜਿਤਨੀ ਰਾਤ ਆਪ ਨੇ
ਬਿਤਾਈ ਹੈ, ਬੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਰਖੀ ਹੈ ਚਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵੀ ਨੈਣ ਨਿੰਦਾਵਲੇ ਸਨ। ਚੰਗੀ

ਭਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦਾ ਸੰਸਾਰੀ ਮਿਟ ਗਿਆ।

ਲੇਖਕ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ

ਗੁਰੂਜੀ ਗਲ ਸੀਅ-ਕੀ ਕੀਚੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸ ਤਾ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਈਐ॥

(ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੮੫੦)

ਵਿਚਾਰ ਇਹ! ਕਿ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਬਲਿਕ "ਸ਼ਬਦ ਵੀਚਾਰ" (ਚਰਚਾ) ਨਾਲ "ਸ਼ਬਦ ਜਿਤੀ ਸਿੱਧ ਮੰਡਲੀ ਕੀਤੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੰਥ ਨਿਰਾਲਾ" - ਸਿੱਧ ਮੰਡਲੀ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਦੇ ਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨਸ਼ੀਨੀ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਤਿੰਨ ਵੇਰੀ ਚੱਸ ਚੁਕੇ ਸਨ ਕਿ ਗੱਦੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਹੈ? ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਕਦੀ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਕਤ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਦੱਸੀਆਂ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਸੀ।

ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਦਾ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਆਪਣੀ ਇਕ ਵੇਰ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜੁਬਾਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਧੀ-ਭੈਣ ਦਾ ਨਾਤਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਆਖਦੇ ਅਤੇ ਕਈ ਕੁ ਸਾਲਾ ਪਿਛੋਂ ਵਿਆਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਰ ਕਈ ਬਲੈਕ ਮਾਰਕੀਟੀਏ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਹੋਰ ਵਪਾਰੀ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਦੇਣਾ ਲੈਣਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਕਈ ੨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਦਿੰਦੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਦੇਣ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਨਫ਼ਾ ਯਾ ਘਾਟਾ ਹੀ ਹੋਵੇ? ਪਰ ਆਪਣੇ ੨ ਕੀਤੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਹਨ। ਤਦ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜੋ ਸੱਚ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਸਦਾ ਸੱਚ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਸਨ। ਉਹ ਆਇ ਜੁਗਾਇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਣ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਪ੍ਰਥਾਇ ਤਿੰਨ ਬਚਨ ਜੋ 'ਦੇਣਾ ਦੇਣ' ਸਬੰਧੀ ਕਰਕੇ ਸੱਚੇ ਸਾਬਤ ਨਾ ਹੁੰਦੇ? ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਮਗਰੋਂ ਐਸਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਰਖਦੇ? ਫੇਰ ਐਸਾ ਸਮਝਣਾ ਹੀ ਪਾਪ ਹੈ! ਕਿ ਉਹ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਗੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਏਹਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੰਡਨ ਦੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਗਿਰਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬਾਬਤ ਐਸਾ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮਹਾਨ ਪਾਪ ਹੈ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ

ਪੁਰਾਤਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦੇ ਗੁਰੂ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਬਾਬਤ ਐਸਾ ਕੁਝ ਲਿਖ ਦਿਤਾ—ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਮਿਲਣੀ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਰਬਲੇ ਜੱਪ ਤੱਪ ਦੇ ਫਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਦੇ ਆਵਣ ਦੀ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਦੇਰਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਗਈ ਸੀ। ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਦਰਸੀ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਪ੍ਰਥਮ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਪਹਿਲੇ ਇਕੋ ਬਚਨ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿਤੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਅੰਦਰ ਬੈਠਿਆਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਉਂ ਨਾਤਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਰਤਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਅਦਾਇਗੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਸੁਭ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਣਾ ਦੇਣ ਦਾ ਬਚਨ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਤੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਰਸਮ ਅਦਾਇਗੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਦੂਜਾ ਕਾਰਣ ਇਉਂ ਵੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਹਾਨੀ ਦੌਲਤ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਉਹ ਦੂਜੀ ਵਰਾਸਤ ਨਾਲ ਸਾਮਲ ਕਰ ਕੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੱਦੀ ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਸੌਂਵੀਆਂ ਦੇ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਸਪੁੱਤਰ ਹਨ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਆਪ ਚਮਕਣਗੇ ਤਦੇ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ—ਤੂੰ ਲਹਿਣਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਣਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਰ ਸੀ, ਨਾ ਕਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤੱਸਲੀ ਕਰਾਣ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲੋੜ ਸੀ।

ਇਹ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੇ ਗੁਰੂ ਪੁਕ੍ਰਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕੀ ਬਣਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਤੇ ਅਸਲ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਗ਼ੁੰਮ ਕਰ ਕੇ ਗੜ ਬੜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ। ਜੇ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੈ ** ਐਸੇ ਲੋਕੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋ ਕਰਾਹੀਆ ਦਸ ਕੇ ਭੰਡਦੇ ਰਹੇ, ਉਹ 'ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ' ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ

* ਦੋਖੇ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪਕਾਸ ਉਤਾਰਹੇ ਗਿਆਏ ੬੪-ਵਾਂ ਦੋਖੇ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁਜੀ ਵੇਰ ਛਪੀ ਸਫਾ ੨੧੮।

** ਦੋਖੇ—ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ (ਫਲਾਇਤ ਵਿਧੇ ਮਿਲੀ) ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਨਿਰਦੇ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਦੀ ਚਾਲੂ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਗਲਤ ਹੈ।

ਜੀ ਦਾ ਵਧਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੇਖ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਐਸੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਕੁਝ ਸੋਧ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਹੁਣ ਵਡੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਜਾਂ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਥੀਂ ਪਿਛੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸਾਬਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਿਰੁਧ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਉਹ ਤਾਂ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਬਾਬਤ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏਸ ਲਈ ਸੱਚਾ ਜਾਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਨੇ ਤਦੋਂ ਗੁਰਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਬਸ ਇਸ ਭਾਰੀ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀਕ ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਅਸੀਂ ਅਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਲਿਖੀ ਕਿੱਕਰ ਨਾ ਝਾੜਨ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਕਤ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਲਿਖ ਦੱਸਣਾ ਚੀਜ਼ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਇਉਂ ਹੈ—

੧. ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ—ਜੁਹੀ ਨਾ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਗੱਲ ਦੋਸ਼ ਕੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵਸਤ ਮਿਲਣੀ ਹੈ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਸੀ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਦੇਣ ਦਾ ਬਚਨ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦੇ ਦਿਤਾ ਸੀ ਇਸ ਵਿਚ ਪੁਤਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤੇ ਇਹ ਸਾਖੀ ਮਨ ਘੜਤ ਹੈ।

੨. ਦੂਜੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਤਾਂ 'ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਮੁਤਾਬਕ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਗਲਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਆਖਿਆ—'ਇਕ ਤਾਂ ਸਾਢੇ ਹੱਥ ਕੇਮਲ ਹਨ। ਦੂਜਾ ਰਾਤ ਦੀ ਠੰਡਕ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਠਰਦੇ ਪਏ ਹਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।'

ਹੁਣ ਪਾਠਕ ਸੋਚਣ ਆਪ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੋੜੀ ਜੋੜ ਸਮਾਫਣ ਅਤੇ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਨ ਪਹਿਲੇ ਹੋਈਆਂ ਹੀ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਸਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ 'ਅਸੂ ਵਦੀ ਦਸਮੀ' ਨੂੰ ਸਮਾਉਣਗੇ। ਤੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਪੰਜ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੂ ਵੱਦੀ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਭਾਦਰੋ ਦੇ ਅੱਧ-ਅੱਧ ਜਾਂ ਅਖੀਰ ਜਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਅੱਸੂ ਵਿਚ ਕਿੱਕਰ ਝਾੜਨ ਦੀ ਗਲ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਲਈਆਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਦਰੋ ਮਹੀਨਾ ਜਾਂ ਅੱਸੂ ਸ਼ੁਰੂ ਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਤੇ

ਇਨ ਸਖਤ ਗਰਮੀ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਰਦੀ ਦਾ ਕਿਤੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਲੋਕੀ ਬਾਹਰ ਹੀ ਸੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਬਹੁਤ ਬਾਰਸ਼ ਵੀ ਹੋਏ ਤੱਦ ਵੀ ਪੋਹ ਸਾਘ ਜਿਨ੍ਹੀ ਸਰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਠਰਦੇ ਪਏ ਹੋਵਣ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਸ ਕਹਾਵਤ ਵਾਂਗੀ ਹੈ।

ਅੱਸੂ ਦੀ ਧੁੱਪ ਦੇਖਦਿਆਂ ਦਿਤਾ ਭਰਤ ਨੇ ਰੋ।

ਜਿਸ ਬਨ ਮਹਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਹੈ ਤਿਸ ਬਨ ਧੁੱਪ ਨ ਹੋ।

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚਦਰਾਂ ਪੋਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਤਾਂ ਉਂਕੀ ਹੀ ਨਿਰਮੂਲ ਦਿਸਦੀ ਹੈ।

੩ ਤੀਜੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ-ਗੀਦੇ ਛੱਪੜ ਵਿਚੋਂ ਕਟੋਰਾ ਕਢਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ-ਸਾਡੇ ਗਲ ਕੀਮਤੀ ਕਪੜੇ ਪਏ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਗੀਦੇ ਛੱਪੜ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਕਪੜੇ ਗੀਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ। ਇਹ ਸਾਖੀ ਵੀ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਸੋਚ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ। ਅਗਰ ਅਚਾਨਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਉਸ ਛੱਪੜ ਵਿਚ ਕੋਲ ਯਾ ਕਟੋਰਾ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਗੱਲ ਬਣ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਕਢਣਾਂ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਆਪ ਸੁਟ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਣਾ ਕੱਢ ਲਿਆਉ, ਇਹ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਅਗਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਗੁਸਤਾਖ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਫੇਰ ਉਹ ਝਟਕਹਿ ਦੇਂਦੇ, ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਸੁਟਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਇਹ ਨਾ ਆਖਦੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਗਲ ਕੀਮਤੀ ਬਸਤੂ ਪਏ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਨਗਨ ਅਤੇ ਉਦਾਸ ਸਾਧੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰਹੇ। ਸਰਦੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੇ ਉਤੇ ਕਦੀ ਕਮਲੀ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੋਰ ਕੀਮਤੀ ਬਸਤੂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਥੀਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਫੇਰ ਗੀਦੇ ਛੱਪੜ ਵਿਚ ਕਪੜਿਆਂ ਸਮੇਤ ਵੜਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਅਗਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਠੀਕ ਕਟੋਰਾ ਆਪ ਸੁਟ ਕੇ ਕਢਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ-ਤਾਂ ਕਪੜੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਕਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਬਸਤੂ ਪਾਲੈਂਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਹੋਣਾ ਕਿ ਕਪੜਿਆਂ ਸਮੇਤ ਹੀ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਕੱਢ ਲਿਆਵੇ। ਜਿਸ ਤੇ ਇਹ ਸਾਖੀ ਵੀ ਫਰਜ਼ੀ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ।

੪- ਚੌਥੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ-ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਵੀ ਸੰਸਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਦਰੋ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਜਾਂ ਅੱਸੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਸਖਤ ਗਰਮੀ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅੰਦਰ ਸੈਣ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਤਾਂ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਤਾਰੇ ਜਾਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਅਗਰ ਬਰਸਾਤ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਐਸਾ ਕਹਿਣਾਂ ਕਦੀ ਢੁਕਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦਸੋ?

ਤਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਲਿਖਕੇ ਐਸੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਗੋਂ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਸੰਸਾ ਪਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ- ਕਿ ਕੌੜੇ ਰੇਠੇ ਮਿਠੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਕੌੜੇ ਰਾਕਸ਼ ਤੇ ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਜਿਹਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਠੀ ਬਾਣੀ (ਬੋਲੀ) ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਸਾਧੂ ਬਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਉਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਮੁੱਚੇ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਸਦਾ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਰਹੇ। ਕਦੀ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਐਸੀਆਂ ਪਰਖਾਂ ਕੀਤੇ ਪਿਛੋਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹਾਸੇ-ਹੀਣਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦੇਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਗੀ ਗਲ ਜਾਣੀ ਹੋਵੇ।

ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਪਰਖ ਦਾ ਤਾਂ ਕਦੀ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਰੂਹਾਨੀ ਸ਼ਕਤੀ (ਆਤਮਕ ਬਲ) ਦੇ ਇਸ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਉਹ ਦੂਜੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਜਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਆਪ ਜੀ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਸਿਖਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਈ ਵੇਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂਈਂ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਖਿਚਾਂ ਨਾਲ ਖਿਚ ਲਿਆਏ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਸਮਝਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। 'ਤੈਂ ਲਹਿਣਾ ਹੈਂ ਅਸੀਂ ਦੇਣਾ ਹੈਂ।' ਤਾਂ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵਖਰੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂਈਂ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਏ ਸੇਵਾਰੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪਰਖੇ-ਪਰਖਾਏ ਸਨ। ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਇਕੋ ਵੇਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਧਾਂਤਕਾਂ ਜਿਹਾ ਰੂਪ ਵਟਾਇਆ ਤੇ ਉਠ ਨਸੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਫਿਕਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪਿਛੇ ਉੱਟ ਏੜੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਰੁਪਏ ਮੋਹਰਾਂ ਬਿਖੇਰ ਕੇ ਫੇਰ ਡੰਡੇ ਕੁਤਕੇ ਮਾਰੇ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੇ ਮਾਰ ਸਹਿ ਲਈ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਖਾਣਾਂ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਰੱਬ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾਏ ਸਨ, ਤੇ ਆਪੇ ਸੋਝੀ ਵੀ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਜਿਸਹਿ ਦਿਖਾਲਾ ਵਾਟੜੀ ਤਿਸਹਿ ਭੁਲਾਵੈ ਕਉਣੁ॥

ਜਿਸਹਿ ਭੁਲਾਈ ਪੰਧ ਸਿਰਿ ਤਿਸਹਿ ਦਿਖਾਵੈ ਕਉਣੁ॥ (ਪੰਨਾ ੯੫੨)

ਫੇਰ ਸਿੱਖੀ ਪਰਖਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ?

ਇਥੇ ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਜਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵਖਰੇ ਨਹੀਂ ਪਰਖਿਆ ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪਰਖਿਆ ਹੈ? -ਉਤਰ ਇਹ ਹੈ-ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਪਰਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਤੇ ਪੁਤਰਾਂ ਸਮੇਤ-ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਵੀ ਸਿਖੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਗਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਆ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕਈ ਸਿਖ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੈਸੇ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਾਲਾਂ ਥੀਂ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਪਏ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਕਈ ਸਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਆਏ ਸਨ। ਅਗਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬੁਕਾਉ ਸਿਰਫ ਸਾਹਿਬਜਾਦਿਆਂ ਵੱਲ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੰਸਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਗਲ ਹੀ ਸਾਫ਼ ਸੀ, ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰਾ ਪੈ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਕਈ ਹੋਰ ਭੀ ਕਈ ਸਿੱਖ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਵਿਤਕਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਕੁਝ ਸਿਖ ਖੇਤੀ ਹੱਥੀਂ ਪੁੱਟਣ ਵੇਲੇ, ਕੁਝ ਲੰਗਰ ਇਕ ਵੇਲੇ ਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਕਈ ਮੇਹਰਾਂ ਰੁਪਏ ਚੁਣ ਕੇ ਮੁੜ ਗਏ। ਕਈ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਮੰਨ ਕੇ ਪਰਤ ਆਏ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਡੰਡੇ ਕੁਤਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਮੋੜਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਨਾਲ ਗਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਰਦਾ ਖਾਣ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ੨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਣ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਡਿਟੇ (ਅਪਵਿਤ੍ਰ) ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਮੁੜ ਆਏ ਸਨ।

ਇਥੇ ਹੁਣ ਇਕੋ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਜਾਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਰਦਾ ਮੁਰੀਦ ਵਤ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਮੁਰਦੇ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਮੁਰਦਾ ਮਾਸ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਸੁਚ ਭਿੱਟ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਠਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਸੁੱਚ ਭਿੱਟ ਵੀ ਅਗਰ ਹੈ ਸੀ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਜਾਣੀ, ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਖਾਣਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪਰਖ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਗੁਰਸਿਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤੇ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤੇ ਨ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਕੀਤਾ। ਸਿਆਣੇ ਸਿੱਖ ਫੇਰ ਸਮਝ ਗਏ ਸਨ, ਕਿ ਇਹ ਮਰਯਾਦਾ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ।

੧. ਰਾਵਣ ਦੇ ਮਰਣ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਲਛਮਣ ਦੇ ਪੁਛਣ ਤੇ ਵੀ ਰਾਵਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਾਤੀ ਡਸਰਬੇ ਦੇ ਰਾਸ਼ (ਸਿਖਿਆ ਭੇਦ) ਉਹਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾਏ ਸਨ ਜਦ ਤੀਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਹੰਗਾਮਾ ਮੰਮਤਾ ਜਾਤ ਕੁਲ ਵਡਿਆਈ ਜਾਂ ਰਾਜ ਪੁਤਰ ਹੋਣ ਦੇ ਅਭਿਆਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ

ਰਾਵਣ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਨਹੀਂ ਖਲੋਤਾ ਸੀ।

੨. ਸ੍ਰੀ ਅਸ਼ਟਾ ਵੱਕ੍ਰ ਨੇ ਤਦ ਤੀਕ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਨਕ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ ਸੀ ਜਦ ਤੀਕ ਉਹ ਰਾਜ ਭਾਗ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਸ਼ਟਾ ਵੱਕ੍ਰ ਦੀ ਭੇਟਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਸੀ।

੩. ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਜਨਕ ਰਾਜਾ ਨੇ ਆਪ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੀਕ ਸੁਖਦੇਵ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਇਆ ਜਦ ਤੀਕ ਉਸਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੈਠ ਕੇ ਜੱਗ ਦੀਆਂ ਜੁਠੀਆਂ ਪਤਲਾਂ ਸਿਰ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰੀਆਂ, ਅਤੇ ਸਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਿੱਰਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ*।

੪. ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਨੇ, ਤਦ ਤੀਕ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਗੀਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਇਆ, ਅਤੇ ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਰਬਵਾਹੀ ਹੋਣਾ ਮੰਨਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਤੀਕ ਕਿ ਉਸਨੇ 'ਮੈਂ ਕਰਤਾ ਮੈਂ ਭਗਤਾ' ਦੀ ਹਉਮੈ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ ਬਦਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਮਰਪੱਣ ਕਰ ਕੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

੫. ਫੇਰ ਦਸਮੇ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿਖੀ ਪਰਖੀ, ਅਤੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਧ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਖਾਲਸਾ ਬਨਾਇਆ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਮੰਮਤਾ ਚੁਕਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਸੀਸ ਭੇਟਾ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਕਟਣਗੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਆਪਣੀ ਸੈ ਨੂੰ, ਜੇ ਰਖਣਗੇ-ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸੈ ਨੂੰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਚਾਤੇ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰੇਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਿਖੀ ਧਾਰਨ ਵੇਲੇ ਹੀ 'ਤਨ' ਮਨ, ਧਨ' ਸੌਂਪ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਢਿਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਜਾਮੇ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆਂ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਸਾਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਵੀ ਪਾ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਪਰ ਜਦ ਤੀਕ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਅਪਣੱਤ ਗੰਵਾ ਕੇ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਹੁਕਮ ਦੀ ਗੌਰ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਏ ਮੁਰਦੇ ਸਿਰ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਰਾਜ (ਭੇਦ) ਨੂੰ ਚੌਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਪਾਏ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਨਾ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਨਾਲ

* ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੧੩੦੯

ਜਾਤ ਨਜਾਤਿ ਦੇਖਿ ਮਰ ਬਰਮਹੁ ਸੁਕ ਜਨਮ ਪਰੀ ਲਗਿ ਪਿਆਵਗੇ।

ਜੁਨਨ ਜੁਨਿ ਪਹੀ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਖਿਨੁ ਮਨੁਆ ਡਿਲ ਨ ਡੁਲਾਵੈ ਗੇ।

ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੰਨ ਧੰਨ ਆਖਿਆ ਸੀ-

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਧੰਨ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋੜ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਦਾ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ-ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਹੀ ਆਖਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਅਨੋਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਸਮੇਂ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਲਹਿਣਾ ਅਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਖੜ੍ਹਾ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਂਡਗਿਆ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਕੋਠੇ ਅੰਦਰ ਹੁਣ ਸਿਰਫ 'ਸਦਾ ਬਕਾ' (ਸਦਾ ਅਸਥਿਰ) ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੋਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਸ ਆਏ ਸਨ। ਤਦੋਂ ਝਟ ਪਟ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਲਹਿਣੇ ਥੀਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਬਣਾ ਕੇ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਬਖਸ਼ ਦਿਤਾ ਸੀ।

"ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ਤਾ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਅਉਰੁ ਕੈਸੀ ਚਤੁਰਾਈ॥

ਸਹੁ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਸੋ ਦਿਨੁ ਲੇਖੈ ਕਾਮਣਿ ਨਉ ਨਿਧਿ ਪਾਈ॥"

(ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧ ਪੰਨਾ ੭੨੨)

ਉਰਦੂ ਦੇ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸ਼ਾਇਰ ਨਿਆਜ਼ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਇਹ ਸ਼ੇਅਰ ਵੀ ਇਥੇ ਕਿਹਾ ਜਿਹਣਾ ਫੱਬਦਾ-

"ਨੇਸਤੀ ਹਸਤੀ ਹੈ ਯਾਰੋ ਐਰ ਹਸਤੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।

ਬੇ-ਖੁਦੀ ਮਸਤੀ ਹੈ ਯਾਰੋ ਐਰ ਮਸਤੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।

ਬੰਦਗੀ ਐਰ ਹੱਕ ਪ੍ਰਸਤੀ ਕੁਛ ਨਾ ਹੋਨਾ ਹੈ ਨਿਆਜ਼।

ਕੁਛ ਨਾ ਹੋਨੇ ਕਿ ਸਿਵਾ ਐਰ ਹੱਕ ਪ੍ਰਸਤੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ॥"

ਭੈਸੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਖੁਦੀ ਤੇ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਜੋਤ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋਏ ਸਨ।

ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਰਸਮ ਅਦਾਇਗੀ

ਹੁਣ ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਜਾਣ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਸਪੁਤ੍ਰਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਜਾਂ ਪਰਖ ਦਾ ਟਕਰਾਉ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਐਸਾ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਸੱਚਿਆ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਕਈ ਥਾਈਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਮੰਜੀਆਂ (ਗੱਦੀਆਂ) ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਯੋਗ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮੁਖੀ ਮੰਜੀਦਾਰ (ਗੱਦੀਦਾਰ) ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਆਗੂ ਬਣਾਏ ਰਹੇ। ਭਿਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਉਦਾਸੀ ਭੋਸ਼ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ (ਆਗੂ) ਬਣਾ ਚੁਕੇ

ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਤੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਦੇ ਹਕੂਕ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਗੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਇਉਂ ਦਿਤੇ-

ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਦੀ ਪੂਰਬ ਭਗਤੀ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਚਰਨ ਸਰਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਿਤਨੀ ਵਡੀ ਘਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਾਲੀ। ਉਤਨੀ ਵਡੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ 'ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਅਗੇ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਸਨ, ਤੇ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਜੋਤ ਕਲਾ ਜਗਾ ਕੇ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਪੁਰਾਤਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮਰਯਾਦਾ-ਇਕ ਰਸਮ ਅਦਾਇਗੀ ਨਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਕਰਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਮੰਜੀਦਾਰਾਂ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ? ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਜਿਤਨੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਪੀਰ ਪੰਥੀਬਰ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੁਰੀਦ ਚੇਲਾ ਸੇਵਕ ਯਾ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕੇ ਸਨ।

੧. ਹਨੂਮਾਨ ਜੀ ਬੜੇ ਰਾਮ ਭਗਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛਾਤੀ ਫਾੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਰਾਮ ਵਿਖਾ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਅਰਜਨ ਪਾਂਡਵ ਨੂੰ ਲਖ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਟੱਡ ਕੇ ਵਿਰਾਟ ਰੂਪ ਵਿਖਾ ਕੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਹਾ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਅਰਜਨ ਦਾ ਅਰਜਨ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਈਸਾ ਜੀ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ੫੨ ਚੇਲੇ ਹੋਏ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਈਸਾ ਜੀ ਦਾ ਰੁੱਤਬਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ ਸੀ। - ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਜੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਯਾਰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਯਾਰ ਦੇ ਯਾਰ ਹੀ ਰਹੇ। ਹਜ਼ਰਤ ਜੀ ਦਾ ਪੰਥੀਬਰੀ-ਦਰਜਾ ਪਾਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਇਕ ਵੀ ਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਆਖੋ "ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ!" ਜਦ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੀਰ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੋਤ ਸਰੂਪ ਹੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਰਸਮ ਅਦਾਇਗੀ ਸਮੇਂ ਸਮੁੱਚੀ ਆਪਣੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਦੀ ਭੇਟ ਦੇ ਕੇ ਨਿਮਸਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਯੋਗ ਵੀ ਕਰਨ ਲਗੇ-ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰਖਣ ਲਈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਗੇ ਉਹ ਤੀਜਾ ਰੂਪ ਵੀ ਪਲਟ ਸਕਣਗੇ, ਤੇ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦੀ ਇਹ ਲੜੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼

ਦੀ ਪੁਰਤੀ ਭੀਕ ਬਰਾਬਰ ਜਾਰੀ ਰਖੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

ਇਸੇ ਆਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਿਖੀ ਦੀ ਪਰਖ ਮਗਰੋਂ ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਅਸੂ ਵਦੀ ਪੰਚਮੀ (੧੮ ਅਸੂ) ਬੁਧਵਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਧਰਮ ਸਾਲ ਅੰਦਰ ਇਕ ਉਚੇਰਾ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ। ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਨਗਰ ਵਾਸੀ ਸਾਰੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਵੀ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਵਿਤਰ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਤਾਈਂ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ) ਜੀ ਦੀ ਉਚਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾਇਆ, ਤੇ ਆਖਿਆ-ਅਜ ਤੋਂ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ' ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਸ! ਸੱਤ ਧਰਮ ਤੇ ਚਲਾਵਨ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਅਤੇ ਬਲ ਬੁਧੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੈਨੂੰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਿਖਰ ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਅਜੇ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਅਸੀਂ ਉਦਾਸ ਭੇਖ ਵਿਚ ਵਿਰ ਕੇ 'ਦੇਸ਼ ਵਾਰ ਤੇ ਅਲਾਕੇ ਵਾਰ' ਕਈ ਥਾਈਂ ਧਰਮੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਲ ਸਤਾ ਦੇ ਕੇ 'ਸਤਿਨਾਮ' ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਮੇਲਾ ਅਤੇ ਸੁਰਤ ਮੇਲਾ ਕਰਕੇ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਸੱਤਾ ਦੇ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਥਾਪਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ (ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ) ਮੇਲੀ ਗੱਦੀਦਾਰ (ਮੰਜੀਦਾਰ) ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਣਗੇ, ਤੇ ਇਸ 'ਕੇਦਰੀ ਸੱਤਾ ਸਰੂਪ' ਨਾਲ ਜੁੜਿਆਂ ਹੀ ਅਗੋਂ ਵੀ ਸਾਰੇ ਸੁਫਲ ਹੋਇਆ ਕਰਣਗੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਵੀ ਫੁਰਮਾਇਆ- ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਕਲਾ ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਇਸ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਏ ਸਨ। ਅੱਜ ਉਹੀ ਅਮਾਨਤ ਜਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ "ਅੱਜਰ ਸੱਤਾ" ਉਸੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਅੰਗਦ ਵਿਚ ਧਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਹੀਨਤਾ ਜਾ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਚੇ ਰੱਬ ਨੇ ਆਪ ਸੰਵਾਰਿਆ, ਤੇ ਇਥੋਂ ਲਹਿਣਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਅਜ ਅਸੀਂ ਦੇਣਾ ਦੇ ਕੇ ਕਰਤਾਰ ਵਲੋਂ ਸੁਰਖਰੂਈ ਦਾ ਪੱਦ ਆਇਆ ਹੈ, ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਲਹਿਣਾਂ ਥੀਂ "ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ" ਜੀ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜ ਪੈਸੇ, ਇਕ ਨਾਨੀਅਲ ਦੀ ਡੇਟ ਧਰ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜੇ, ਤੇ "ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ"

ਅਗੇ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤੀ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ। ਜੋ ਅਗੇ ਹੀ ਅੱਤ ਕੋਮਲ ਮਨ ਅਤੇ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਤਖਤ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾਂਦੇ ਤੇ ਆਪ ਨਿਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਇਹ ਕੀ ਵੇਖ ਰਹੇ? ਤੇ ਕੀ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਪਸੀਨਾ ਪਸੀਨਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਤੇ ਮਨ ਢੱਲ ਢੱਲ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਗਏ, ਮਾਨੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਸ ਉੱਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੋਝ ਚੁਕਾਂਦੇ ਗਏ। ਇਸ ਭਾਰ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਤੇ ਗਰਦਨ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵੇਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਸੇ ਹੋਇਆ ਸਹੀ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਵੱਕੋ (ਸਮਝ) ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਡੇ-ਚਮੀਰ ਤੇ ਉਲਟ ਵੀ ਕੁਝ ਹੋਣਾ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਦੀ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਗਰੀਬੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਸੀ, ਕਿ ਇਹ ਵਸਤੂ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ' ਪਾਸ ਅਗੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਦੋ ਜੋਤਾਂ ਤਾਂ ਰਲੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਗਰੀਬੀ ਅਜੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਜੁੜਨ ਲਗੀ ਸੀ।

“ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ” - ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨ ਰਹੀ ਜਦ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਗੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਡਿੱਠਾ। ਇਹ ਕੰਥ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਨੇ ਹੰਡਲਾ ਮਾਰਿਆ-ਉਹ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਕੇ ਰਸਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਆਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਜੇਹੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲੀ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਬੋਲ ਇਹ ਸਨ।

“ਜਿਸ ਪੈਰ ਉੱਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ ਹੈ ਇਸ ਪੈਰ ਨੂੰ ਇਤਨਾਂ ਹੀ ਵਡਾ ਰੋਗ (ਕੋਹੜ) ਹੋ ਜਾਏ।”

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਗਰੀਬੀ ਭਰੇ ਬੋਲਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਚੌਂਕਾ ਦਿਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਆਖਿਆ - ‘ਪੁਰਖਾ ਬੱਸ ਕਰ’ - ਇਹ ਕੀ ਆਖ ਦਿਤਾ ਈ? ਤੇਰਾ ਬਚਨ ਤਾਂ ਟਲੇਗਾ ਨਹੀਂ-ਜੋ ਕਹੇਗਾ-ਸੱਤ ਹੋਇਗਾ। ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਤੇਰਾ ਨਹੀਂ-ਇਹ ਵੀ ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਗੱਦੀ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰ ਤੇਰੇ ਕਹੇ ਨੂੰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਰਖਣਾ ਹੈ। ਇਤਨਾਂ ਅਸਰ

ਚਹੇਗਾ-ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੈਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸੱਜੇ ਅੰਗੂਠੇ ਵਿਚ ਰੋਗ ਛੁੱਟ ਪਏਗਾ। ਸੇ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। *

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਨਿਮਸਕਾਰ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਗਲ ਹੋਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦਿਤਾ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਮੁਕਾ ਕੇ ਦੱਸੀ। ਇਉਂ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਹਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਉਤੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ-ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਹੋਏ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਪ੍ਰਤਖ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਉਠ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਐਸਾ ਹੋਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਤਾ ਦੀ ਹਤੱਕ ਯਾਹੱਕ ਤਲਫ਼ੀ ਮਾਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਨਾਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ-ਦਿਲੋਂ ਰੁੱਸ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਣ ਤੇ ਸੰਗਤ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ-ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਵਖਰੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਿਖਿਆਂ ਵੀ ਸੁਣਾਈਆਂ।

ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੋ ਸਮਝਾਇਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਗੇ ਨੂੰ ਤੁਸਾਡਾ ਹੀ ਕੁਝ ਕਰਤਵ (ਪਰੋਗਰਾਮ) ਹੋਇਗਾ-? ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਸ 'ਅੱਜਰ ਵਸਤੂ' (ਗੁਰ ਗੱਦੀ) ਨੂੰ ਅਗੇ ਭੀਜੀ-ਥਾਂ ਕਿਵੇਂ ਸੌਂਪਣਾ ਹੈ?

ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਰੋਸ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਬਹਾ ਕੇ ਡੇਟਾ ਧਰ ਸਦ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰੀਸੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੂਰਤ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਵੀ ਐਸਾ

* ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਾਰਧੇ ਪਿਆਏ ਪੜ।

ਨੋਟ- ਉਦਾਸੀ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿਤਰ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕੇ ਭੈਣਦੇ ਡਿੱਠਾ ਤਦ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਨਿਰਾਦਰੀ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਨੂੰ ਕੋਹੜ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਥੀਂ ਡਰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੇ ਸਮਾਂ ਤਾੜਿਆਂ ਤੇ ਉਹਲੇ ੨ ਗੱਦੀ ਦਿਤੀ ਹੋਵੇ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਥੀ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਰੁਹਾਨੀਅਤ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਐਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਹੀ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਹੋਰ ਸਿਖਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਮਥੇ ਨਹੀਂ ਟੇਕੇ ਸਨ, ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ
ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪੁਤ੍ਰ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਸਪੁਤ੍ਰ ਵੀ ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਜਗਤ-ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਚੁਕੇ,
ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ-ਅਮੀਰਾਂ-ਸ਼ਾਹਾਂ-ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ-ਸੰਤਾਂ-ਫਕੀਰਾਂ-ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੋਏ
ਸਨ। ਦੁਨੀਆਂ ਦਾਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਭੇ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਸ਼ਕਤੀਆਂ
ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼
ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਹੈ ਸੀ ਇਸੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬਰਕਤ (ਰਸ ਸਵਾਦ) ਅਤੇ ਕਦਰ ਕੀਮਤ ਨੂੰ
ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਜੋ ਹੁਣ ਤੀਕ ੪੫ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ "ਸਿਖ ਰੂਪ ਯਾ
ਸੰਤ ਰੂਪ" ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਦਸੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ। ਐਸੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ
ਲਖਮੀ-ਚੰਦ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਵਡੇ ਫਖਰ ਦੇ ਮਾਲਕ
ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਵਕਤ ਦੇ ਰੋਸ ਨੂੰ ਵਿਅਰਥ ਜਾਣ ਕੇ ਝੁਟਾਲਿਆ
ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੇ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕੋਈ ਹਉਮੈ ਦੀ ਗਲ ਸੀ। ਬਲਕਿ - 'ਮਾਨ
ਕਰਉ-ਅਭਿਮਾਨੈ ਭੋਲਉ' 'ਯਾ 'ਤੁਧ ਉਪਰ ਮੈਂ ਮਾਣ' ਵਾਲੀ ਗਲ ਸੀ। ਜੋ ਸਪੁਤ੍ਰ ਹੋਣ ਦੇ
ਨਾਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਹੋਣਹਾਰ ਸਪੁਤ੍ਰਾਂ ਬਾਬਤ ਇਤਨੀ ਬੇ-ਰੁਖੀ ਉਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ
ਵਿਚ ਦੁਖ ਯਾ ਰੋਸ ਭਰ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗਲ ਸੀ। ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਵਧ
ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਚੰਗਾ
ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਤਦ ਹੁਸ਼ੇ ਸਨ।

ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰ
ਜਾਂ ਤਸੀਲਦਾਰ-ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ
ਦਰਜੇ ਦਾ ਮਾਣ ਰਖਦੇ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਅਕੜ ਅਕੜ ਕੇ ਚਲਦੇ ਤੇ ਮਨ ਮਰਚੀ ਦੀ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ
ਹਨ। ਐਸੇ ਬਚੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਪਿਆਰੇ ਹੀ ਹਨ? ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ
ਬੇਟੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਾਨ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ? ਤਦ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਤੇ ਮਾਨ ਵਡਿਆਈ
ਉਤੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਸਚੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਦੂਜੀ-ਤਰਫ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ-ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਵੀ
ਵੇਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ
ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਵਡੇ ਸਥੇਦਾਰ ਆਪਣੀ
ਆਪਣੀ ਥਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮੈਂਬਰੀਆਂ ਯਾ ਸਕੱਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੇ ਔਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਲੜ ਸਕਦੇ ਤੇ

ਆਪੋ ਵਿਚ ਬਖੀਲੀ ਰਖਦੇ ਜਾ ਖੋਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਦੂਜੇ ਕਈ ਦਲ ਤੇ ਜਥੇ ਬਣਾ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਹੇਠੀ ਦਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਦ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਸਨ ਜੋ ਐਸਾ ਹੀ ਦਿਲ ਤੇ ਗੁਰਦਾ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਜਾ ਨਸ਼ੀਨ ਹੋਣ ਦੇ ਹਰ ਭਰਾ ਯੋਗ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਕੱਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਆਪਣੀ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਅੱਜ ਅਜੀ ਵੇਖੀ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਗੁਹੜਾ ਅਸਰ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਉਤੇ ਪੈਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗਲ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਹੁਣ ਤੀਕ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਪਰੇਮੀ ਸੇਵਕ, ਆਪਣੇ ਭਰਾਤਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਬੀ ੧੦ ਸਾਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੀ ੭ ਸਾਲ ਛੋਟਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਅਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਵੀ ਅੱਖੀ ਕਾਫ਼ ਸੀ। ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰੋਸ ਭਰ ਜਾਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਫਿਰ ਮੂੰਹ ਥੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ? ਕਿਉਂਕਿ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰੋ ਜ਼ੋਰੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤਾ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਬੋਰ, ਵੀ ਮੁੜ ਬੁੜ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਚਲਦਾ ਸੀ ਉਹ ਇਤਨਾਂ ਹੀ ਚਲਾ ਸਕੇ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਰੁਸ ਬੈਠੇ ਤੇ ਬੋਲਣਾ ਚਾਲਣਾ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਹੁਤ ਸਾਂਝੀ ਵਾਲਾ ਕੌਮਲ ਤੇ ਤਿਆਗੀ ਸੀ। ਅਗਰ "ਗੁਰ ਗੱਦੀ" ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਜਾਂਦੀ ਤਦ ਵੀ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਜੋ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਸੇ ਪਹਿਲੀ ਭੇਖ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ (ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ) ਅੰਦਰ ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਗਲ ਹੀ ਹੋਰ ਸੀ। ਇਹ ਭਜਨ ਸਿੰਮੂਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਜਿਤਨੇ ਪਕੇ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਸਨ। ਇਤਨੇ ਹੀ ਪਕੇ ਆਪਣੇ ਭ੍ਰਾਤਾ ਦੇ ਵੀ ਤਾਬੇਦਾਰ ਸਨ। ਫੇਰ "ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ" ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਠੰਡੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਸਨ। ਤਿਵੇਂ "ਸ੍ਰੀ ਲਛਮਣ" ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਗਰਮ ਮਿਥਾਸ ਦੇ ਅਣਖੀਲੇ ਜਵਾਨ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਭ੍ਰਾਤਾ ਦੀ ਹੱਕ ਤਲਫ਼ੀ ਨੂੰ ਮਾਸੂਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦਿਲੋਂ ਦੁਖੇ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਖਡੂਰ ਭੇਜਿਆ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਪ੍ਰਥਾਏ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਸਮ ਅਦਾਇਗੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸੁਣ ਲੈਣ ਮਗਰੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਸੀ ਸੰਗਤ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਧਾਰੀ, ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਸ੍ਰੀਮਾਤਾ

ਸੁਲੱਖਣੀ ਤੇ ਭਗਤਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪਾਸ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਮਨ ਜਾ ਬੈਠੇ ਤੇ ਇਉਂ ਕੁਝ ਆਖਿਆ— 'ਇਹ ਲਹਿਣਾਂ ਚੋਟਕੀ ਸੀ। ਇਹ ਚਿਰੋਕਾ ਦੇਵੀ ਦਾ ਭਗਤ ਸੀ। ਦੇਵੀ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜੰਤਰ ਮੰਤਰ ਅਤੇ ਟੂਟੇ ਕਰਨੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਸਾਂਝ ਵੇਲੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਵੇਲਾ ਟੂਟੇ ਟਿਕੜੇ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੇ ਜੰਤਰ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਹੀ 'ਦੇਣਾਂ ਦੇਣ' ਦਾ ਬਚਨ ਆਖ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਰੁਪਏ ਪੈਸੇ ਦਾ 'ਦੇਣ ਲੈਣ' ਜਾਣਿਆ ਸੀ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਹੁਣ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹੈ।

ਇਹਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ— ਇਹ ਗੱਲ ਕੁਝੀ ਹੈ, ਤੇ ਤੁਸਾਡੇ ਮਨ ਦਾ ਭਰਮ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਉਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਅਤੇ ਟੂਟੇ ਟਾਟੇ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਭਗਤ ਦੇ ਮੰਤਰਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪ ਗੋਲਾ ਬਣ ਕੇ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ। ਦੇਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਤਦ ਉਹਨੇ ਕੁਝ ਲੀਤਾ ਹੈ। ਉਹਨੂੰ ਯੋਗ ਜਾਣਿਆਂ ਨੇ।

ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ— ਉਹਨੂੰ ਯੋਗ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ— ਸਗੋਂ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਨੇ। ਜਦੋਂ ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਖਡੂਰ ਥੀ ਹੋ ਆ ਕੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਧਾਨ ਸਵਾਰਨੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ। ਇਸਨੇ ਕਈ ਬੂਟੇ ਪੁਟ ਸੁੱਟੇ ਸਨ। ਤਦ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗਲਤੀ ਦਸ ਕੇ ਛੁਡਾ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਘਾਹ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁਕਾ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤੋਰਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਭੁੱਲ ਚੁਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਦਸੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣੀਏ? ਕਦੀ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਯਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦੀ ਖੋਜਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਹੋਏ? ਉਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹਨ। ਉਸੇ ਲਈ ਹੀ ਹਨ। ਇਉਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਉਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਨੇ ਰਾਤ ਬਿਤਾਈ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਸਮਝਾ ਸੁਝਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸਵੇਰ ਤੀਕ ਕੁਝ ਠੰਡਾ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਤੇ ਆਖਿਆ— ਤੁਸਾਡੇ ਪਿਤਾ! ਕੋਈ ਤੁਸਾਡੇ ਦੇਖੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਤੁਸਾਡਾ ਭਲਾ ਵੇਖਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਤੁਸਾਡਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦੇ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਮੈਸੇ ਹੀ ਸਮਝਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਸਾਂਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪ ਪਖੋਕੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ, ਜਿਵੇਂ ਅਗੇ ਕਦੀ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਦੀ ਚਾਬੀ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਸੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਧਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ (ਅੱਸੂ ਵਦੀ ੬) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ

ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ' ਕੁਝ ਸ਼ਲੋਕ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਪੋਥੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਹਥੋਂ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖਵਾ ਰਖੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਅਸੀਸਾਂ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਘਰ ਖੜ੍ਹਰ ਤੋਰ ਦਿਤੇ।

ਨੋਟ - ੧. ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ (ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ) ਨਵੀਂ ਛਪੀ ਦੇ ਸਵੇ ੧੩੨ ਉਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਭੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਬਾਰਾਂਮਾਹ' ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪੋਥੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ।

੨. ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਇਕ ਦੋ ਨਵੀਨ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਬਾਹਿਰ (ਪੱਖੋਕੇ) ਗਏ ਹੋਇਆਂ ਗਿਛੇ ਜਾਂਦੀ ਵੇਰ ਇਹ ਪੋਥੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਚੌਰੀ ਕਢ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਖੜ੍ਹਰ ਨੂੰ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਮੁੜ ਆ ਕੇ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦਿਤਾ। ਤਦੇ ਪੈਰ ਵਿਚ ਰੋਗ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠੀ ਤੇ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਾਰਧੇ ਧਿਆਇ ੪੬ ਲੇਖਕ ਬੇਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹਤੀ ਜੀ ਨੇ (ਜੋ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਤਨ ਤੇ ਲਿਖਤੀ ਹੈ) ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ੧ ਨਾਰੀਅਲ ੧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਲੀ ਮਾਲਾ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ। ਤਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਾਬਤ ਐਸਾ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮਹਾਨ ਪਾਪ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਕੋਈ ਪੋਥੀ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਹੋਵਣ, ਜਦ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਕਲਾ ਜਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਬਾਪ ਚੁਕੇ ਤੇ ਖੁਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਚਾਰਣ ਦੇ ਯੋਗੀ ਬਣਾ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਹਾਂ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿਤਾ ਸੀ ਉਹ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਤੇ ਨਾਰੀਅਲ ਜਾਂ ਪੋਥੀ ਆਦਿਕ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪਰੇਮ ਦੀ ਭੇਟਾ ਸੀ। ਜੋ ਜਾਂਦੀ ਵੇਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪਾ ਕੇ ਇਹ ਖੜ੍ਹਰ ਨੂੰ ਗਏ ਸਨ। ਹੋਰ ਆਪ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਵਿਚ ਜੋ ਰੋਗ ਸੀ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਤੇ ਸਰਾਪ ਦਾ ਫਲ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਹ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਬੀਂ ਪਹਿਲੇ

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਮਿਲਣ ਵੇਲੇ ਬੀਂ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋ ਸੰਸਾ ਭਰਮ ਅਤੇ ਰੋਸ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਉਹ

ਦੂਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਖੜੂਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ। ਜਿਸ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸੰਸਾ ਇਹ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਗੱਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ 'ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ' ਦਾ ਇਥੇ ਮਾਲਕ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂਗੇ? ਪਰ ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਣਾ ਸੀ-ਨਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅਗੋਂ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਇਉਂ ਹਨ-

ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਥੀਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਅੱਸੂ ਵਦੀ ਸਪਤਮੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਿਖ 'ਸਾਧਾਰਣ' * ਨੂੰ ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਕਿ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਇੱਥੇ ਦਾ ਜੋ ਖੇਤ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਲਕੜੀ ਦਾ ਢੇਰ ਲਵਾ ਕੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਅੰਦਰ ਲੇਪਾ ਪੇਚਾ ਵੀ ਕਰਾ ਦਿਉ। ਕਿ ਅਸਾਂ ਨੇ ਕਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਣ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਰੀ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦਿਤਾ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਹੁੰਮ ਪੈ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਸੁਲਖਣੀ ਜੀ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਗਏ, ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਦਾ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇਣ ਲਗੇ ਹਨ।

ਇਧਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖੁਲੀ ਥਾਂ ਪਿੱਪਲ ਹੇਠਾਂ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸੁਲਖਣੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਕੇ ਆਖਿਆ-ਸਾਨੂੰ ਦਰਗਾਹੀ ਸਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਤੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਦਿਲ ਦੀ ਕਹੋ? ਤੇ ਸਾਡੇ ਅਖੀਰ ਵੇਲੇ ਜੋ ਜੋ ਕੁਛ ਕਹਿਣਾ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਦਸੋ? ਤੱਦ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਸੁਲਖਣੀ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੋਂਦੇ ਹੋਏ ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ-

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਸਾਈ! ਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਗੇ ਚੰਗਾ ਲਗਾ, ਉਹ ਕੀਤਾ। ਜੇ ਹੁਣ ਚੰਗਾ ਲਗੇਗਾ ਉਹ ਕਰੇਗੇ। ਪਰ ਸਾਡਾ ਕੀ ਹਾਲ ਰਹੇਗਾ? ਕੀ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਥੀਂ ਵਜੇ ਜਾਵਾਂਗੇ? ਕੀ ਅਗੇ ਤੋਂ ਲੋਕੀ ਸੁਲਖਣੀ ਨੂੰ ਵਿਧਵਾ ਜਾਣਨਗੇ। ਪੁਤਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਗਈ। ਕੀ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਸੁਹਾਗਾ ਵੀ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ? ਸਵਾਮੀ ਜੀਓ! ਇਤਨੀ ਕਾਹਲੀ ਕੀ ਹੈ? ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਗ ਨਹੀਂ! ਸਰੀਰ ਚੰਗਾ ਤੇ ਨਰੋਆ ਹੈ। ਅਜੇ ਤਾਂ ੧੦੦ ਸੌ ਸਾਲ ਦੇ ਬੰਦੇ ਬਈ ਵੇਖੀ ਸੁਣੀ ਚੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ! ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਪਾਸੋਂ ਕਿਉਂ ਇਤਨੇ ਉਦਾਸ ਹੋ ਚਲੇ ਹੋ?

* ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਦੇ ਤਲਵੰਡੀ ਚਲੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਨਿਜੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਹ 'ਸਾਧਾਰਣ' ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿਖ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਪੁੱਤਰ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੇ ਵੀ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਛ ਸਹਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ। ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ ਭਲਾ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਭਲਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸਾਡੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਵੀ ਸਾਣ ਰਖਿਆ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਆਪਣੀ ਹਾਨੀ ਜਾਣ ਕੇ ਹੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਕੁਝ ਦੁਖਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਾ ਬੁਝਾ ਕੇ ਢਾਲ ਲਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਭੇਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਸੁਲਖਣੀ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ—‘ਜੇਕਰ ਸਵਾਸ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਨ ਬੇਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਸਾਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।’ ਇਉਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਰੋਵੇ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸੰਗਤ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਭਰੀ ਅਥਰੂ ਕੇਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਮਰ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸਾਬਣ ਹੈ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਅਰਮਾਣ ਕਢ ਕੇ ਦਸੋ। ਤੱਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਉਂ ਧੀਰਜ ਦਿਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀਉ! ਤੇਰਾ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਹੀ ਆਏ ਸੀ। ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਇੱਕੋ ਰਹੇ ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਵਲੋਂ ਬੁਲਾਵਾ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰਨੀ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਹੀ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦਿਨ ਬਿਤਾਏ ਹਨ। ਉਹ ਤੁਸਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਦਾ ਸਹਾਈ ਹੈ। ਉਹਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੋ। ਬਿਗਾਨੇ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਜੇ ਕਾਰ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਉਹਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ ਸੀ। ਅਤੇ ਅਗੋਂ ਵੀ ਹੁਕਮੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਹੈ। ਉਹ ਤੁਸਾਡੇ ਵੀ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।*

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਆਪ ਜ਼ਰੂਰ ਸਮਾ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਰਖਣ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਹੇ ਸਚੇ ਸਾਂਈ ਜੀਉ! ਜੇ ਵਧੇਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਵੋ। ਕੱਲ੍ਹ ਅਸ਼ਟਮੀ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਰਾਧ ਸੀ, ਇਹ ਅਖੀਰ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਨਿਭਾਹ ਕੇ ਜਾਂਦੇ।

* ਇਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਭੋਰੇ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਘਾਹ ਪੱਠਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ‘ਸਾਧਾਰਨ ਸਿਖ’ ਪੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਅਗੇ ਇਹਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਮਨੁੱਖ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਵੀਮ ਦੇ ਫੇ ਆਖਿਆ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੀ। ਮਤਲਬ ਉਹ ਆਪੇ ਸਮਝ ਲੈਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਰਗਾਹੀ ਹੁਕਮ ਜਾਤਾ ਸੀ।

ਇਸ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਤੇ ਅਸ਼ਟਮੀ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਨੌਮੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਦਸਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਬਿਤਾ ਕੇ ਅਸ਼ਟਮੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਧ (ਜੱਗ) ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਗਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਵਰਜ ਕੇ ਛਕਾਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਸੰਮਤ ੧੫੭੯ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਧਾਂ ਦੀ ਅਸੂ ਵਦੀ ਅਸ਼ਟਮੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਾਏ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਤ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਫੇਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੁਭ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਘਰੀਂ ਜਾ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਆਖਿਆ। ਆਪ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇ ਪਹਿਰ ਤੀਕ ਅਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਛੇਤ ਸੋਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹੇ। ਪੌਰ ਫੁਟਦੀ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਨੇਤਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਨੂੰ ਘਰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆਏ, ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਅਖੀਰ ਦੇ ਚਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੇ ਦਿਲ ਦੀ ਦੱਸਣ? ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਪਖੇ ਕੇ ਨੂੰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਕਮਲੀਆ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਛੇਤੀ ਆਵਣ। ਇਥੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਸਪਾਰਣ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਛੇਤੀ ਹੀ ਚਲਣ ਦੀ ਸਲਿੰਮ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤਾਂ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਉਠ ਦੌੜੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂਦੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਉਣ ਨੂੰ ਆਖਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਰੁਸੇ ਪਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਜੱਕੋ ਭੱਕੀਆਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ, ਤੇ ਉਡੀਕਣ ਲਗੇ, ਕਿ ਭਰਾਤਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵੀ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੱਠੇ ਜਾਣਾ ਠੀਕ ਰਹੇਗਾ। ਕਿਹੜਾ ਢੇਈ ਹੁਣੇ ਸਮਾ ਚਲੇ ਹਨ?

ਇਧਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ-ਜੋ ਧਰਮ ਸਾਲ ਅੰਦਰ ਲੇਪਾ ਪੋਚਾ ਕਰਾਈ ਥਾਂ ਤੇ ਆਸਨ ਵਿਛਾ ਕੇ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਸਿਖ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਆਇਆਂ ਵੀ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਅਜੇ ਤੀਕ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਉਹ ਰੋਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਟੇ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ। ਤਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿਖ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ, ਕਿ ਮੇਰੀ ਵਲੋਂ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਆਖੋ! ਜੈ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤਾਂ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਕਿਉਂ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ? ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਆਉ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੂੰਜੇ ਆਸਨ ਕਰਕੇ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਤੇ ਚਦਰ ਵੀ ਉਤੇ ਓਢ ਲਈ ਨੇ। ਅਗੇ ਕਦੀ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਰੋਸੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਕੀ ਰਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੇਲਾ ਫਿਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਤੇ ਪਛਤਾਣਾ ਪਏਗਾ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਵਡੇ ਭਰਾਤਾ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੇ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਆਉਣ ਤਾਂ ਕੱਠੇ ਚਲੀਏ। ਇਧਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਬੀਤ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਤੇ ਉਧਰ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਚੁਕਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਮਾ ਗਏ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਣਾ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਜਾਣ ਦਾ ਅਸਰ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਰਨੀ ਸੀ। ਸਾਹਿਆਂ ਦੇ ਧੀਰਜ ਟੁੱਟ ਗਏ ਤਾਂ ਰੋਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਦਿਲ ਹਿਲਾ ਦਿਤਾ। ਆਪ ਦੌੜਦੇ ਦੌੜਦੇ ਆਏ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਕੁਰਲਾਂਦੇ ਹੋਏ ਲਿਪਟ ਗਏ। ਬੋਲੀ ਹੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਭੀ ਆਣ ਅਪੜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਰੋਂਦੇ ਰੋਂਦੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਸਿਰ ਧਰ ਦਿਤਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਬਣੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਅੰਤਮ ਅਸੀਸਾਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਸਨ?

ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸਿਸਕੀਆਂ ਭਰਦੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਖਿਆ - ਪਿਤਾ ਜੀਉ ! ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਮੌਤ ਵੀ ਆਪ ਦੀ ਮੁੱਠ ਵਿਚ ਮੀਟੀ ਪਈ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਹੱਥ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਵਰਤ ਗਈ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਚਾਹਿਆ ਤੱਦ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਐਸਾ ਨਾ ਕਰੀਉ। ਇਉਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਆਖਦੇ ਇਹ ਚੁੱਪ ਹੋ ਰਹੇ ਜਾਂ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਏ ਸਨ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਹਾੜੇ ਕੱਢਦੇ ਤੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਬੋਲਦੇ ਹੁਣ ਉਹ ਤਾਂ ਸਮਾ ਚੁਕੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਐਸਾ ਵੀ ਮਾਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲੇ ਮਿਲੇ ਬਿਨਾਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਭਾਰੀ ਉਲਾਹਮਾਂ ਰਹੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਫੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਬਨਾਣਾ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਲਈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਲਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਖੇਰੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਇਥੇ ਹੀ ਸੀ! ਫੇਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਆਖੇ! ਇਹਨੂੰ ਮੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਪਿਤਾ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇ? ਅਤੇ ਕੀ ਕਰੀਏ?

ਇਸ ਦੁਖ ਵਿਚ ਦੁਖੇ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਉਂਤ ਸੁੱਤੀ ਕਿ ਜਦ ਭੀਕ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪਰਤ ਕੇ ਆਉਣਾ ਐਥਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਰੋਣ ਚੀਕਣ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾ। ਇਉਂ ਸੋਚ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜੇ, ਤੇ ਬੜੇ ਸਨਿੱਮਰ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ- "ਹੇ ਸੱਚੇ ਪਿਤਾ ਜੀਉ ! ਆਪ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਹੈ। ਮੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਲੇ ਜਾਉਗੇ। ਆਪ ਪਰਤ ਕੇ ਆਉ ਅਤੇ ੮ ਪਹਿਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਬੋਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਉ। ਵਧੇਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੇ ਘੜੀਆਂ ਹੀ ਸਹੀ, ਪਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਸਾਡੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਭੁੱਲਾਂ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਜਾਉ

ਜੀ ! ਇਸ ਜਿਕਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਿਆਇ ੫੭ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਚੋਪਈ - ਸੁਨ ਕੈ ਬਿਨਹੁ ਪ੍ਰਸੀਦਹੁ ਤਾਤਾ॥ ਛਿਮਾਂ ਕਰੇ ਭੁਲੇ ਪਸਚਾਤਾ॥ ਹੁਮ ਕੈ ਸ੍ਰੀ
ਕਰਤਾਰ ਦੁਹਾਈ॥ ਬੋਲੇ ਮਿਲੇ ਬਿਨਾਂ ਜੇ ਜਾਈ॥ ਪੁਰਬ ਜਿਉਂ ਦੈ ਘਟਕਾ ਔਰੀ॥
ਹਮ ਸੋ ਬੋਲਹੁ ਮਿਲਹੁ ਬਹੋਰੀ॥

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਇਹ ਹੀਲਾ ਕੀਤਾ। ਭਲਾ ਇਸ ੪੫ ਸਾਲ
ਦੇ ਸਤੀ ਸਤੀ ਤੇ ਤੱਪ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਘਾਲ ਘਾਲਣ ਵਾਲੇ ਸਪੁਰ੍ਹ ਵਲੋਂ 'ਕਰਤਾਰ ਦੀ
ਦੁਹਾਈ' ਪਾਈ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ? ਫੇਰ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪਛੁਤਾਂਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਕਿਉਂ ਚਲੇ ਗਏ?
ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੌੜੇ ਆਏ? ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਜਾਣ ਵਿਚ ਕੀ ਝਾਕਾ ਸੀ? ਇਹ ਭਾਰੀ ਝੁੱਲ ਹੋਈ ਹੈ।
ਕਿਵੇਂ ਖਿਮਾਂ ਕਰਾਈਏ? ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਹੁਣ ਇਸ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪਛੁਤਾਂਦੇ
ਹੋਏ ਅੱਖੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿਲ ਦਾ ਦਰਦ ਵਹਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਧਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਜੇਤਾ ਆਪਣੇ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸ਼ਹੁ
ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ
'ਸ਼ਹੁ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦਾ 'ਮਹਲਾ ੧ ਪਹਿਲਾ (ਪਹਿਲੀ ਵਹੁਟੀ) ਮੰਨਦੇ ਰਹੇ, ਅਤੇ ਅਜ ਪੂਰਨ
ਆਤਮਕ ਸੰਯੋਗ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਚਾਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ 'ਸ਼ਹੁ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਤੇ ਆਪਣੇ
ਆਪ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜਦ ਕਦੀ ਉਹਦੇ ਬੇ-ਹੱਦ
ਮੁੱਖ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਰੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਇਉਂ ਤਰਲੇ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ-

ਮੰਦੁ ਕੁਚੱਜੀ ਅੰਮਾਵਟਿ ਫੋਸੜੈ ਹਉ ਕਿਉ ਸਹੁ ਰਾਵਣਿ ਜਾਉ ਜੀਉ॥

ਇਕ ਦੂ ਇਕਿ ਚੜਦੀਆਂ ਕਉਣੁ ਜਾਣੈ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਜੀਉ.....॥

(ਸ਼ੁਹੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੭੬੨)

ਭਾਵ- 'ਹੇ ਸ਼ਹੁ ਜੀਉ! ਮੈਂ ਕੁਚੱਜੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਦੋਸ਼ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ
'ਸ਼ਹੁ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਾਸ ਕਾਂ। ਆਪ ਦੀਆਂ ਇਕ ਦੂ ਇਕ ਚੜਦੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਹਨ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਕੌਣ ਜਾਣ ਸਕੇ? ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਰਾਤਾਂ ਦਿੰਦੇ
ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਭੁਲੇ ਪਏ ਹੋ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਨੂੰ ਭਦ ਜਾਣਾ-ਜੇ
ਇਕ ਅੱਧ ਰਾਤ ਮੈਨੂੰ ਕੁਚੱਜੀ 'ਸੁਹਾਗਣ' ਤਾਂਈਂ ਵੀ ਦਿਉਗੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਦਰਦ ਦਿਲ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਜਦ ਕਦੀ ਆਪਣੇ ਜਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ
ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਬਿਰਹੇ ਵਿਚ ਘੁਲਦੇ ਦੇਖਦੇ, ਤਾਂ ਆਖਦੇ-ਜੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ-ਤਾਂ ਦਿਖਲਾਵੇ ਦਾ

ਚੁੜਾ ਕਾਹਨੂੰ ਪਾਇਆਈ? ਸਟੇ ਬਾਹਵਾਂ ਦੇ ਪਲੰਘ ਨਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਭੰਨ ਸੁੱਟ। ਫੇਰ ਆਪ
ਵੀ ਤੜਵ ਪੈਂਦੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ। ਕਿਵੇਂ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲੀਦੇ? ਜੇ ਹਰਣੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਲਦੀ।
ਜੇ ਕੋਇਲ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਅੰਬਾਂ ਤੋਂ ਲਭਦੀ। ਜੇ ਨਾਗਨ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਹੇਠਾਂ ਢੂੰਡਦੀ। ਜੇ ਮੱਛਲੀ
ਹੁੰਦੀ? ਤਾਂ ਜਲ ਵਿਚ ਵੇਖਦੀ। ਪਰ ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾਏ? ਅਖਵਾਂਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਹ ਦੀ ਸੁਹਾਗਣ
ਰਹੀ। ਪਰ ਸ਼ਹ ਕਦੀ ਆਇਆ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਉਸਨੇ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਰਹੇ- 'ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਸੁਹਾਗਣੀ ਜਿਨ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਇ'।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸੱਚੀਆਂ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਉਹੀ ਹਨ- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਆਪਣੀ
ਮਹਾਨ ਜੋਤੀ ਵਿਚ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਮਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ-ਜੋ ਸੱਚੀ ਸੁਹਾਗਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਪਣੇ 'ਸ਼ਹ ਨਿਰੰਕਾਰ'
ਦੀ 'ਪੂਰਨ ਜੋਤ ਅੰਦਰ' ਜੋਤ ਰਲਾ ਕੇ ਸਮਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਉਡੀਕਦੇ
ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਕ ਪੁਕਾਰ ਦਾ ਵੀ ਕੀ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ, ਪਛ ਸਾਹਿਬ ਜਾਇਆਂ ਵਲੋਂ ਦੀਨਤਾ
ਭਰੀ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਚੌਕਾਦਿਤਾ, ਮੁੜ ਸਰੀਰ ਵਿਚ
ਪਰਤ ਆਏ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੂ ਉਠ ਬੈਠੇ।

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਜਿਥੇ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਭਰੀ ਸੀ। ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ। ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ
ਦੀ ਧੁੰਨ ਨੇ ਆਕਾਸ਼ ਗੂੰਜਾ ਦਿਤਾ। ਚੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ 'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਸ਼ਬਦ
ਦੀ ਗੂੰਜਾਰ ਹੋਣ ਲਗੀ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਏ ਪਏ
ਸਨ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਦੀਆਂ ਮਾਲਸ਼ਾਂ ਜਾਰੀ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ
ਚੁਪ ਕਰਾ ਕੇ ਅਪਣਾ ਹਸਤ ਕੰਵਲ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਫੇਰਿਆ, ਤੇ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ
ਲਿਆ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਗਰ ਸੱਪਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਲੇ
ਸਪੇਰੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੱਪਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇ ਕੇ ਦੁਰਾਈਂ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਸੱਪਾਂ ਨੂੰ ਖਿਚ
ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਗਰ ਭੂਤ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਸਾਦਕ ਲੋਕ! ਭੂਤਾਂ ਦੇ ਪੀਰ ਦਾ ਮੁਰਸ਼ਿਦ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਦੁਹਾਈ
ਦੇ ਕੇ ਭੂਤ ਗੁਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਲਾਂ

ਦੇਖੋ ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣ ਮਹਲਾ ੧ 'ਹਰਣੀ ਹੋਵਾ ਬਨਿ ਬਸਾ' ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਪੰਨਾ ੧੫੭।

ਦੇਖੋ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਾਰਏ ਧਿਆਇ ੫੭ ਚੌਪਈ ੧੬। ਜਾਂ ਦੇਖੋ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਖੀਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ।

ਬਾਭਾਂ ਵੀ ਕਰ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਪਸ਼ੂ ਪਰੇਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ-ਭਲਾ
ਆਪਣੇ ਗੁਰ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਜੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਆ ਸਕਦੇ?
ਉਹ ਮੁੜ ਆਏ, ਉਨ ਬੈਠੇ ਤੇ ਬਚਿਆਂ ਵਲ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਕੀਤਾ।

ਹੁਣ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲੋਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਇਕ ਮਿੱਕ ਹੋਈਆਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਮਨ ਮੈਦਾਨ ਵਾਂਗੂੰ ਸਾਫ ਵੇਖੇ ਤੱਦ 'ਗੁਰੂ ਦਰਿਆਉ' ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਇਉਂ ਵਹਿ ਤੁਰੇ,
ਫੁਰਮਾਇਆ-ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਉ! ਤੁਸੀਂ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਮੰਗੇ ਹਨ। ਅੱਠ ਸਾਲ ਆਖਦੇ ਤਦ
ਵੀ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪਾ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਪਰ ਤੁਸਾਡੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਰਤਾਰ ਨੇ
ਤੁਸਾਡੇ ਪਾਸੇ ਇਤਨਾ ਹੀ ਅਖਵਾਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਦਸੇ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਰੱਜ ਕੇ
ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਲਉ? ਕਲ੍ਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੀਕ ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਡੇ ਪਾਸ ਰਹਾਂਗੇ। ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਸੰਮਤ
੧੫੬੬ ਦੀ ਅੱਸੂ ਵਦੀ ੯ ਸਵੇਰ ਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸਨ ਕੀਤੇ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਮੂਰਤ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਫੇਰ
ਅੱਖਾਂ ਨਿਵਾ ਲਈਆਂ। ਪਰ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਖਰੇ ਤਿਖੇ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ
ਨਿਕਲ ਆਈਆਂ ਤੇ ਫੁੱਟ ਫੁੱਟ ਰੋਂਦੇ ਹੋਇਆਂ ਨੇ ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਆਖਿਆ - ਪਿਤਾ
ਜੀ! ਕੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ? ਜੇ ਜਾਣਦੇ ਨਾ ਹੋਵੋ ਤਦ ਤਾਂ ਪੁੱਛਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ
ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ, ਇਹੋ ਦੁੱਖ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ-ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਚਾਲੂ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਵੇਖ
ਕੇ ਇਹੋ ਸਮਝ ਰਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ
ਮਾਨ ਤੇ ਵਸਤੂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਖਾਲੀ
ਰਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਐਸਾ ਹੀ ਸਹੀ। ਪਰ ਲੋਕੀ ਤਾਂ
ਆਖਣਗੇ-ਪੁੱਤਰ ਇਸ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਤਦ ਐਸਾ ਕੀਤਾ ਨੇ, ਯਾ ਨਾਲਾਇਕ ਸਨ। ਤਦ
ਪਿਛੇ ਚੁੱਟੇ ਗਏ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ?

ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਹਿੱਚਕੀ ਭਰਦੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ-ਦਸੇ ਪਿਤਾ ਜੀਉ! ਅਸੀਂ
ਕੀ ਨਾਲਾਇਕੀ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਹ
'ਦੇਣਾ ਦੇਣ' ਦਾ ਬਚਨ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਦਾ ਸੰਜਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾ-ਨਸੀਨ ਗੁਰੂ ਥਾਪ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਉਲਾਹਮੇ ਸਹਾਰਨ ਜੋਗਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।
ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਪਿਤਾ ਜੀਉ! ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਰੁੱਸ ਬੈਠਾ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਬੁਲਾਏ ਤੇ ਢਿਲ
ਮਿਲ ਕੀਤੀ ਹੈ-ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ। ਆਪ! ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਤਨੀ

ਗੱਲ ਤੇ ਰੁਸ ਕੇ ਫੇਰੀ ਕਿਉਂ ਚਲੇ ਗਏ? ਕੀ-ਆਪ ਨੇ ਕਦੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਰੁਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਕੀ ਆਪ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਕੀਤਾ? ਯਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ, ਖੇਡੀ ਯਾ ਖਰਾ ਸੌਦਾ ਹੀ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਸਦਾ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੀ ਵਰਤੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੱਸ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਖੱਪਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੈਰੀ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਐਸਾ ਕੁਝ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਆਪ ਨਾਲ ਕਦੀ ਰੁੱਸੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਤਾਂ ਆਪ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰੁੱਸ ਕੇ ਕਿਉਂ ਚਲੇ ਹੋ?

ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕਿ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨੂੰ ਤਰਸਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਦੀਆਂ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਦਿਤ ਜੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਮੇਰੀ ਇਤਨੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਉਤੇ (ਜੋ ਆਉਣ ਤੇ ਦੇਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ) ਕਿਉਂ ਰੁੱਸ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਮਿਲੇ ਦੇ ਚਲੇ ਗਏ?

ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ-ਚਾਹੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕੁਝ ਆਖਦੇ, ਅਤੇ ਦਿਲ ਦੀ ਭਤਾਸ ਕੱਢਦੇ। ਇਉਂ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਠਾਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਗੋਂ ਮੁਸਕਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ, ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਏ ਦਿਲ ਦੀ ਸੁਣਨ ਤੇ ਸੁਣਾਨ ਨੂੰ ਹੀ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਭਰਤਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਰੋਕ ਦਿਤਾ ਤੇ ਦੋਵੇ ਹੱਥ ਜੋੜਦੇ ਹੋਇਆਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ-ਕਿ ਇਹਦੇ ਕਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਆਪ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਣ ਕੇ ਬਖਸ਼ ਲਵੋ, ਅਸੀਂ ਏਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਖੇਚਲ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਜੋਤ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨੂੰ 'ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਦੁਹਾਈ' ਦੇ ਕੇ ਮੰਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਭੁੱਲ ਵੀ ਖਿਮਾਂ ਕਰਨੀ! ਕਿਉਂਕਿ ਏਸ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਨੂੰ ਐਸਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ! ਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਿਆ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕਿ ਆਪ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਭੇਖ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਘਰ ਤੇ ਜਾਤੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਸੰਸਾ ਹੈ, ਕਿ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਕੇ ਸਾਡਾ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਪੱਕਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਪਵਿਤ੍ਰ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਅਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ। ਆਪ ਜਿਸਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗ ਸਮਝੇਗੇ, ਦਿਉਗੇ। ਪਰ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹ ਦੁਖਿਆ ਰੁੱਸ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਫਲ ਮਿਲਿਆ ਹੈ? ਉਹ ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਸੋ ਹੋਇਆ ਸਹੀ, ਪਰ ਇਹ

ਭਾਂਦਸੇ ਕਿ ਅਗੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ? ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੈ? ਇਸ ਚਿਕਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਅਖੀਰ ਪਿਆਇ ੫੭ ਵਿਚ ਦਿਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਜੇਪਈ- ਤੁੰਮ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਭ ਜਾਨੇ॥ ਬਿਨਾਂ ਕਹੇ ਤੇ ਭੇਵ ਪਛਾਨੇ॥

ਪੂਛੇ-ਤੋਂਦਪ ਕਰੇ ਬਿਚਾਰੀ॥ ਪਿਤਾ ਵਸਤ ਕੇ ਸੁਤ ਅਧਿਕਾਰੀ॥

ਹਮ ਕੇ ਛੁਛਾ ਛੇਰ ਪਿਆਨੇ॥ ਬਾਪਿਯੋ ਲਹਿਣਾਂ ਅਪਠ ਸਥਾਨੇ॥

ਕਲਾ ਬਿਸਾਲਹਿ ਤੇ ਤੋਂਜ ਖਾਲੀ॥ ਕਰੀ ਆਪ ਅਸਮੰਜਸ ਚਾਲੀ॥

ਦਈ ਅਪਰ ਕੇ ਸਰਬ ਬਡਾਈ॥ ਤੁਮਰੇ ਸੁਤ ਕਿਆ ਜਗ ਮਹਿ ਪਾਈ॥

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਅਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਗਹੁ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ। ਆਪ ਦੇ ਮੁਖੜੇ ਉਤੇ ਖੇੜਾ ਅਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਮਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੇਹਰ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਅਤੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਿਆ-

"ਲੱਖ ਨੇਕੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਲੱਖ ਪੁੰਨਾਂ ਪਰਵਾਣੁ॥ ਲੱਖ ਤੋਂਪ ਉਪਰਿ ਤੀਰਥਾਂ ਮਹਿਜ ਜੋਗ ਬੇਬਾਣੁ॥ ਲੱਖ ਸੁਰਤਣ ਸੰਗਰਾਮ ਰਣਿ ਮਹਿ ਛੁਟਿਹ ਪਰਾਣੁ॥ ਲੱਖ ਸੁਰਤੀ ਲੱਖ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪੜੀਅਹਿ ਪਾਠ ਪੁਰਾਣੁ॥ ਜਿਨਿ ਕਰਤੈ ਕਰਣਾ ਕੀਆ ਲਿਖਿਆ ਆਵਣ ਜਾਣੁ॥ ਨਾਨਕ ਮਤੀ ਮਿਥਿਆ ਕਰਮ ਸੱਚਾ ਨੀਸਾਣੁ॥"

(ਸ਼ਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧ ਪੰਨਾ ੪੬੭)

ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ-ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਉ! ਰੱਬ ਪਾਸੋਂ ਦਾਤਾਂ ਪਾਣ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਲੱਖ ਨੇਕੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਹੇ। ਤੀਰਥਾਂ ਜਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜੋਗ ਸਾਧਨ ਵੀ ਕਮਾਏ-ਅਤੇ ਨਗਨ ਵੀ ਫਿਰਦਾ ਰਹੇ। ਜਾਂ ਕੋਈ ਧਰਮ ਯੁਧ ਕਰ ਕੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰੇ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਵੀ ਹੋ ਜਾਏ। ਜਾਂ ਲੱਖ ਵੇਰ ਵੇਦ ਸੁਰਤੀਆ (ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ) ਅਥਵਾ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕਰੇ। ਪਰ ਜਿਸ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੇ ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਵਾਗਾਉਣ ਦਾ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ-ਉਸੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੱਤ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਸਿੱਧ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਉਤੇ ਜਾਂ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਉਹਦੀ ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੋਵੇ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਉਹਦੇ ਕਰਮ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਝੁੱਲਦਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਉਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੋਂ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਉਤਰਦਾ ਤੇ ਕੁਝ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਉ ! ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ

ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਐਸਾ ਸੋਚਣਾ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਉ ਕਿ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕੁਝ ਮਿਲਿਆ ਹੈ? ਉਸਦੇ ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਲਿਖ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਜੋ ਸਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਥਾਦਿ ਕਿਹਾ-ਬੇਟਾ ਤੁਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਕੇਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ? ਤੁਸਾਡੇ ਸਿਵ ਸਰੂਪ ਦੇ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਭੰਡਾਰ ਭਰੇ ਹਨ। ਤੁਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਯੋਗ ਜਾਣਕੇ ਹੀ ਅਗਵਾਈ ਸੌਂਪੀ ਹੈ। ਉਹ ਭੇਖ ਵਸਤ ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮੰਗ ਕੇ ਕਬੂਲੀ ਹੈ ਤੁਸਾਨੂੰ ਚਾਹ ਚਿੰਤਾ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਾਹ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹ - ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਦੀ ਗੱਲ ! ਉਹ ਵੀ 'ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ' ਜਪਣ ਜਪਾਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੁਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਐਸੇ ਹੀ ਹਨ ਜੈਸੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਜਿਤਨੀ ਭਜਨ ਕਮਾਈ ਕਰੋਗੇ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਫਲ ਪਾਉਗੇ। ਗੁਰੂ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਨੇਕ ਹੋਵਣ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਹੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਹੋ। ਤੁਸਾਨੂੰ ਐਸੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਸਾਡੇ ਤੇ ਹਰ ਭਰਾ ਰਾਜੀ ਹਾਂ ਕੋਈ ਰੋਸ ਨਹੀਂ। ਰੋਸ ਤਾਂ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਜੋ ਰੁੱਸ ਬੈਠਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ-ਅਸੀਂ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ? ਲਉ ਸੁਣੋ! ਕੀ ਫਲ ਪਾਉਗੇ? ਰਿਧ ਸਿੰਧ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਘਰ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵਾਸਾ ਰਹੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਪੂਜਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਹੋ, ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਜੇ ਜਾਉਗੇ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਪਾਉਗੇ। ਫੇਰ ਤੁਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕਰਮਾਤ ਰਹੇਗੀ, ਤੇ ਸਭਨਾਂ ਥੀਂ ਉੱਚੇ ਜਾਣੇ ਜਾਉਗੇ। ਲਉ ਹੋਰ ਸੁਣੋ ਮੇਰੇ ਬਚਿਉ ! ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ਜੋਤ ਵਡਿਆਈ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ ਪਾਈ ਹੈ। ਪਰ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਉਹਨੇ ਕਿਤਨੀ ਘਾਲ ਘਾਲੀ ਹੈ? ਉਹਨੂੰ ਗੋਦੀ ਦੇ ਕੇ ਤੁਸਾਡੇ ਅਗੇ ਕੋਈ ਛੱਕਾ ਰੋਕਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ, ਤੇ ਨਾ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਆਪੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਰਖਦੇ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਅਗਰ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਸੁਧਾਰ ਕਰਦੇ ਫਰੇ, ਤਾਂ ਦੋਹੀਂ ਜਹਾਨੀ ਮਾਨ ਪਾਉਗੇ*। ਮੈਂ ਨੇ ਆਪ ਸਦਾ ਸੱਚ ਦੀ ਟੇਕ

* ਦੇਖੋ - ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਡੀ ਪੰਨਾ ੭੯੭ ਜਾਂ ਦੇਖੋ - ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਾਰਧੇ ਧਿਆਇ ੫੭ ਸਗੋਂ ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ।

ਜਾਂ ਦੇਖੋ - ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਵਿਚ ਸਫ਼ਾ ੧੩੨ ਉੱਤੇ ਵੀ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਤਬ ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ (ਬਚਨ ਆਖਿਆ) - ਜੇ ਬੇਟਾ! ਗੁਰੂ ਕਿਆ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਛੀ ਕੀਮੀਂ ਨਹੀਂ ਰੋਟੀਆਂ ਕਪੜੇ ਬਹੁਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪੇਗੇ ਤਾਂ ਜਨਮ ਸੰਵਰੇਗਾ।

ਰਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚ ਹੀ ਬੋਲਿਆ ਹੈ। ਗੁਣ ਵੀ ਮੇਰੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਹੇ ਨੂੰ ਸੱਚ ਹੀ ਜਾਣਿਨਾ ਕਰੋ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰਖਿਉ ! ਇਹ ਸਾਰੇ ਬਚਨ ਵੀ ਸੱਚ ਹੋਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਆਖ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾਇਆ ਬਹੁਤ ਸਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਨਗਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੀਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਛੁਟੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ।

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਤ ਆਏ ਹਨ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਵਾਪਰੀ ਕਿ ਕਲ੍ਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਡੀਕ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ। ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ। ਇਸ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਦੇ ਵਕਫੇ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪਤਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿਖ ਸੇਵਕ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਣ-ਜੇ ਫੇਰ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਘਰੀਂ ਤੋਰ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਦਿਨ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਘਰੇਲੀ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪੇ ਵਿਚ ਕਹੀਆਂ ਜੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਲਈ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਲੁਣੀ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਦੇ ਪਿਛਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਸਾਂਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਗੇ ਲਈ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ' ਦੀ ਚਾਲੂ 'ਗੁਰ-ਗੱਦੀ' ਨਾਲ ਮੇਲ ਰਖਣ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਕੀ ਦਿਤੀ*।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਫੇਰ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ। ਦਰਸ਼ਨ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਰਾਤ ਭਰ ਨੀਂਦ ਆਉਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਉਹ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਬਿਤਾਈ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਵਖਰੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜ ਗਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤੀਂ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਪੱਕਾ ਪਹਿਰ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹੇ।

ਇਥਰ ਧਰਮਸ਼ਾਲ ਅੰਦਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ

* ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰਗੱਦੀ ਨਾਲ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਪਿਛੋ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸਬੰਧ ਰਿਹਾ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨਾਥ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗ ਵੇਦੀ-ਵੰਸ਼' ਦੇ ਬਾਬੇ ਪਿਆਰ ਰਖਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ 'ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਸਤਿਗੁਰੂ' ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਹੀ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਸਾਧੂ ਵੀ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਵੀ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਸਿਰ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਮੰਨਦੇ ਆਪਣੇ ਪਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਕਈ ਅਖਾੜਿਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਤੀਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜੀ ਨੇ ਪੋਹ ਛੁੱਟਦੀ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਤਾਈਂ ਫੇਰ ਆ ਕੇ ਦਰਸਨ ਦਿਤੇ। ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਅਦਬ ਵਿਚ ਉਠ ਕੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਏ। ਚਰਨ ਚੁੰਮੇ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਪਾਈਆਂ। ਇਹ ਕਿਤਨਾ ਵੈਰਾਗਮਈ ਅਤੇ ਦੁਰਲੱਭ ਸਮਾਂ ਸੀ?

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਥੇ ਹੀ ਸੰਵਾਰੀ ਥਾਂ ਭੁਮ ਆਸਣ ਤੇ ਆ ਕੇ ਸੱਜ ਗਏ। ਜਿਥੇ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਲੇਖਾ ਪੋਚਾ ਕਰਾ ਕੇ ਭੁੱਖਾ ਦੇ ਘਾਹ ਨਾਲ ਥਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਦਲਾ ਕਰਾ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਉਤੇ ਇਕ ਚੱਦਰ ਦਾ ਬਿਛੋਣਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਲੈਣ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਪਾ ਲੈਣ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਜੱਲ ਅੱਖੀਂ ਸਨਿੰਮ੍ਹ ਹੋ ਕੇ ਨਿਮਸਕਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਅਸੀਸਾਂ ਪਾਈਆਂ ਤੇ ਪਾਸ ਹੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਅੰਤ ਸਮੇਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ' ਦੇ ਅਰਥ ਸੁਣਨ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਹੋਈ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਦਾ ਭਲਾ ਭਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੱਜ ਤੋਂ ਭਾਈ ਹੋਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਫੇਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਕਨਾਤ ਤਾਣਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਖਦੇ ਹੋਏ, ਉਤੇ ਦੀ ਚੱਦਰ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਢੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਬਿਰਾਜ ਗਏ।

ਸੰਗਤ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ ਬੈਠੀ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਖਾਂ ਕਨਾਤ ਵਲ ਲਗੀਆਂ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਨੌਮੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਤ ਆਏ ਸਨ। ਜਦ ਉਹ ਵੇਲਾ ਦਸਮੀਂ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕਨਾਤ ਵਿਚੋਂ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਝਲਕਾ ਫਜ਼ਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਸਿਆ। ਜਿਸ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ ਹਨ।

ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਕਨਾਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੇਰ ਨੇੜੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਤਾ, ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਧੀਰਜ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿੰਦਾ? ਜਦ ਕਨਾਤ ਦਾ ਪਰਦਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮਾ ਹੀ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਹ ਦਿਨ ਅੱਸੂ ਵਦੀ ਦਸਮੀਂ ਅਤੇ ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਬਿਕਰਮੀ ਦਾ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ੬੯ ਸਾਲ ੧੦ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ੧੧ ਦਿਨ ਉਤੇ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ਸਨ।

ਤੱਤ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਤੇ 'ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਰਲੀ'

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਵੇਲੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ

ਦਰਸਕ-ਲੋਕ-ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਕੁਝ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਵੀ ਸੁਣੇ। ਪਰ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਦਾ ਵਕਫ਼ਾ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤੇ ਖਬਰਾਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੀਕ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਅੰਦਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਸੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਦਾ ਸਫਰ ਕਰਕੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤੀਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਰਧਾਲੂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਕੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਸਸਕਾਰਨਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਦੂਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੋਕ ਦਫ਼ਨਾ ਕੇ ਉਤੇ ਮਜ਼ਾਰ ਬਣਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਕੇ ਮਦੀਨੇ ਦਾ ਹੱਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰਾਂ ਤੇ ਬਗ਼ਦਾਦ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਝਗੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਧ ਕੇ ਫਸ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਸੀ। ਪਰ ਅੰਦਰ ਵੇਖਣ ਤੇ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਉਥੇ ਸਰੀਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋਤ ਨੂੰ ਪਰਮ ਜੋਤ ਨਾਲ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਤਾਂ ਨੂੰ ਤੌਤਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਹੇਠ ਉਤੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਚੱਦਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕੁਝ ਫੁਲ ਬਿਖਰੇ ਪਏ* ਸਨ। ਇਹ ਝਗੜਾ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਮਿਟਾ ਦਿਤਾ। ਤਦ ਇਕ ਚੱਦਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਸਸਕਾਰ ਕੇ ਦੇਹੁਰਾ ਬਣਾਇਆ, ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਦਫ਼ਨਾ ਕੇ ਚਬੂਤਰਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਭੇਰਵੀ ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਜੱਗ ਹੋਇਆ। ਪਰਚਾਉਂਟੀ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਏ ਅਤੇ ਜੱਗ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਬਾਂ ਸ੍ਰੀ ਵੱਧਕੇ ਹੋਂਦ ਪਾਇਆ।

ਪਿਛੋਂ ਦਸਤਾਰ ਬੰਦੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ। ਆਈ ਬਰਾਦਰੀ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਅਗੇ ਦਸਤਾਰਾਂ ਭੇਟ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਸਜਾਉਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ! ਜੋ ਉਪਰਾਮ ਚਿੱਤ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਕਦੀ ਅੱਗੇ ਪੱਗ ਨਹੀਂ ਬੋਧੀ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਉਤੇ ਇਨਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਪਿਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰ੍ਹਾ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਇਹ ਰਸਮ ਵੀ ਇਹ ਸਿਖਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਅਗੋਂ ਪਿਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬਰਾਦਰੀ ਨਾਲ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਤੇ ਵਰਤਾਰਾ ਰਖਣਗੇ, ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਰਖਦੇ ਰਹੇ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਭੇਟ ਕੀਤੀਆਂ ਦਸਤਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ

ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਪਣੇ ਸੀਸ ਤੇ ਰਖੀ। ਫੇਰ ਸਾਰੀ ਦੁਜੀ ਭੇਟਾ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਦਸਤਾਰ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ— ਕਿ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰਖਣ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਇਥੋਂ ਦਾ ਗੱਦੀਦਾਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।*

ਨਿੱਜ ਕਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪਾਗ ਦਈ। ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੇ ਸਿਰ ਥਾਪ ਲਈ।

(ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਧਿ: ੪੭, ੪੮ ਚੋਪਈ)

ਉਪ੍ਰੰਤ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਅਗੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਕਦੀ-ਤੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਧਰ ਕੇ ਅਸੀਸਾਂ ਪਾਈਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਖ਼ ਚਲਾਏ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਰੀਤਾਂ ਥੀਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਾਰਾਂ (੧੭) ਦਿਨ ਤੀਕ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਜਦ ਤੌਰਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂਬੀਂ ਵੀ ਸਿਰੋਪਾਉ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਥੋਂ ਤੁਰਨ ਥੀਂ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਅਗੇ ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ—

ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ (ਆਪ) ਗੁਰੂ ਹੋਵਾਂ, ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਗੁਰੂ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਮਾਨ ਜਾਣ ਕੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਾਂ, ਅਤੇ ਐਸਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰੰਭ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚਨ ਲਗ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੀ ਖਾਹਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਵਾਗ ਡੋਰ ਆਪ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਸੰਭਾਲੀਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦਰ ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰੀਏ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਰਧਾ ਭਰੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ

* ਦੇਖੋ ਤਵਾਰੀਖ਼ ਖਾਲਸਾ— ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੀ ਸਫ਼ਾ ੩੭ ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਧਿਆਇ ੪੮।

ਨੋਟ— ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਗੱਦੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਹੋਏ। ਅਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਮਾਣਿਕ ਚੰਦ ਜੀ, ਤੇ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਜੀ ਹੋਏ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਦੀ ਦੇ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਗਈ ਜੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬਾਬਾ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਅਗੇ— ਬਾਬਾ ਫ਼ਕੀਰ ਚੰਦ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਹੋਏ। ਤੇ ਵਡੇ ਬਾਬਾ ਮਾਣਿਕ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਬਾਬਾ ਕਲਾਧਾਈ ਉਨੇ ਵਾਲੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਬੜੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ 'ਰਾਜਾ ਜੋਗੀ'— ਨਾਮ ਦੀ ਰੂਸਤਕ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਾਸ ਲੇਖਕ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਉਹ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ। ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤੇ ਖੋਜ ਤਰੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮ-ਪੁਲਕਾਵਲੀ ਆਈ, ਅਤੇ ਖਿੱਤੇ ਮਨ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਣ ਲਗੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਬੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਗ (ਸਰੀਰ) ਨਾਲ ਜਵੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ' ਬਣਾਏ ਸਨ, ਉਸ ਦਿਨ ਬੀ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਰੂਪ ਅਥਵਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਜਾਣਦੇ ਅਤੇ 'ਸਰੂਪ ਜੀ' ਨਾਮ ਨਾਲ ਬੁਲਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅਜ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੂਰਤ ਉਕਤ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਫੁਰਮਾਇਆ—

'ਸਰੂਪ ਜੀਉ!' ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲਣ ਬੀ ਹੁਣ ਤੀਕ ਸੰਸਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਲੋਂ ਉਦਾਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਵੀ ਤਿਆਗ-ਬੁੱਝ ਦਿਨ ਦੂਠਾਂ ਤੇ ਜਾਤ ਜੰਗਣਾਂ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲੰਗਰ ਚਲਾਣਾ ਜਾਂ ਸਦਾ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਸੁਣਾਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚੁੱਥੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਦ ਵੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਅੱਤ ਸਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਯੋਗ ਜਾਤਾ ਸੀ, ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਐਸਾ ਹੀ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਰੂਪ ਜੀਉ! ਆਪ ਸੁਖ ਨਾਲ ਜਾਈਏ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਦੀ (ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਹੈ) ਵਾਗ ਡੋਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰੀਏ। ਮੇਰੀ ਅਸੀਰਵਾਦ ਅਤੇ ਸੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ। ਬਿਹ ਅਸੀਰਵਾਦ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਮੁੜ ਖਫ਼ਰ ਵਿਚ ਆ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ।

ਨੋਟ - ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਸੁਰਗਵਾਸੀ 'ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ' (ਸੰਗਲ ਅਖਾੜਾ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੀ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸਾਧੂ ਸੁਮਨਲਸ ਚੰਦ੍ਰਕਾ' ਵਿਚ ਹੈ। ਦਾਸ (ਲੇਖਕ) ਨੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹਾਲ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ 'ਪੰਡਤ ਗੰਗੇਸ਼੍ਵਰ ਨੰਦ ਉਦਾਸੀ' ਜੀ ਨੇ ਸੁਣਾਇਆ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸੀਰਵਾਦ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਜ਼ਿਕਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕਥਾ ਯਾਦ ਆ ਜਾਏਗੀ। ਜਦ ਕਿ ਬਨਬਾਸ ਗਏ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਭਰਤ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਆਖਿਆ—ਰਾਜ ਆਪ ਦਾ ਹੈ! ਵਾਪਸ ਚਲ ਕੇ ਸੰਭਾਲੀਏ। ਪਰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਸੀਰਵਾਦ ਨਾਲ ਭਰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮੋੜ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਸੀਸਾਂ ਨਾਲ

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਖਡੂਰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

ਦਾਸ ਲੇਖਕ ਵਲੋਂ ਵਿਚਾਰ

ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਸਮਝ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਵੀ ਕਿਤਨੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ? ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਮੇਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕੇ ਕਈ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੁਕਮ ਅਦੁਲੀਆਂ ਦਸੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਸਾਲ ਦੀ-ਵਧੇਰੇ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਮਗਰੋਂ 'ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਰਾਸ ੧ ਅੰਸੂ ੫ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਬਾਬਤ ਫੇਰ ਇਉਂ ਉਸਤਤੀ ਵੀ ਲਿਖੀ ਹੈ-

ਮੁਲੇ ਕੀ ਤਨ ਜਾ ਵਡਭਾਗਨ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਮਹਿਲਾਂ ਮਹਾਂ ਸੁਹਾਗਣ॥

ਤਿਸ ਤੇ ਪੁਤਰ ਭਏ ਜੁੱਗ ਧੀਰ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਮਹਿ ਅਚੱਲ ਗੰਭੀਰ॥

ਜੇਠੇ ਭਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਉਦਾਰਾ॥ ਨਹਿ ਗ੍ਰਹਸਤ ਮੱਗ ਅੰਗੀਕਾਰਾ॥

ਰਹੈ ਬ੍ਰਿਭੀ ਨਿੱਤ ਜੋਗ ਅਰੂੜਾ॥ ਇਕ ਰਸ ਸੈ ਆਸੈ ਜਿਸ ਗ੍ਰਹੜਾ॥

ਜਿਨ ਕੇ ਛੁਯੇ ਬਿਕਾਰ ਨ ਕੋਈ॥ ਜੋਤੀ ਪੁਰਸ਼ ਭੀਸ਼ਮ ਸਮ ਸੋਈ*।

ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਅਨੂਜ (ਛੋਟਾ ਭਾਈ) ਤਿਨ ਭਯੋ॥ ਮੱਗ ਗ੍ਰਹਸਤ ਜਿਨ ਧਾਰਨ

ਕੀਯੋ॥ ਗਿਆਨ ਬਿਖੇ ਜੁਗ ਭਰਾਤ ਸਮਾਨ॥ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪੁਤਰ ਸੁਜਾਨ॥**

ਤਾਂਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਸੇ ਸੁਜਾਨ ਤੇ ਗਿਆਨਦਾਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਬਾਬਤ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤਨੇ ਮਹਾਨ ਜਪੀ, ਤਪੀ ਅਤੇ ਸੋਝੀ ਸਿਆਣਪ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ? ਤਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਵੀ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ। ਉਹ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਵਡਭਾਗੀ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨੀ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੱਕ ਜਾਣਦੇ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਐਸਾ ਜਾਣਨ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਿਵਾਜ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੱਖੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚੋਸੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਜੋ ਰੋਸਾ (ਪ੍ਰੋਟੈਸਟ) ਸੀ-ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਗਲੋਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ 'ਜਗਤ ਰੀਤ ਅਤੇ ਲੋਕ ਲਾਜ' ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਫਾਹ ਨਾ ਕਰ ਕੇ 'ਉਲਟੀ

* ਇਹ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ (ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ) ਜਤੀ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ।

** ਪੋਥੇ-ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥਾਵਲੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੇਸ਼ੀ ਸਫਾ ੧੨੪।

ਗੰਗਾ ਵਹਾਈ ਸੀ। ਜਿਸਦਾ ਪਾਣੀ ਹੁਣ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਦੀ ਲੰਘ ਗਿਆ ਵੇਖਕੇ ਦੁਖੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਈ ਹੋਰ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਵੀ ਲਾਇਕ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੇਵਕ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜਿਆ ਸੀ। ਤਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕਹੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਪੰਨਾ ੯੬੭ ਉੱਤੇ ਵੀ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

‘ਹੋਰਿਉ ਗੰਗ ਵਹਾਈਐ ਦੁਨੀਆਈ ਆਖੈ ਕਿ ਕਿਉਨ-’

ਭਾਵ- ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਵਹਾਈ-ਨੇ-ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ-ਨੇ? ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਐਸਾ ਆਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਤਦੇ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਲਾਇਕ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੁੰਦੇ ਐਸਾ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਵਰਨਾ ਲੋਕੀ ਆਖਦੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਜੈਸੇ ਲਾਇਕ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਣੀ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਾਂ ਰੱਬੀ ਮੋਹਰਾਂ ਦਾ ਝੁਕਾਉ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ‘ਦੇਣਾ ਦੇਣ’ ਦਾ ਬਚਨ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਨ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਛਿੱਠਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ‘ਹੁਕਮ ਰਸਾਈ ਚਲਣਾ’ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ। ਨਾ ਕਿ ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ? ਤਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮਨੋਤ ਯਾ ਹਿਵਾਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਪੂਰੇ ਵਰੋਸਾਏ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸ੍ਰੈ-ਸਰੂਪ ‘ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ’ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਸਨ। ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ‘ਹੁਕਮ ਅਢੂਲੀ’ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਬੋਧਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਪਾਪ ਸਹੇੜਨਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ-ਪਿਛੇ ਬਿਗਾੜੀ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜੁਕੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀਆਂ* ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ੪ ਸਾਖੀਆਂ ਉੱਤੇ ਪੂਰੇ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ

* ਦੇਖੋ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਾਲਿਫ ਪੰਜਾਬੀ-ਅਨੁਵਾਦ ਹਿੱਸਾ-੨ ਸਫ਼ਾ ੧੪੬-ਦੂਜਾ ਕਾਂਡ ਬਾਬੇ ਹਿੰਦਾਲ ਜੰਡਿਆਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ। ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਨ ਨੇ ਸਭਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬੁਨ ਰਲਾ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਪਰਮਾਣਿਕ ਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈਆਂ ਦੀ ਰਾਇ ਹੈ।

੧. ਜਾਂ ਦੇਖੋ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੁਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗ੍ਰੰਥਾਵਲੀ- ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਦੀ ਪੋਥੀ ਸਫ਼ਾ ੪੨ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਈਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਪੋਥੀ (ਜਨਮ ਸਾਖੀ) ਉੱਤੇ ਡਬਾਹੁ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਯਾ ਕੁਝ ਥਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਘੱਟ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰ ਦਿਤੀ।

੨. ਜਾਂ ਦੇਖੋ- ਪ੍ਰਗਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ- ਉੱਥੇ ਵੀ ਇਹੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਬਿਗਾੜੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਸਪੁਰ੍ਹਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਣ ਵਾਲੇ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਪਹਿਲਾ 'ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਾਹਿਬ' ਦਾ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ' ਇਹ ਹੈ-

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੬

ਤਿਨੀ ਅੰਤਰਿ ਹਰਿ ਆਰਾਧਿਆ ਜਿਨ ਕਉ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ ਲਿਖਤੁ ਲਿਲਾਰਾ॥ ਤਿਨ ਕੀ ਬਖੀਲੀ ਕੋਈ ਕਿਆ ਕਰੇ ਜਿਨ ਕਾ ਅੰਗੁ ਕਰੇ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਕਰਤਾਰਾ॥੧॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇ ਮਨ ਮੇਰੇ ਮਨ ਧਿਆਇ ਹਰਿ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਸਭਿ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਣੁ ਹਾਰਾ॥੧॥ ਧੁਰਿ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕਉ ਬਖਸਿਆ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰਾ॥ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਵੈ ਸੇ ਉਨ ਕੀ ਰੀਸ ਕਰੇ ਤਿਸੁ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਮੁਹੁ ਕਾਰਾ॥੨॥ ਸੇ ਭਗਤ ਸੇ ਸੇਵਕਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ॥ ਤਿਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਸਿਰਿ ਨਿੰਦਕ ਕੈ ਪਵੈ ਛਾਰਾ॥੩॥ ਜਿਸੁ ਘਰਿ ਵਿਰਤੀ ਸੋਈ ਜਾਣੈ ਜਗਤ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਪੁਛਿ ਕਰਹੁ ਬਿਚਾਰਾ॥ ਚਹੁ ਪੀੜੀ ਆਇ ਚੁਗਾਇ ਬਖੀਲੀ ਕਿਨੈ ਨੇ ਪਾਇਓਂ ਹਰਿ ਸੇਵਕ ਭਾਇ ਨਿਸਤਾਰਾ॥੪॥ (ਪੰਨਾ ੭੩੩)

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਇਉਂ ਹੈ-

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਗੋਦੀ ਮਿਲਣ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾਤਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ 'ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ' ਜੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਝਗੜਾ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੇ ਸਿਆਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਅਫਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਤਦ ਮੋੜਵੇਂ ਉਤਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਹਰੀ ਦਾ ਅਰਾਧਨ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੁਰ (ਦਰਗਾਹ) ਤੋਂ ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹਾਂ ਦੀ ਬਖੀਲੀ ਕੋਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੜਾ (ਅੰਗ) ਮੇਰਾ ਹਰੀ ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਕਰੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹੋ ਦਸਿਆ-ਕਿ ਹਰੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁਝ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰੀ ਆਪ ਭਗਤ ਭੰਡਾਰ ਬਖਸ਼ੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੁਰਖ ਹੈ, ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਉਹ ਭਗਤ ਤੇ ਸੇਵਕ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਐਸੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹਰੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਛਾਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਤੀਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਿਥੀ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਏ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਝਗੜਾ ਲੜਾਈ ਤੇ ਨਿੰਦਾ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਅਖੀਰ ਦੀ ਦੋ ਝੁਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਿਸਾਲ

ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ 'ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਪੁੱਛ ਸਕਦੇ ਹੋ। (ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ)

ਭਾਵ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤਮ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਬਖੀਲੀ ਯਾ ਰੋਸੇ ਨਾਲ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ' ਪਾਸ ਚਲੀ ਗਈ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰ੍ਹਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ। ਫੇਰ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਚੌਥੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪ੍ਰਿਥੀਆ ਕਿਵੇਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇਸ ਚੌਥੇ ਹਿਸੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਰਤੀ ਵੱਲ ਜੋ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਉਹ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਦੇ ਰੋਸੇ ਤੀਕ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਰੁਧ ਰੋਸਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਬੁਖਲ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਵਰਨਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਦਾ ਜਦ ਰੋਸ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਪਾਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬਹੁਤ ਅਸੀਸਾਂ ਤੇ ਦਾਤਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਸਨ, ਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਵਲ ਜੋ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਮੁੰਹ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਤੇ ਪੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਛੇਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਗਲਾ ਹੋਰ ਵਾਕ - 'ਰਾਮਕਲੀ ਦੀ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਤੱਥਾ ਸੱਤੋ ਫੁੰਮ ਆਖੀ -' ਇਸ ਵਿਚ ਤਿਨ ਪੰਗਤੀਆਂ ਹਨ। ਜੈ-ਦੋ ਤਾਂ ਵਾਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਕ ਜੋਥੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਹੈ ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਝੁੱਕਾਂ ਇਹ ਹਨ -

'ਪੁੜੀ ਕਉਲੁ ਨ ਪਾਲਿਉ ਕਰਿ ਪੀਰਹੁ ਕੰਨ ਮੁਰਟੀਐ॥

ਦਿਲ ਖੋਟੈ ਆਕੀ ਫਿਰਨਿ ਬੰਨਿ ਭਾਰੁ ਉਚਾਇਨਿ ਛਟੀਐ॥' (ਪੰਨਾ ੯੬੭)

ਜੋਥੀ ਪਉੜੀ ਦੀ ਪੰਗਤੀ -

'ਸਿਖਾਂ ਪੁਕ੍ਹਾਂ ਘੋਖਿ ਕੈ ਸਭ ਉਮਾਤਿ ਵੇਖਹੁ ਜਿ ਕਿਉਨੁ॥'

ਇਸ ਉਕਤ ਵਾਰ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਜਹੀ ਦਸੀ ਹੈ* ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੱਤਾ ਤੇ ਬਲਵੰਡ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਪਈ ਹੈ? ਇਹ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ

* ਦੇਖੋ ਸੰਪੂਰਨਾਇਕ ਦੀਕਾ ਕਰੀਦ ਕੰਠ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਦੇਖੋ ਟੀਕਾ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ਜਾਂ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਨਾਮ ਈ) ਹੋਲੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਬਿਸਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲਾ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਐਸੇ ਹੀ ਦੇਖੋ- ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ. ੨ ਐਸ. ੪੩ ਜਾਂ ਦੇਖੋ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸ। ਉਥਾਨਕਾ ਇਕੋ ਜਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ਹੈ। ਤਦੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਆਈਆਂ ਤੁੱਕਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਾਂਗੇ। ਜੇ ਅੱਜ ਤੀਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ, ਤੇ ਭੁਲੇਖਾ ਪਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਕਤ ਵਾਰ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ

ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਏ ਬਲਵੰਡ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਡੂੰਮ ਦੋਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ। 'ਬਲਵੰਡ' ਵਡੀ ਉਮਰ ਦਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਹੁਨਰ ਦੀ ਕਮਾਲਤਾ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਰਾਗ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਇਹਨੂੰ ਰਾਇ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਇਹਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਾ ਭਤੀਜਾ ਉਹ ਅਜੇ ਡੂੰਮ ਹੀ ਸਵਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ।

'ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਦੀ ਇਕੋ ਧੀ (ਪੁੱਤਰੀ)' ਸ਼ਾਦੀ ਜੋਗ-ਜਵਾਨ ਸੀ ਜੋ ਸੱਤੇ ਦੀ ਭੈਣ ਲਗਦੀ ਸੀ* ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭਕ ਖਰਚੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸੌ ਰੁਪੈ ਨਕਦੀ ਦਿਤੇ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਸ਼ਨ ਕਪੜੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ

- ਕਿਸੇ ਪੁਸਤਕ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਟੀਕਾਕਾਰ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਸੱਤੇ ਤੇ ਬਲਵੰਡ' ਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸੀ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਫਾਪੇ 'ਸ਼ਬਦ ਅਰਥ' ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੇ ਸਫ਼ਾ ੯੬੬ ਉਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਬਲਵੰਡ ਅਤੇ ਸੱਤਾ' ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸੀ, ਤੇ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਾਲੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਮੰਨੇ ਗਏ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ ੩ ਅੱਸੂ ਖਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸੀ। ਐਸੇ ਹੀ ਕਈ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਨਿਰਨੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਧਈ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਭੈਣ ਦੀ ਸੀ। ਭੈਣ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਥਾਂ ਕਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਧੀ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਫੇਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿਹੜੇ ਦੀ ਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਸੀ? ਪਰ ਅਸੀਂ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਾਲਫ ਦੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਇਸ ਸਿਟੇ ਤੇ ਪੂਰੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜੋਹੜੀ ਸ਼ਾਦੀ ਯੋਗ ਕੰਨਿਆ ਠੀਕ 'ਬਲਵੰਡ' ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੱਤੇ ਦੀ ਭੈਣ ਸੀ। ਮੈਕਾਲਫ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਲਵੰਡ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੇ ਵੇਲੇ ਥੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਸ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਦੀ ਉਹ ਪੁੱਤਰੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਪੁੱਤਰੀ ਥੀ ਛੋਟਾ ਜਾਂ ਵਡਾ ਸੱਤਾ ਡੂੰਮ ਵੀ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਦਾ ਸੱਕਾ ਪੁੱਤਰ ਜਾਂ ਭਤੀਜਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਅਜੇ ਡੂੰਮ ਮਿਠਾਸੀ ਕਰ ਰੇ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਰਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਬੋਝਾ ਜਾਣ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿਤੇ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨਾਉਣ ਨੂੰ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵੇਰ ਬੰਦੇ ਭੇਜੇ। ਫੇਰ ਆਪ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿਤਾ-ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਖਰਚਾ ਬਹੁਤ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਬਚਤ ਥੋੜੀ ਹੋਈ ਤੇ ਥੋੜਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਚਲੋ। ਕੀਰਤਨ ਕਰੋ, ਹੋਰ ਮੂੰਹ ਮੰਗਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਪਰ ਇਹ ਅਕੱਝ ਬੈਠੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਸਿਆਲੀ ਪੁੱਤਰੀ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਦੀ ਹੋਣੀ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ੨ ਸਮਝਾਇਆ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਾਂਉ ਪੀਰ ਜੀ ਦਾ ਕਿਹਾ ਮੰਨ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰੋ! ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਸਨ। ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਦੇ ਕਹੇ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਫੁਲਟਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੰਕਾਰੇ ਗਏ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕੁਲ ਦੇ ਵਡੇ ਮਰਦਾਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਕੇ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਨੂੰ ਚਮਕਾਇਆ ਅਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਬੰਸ ਦਿਆਂ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤਦੇ ਹੀ ਆਪ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਏ ਹੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਬੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਬੋਲੇ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਆਪਣੇ ਬਾਬਤ ਤਾਂ ਸਭੇ ਕੁਝ ਸਹਿ ਜਾਂਦੇ। ਪਰ ਵਡੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸਹਿ ਸਕੇ। ਆਪ ਉੱਛ ੨ ਕਰਦੇ ਤੜਫ ਉਠੇ ਤੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਥੀ ਇਹ ਵਾਕ ਨਿਕਲੇ-ਦੁਸ਼ਟੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਮੂੰਹ ਫੱਟ ਜਾਵਣ ਤੇ ਕੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਉ। ਤੁਹਾਡੀ ਸਫਾਰਤ ਲੈ ਕੇ ਜੋ ਕੋਈ ਆਏਗਾ ਉਹਦਾ ਵੀ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰ ਕੇ ਗਏ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂਗੇ।

ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁੜ ਆਏ ਤੇ ਸਿਰੰਦਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਵਰਦਾਨ ਵੀ ਦਿਤਾ, ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ 'ਰਾਗ ਤਾਲ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਗੁਣ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਤਾਈਂ ਵੀ ਬਖਸ਼ਣਗੇ' ਜੇ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਮਾਨੋ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿਖ ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿਖੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਜੋ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਗੇ।

ਇਧਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪੱਕ ਕੇ ਫੱਟ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਦੇਵੇ ਕੋਹੜੀ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜੋਗੀ ਨਾ ਰਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਦਰ ਕੀਮਤ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਹੁਣ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਸਿਖ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਲਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕੋਈ ਝੂਠ ਤੋਂ ਛਪਦਾ

ਕੋਹੜਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਵੜਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਰੋਟੀ ਕਪੜੇ ਤੋਂ ਵੀ ਤੰਗ ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਏ। ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਯਾ ਵਸੀਲਾ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ ਸੀ। ਇਕੋ ਇਕ ਭਾਈ ਲੱਧਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹਦੇ ਖਾਸ ਲਾਹੌਰ ਜਾ ਕੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਫਾਰਸ਼ ਕਰਾਣ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਉਥੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਤਵੇ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨਾਲ ਕਾਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਖੇਤੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ (ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਆਇਆ। ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਾਨ ਸਜਾ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਛੇਲ ਵੱਜਦੇ ਤੇ ਜੋਰ ਸਰਾਬੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਾਰਣ ਪੁਛਿਆ? ਤਦ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਉਧਰ ਭਾਈ ਲੱਧਾ ਜੀ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖਲੋਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜੱਲ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਠ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਾਇਆ। ਫੇਰ ਆਖਿਆ-ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜੀਉ! ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਲੱਧਾ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਆਪ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਕਰੋ।

ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ, ਇਹ ਬਿਰਦੁ ਸਵਾਮੀ ਸੰਦਾ।

(ਪੰਨਾ ੫੪੪)

ਇਹ ਪਵਿਤ੍ਰ ਵਾਕ ਆਪ ਦਾ ਹੀ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ਅਤੇ ਭੁੱਲੜ ਰਬਾਬੀ ਹੁਣ ਪਛੁਤਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਫੇਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਾਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾਵੇ। ਬਾਣੀ ਆਪ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਡਿਆਂ ਦਾ ਦਿਤਾ ਗੁਣ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਵਲੋਂ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਮੂਰਖ ਸਨ, ਹੰਕਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਪਛੁਤਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲਵੇ। ਤਦ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਅਗਰ ਇਹ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਭਾਰੀ ਭੁੱਲ ਤੇ ਧਾਪ ਹੋਇਆ? ਤਾਂ ਉਸ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਪਾਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਹੀ ਧੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਨਿਵਾ ਕੇ ਰੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਐਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹੁਣ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੰਮੇ ਪੈ ਕੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕੇ ਤੇ ਆਖਿਆ-ਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੂੰਹ ਪਕੇ ਹੋਏ ਤੇ ਫੱਟੇ ਪਏ ਹਨ। ਕਾਵਿ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਗਾਣ ਸ਼ਕਤੀ ਮੁੱਕ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਆਪ ਹੀ ਯੋਗ ਬਣਾਵੋਗੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਗਵਾ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਤੇ ਤਰਸ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ਕਤੀ

ਫੇਰ ਬਖਸ਼ ਦਿਤੀ। ਤਾਂ ਚੋਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ-ਕੁਝ ਪਉੜੀਆਂ ਵਾਰ ਦੀਆਂ ਆਖ ਕੇ ਇਹ ਵਾਰ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ।

ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਾਲਫ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਾਏ

'ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਾਲਫ ਸਾਹਿਬ' ਦੀ ਰਾਏ ਇਸ ਵਾਰ ਬਾਬਤ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ- ਕਿ ਬਲਵੰਡ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਵੇਲੇ ਹੋਇਆ। ਚਾਰ ਪਉੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੇ ਕਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਸੱਤਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਵੇਲੇ ਹੋਇਆ। ਚਾਰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜੋੜ ਕੇ ਇਕੋ ਵਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਾ ਦਿਤੀ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਗੱਦੀ ਦਾ ਤਿਲਕ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਅਗੋਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ, ਇਹ ਇੱਕੋ ਦੀ ਵਾਰ ਵੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਅਗਰ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਾਲਫ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚ ਮੰਨ ਲਈਏ- ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਯਾ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵਾਰ ਦੀ ਦੱਸੀ ਉਥਾਨਕਾ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਸਰਾਪ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੇ ਉਕਤ ਉਥਾਨਕਾ ਸੀਨੇ ਬਸੀਨੇ ਆਈ ਵੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਪਿਛਲੇ ਰਬਾਬੀਆਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਧੁੰਨਾਂ ਯਾ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਜੀ ਅੰਦਰ ਹੁਣ ਭੀਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਤੇ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਐਸੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਕਤਾਂ ਤੋਂ ਰਬਾਬੀਆਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਹੋਣਾ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਣਾ ਇਕ ਭਾਰੀ ਵਾਕਿਆ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਭੀਕ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਤੇ ਠੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਾਰ ਬਾਬਤ "ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਾਲਫ" ਦੀ ਰਾਏ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਕਹੀ ਗਈ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਜੋੜ ਕੇ ਲਿਖੀ ਗਈ।

ਅਸੀਂ ਇਤਨਾ ਤਾਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਲਵੰਡ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਵੇਲੇ ਹੋਇਆ! ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਉਹ! ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੇ ਵੇਲੇ ਭੀਕ ਜਰੂਰ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਪੁੜ੍ਹੀ ਤੇ ਸੱਤਾ ਪੁੜ੍ਹ ਯਾ ਭਤੀਜਾ ਸੀ। ਸੱਤਾ ਤੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਪੁੜ੍ਹੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜਿਥੇ ਬਲਵੰਡ ਦੀ ਜੁਥਾਨੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਧੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੱਤੇ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦੱਸ ਕੇ ਸੁਣਾਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਖੋ ਵਖ ਸਰੋਤ ਚਲਦੀ ਤੇ ਇਕ

ਦੂਜੇ ਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸੁਣੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੈਣ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸੀ-ਇਹ ਲਿਖ ਦਸਿਆ ਹੈ।

ਚੂੰਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਬੁਝ ੨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਕੋ ਜਹੇ ਪਾਪ ਦੇ ਭਾਗੀ ਸਨ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਰਾਪ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕੋਹੜੇ ਹੋ ਗਏ, ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਈ ਤੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਪ ਦੇ ਧੋਣ ਨੂੰ ਉਸਤਤੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਵੇਰ ਕੁਝ ਕੁਝ ਪਉੜੀਆਂ ਉਸਤਤੀ ਦੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਸਨ।

ਵੱਡਾ 'ਬਲਵੰਡ' ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਸੀ ਇਹ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਸਾਰੀ ਚਹ-ਰੀਤੀ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਥੀ ਜਾਣੂੰ ਸੀ, ਇਸ ਵਡੇ ਨੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕੁਝ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਛੋਟੇ ਸੱਤੇ ਨੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰ ਅਖੀਰ ਦੀਆਂ ੩ ਪਉੜੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਿਛਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੇ ਇਕੋ ਵਕਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਰ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸੀ ਦੀ ਬੀੜ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾ ਦਿਤੀ ਸੀ।

ਇਹ ਇਸ ਗਲੋਂ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਕਾਵਿ-ਰੀਤੀ ਇਕੋ ਜਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਵੱਖ-੨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰ ਫਰਕ ਪਿਆ ਦਿਸਦਾ। ਪਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਪਉੜੀਆਂ ਲੜੀਵਾਰ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਰਥ ਭਾਵ ਦੀ ਲੜੀਵਾਰ ਢੁੱਕਦਾ ਹੈ। ਬੋਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਅੱਧ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭਿੰਨਤਾ ਵੀ ਦਿਖੇ? ਤਾਂ ਐਸਾ ਹੀ ਹੈ ਜੈਸੇ ਕਿਸੇ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਸਿਆਉਤੇ ਦੇ ਕਵੀ ਕੁਝ ਆਖਣ ਤੇ ਅੱਖਰ ਜੋੜ ਯਾਰਸ ਸਵਾਦ ਵਿਚ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਥੇ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਅਤੇ ਸੱਤੇ ਭੁੰਮ ਨੇ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਉਚਾਰਣ ਦੀ ਲੋੜ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਪਾਪ ਜੋ ਸਹੇੜਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਮੁਤਾਬਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੋਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ-ਕੁਝ ਪਉੜੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿਫਤ ਕੀਤੀ, ਤਦ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਥਾਂ ਮਿਲੀ। ਜੇ ਅਜ ਤੀਕ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਅਗੇ ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਬਾਬਤ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਇਸ ਵਾਰ ਨੂੰ 'ਨਾਉ' ਕਰਤਾ ਕਾਦਰ ਕਰੇ' ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਤੀਕ ਉਸਤਤ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਜਿਉ-ਜਿਉ ਉਸਤਤ ਕਰਦਾ ਅੰਦਰ ਛੰਡ ਪੈ ਰਹੀ ਤੇ ਕੋਹੜ ਦੀ ਤੱਪਸ (ਜਲਣ) ਸਿਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਇਹ ਬਲ (ਸਕਤੀ) ਤੇ ਗੁਣ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਅਗੇ ਵੀ ਦਿਤਾ ਰੱਖਿਆ, ਜੋ ਖੁਸ਼ ਗਿਆ ਸੀ ਹੁਣ ਫੇਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਨੇ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਖਲੋਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਦਾ-੨ ਝਟ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋ ਗਿਆ-ਤੇ ਇਉਂ ਆਖਣ ਲੱਗਾ-

੧. ਹੋਵੇ ਸਿਫਤਿ ਖਸਮ ਦੀ ਨੂਰੁ ਅਰਸਹੁ ਕੁਰਸਹੁ ਝਟੀਐ।
੨. ਤੁੱਧ ਛਿੱਠੇ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ ਮਲੁ ਜਨਮ ਜਨਮ ਦੀ ਕਟੀਐ।
੩. ਸੱਚੁ ਜਿ ਗੁਰਿ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿਉ ਏਦੁ ਬੋਲਹੁ ਹਟੀਐ।
੪. ਪੁਤ੍ਰੀ ਕਉਲੁ ਨ ਪਾਲਿਉ ਕਰਿ ਪੀਰਹੁ ਕੰਠ ਮੁਰਟੀਐ।
੫. ਦਿਲ ਬੈਠੈ ਆਕੀ ਫਿਰਨਿ ਬੰਨਿ ਭਾਰੁ ਉਚਾਇਨ ਛਟੀਐ।
੬. ਜਿਨ ਆਖੀ ਸੋਈ ਕਰੇ ਜਿਨ ਕੀਤੀ ਤਿਨੈ ਬਟੀਐ॥
੭. ਕਉਣੁ ਹਾਰੇ ਕਿਨ ਉਵਟੀਐ॥

੧. ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ?- ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮਾਨੁ ਸਿਫਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਪਰ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਖਸਮ (ਮਾਲਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਸਿਫਤ (ਉਸਤਤ) ਤਦੇ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਇਸ 'ਅਰਜ ਕੁਰਸ' (ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ) ਤੇ ਨੂਰ ਦਾ ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰੇਗੇ।

੨. ਆਪ ਵਲੋਂ ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! (ਸਾਡੇ ਸ਼੍ਰੀਰਖ ਕੋਹੜ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ?) ਸਗੋਂ ਸਾਡੇ ਜਨਮ-ਜਨਮ ਦੀ (ਪਾਪਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਵੀ ਕਟੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

੩. ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸੱਚ ਹੀ ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ (ਕਿ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਪਾਪ ਮੁੜ ਉਸਤਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਧੋਤਾ ਜਾਏਗਾ) ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਦੇ ਇਸ ਬਚਨ (ਬੋਲ) ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਹਟ ਸਕੀਏ? ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹਟਾਂਗੇ, ਤੇ ਸਦਾ ਉਸਤਤੀ ਜਾਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ।

੪. 'ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ' ਆਖਦਾ ਹੈ-ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਜਦੋਂ ਆਪ ਸਾਡੇ ਘਰ ਗਏ, ਤਦ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣੀ ਪੁਤ੍ਰੀ (ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨੀ ਸੀ) ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਪੀਰਾਂ ਦਾ ਕੋਲ (ਕਿਹਾ) ਜਰੂਰ ਕਰੋ (ਨਹੀਂ ਮੋੜੀਦਾ) ਪਰ

ਅਸੀਂ ਕੰਨੀ ਮੋੜ ਬੈਠੇ ਸੀ।

੫. ਉਹ ਇਸ ਲਈ - ਕਿ ਦਿਲ ਆਕੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਤੇ ਆਪ ਖਾਸੋਂ ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਛੁਟ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ-

੬. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸਾਂ ਨੇ (ਨਿੰਦਾ ਦੀ ਗੱਲ) ਆਖੀ ਹੈ, ਸੋਈ ਸਿਫਤ (ਉਸਤਤ) ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਜੀ (ਬਖਸ਼ਿਸ਼) ਕੀਤੀ। ਉਹੀ ਸੰਵਾਰ ਵੀ ਰਹੇ ਹੋ। ਭਾਵ-ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਮੁੜ ਥਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ।

੭. ਹੁਣ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਉਣ ਹਾਰੇ ਹਨ? ਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਟੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੌਣ ਜਿੱਤੇ ਹਨ? ਭਾਵ-ਅਸੀਂ ਹਾਰੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਕਹੀ ਸੱਚੀ ਹੋਈ। ਆਪ ਹੀ ਜਿੱਤੇ ਹੋ?

ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਆਖ ਕੇ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਨੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਉਸਤਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੌਥੀ- 'ਪੁੜੀ ਕਉਲੁ ਨ ਪਾਲਿਉ' ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ- 'ਦਿਲ ਖੋਟੇ ਆਕੀ ਫਿਰਨ'- ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ*। ਇਕ ਅਰਥ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਰ ਲਿਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਇਉਂ ਦਸਦੇ ਹਨ-

ਕਿ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕਉਲ (ਬਚਨ ਨਹੀਂ) ਮੰਨਿਆ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੀਰ ਕਰਨਾ ਸੀ (ਗੁਰੂ ਬਨਾਣਾ ਸੀ) ਪਰ ਕੰਨੀ ਮੋੜ ਬੈਠੇ (ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਕੀਤੀ) ਤਦ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਖੋਟੇ ਸਨ। ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਭਾਰ ਦੀਆਂ ਛੱਟਾਂ ਚੁਕਦੇ ਰਹੇ।

ਇਸ ਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਇਕੋ ਰਾਏ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਦੇ, ਅਤੇ ਬੀਸੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈ ਜਾਂਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਾਰ ਆਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਕੋ ਪਾਸੇ ਦਾ ਰੁਖ ਕਰ ਕੇ ਆਖੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਸਿਆਣੇ ਪਾਠਕ ਖਿਆਲ ਕਰਨ ਕਿ ਅਗਰ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਉਤੇ (ਜੋ ਆਪਣੇ ਲਈ ਉਹ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਮਝਦੇ ਹੋਵਣ) ਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ? ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੇ ਖੋਟੇ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਢੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਭਲੇ

* ਦੇਖੋ ਟੀਕਾ ਗਿਆਨੀ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਹੋਲੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ)।

ਜਾਂ ਦੇਖੋ ਟੀਕਾ- ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਤ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਜੀ ਜਾਂ ਦੇਖੋ ਟੀਕਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਟੀਕੇ ਵੀ ਦੇਖੋ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਬੁਰੇ ਦੀ ਸੋਚਣ ਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਕ ਹੈ। ਫੇਰ ਟੀਕਾਕਾਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੰਨੀ ਮੋੜ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਵਰਨਾ ਗੁਰੂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ (ਪੀਰ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ)। ਪਰ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਠੀਕ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਉਦਾਸੀਨ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕੀਤਾ। ਸਗੋਂ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵੱਡਾ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੇਲਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਅਗਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਖੋਟੇ ਦਿਲ ਸ਼ਾਂਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਵੱਖ ਗੱਦੀ ਚਲਾਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਦੀ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਨਾ ਦਿੰਦੇ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਸਾ ਕਰ ਕੇ ਸਗੋਂ ਪੂਰਾ ਸਬੂਤ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਉਦਾਸੀਨ 'ਗੁਰਤਾ' ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਅਗੇ ਹੋਰ ਲੱਖਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ 'ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ' ਜੀ ਨਾਮ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦੇ। ਫੇਰ ਕੈਸੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਸਨ ?

ਜੇ ਲੋਕ ਪੁੜ੍ਹੀ ਦਾ ਅਰਥ ਦੋਹਾਂ ਸਪੁੱਤ੍ਰਾਂ (ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ) ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਅਗਰ ਠੀਕ ਮੰਨੀਏ ? ਕਿ ਇਹਦਾ ਭਾਵ - ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਲਿਖਣ ਰੀਤ ਯਾ ਕਾਵਿ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾ ਸਕਦੇ। ਕਿ ਪੁੱਤਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਫ਼ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਲਿਖਿਆ। ਜਦ ਕਿ ਮਾੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਜਿਥੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਲ ਹੈ ਥੇ ਉਹ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

'ਸਿਖਾਂ ਪੁੜ੍ਹਾਂ ਘੋਖ ਕੈ ਸਭ ਉਮਤਿ ਵੇਖਹੁ ਜਿ ਕਿਉਨ॥'

ਇਥੇ ਉਹ ਸਾਫ਼ 'ਪੁੜ੍ਹਾਂ ਸਬਦ' ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਉਹ ਪੁੜ੍ਹੀ ਸਬਦ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਇਕੋ ਪੁੜ੍ਹੀ ਪ੍ਰਥਾਏ ਹੈ। ਅਗਰ ਬਿਹਾਰੀ ਨਾਲ ਬਿੰਦੀ ਲਾ ਕੇ ਪੁੜ੍ਹੀ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ? ਤਦ ਵੀ ਕੁਝ ਗਲ ਬਣਦੀ ਦਿਸਦੀ, ਅਤੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਵਲ ਲਗਦਾ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਪਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਬਲਵੰਡ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਆਪਣੀ ਪੁੜ੍ਹੀ ਵਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਵਖਰੇ ਹੋਰ ਸੋਚਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਪਾਪ ਧੋਣ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਈਂ ਸਿਫਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਕੈਸੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਯਾ ਬੁਰਾਈ ਦੇ ਸਬਦਾਂ ਨਾਲ ਧੋਤਾ ਦਾ ਸਕੇ ? ਨਾ ਹੀ ਐਸੇ ਧੋਣ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਕਦੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ - ਅਤੇ ਨਾ ਉਹ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ

ਚੰਦ-ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਬਾਬਤ ਦਿਲ ਖੋਟੇ ਤੇ ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ- ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸਹਾਰ
ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲਹੂ ਦਾ ਗੰਦ ਕਦੀ ਧੋਤਾ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਲਹੂ ਨਾਲ ਲਹੂ ਦਾ ਗੰਦ ਕਦੀ ਧੋਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਬਾਰਨ
ਜਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਮੱਥੇ ਟੇਕੇ। ੧੬ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ
ਦੀਆਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲਈ, ਤੇ ੧੭ਵਾਂ ਸਲੋਕ 'ਆਇ ਸਚੁ' ਵਾਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਕੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਹੋਰ ੮ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਉਚਾਰ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ੨੪ ਪੂਰੀਆਂ
ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ
ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ? (ਇਹ
ਸਾਰੇ ਹਾਲ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਅਗੇ ਪੜ੍ਹਨਗੇ) ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ
ਸਾਹਮਣੇ 'ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ' ਨੂੰ 'ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ' ਜੀ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਲੀ ਛੁਟੀ ਨਹੀਂ
ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁੱਤਰੀ (ਧੀ) ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਆਪਣੇ
ਪ੍ਰਥਾਏ ਐਸੇ ਸ਼ਬਦ ਆਖੇ ਤਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਰਾਮਕਲੀ' ਦੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਕਹੀ ਵਾਰ ਲਿਖਵਾਈ ਹੈ।

ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਅਲੰਕਾਰ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੁੰਟਾਂ ਹਨ। ਜੋ ਗੁਹਜ ਅਰਥ ਹੋਣ
ਦੇ ਕਾਰਣ ਜਿਹੇ ਜਿਹਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਰਥ ਸੁੱਝਾ ਡਿਹੋ ਜਿਹਾ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਵਰਨਾ ਇਹ
ਨਿਰੋਲ ਹੀ ਰਬਾਬੀ 'ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ' ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਬਤ, ਆਪਣੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਤੇ ਸੱਤੇ ਪ੍ਰਥਾਏ
ਕਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਦਾ ਸਕਦਾ।

ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸੇ ਵਾਰ ਦੀ ਚੌਥੀ ਪਉੜੀ ਦੀ ਅਠਵੀਂ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਇਹੋ 'ਰਾਇ
ਬਲਵੰਡ' ਫੇਰ ਆਖਦਾ ਹੈ-

'ਸਿਖਾਂ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਘੋਖਿ ਕੈ ਸਭ ਉਮਤਿ ਵੇਖਹੁ ਜਿ ਕਿਉਨ॥'

ਇਸ ਥਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਫ-੨ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਬਾਬਤ ਜਾਂ ਸਿਖਾਂ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਬਾਬਤ ਦਸਦਾ ਹੈ,
ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਘੋਖਿ (ਸੋਧ) ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਡੰਡੇ ਕੁਤਕੇ ਮਾਰੇ
ਯਾ ਮੁਰਦਾ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਿਕਰ ਪਾਠਕ ਪਿਛੇ ਪੜ੍ਹ ਆਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹੋ ਇਕ
ਸਾਖੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਸੱਚੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ
ਗਲਤ ਹਨ।

ਇਸ। ਸੱਚੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਸਾਖੀ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਇਹੋ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੋਧ

ਯਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੱਧ ਨੰਬਰਾਂ ਤੇ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਘੱਟ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਮਾਤ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਨੰਬਰਾਂ ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਫੇਹਲਾ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਉਸਤਾਦ (ਮਾਸਟਰ) ਦਾ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹੁਕਮ ਅਦੂਲ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਥੀ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ-ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਸਨ। ਤਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਨਹੀਂ। ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਪੂਰਬ ਭਗਤੀ ਦਾ ਫਲ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ 'ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ' ਬਾਬਤ ਉਕਤ ਵਾਰ ਦੇ ਉਲਟੇ ਅਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੇ ਖੋਟੇ ਲਿਖਣਾ ਯਾ ਪ੍ਰਚਾਰਨਾ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ-ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਵਿਦਵਾਨ ਲਿਖਾਰੀ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਿਤ 'ਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਥਿਤ ਸੁਯੋ' ਪਵਿਤ੍ਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਅਤੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਮੰਨੇ ਗਏ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਬਾਬਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾਂ ਆਪਣੇ ਸਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੰਦਾ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਤੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਯਾ ਬਹਿਰ (ਮੂਡ) ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਉਂ ਹਨ-

ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ ਸਗਲ ਉਤਾਰਾ।

ਪਹਿਰ ਸੰਸਾਰੀ ਕਪੜੇ ਮੰਜੀ ਬੈਠ ਕੀਆ-ਅਵਤਾਰਾ।

ਉਲਟੀ-ਰੰਗ ਵਹਾਈਉਨ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਸਿਰ ਉਪਰ ਧਾਰਾ।

ਪੁਤ੍ਰੀ ਕੌਲ ਨ ਪਾਲਿਆ ਮਨ ਖੋਟੇ ਆਕੀ ਨਸਿਆਰਾ।

(ਵਾਰ ੧ ਪਉੜੀ ੩੮)

ਐਸਾ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲਿਖੀ-ਪੁਤ੍ਰੀ ਕਉਲ ਨ ਪਾਲਿਉ' ਅਤੇ 'ਦਿਲ ਖੋਟੇ ਆਕੀ ਫਿਰਨ' ਵਾਲੀਆਂ ਦੋ ਝੁਕਾਂ ਦੀ ਕਾਪੀ ਕੀਤੀ ਯਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਦੇ ਜੰਦਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਝੁਕਾਂ ਥੀਂ ਕੁੰਜੀ ਨਾਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼

ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਮੁਤਾਬਕ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਉਹ ਤੁਕਾਂ 'ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ' ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਆਖੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਦੋਹਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਵਲ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆ ਵੱਸਣ ਦਾ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਉਤਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਥੇ 'ਸੱਤੇ ਬਲਵੰਡ' ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸਤੇ ਠੀਕ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਦਾ ਇਹ ਸਾਫ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੇ (ਕੌਲ) ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਪਾਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਖੋਟੇ ਸਨ ਤਤੇ ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ ਨੱਸਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੀਜੀ ਲਿਖੀ ਪੰਗਤੀ ਹੀ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਦੀ ਤਰਦੀਦ (ਬੰਡਨ) ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਵਹਾਈ' ਜੋ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਰ ਉਤੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਸਿਖਰ ਦੀ ਉੱਚ ਗੁਰਗੱਦੀ ਉਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਮਨ ਖੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਤੋਂ ਬਿਠਾਣਾ' ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਲਟੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਪੁੱਤਰ ਹਰ ਤਰਾਂ ਹ ਲਾਇਕ ਅਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ਹੋਣ ਤਦੇ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਪਿਛੇ ਸੁਟੇ ਜਾਣਾ 'ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਵਹਾਈ' ਲਿਖਿਆ ਛੁੱਕਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਮਨ ਕਿਉਂ ਖੋਟੇ ਸਨ? ਅਤੇ ਕੀ-ਕੀ ਜਾਂ ਕਿਹੜਾ-੨ ਕੌਲ (ਬਚਨ) ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੇ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਲਿਆ। ਜਿਸ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਵੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਲ ਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਭਾਈ ਹਿੰਦਾਲ ਜੀ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਵਲੋਂ ਬਿਗਾੜੀ ਜਾਂ ਚੁਕੀ ਸੀ-ਸਾਬਤ ਹੈ*। ਜੋ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਸੱਚੀ ਮੰਨ ਲਈ ਕਿ ਇਹੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਨੇ ਤਦੇ ਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ।

ਇਥੇ ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਾਲੀਆਂ ੩-੪ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿ ਕਿੱਕਰ ਨਹੀਂ ਝੁਟੇ, ਚੁਹੀ ਨਹੀਂ ਸੁਟੀ, ਕੌਲ ਨਹੀਂ ਕਢਿਆ, ਯਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੌਦਰਾਂ ਨਹੀਂ ਧੋ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥੀ ਵਖਰੇ ਹੋਰ ਪੰਜਵੀਂ ਗੱਲ ਕੋਈ ਕਿਤੇ ਲਿਖੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਫੇਰ ਜੇ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਅਗਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸੀ? ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ 'ਸਿਖਾਂ ਪੁਤ੍ਰਾਂ' ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਘੋਖ (ਸੋਧ) ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਐਸੀ ਹੁਕਮ ਅਦੁਲੀ ਭਾਈ-ਬੁੱਢਾ ਜੀ

* ਦੇਖੋ- ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ 'ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਾਲਫ' ਪੰਜਾਬੀ ਛਪੀ ੧੯੨੯ ਹਿੰਸਾ ਦੂਜਾ ਕਾਂਡ ੨ ਸਫ਼ਾ ੧੮੫-੧੮੬।

ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਹੋਈ। ਉਹ ਵੀ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਰਾਤ ਬੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤਨੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਇਤਨਾ ਹੀ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜਿਤਨੀ ਆਪ ਨੇ ਬਿਤਾਈ ਬੀਤੀ ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਰਖੀ ਜੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਠੀਕ ਵਕਤ ਕਢ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀ ਬਿਨਾਂ 'ਮੁਰਦਾ ਖਾਣ' ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ੧, ਸਾਧਾਰਣ ਜੀ ੨, ਭਗੀਰਥ ਜੀ ੩, ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਤਦ ਐਸੇ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮ ਅਦੁਲਾ ਬਾਬਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਰਾਏ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੇ ਖੋਟੇ ਲਿਖ ਦਸਿਆ। ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਰ੍ਹਾਂ 'ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ-ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ' ਉਤੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਫੇਰ ਅਗਰ ਚਾਰੇ ਸਾਖੀਆਂ ਠੀਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸਬੰਧੀ ਸੱਚੀਆਂ ਸੰਨ ਲਈਏ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚੋਂ ਪਾਸ ਨਾ ਹੋਣਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਖਰੇ ਖੋਟੇ ਹੋਣ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਫੇਰ ਸੇਕਰ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚੋਂ ਪਾਸ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ' ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤਦ ਵੀ ਮੁਬਾਰਕ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਸਪੁਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੇਹਲ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਖਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਤੇ ਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਕੋਈ ਸਖਤ ਬਚਨ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਉਹ! 'ਮਿੱਠ ਬੋਲਤਾ ਸਜਣ' ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਤੀਕ ਆਪਣੇ ਸਪੁਰ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਂਦਾ, ਮਨਾਂਦਾ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਕੇ ਕਰਮਾਤ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਬਣਾਂਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲਿਰੰਕਾਰੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿਚ ਜੋ ਅਸੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਹੋਰ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਯੋਗ ਦਿਸਿਆ ਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਵੀ ਠੀਸ ਵਜੀ ਹੈ। ਤਦੇ ਬੇ-ਸੁਮਾਰ ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਕਰਮਾਤਾਂ ਦੇ ਫਰਦਾਨਾਂ ਨਾਲ ਮਾਲਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਵਿਰੁਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਇਹ ਜੋਝਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਜਾ ਚੁਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਤਨੀ ਸਖਤ ਕਲਾਮੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ।

ਹੁਣ ਇਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਅਗਰ ਜ਼ਰੂਰ ਖੋਟੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਪਾਲਿਆ ਤੇ ਨਸਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਬਚਨ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਲਦੇ? ਤਦ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਗੁਰਗੱਦੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਨੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਮਨ ਖੋਟੇ' ਨਾ ਲਿਖਦੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲੇ

ਇਥੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣਦਾ? ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਤੈਂ ਬਹਿਣਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਦੇਣਾ ਹੈ', ਫੇਰ ਘਾਹ ਦੀ ਪੌਡ ਚੁਕਾਈ ਨੂੰ ਤੁਲੋਕੀ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁਕਾਇਆ ਆਖਿਆ। ਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਬਹੁਤ ਉਤਮ ਕੰਮ ਕਰਾਇਆ ਕਿ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਸਿਰ ਉਲਾਹਮਾਂ ਭਾਵੇਂ ਆਇਆ ਸਹੀ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਉਤੇ ਕੋਈ ਉਲਾਹਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਨ, ਕਿ ਨਿਯੰਤਾ (ਪ੍ਰੇਰਕ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਬੇਲੇ ਵਾਕ ਨੂੰ ਈਹਾ ਉਹਾ ਦੇਹੀਂ ਜਹਾਨੀ ਸੱਚਾ ਕਰ ਵਿਖਾਣ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਐਸੇ ਸਖਤ ਸਬਦ ਵਰਤਣੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਇਥੇ ਹੈਰਾਨੀ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਹੱਕ ਖੁੱਸਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਪਿਤਾ ਨਾਤੇ ਰੋਸਾ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਜੈਸੇ ਮਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ 'ਮਨ ਬੋਠੇ ਆਕੀ ਨਸਿਆਰਾ' ਦੇਹਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਵਧੀਕੀ ਅਤੇ ਸਖਤ ਕਲਾਮੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਐਸਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਭਦੇ ਹੋਇਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆ ਵੀ 'ਅਭੁਲ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ' ਨਹੀਂ ਸਨ। ਯਾ ਨਿਰਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਦੇ ਮਾਨ ਵਿਚ ਭਰ ਕੇ ਐਸਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ*।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਅਗੇ ਜੀ ਕੇ ਆਪਣੀ ਇਸੇ ਵਾਰ ਦੀ ਪਉੜੀ ੪੭ ਵਿਚ 'ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਾਹਿਬ' ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਦੇ ਇਉਂ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-

'ਇੱਥੇ ਪੁਰਬ ਦੇਵਣਾਂ ਜਿਸ ਕੀ ਵਸਤ ਤਿਸੈ ਘਰ ਆਵੈ॥'

'ਬੈਠਾ ਸੋਢੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਾਵੈ॥'

ਇਸ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਬ ਜਨਮ ਦਾ ਦੇਣਾ ਲੈਣਾ ਇਹ ਚਲਿਆ ਆਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਅਸਲ ਵਸਤ ਹੈਰੀ ਸੀ ਉਸੇ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਈ। ਅਗਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ

* ਦੇਖੋ - ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਲੇਖਕ ਲੇਖ ਰਾਜ (ਕੇਸ਼ਵਾ ਨੰਦ ਜੀ) ਐਮ. ਪੀ. ਛਪਿਆ ਸੰਨ ੧੯੫੪ ਵਿਚ।

ਨੋਟ - ਸ੍ਰੀ ਕੇਸ਼ਵਾ ਨੰਦ ਦੇ ਲਿਖੇ ਇਸ ਹਿੰਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਕਮੇਟੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ੫੦੦੦) ਇਨਾਮ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਭਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸੈਸੇ ਸਾਰੇ ਸਿਖ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਗੀਟੀਉ ਲਿਖੇ। ਜਿਸ ਦੇ ਸਫਾ ੧੪੦ ਉਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਇਕ ਬਾਰ ਐਹਸਾਸ ਹੁਆ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਿਤਨੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈਂ ਉਤਨੇ ਲਿੰਮੂ (ਨਿਰਮਾਨ) ਨਹੀਂ ਹੈ - (ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਬਲ ਤੇਜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਲ ਹੈ)।

ਜੀ ਆਪਣੀ ਜਾ-ਨਸੀਨੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਘਰ ਅਸਲ ਟਿਕਾਣੇ ਇਸ ਵਸਤੂ ਦਾ ਆਵਣਾ ਕਠਨ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ 'ਗੁਰ ਗੱਦੀ' ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ, ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਂਜੇ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਪਿਆਏ ਚਾਰ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੇਦੀ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਸੋਦੀ ਰਾਜਾ ਵਲੋਂ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਰਾਜ ਪਾ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਵਰਦਾਨ (ਬਚਨ) ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਅਨਿਲ- ਬੇਦੀ ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਾਜ ਕਹ ਪਾਇਕੈ। ਦੇਤ ਭਯੋ ਬਰਦਾਨ
ਹੀਐ ਹੁਲਸਾਇਕੈ॥ ਜਬ ਨਾਨਕ ਕੱਲ ਮੈ ਹਮ ਆਨ ਕਹਾਏ ਹੈ।
ਹੈ ਜਗਤ ਪੂਜ ਕਹਿ ਤੋਹਿ ਪਰਮ ਪਦ ਪਾਇ ਹੈ॥

ਜੈਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਚੇ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਦਰਸੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੰਤਰ ਯਾਮਤਾ ਯਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੜਚੋਲ ਰਾਹੀਂ ਉਕਤ ਜੋ ਕੁਝ ਫਰੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਦਰਸੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੇਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਏ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸੋਦੀ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਬਚਨ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜੋੜ ਵਸਤ ਨੂੰ ਦੋਥੇ ਗੁਰੂ 'ਰਾਮ ਦਾਸ' ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਤਾਂ ਤੇ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਏ, "ਸਰਣਿ ਕੇ ਦਾਤੇ ਬਚਨ ਕੇ ਸੂਰੇ" ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਰੀਤੀ ਨਾਲ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰ ਗੱਦੀ' ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਡਿਆਂ ਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦਿਤੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰੂ ਸਪੁਤ੍ਰਾਂ ਬਾਬਤ ਐਸੇ ਆਯੋਗ ਸਬਦ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ?

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਹੀ ਪੜਚੋਲ ਮਗਰੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੀ ਵਾਰ ੨੬ ਦੀ ਪਉੜੀ ੩੩ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਕਿਆਲਾ ਥੀ ਉਚੇਰੇ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਫੇਰ ਇਉਂ ਉਸਤਤ ਕਰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ-

'ਬਾਲ ਜਤੀ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬਾਬਾਣਾ ਦੇਹੁਰਾ ਬਣਾਯਾ॥

ਲਖਮੀ ਦਾਸਹੁ ਧਰਮ ਚੰਦ ਪੋਤਾ ਹੋਇਕੈ ਆਪ ਗਣਾਯਾ॥'

ਭਾਵ-ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ-ਬਾਲ ਜਤੀ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ (ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ

ਦਾ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਦੀ ਬਾਹੜ ਥੀਂ ਬਚਾਕੈ) ਤਤੁਤੀ ਉਤੇ ਦੇਹਰਾ ਬਣਾਇਆ। ਤਾਕੇ ਸਦਾ
ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਅੱਟਲ ਰਹੇ। ਜੇ ਹੁਣ ਤੀਕ 'ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ' ਨਾਮ ਨਾਲ
ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਹੋਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਗੁਰੂ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪੋਤ੍ਰਾ ਹੀ ਗਿਣਾਆ
(ਅਖਵਾਇਆ) ਹੈ। ਤੇ ਇਸੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਦਾ ਸਤਿਕਾਰੇ ਗਏ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ
ਆਪਣੀ ਇਸ ਲਿਖਤ ਥੀਂ ਵੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਤ੍ਰਾਂ ਅਤੇ ਪੋਤਰੇ
ਦੇ ਦਿਲਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾਦਾ ਜੀ ਦਾ ਅਥਾਹ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ
ਬਾਬਤ ਉਹ ਦਿਲ ਦੇ ਖੇਟੇ ਨਹੀਂ ਬਲਿਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਿਆ ਦਿਲ ਰਖਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ
ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਥੀਂ ਜਾਣੂੰ ਸਨ ਤਦੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ
ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰ ਚੇਲਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਸੀ।*

ਨੋਟ-- ਇਸ ਭਾਰੀ ਲੰਮੀ ਵਿਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦੁੱਧ-ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਾਣੀ
ਪਾਣੀ ਨਕੇੜ ਕੇ ਰਖਣ ਦਾ ਝੁੱਛ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਸਹੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ
ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲ ਬੁੱਧੀ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਜੋਰੇ ਜੋਰੀ ਦਾਸ ਪਾਸੋਂ
ਇਹ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਆਪ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ
ਬਾਬਤ ੪੫੦ ਸਾਲ ਦਾ ਪਿਆ ਭੁਲੇਖਾ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕੇ, ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ
ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਿਤਾ
ਦੀ ਸਿਮਰਨ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕਿਤਨਾ ਕੁਝ
ਪ੍ਰਭਾਉ ਪਿਆ ਸੀ? ਤੇ ਉਸੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਅਗੋਂ 'ਦੇਸ਼ ਸੁਧਾਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ'
ਹਿਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫਿਰ-੨ ਕੇ ਕੀ ਕੁਝ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਇਹ ਸਾਰੇ
ਸਮਾਚਾਰ ਪਾਠਕ ਹੁਣ ਅਗੇ ਪੜ੍ਹਨਗੇ?

ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੀ ਅੰਤਮ ਕਿਰਪਾ ਤੇਹਰਵੀਂ ਦੀ ਰਸਮ ਥੀ ਵੇਹਲੇ ਹੋਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਪਾਈਆਂ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜੋ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੀਰਾਨ ਪੀਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਉਹ ਸਨ ਦੇਹੀ ਹੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰੇ ਸਨ* ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਹੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ। ਤੌਤਾਂ ਨਾਲ ਤੌਤ ਅਤੇ ਜੋਤੀ ਨਾਲ ਜੋਤ ਰਲਾਕੇ ਦਸੀ। ਸਪੁਕ੍ਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸੇ ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਘਰ ਆਇ ਹੋਇ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਟੈਹਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜੱਸ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਵੀ ਪਹਿਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿਤੀ ਤੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸੱਤਸੰਗ ਹੋਣ ਲਗਾ ਸੀ।

ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗਣ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਵੀ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਭਾ ਸਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਖੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਵੀ ਸੱਚੀ ਮੁਜ਼ੀ ਰਬੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਲਗਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰਜੇ ਗੁਣੀ (ਵਿਵਹਾਰਕ) ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ ਵੇਲੇ ਦੁਖ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤਾ ਇਸ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹੋਇਆਂ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਉਲਾਹਮੇ ਦਿਤਾ ਕਰਣਗੇ।

ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਅੰਤਮ ਅਸੀਸਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵੀ ਖਿੜਾ ਦਿਤੇ ਸਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਮਗਰੋਂ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ' ਜੀ ਨੇ ਸਿਸ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰਮ ਇਧਰ ਦੇ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਤੱਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਜਾਂਦੀ ਵੇਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ-2 ਅਸੀਸਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ। ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸੁਵਾਮੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਰੀਝਾਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਤੀ ਪੋਥੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਪਰਤਾਪ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਧੇਗਾ। ਗੁਰੂ

* ਦੇਖੋ ਉਮਦਾਤੁ ਤਵਾਰੀਖ ਫਾਰਸੀ ਸਫਾ ੧੭।

ਨੋਟ- ਕਈ ਹੋਰ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਅਜੇ ਤੀਕ ਇਹ ਗੱਲ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੀ ਕਿ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਖਡੂਰ ਜਾ ਕੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਇਧਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤੀ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਵੀ ਚਾਲੂ ਰੱਖਿਆ। ਦਰ ਆਏ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਅਭਿਆਗਤਾਂ ਯਾ ਗੁਰਸਿਖ ਪਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਈਆਂ ਲੋੜ ਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਬਸਤ੍ਰ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਗੋਂ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੇ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਰਖਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਇਹ ਨਾ ਆਖੇ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਗਏ ਤਾਂ ਨਾਲੇ ਲੈ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤਾ, ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਉਲਾਹਮਾਂ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭ੍ਰਾਤਾ ਅਪਣੀ ਮਾਤਾ ਸੁਲਖਣੀ ਜੀ ਦੀ ਛਤ੍ਰ ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਇਕ ਸਿਖ ਝਾਂਈਂ ਸਹੀ ਸਿਖਿਆ ਦਿਤੀ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਜੱਸ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਫੈਲ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਪਾਸ ਪਰਚਾਉਣੀ ਲਈ ਦੂਰ ਦੂਰ ਥੀਂ ਅਜੇ ਤੀਕ ਲੋਕੀਂ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਕੇ ਅਥਰੂ ਵਹਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਦੁਰਾਡੀ ਥਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸਿਖ ਆਇਆ। ਇਹ ਧਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਅਗੇ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਸੁਫਲ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਆਇਆ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਹੋਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸੁਣ ਪਾਇਆ ਸੀ।

ਇਸ ਸਿਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੰਸਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਟੁਰਨ ਵੇਲੇ ਬੋੜੀ ਮਾਇਆ ਇਥੇ ਦੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਗੇ ਰਖ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਇਹਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ 'ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ' ਗੁਰੂ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਮਾਇਆ ਉਥੇ ਖਡੂਰ ਜਾ ਕੇ ਭੇਟ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਤੇ ਸਿਖ ਮਤ ਦੇਣ ਨੂੰ ਥਾਪੀ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹਦੀ ਕੰਢ ਉਤੇ ਅੰਗੂਠਾ ਰੱਖਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਸਿਖ ਫਿਰ ਉਠ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਸੀ ਮਾਨੋ ਜਿਮੀਂ ਨਾਲ ਜਕੜਿਆ ਗਿਆ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਧਿਆਇ ੪੮ ਚੌਪਈ ੪੫ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਦੀ ਚੀਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਐਸਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁਛਿਆ ?

ਉਸ ਸਿਖ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸੱਚ ਸੱਚ ਆਖ ਦਿਤਾ-ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਖਿਮਾਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਹੀ ਅੰਗੂਠਾ ਫੇਰ ਛੁਹਾ ਕੇ ਉਠਾ ਬਹਾਇਆ, ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਥਾਏ ਗੁਰੂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਮਹੱਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਨੂੰ ਇਉਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਇਆ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ! ਇਹ ਸ੍ਰੀ 'ਕਰਤਾਰਪੁਰਖ' ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਆਪ ਗੁਰੂ ਨੇ ਬਾਪੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਥੋਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਵੀ ਉਹਦਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੇ ਚਲਾਣਾ ਹੈ। ਜਮੀਨ ਦਾ ਅੰਨ ਦਾਣਾ ਹੀ ਇਤਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਏਸ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕਮਾਈ ਦਾ ਕੁਝ ਪਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਭੁਲੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਪਾਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਸਿਖ ਨੇ ਕਲਪਣਾ ਹੀ ਕੋਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹਦਾ ਆਇਆ ਵੀ ਸੁਫਲ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ! ਇਹ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਕੁਝ ਮਿਲਿਆ ਹੈ? ਪਰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੀ ਕੁਝ ਦੇ ਗਏ ਹਨ? ਉਹ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾ ਨਾ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ-ਇਹ! ਉਹੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਤੇ ਲੂਣ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁਕ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਘਾਲ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਖਛੂਰ-ਵਿਚ- ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਥੋਂ-ਯਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਲੰਗਰ ਚਲਾਏਗਾ-ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰ ਜਿਥੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਜਾਏ? ਉਥੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ (ਸੰਸੇ) ਦੇ ਹਰ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਜਾਣ ਕੇ ਸਰਬਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਤਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿਖ ਨੇ ਭੁੱਲ ਦੀ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗੀ ਤੇ ਸਾਰੀ ਭੇਟਾ ਅਗੇ ਧਰੀ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੋਤ ਦੇ ਕੇ ਆਖਿਆ-ਜਾਉ! ਉਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹੀ ਘਰ ਹੈ। ਉਥੇ ਦਾ ਲੰਗਰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਜਹੇ ਕਈ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਸਮਝਾਣ ਨੂੰ ਐਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਦਾ ਬੈਕੁੰਠ ਗੰਮਨ

ਇਸ ਪਰਮ ਪਿਆਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੫੩੩-ਕੱਤਕ ੧੪ ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਪੱਖੋਕੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਭ ਮਹੂਰਤ ਵਿਚ ਜਨਮੀ ਅਤੇ ਸੁਭ ਲੱਖਣਾਂ ਦੀ ਜਾਣ ਕੇ ਪੰਡਤ ਨੇ ਨਾਮ 'ਸੁਭ ਲੱਖਣੀ' ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਜੋ ਪਿਛੋਂ 'ਸੁਲੱਖਣੀ' ਨਾਮ ਪ੍ਰਸਿਧ

ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸੰਮਤ ੧੫੪੬ ਜੇਠ ੨੪ ਨੂੰ ਵਟਾਲੇ ਹੋਈ। ਸ਼ਾਦੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ੧੫੫੮ ਤੀਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਸੇ। ਫੇਰ ੨੧ ਸਾਲ ਪੇਵਕੇ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਪਤੀ ਵਿਛੋੜਾ ਸਹਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਸਾਇਆ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਥੇ ਛੱਡ ਕੇ ਚੌਥੀ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਗਏ। ਜੋ ੯ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਮੁੜੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਪਤੀ ਦੀ ਛੱਤਰ ਛਾਇਆ ਹੋਠ ਵੱਸਦੇ ੬-੭ ਸਾਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਗੰਮਨ ਕਰ ਗਏ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਜੋ ਮਰਯਾਦਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਆਪਣੇ ਸਵਾਮੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਵੇਖੀ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਸਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਲਗਨ ਲਗੀ ਵੇਖੀ। ਹੁਣ ਮਾਤਾ ਜੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਨ-ਕਿ ਪੁਤਰਾਂ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਹੈ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਹੈ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕੋ ਇਹੋ ਸੀ, ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤਾਂ ਜਤੀ ਸਤੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਪਰ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਵੀ ੪੨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਲਗੇ ਹਨ। ਅਜੇ ਤਕ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਇਹ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜੋ ਘਰ ਆਏ ਕਈ ਨਾਤੇ ਮੋੜ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ? ਤਾਂ ਅਗੇ ਦੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਵੇਲ ਵਧਦੀ ਵੇਖ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ-ਪੂਰਨ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ (ਘਰ ਵਾਲੀ) ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਵਾਮੀ ਦੀਆਂ ੪ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ੩੦ ਸਾਲਾ ਅਰਸੇ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਡੀਕਾਂ ਰਖ ਰਖ ਕੇ ਦਿਨ ਬਿਤਾਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਵੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਭਾਰੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਦੁਬਾਰਾ ਉਹ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਹੇ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਘੁਲਦੇ ਵੇਖਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਤਾਂ ਸੱਚ ਖੰਡ ਅੰਦਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਜੋਤ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹੋਵਣ, ਅਤੇ ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਅਰਧੰਗੀ' ਅਜੇ ਬ੍ਰਿਹੇ ਦੁਖ ਵਿਚ ਧੁੱਖਦੀ ਪਈ ਹੋਵੇ-ਇਹ ਅਯੋਗ ਗੱਲ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਉਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ੩੨ ਲੱਛਣ ਪੂਰੇ ਸਨ-ਜੋ ਕਰੇੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਭਾਗਵਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਲਿਖਦੇ ਤਾਂ ਪੁਸਤਕ ਵੱਧਣ ਦਾ ਫਰ ਸੀ।

ਚਾਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਬਨਾਸ਼ੀ ਰੂਪ ਹੈ ਕੇ 'ਅਬਨਾਸ਼ੀ ਸੁਖ ਧਏ ਮਾਣਦੇ ਸਨ'। ਪਰ ਜਗਤ ਮਾਤ 'ਸੁਲੱਖਣੀ' ਦੀ ਬ੍ਰਿਹਤਤਾਪ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਕਦੀ ੨ ਭਲਕਾਰਾ ਮਾਰ ਦੇਈ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਦੇ ਇਤੇ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਬਚਨ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਵਿਛੋੜਾ ਦਿਆਗੇ।

ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸੁਹਾਗਣ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਸੁਹਾਗਣ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਬਿਨਾ ਵਿਲਕਦੀ ਪਈ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਅਗੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਵਿਛੋੜਾ ਸਹਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ? ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਤੇਰੇ- 'ਤੇਰੇ ਦਰ-ਘਰ'-ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਈਏ। ਭਲਾ ਇਹ ਗਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ? ਅਗੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਦੇ ਰਹੇ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਫਿਰਦੇ ਅਤੇ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਨੂੰ ਠਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਬੁਲਾਏ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਅਜ ਆਪਣੀ ਸੇਵਕਣ ਲਈ ਕੁਝ ਮੰਗ ਕੀਤੀ-ਤਾਂ ਪਾਲੀਤੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਠੀਕ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ।

ਇਧਰ ! ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵੱਸਦੀ ਮਾਤ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ- ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਦਾ 'ਅਬਨਾਸ਼ੀ ਰੂਪ' ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਪਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅਜ ਅਖੀਰ ਦੇ ਦਿਨ ਵੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਨੂਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ। ਆਪਣੇ ਆਵਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਵ ਕਲਾ ਨੂੰ ਦਸਮ ਦੁਆਰਾ ਰਾਹੀਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੀਤਾ।

ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ! ਜੋ ਕਦੀ ਲਾੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ-ਸ੍ਰੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਵਟਾਲੇ ਤੋਂ 'ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ' - ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਅਜ ਉਸ ਨਾਤੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ ਨੂੰ ਆਏ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਮਝੇਲੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸੱਚੇ ਸੁਲਤਾਨ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪੁਰੀ (ਸੱਚ ਖੰਡ) ਵੱਲ ਲੈ ਭੁਰੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਵੇਂ ਹੀ ਫੱਬਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੂਜੇ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜੋ ਮਤਲਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਜੀਵਦੇ ਹੀ ਵਿਛੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਯਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਣ ਨੂੰ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਉਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ-ਜੋ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਦਾਤਾ ਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ਉਮਰ ਦੀ ਸਾਬਨ, ਸ੍ਰੀ ਸੁਲੱਖਣੀ

ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਆਏ ਤੇ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਦਿਨ ਮੱਘਰ ੨੪ ਬੁਧਵਾਰ ਅਤੇ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰ: ੧੫੯੬ ਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚੋਂ ਸੱਚ ਖੰਡ ਨੂੰ ਪਧਾਰੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ ਨਿਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਵੇਖਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਬੁਲਾਇਆ, ਫਿਰ ਹਿਲਾ ਜੁਲਾ ਕੇ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਅਕਾਰਥ ਗਈ, ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਸਮਾ ਚੁਕੇ। ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ, ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਅਚਨਚੇਤ ਚਲਾਵਾਂ ਕਰ ਜਾਣਾ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੁਖਦਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਸੱਤ ਕਰ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਸਨ ਉਤੇ ਹੀ ਲਿਟਾ ਦਿਤਾ।

ਇਹ ਖਬਰ ਪਲੇ ਪਲੀ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਪਸਰ ਗਈ, ਤੇ ਵਹੀਰਾਂ ਪਾਕੇ ਲੱਕੀਂ ਆਏ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ 'ਧਰਮ ਮਾਤਾ' ਜਾਣ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਜ ਬ੍ਰਿਹੱ ਵਿਚ ਵਿਲਕਦੇ, ਅਬਰੁੰ ਵਹਾਂਦੇ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਭੀਗਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਪਏ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਇਆ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਫੇਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਏ, ਬਬਾਨ ਤੇ ਰਖਾਇਆ, ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਚੌਕੀ ਦੀ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਚਿਖਾ ਤੇ ਟਿਕਾ ਕੇ ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰੀ ਸ਼ੋਗ ਕੀਤਾ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਜੱਸ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਲਾਕੇ ਵਾਰ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਏ। ਜੋ ਕਈ ਦਿਨ ਤਹਿਣ ਮਗਰੋਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਧਾਰੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ

ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨੀ ਸਨ। ਉਥੇ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀਨਗਰ (ਕਸ਼ਮੀਰ) ਜਾ ਕੇ ਵੇਦਾਂਤ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕਈ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਕਰ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਤਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ 'ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ' - ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ।

ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਵੀ ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀਆਂ ਸਹੀ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਗੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਮਿਟ ਰਹੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਸਖਤ ਦੁਖੀ

ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਤਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ- "ਬਸੰਤ ਹਿੰਡੋਲ ਰਾਗ" ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਫਿਰੰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਸੁਝ ਮੰਗਾਂ ਮੰਗੀਆਂ ਸਨ।

"ਤੀਰਥ ਸਿੰਮੂਤਿ ਪੁੰਨ ਦਾਨੁ ਕਿਛੁ ਲਾਹਾ ਮਿਲੈ ਦਿਹਾੜੀ॥"

ਭਾਵ - ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੇਕਰ ਆਪ ਮੇਰੀ ਕਿਸੇ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਉਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਸਕੇ ਹੋਵੇ? ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿਹਾੜਦਾਰੀ (ਮਜ਼ੂਰੀ) ਬਦਲੇ ਇਹ ਕੁਝ ਦੇਵੇ।-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਮਿਟਾ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਆਹਸ ਹੈ ਕਿ- 'ਤੀਰਥ ਸਤਿਕਾਰ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਸਿੰਮੂਤੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਨਾ' (ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦਿਸ਼ਨਾਨ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਮਨ ਘੜਤ ਪੁਰਾਤਨ ਰਸਮ ਯਾ ਗਲਤ ਚਾਲੂ ਹੋ ਚੁਕੀ (ਸਨਾਤਨ ਮੰਨੀ ਜਾ ਰਹੀ) ਰੀਤ ਰਸਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਨ, ਯਾ ਉਸ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਿੰਮੂਤੀ ਮੁਤਾਬਕ ਢੁਕੀਆਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਥੀਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸੂਦਰ ਵੈਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨੀਚ ਜਾਣ ਕੇ ਦੁਰਕਾਰਿਆ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਰੀਤਾਂ ਜੋ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੰਡਤਾਂ ਯਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਪ੍ਰਮੁੱਖਾਂ ਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਸਨ। ਪਰ ਦੇਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਸਖ਼ਤ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ।

ਇਹ ਦੇਸ਼ (ਭਾਰਤ) ਅਤੇ ਸਮਾਜ। ਇਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਭਰੀ ਛੁਟ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੀ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਚ ਜਕੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੱਚਾ ਵੇਦ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਬੀਮਾਰੀ ਨੂੰ ਮੁਢ ਥੀਂ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਇਲਾਜ ਦਸਿਆ ਸੀ- "ਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀ ਉਸ ਪਿਤਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਬਣਾਏ ਤੇ ਭੇਜੇ ਆਏ ਹਨ। ਜੈਸੇ ਪਿਤਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਲੋਂ ਸਿਰ ਉਤੇ ਆਕਾਸ਼-ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੂਰਜ ਚੰਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੇ ਫੇਰ ਸਰਦੀ-ਗਰਮੀ ਤੇ ਹਵਾ-ਘਾਣੀ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਤੇ ਵਰਤਣ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੱਕ ਹੈ ਤੈਸੇ ਹੀ ਵੇਦ ਬਾਣੀ ਜਾਂ ਰੱਬੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੱਕ ਹੈ।" ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਨੂੰ ਸਿੰਮੂਤੀ ਦੀਆਂ ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸਨ- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਐਸੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਥੀਂ ਵਾਂਝੇ ਰਖਿਆ ਜਾਏ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਐਸੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਜਾਤੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦਿਸਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇੰਟਾ ਵੱਟੇ ਮਾਰੇ ਤੇ ਕੁਰਾਹੀਆ ਆਖਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਛੁਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਭਾਰਤਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚਾ 'ਭਾਈ-ਭਾਈ' ਹੋ ਜਾਣਾ

ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ! ਰਘੁਵੰਸ਼ੀ ਕੁਲ ਦੇ ਬੇਦੀ ਛਤ੍ਰੀ (ਖਤ੍ਰੀ) ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ
ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ-

"ਨੀਚਾਂ ਅੰਦਰ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਨੀਚੀ ਹੂੰ ਅਤਿ ਨੀਚ।

ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗ ਸਾਥ ਵਡਿਆ ਸਿਉਂ ਕਿਆ ਰੀਸ॥"

ਇਸ ਉਕਤ ਵਿਚਾਰ ਥੀ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ-"ਸਠਾਤਨ
ਧਰਮ ਮਰਯਾਦਾ" ਦੀਆਂ ਬਿਗੜ ਚੁਕੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਯਾ ਪਖੰਡ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਨ। ਵਰਨਾ ਉਹ
ਆਪ ਸੱਤ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਆਏ ਅਤੇ ਸੱਤ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਯਾ
ਧਾਰਮਿਕ ਕੇਂਦਰੀ (ਤੀਰਥਾਂ) ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਰਖਣ ਦੇ ਪੂਰੇ ਖਾਹਸ਼ਮੰਦ
ਸਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੇ ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਥੀ ਪੂਰੇ
ਪੂਰੇ ਜਾਣੂੰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਸਨ।

ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਗੰਮਨ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ
ਬਹੁਤ ਇਕਾਤੰਵਾਸੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਕਈ-੨ ਦਿਨ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਲੁਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਜੇ
ਉਠਦੇ ਤਦ ਤੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਵੈਰਾਗ਼ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਸੁਣਾਇਆ
ਕਰਦੇ, ਸਿਸ਼ ਤੇ ਮੱਧ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਕੁਟੰਬ ਪ੍ਰਭਾਰ ਵਿਚ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵੰਗ ਦੱਸਦੇ
ਹੁੰਦੇ, ਅਤੇ ਇਉਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਹੁਣ ਕਿਤੇ ਦੁਰਾਡੇ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦੇ
ਤੇ ਰਾਹ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਕਥਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ
ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਦੱਸਿਆ, ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਫਿਕਰ
ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸੇ ਬਹਾਨੇ ਆਪ ਜੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਪੌਲਾ ਛੁਡਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ
ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਖਾਹਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਰੋਕਣ ਦਾ ਹੱਠ ਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਨਾਲ
ਚਲੇ ਗਏ ਕਿ-ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਛੇਤੀ ਮੌਤ ਲਿਆ ਸਕਾਂਗੇ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ-ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ) ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ
ਜੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ-ਕਈ ਥਾਈਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਮੁਕਾਮ ਕਰਦੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹਰਦਵਾਰ
ਜਾ ਅਪੜੇ * ਅਤੇ "ਕਨਖਲ"- ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਭੇਰਾ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ-ਹਰਿ ਕੀ

- ਦੇਖੋ-ਸ਼੍ਰੋਤ ਮੁਨੀ ਚਿਤਰਾਮ੍ਰਿਤ-ਪਰਵਾਹ ੭ ਤਰੰਗ ੨ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਹਰਦਵਾਰ ਯਾਤਰਾ
ਸੰਮਤ ੧੬੦੦ ਵਿਚ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪਣੀ
ਮਾਤ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਪਿਛੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਨੂੰ ਹਰਦਵਾਰ ਗਏ ਸਨ।

ਪਉੜੀ-ਬ੍ਰਹਮ ਕੁੰਡ ਭੀਮ ਗੋਭਾ-ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਨੀਅਤ ਥਾਵਾਂ ਉਤੇ ਇਸਨਾਨ ਦਾਨ ਕਰਕੇ
ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਸੋੜਦੇ ਰਹੇ।

ਇਥੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ "ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ" ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਅਸਥਾਨ ਦੇ
ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕੀਤੇ। ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਯਾਤਰੂਆਂ ਤਾਈਂ ਸੁਭ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਏ ਰਹੇ ਸਨ।
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਦਿਨ ਰਿਖੀ-ਕੇਸ਼, ਲਛਮਨ ਝੁਲਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ।
ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਇਸ ਗੀਤੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਰਹੇ। ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਚੌਦਸ-ਅਮਾਵਸ
ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਸੰਮਤ ੧੫੯੭ ਚੜ੍ਹੇ ਪੁਰਬੀ ਨੂੰ ਹਰਿ ਕੀ ਪਉੜੀ ਨਹਾਕੇ ਮੁੜ ਆਪ ਜੀ ਵਿਸਾਖੀ
ਤੀਕ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆ ਬਿਰਾਜੇ।

ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਚਲੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ
ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੀ ਸੰਭਾਲ-ਭਾਲੀ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ-ਪਾਰੋ ਜੀ ਜੁਲਕਾ ਅਤੇ ਮੂਲਾ
ਕੀਤ ਜੀ ਜੈਸੇ ਮੁਖੀ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਸੋਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਚਲਾਏ ਰਖੀ। ਹੁਣ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਵਾਪਸ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਏ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਜੋ
ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਤਿਆਗ ਬਿਤੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਈਂ ਹੁਣ
'ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ' ਧਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੋਹੀਨ ਹੈ। ਪਰ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੋ ਰਾਜਸੀ
ਬਿਤੀ ਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ੪੩ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਅਜੇ ਤੀਕ ਕੁਵਾਰੇ ਹੀ ਹਨ ਤੇ
ਸ਼ਾਦੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਕੀ ਬਣੀ? ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਏ?
ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਮਿਲ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਅਗੇ ਆਪਣਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ
ਕਿ ਉਹ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਮਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਕਰੀ। ਤੇ
ਭਾਭਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਮਝਾਇਆ। ਪਰ ਉਹ ! ਇਹੀ ਉਤਰ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ- ਕਿ
ਮੇਰੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਹੋਣ ਨੂੰ ਜੇ ਚੰਗਾ ਜਾਣਦੇ ਹੋ? ਤਾਂ ਆਪ-ਕਾਹਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਹੋ? ਤਦ
ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਆਖਿਆ-ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਬਿਤੀ ਰਹੇ ਅਤੇ
ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਫੱਬਦਾ ਨਹੀਂ। ਤਦ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਕਿਹਾ-ਫੱਬਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?
ਅਗਰ ਸਿਵਜੀ ਮਹਾਰਾਜ-ਸਦਾ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ, ਅੱਕ ਧੜਰਾ ਖਾਂਦੇ ਅਤੇ ਬਿਝੂਤ ਰਮਾਂਦੇ ਨੂੰ
ਪਾਰਬਤੀ ਨਾਲ ਵੱਸਣਾ ਫੱਬਦਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜਕਲ ਕਲਾਗ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ

ਫੱਬਦਾ ?

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਖਿੜ ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ਿਵਜੀ ਤੇ ਮਹਾਂ ਸ਼ਿਵਜੀ ਜੀ ਕਈ ਹੋਏ ਹਨ* ਉਹ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜੇਕਰ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਪਤੀ (ਸ਼ਿਵਜੀ) ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ? ਤਾਂ ਪਾਰਬਤੀ ਵੀ ਉਹਾ ਇਕੋ ਹੈ। ਜੋ ਜਟਾਧਾਰੀ-ਸੱਪਾਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ਿਵਾਂ ਪ੍ਰਥਾਇ ਆਪਣੇ ਇਹ ਸੁਭ ਵਿਚਾਰ ਰਖਦੀ ਰਹੀ।

ਕੋਟ ਜਨਮ ਲੱਗ ਰਗੜ ਹਮਾਰੀ ਬਰ੍ਹੀ ਸੁਭੁ ਨਾ ਤੇ ਰਹੁ ਕੰਵਾਰੀ॥

(ਤੁਲਸੀ ਰਾਮਾਇਣ)

ਐਸੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜੀ ਪਾਰਬਤੀ ਯਾ ਉਸ ਸਮਾਨ ਦਿਸਤੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਇਸ ਜੱਟਾਧਾਰੀ ਨਗਨ ਰੂਪ ਉਤੇ ਗੀਝ ਜਾਏ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਪਤੀ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਨਾ ਸਹਾਰ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਭ ਜਾਏ **।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਆਖਿਆ-ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੋਈ 'ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ' ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰ-ਰਾਜੇ ਰਾਣੇ ਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਫਕੀਰ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਹੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹਨ। ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਅਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਨਾ ਭਾਵੰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਦੀ ਹੀ ਨਾ ਕਰਦੇ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ-ਕਿ ਅਸੀਂ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਨੂੰ ਨਿੰਦਨੀਯ ਜਾਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗ ਰਹੇ। ਬਲਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਓ ਹੀ ਐਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰਕ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਮਨ ਉਪਰਾਮ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਖੁੱਭਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵੱਲ ਹੋਤਨਾ ਹੁਣ ਫੱਬਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸਾਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਬਿੰਦੀ ਸੰਤਾਨ ਵੀ ਜੱਗ ਅਸਥਿਰ ਰਹੇ। ਜੋ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਅਸੀਂ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਜੋ ਪਿਤਾ ਪਾਸੋਂ ਅਸੀਸਾਂ ਪਾਈਆਂ ਸਨ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸਾਡੇ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਸੋ ਮੰਨ

* ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪਾ: ੧੦ ਸੁਯੋ- ਕਈ ਸ਼ਿਵ ਭਏ।

ਜਾ- ਦੇਖੋ-ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੧੧੫੬-ਭੈਰਵ ਮਹਲਾ ੫।

** ਇਕ ਵੇਰੀ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਜੱਗ ਕੀਤਾ। ਹੋਰ ਸਭ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਪਰ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੂੰ ਨਾ ਸੱਦਿਆ ਕਿ ਨੰਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਰਬਤੀ ਇਸ ਗੱਲੇ ਪਿਤਾ-ਦੱਖ ਪ੍ਰਜਾਪਤੀ-ਨਾਲ ਦੁਖ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਭ ਗਈ ਇਹ ਪੁਰਾਣਕ ਕਥਾ ਹੈ।

ਲਿਆ-ਕਿ ਦੁੱਧ ਤਾਂ ਸੰਤ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਬਹੁਤ ਪਿਆ ਦਿਆ ਕਰਨਗੇ, ਪਰ 'ਪੁੱਤਰ' ਤਾਂ ਤੁਸਾਡੇ ਸਾਦੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕਹੀ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਤੁਸਾਡੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ-ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਫੇਰ ਬੈਲੇ-ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹੀ ਧਾਰ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ! ਸਾਦੀ ਕਰ ਲਈ - ਤਦ ਮੈਂ ਵੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਾਧੂ ਰਹੋ ਤਦ ਮੈਂ ਵੀ ਸਾਧੂ ਹੀ ਰਹਾਂਗਾ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਰਮਾਏ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਫੇਰ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਭਈ ! ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਵਡੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਪਹਿਲੇ ਤੇਰੀ ਮੰਨ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਾਧੂ ਬਣਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਫੇਰ ਸਾਡੀ ਮੰਨ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਲਾੜਾ ਬਣ ਜਾਣਾ। ਕਹੋ! ਫੇਰ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ? ਇਹਦਾ ਉੱਤਰ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਨਾ ਦਿਤਾ। ਅੱਖਾਂ ਨਿਵਾ ਲਈਆਂ। ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਮਾਨੋ ਇਕ ਲਹਿਰ ਚਲ ਨਿਕਲੀ।

ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸਾਦੀ

ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ। ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸਾਦੀ ਕਰਨੀ ਮੰਨ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਇਹ ਹੁਣ ਭੀਕ ਬਾਲ ਬੱਚੇਦਾਰ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅੱਜ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਹਾਸ ਹਸ ਭਰੀ ਵਿਚਾਰ ਜੁਗਤੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲਿਆ ਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੀ ਗੱਲ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਕਈ ਧੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸੋਚਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਲਗੇ ਕਿ ਚਰਨ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੁੜਮਾਂਚਾਰੀ ਦਾ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ੋ ਤੇ ਸੰਜੋਗ ਜੋੜਨਾ ਕਰੋ! ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਧੁਰ ਤੋਂ ਜਿਸ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ-ਉਸ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਜੁੜਨਾ ਸੀ।

ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨ ਬੀਤ ਚੁਕੇ, ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸ ਇਕ ਜਾਤ ਦਾ ਖੱਤ੍ਰੀ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿਖ ਬਟਾਲੇ ਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਇਹਦੀ ਘਦ ਵਾਲੀ ਦਾ ਸੁਭ ਨਾਮ 'ਦਿਆ ਕੌਰ' ਤੇ ਸਪੁਤ੍ਰੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਧੰਨ ਵੰਤੀ' ਹੈ ਸੀ। ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅਗੇ ਸਨਿਮਰ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ-ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਪੁਤ੍ਰੀ 'ਧੰਨ ਵੰਤੀ' ਦਾ ਨਾਤਾ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹਦੀ ਅੱਤ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ

ਜਾਂਹੇ ਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਸੋਧ ਮਗਰੋਂ ਬਰਾਤ ਢੁਕਾਉਂਦਾ ਦਿਨ ਤੇ ਸਮਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿਤਾ।

ਇਧਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗਹਿਣੇ ਕਪੜੇ ਦੀ ਮੁਨਾਸਬ ਤਿਆਰੀ ਮਗਰੋਂ 'ਨਾਨਕੇ ਦਾਦਕੇ' ਰਿਸਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦਾ ਅਤਿ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀਵਾਨ ਫ਼ੌਜੀ ਮਲ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਗਹਿਣੇ ਕਪੜੇ ਬਣਵਾ ਲਿਆਂਦੇ। ਗੁਰੂ-ਘਰ ਵਲੋਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬਰਾਤ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਦਿਨ ਨਗਰਵਾਸੀ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਚੌਂਕੀ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸਗਣਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਇਆਂ ਸਕੇਸ਼ੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੇ ਭਰਾਤਾ ਵਾਂਗੂੰ ਇਹ ਵੀ ਜਟਾ-ਸੂਟ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਪਹਿਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਬਣਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸੁਭਾਵਕ ਗੱਲ ਆਖੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹਾਸੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਅਤੇ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਅਜ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮਗਰੋਂ ਅਜੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਚੌਂਕੀ ਚੜ੍ਹੇ ਖਲੋਤੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਖੜ੍ਹਾਵਾਂ ਅਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮ੍ਰਿਗਾਨ ਦਾ ਆਸਨ ਵਲੋਂ ਟਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੱਛ ਹੇਠਾਂ ਦਿਤਾ ਤੇ ਲਾਲ (ਗੁਹੜੀ-ਗੁਲਾਬੀ) ਚੱਦਰ ਉਢਾ ਕੇ ਹੱਸਦੇ ਹੱਸਦੇ ਆਖਿਆ-ਲਉ! ਅੱਜ ਤੁਸਾਡੀ ਸੱਧਰ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦੇ ਕੇ ਸਾਧੂ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਾਉ ਤੇ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦੇਹੁਰਿਆਂ ਉਤੇ ਜਾ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਆਉ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਦਾ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਸਾਧਾਰਨ ਜਹੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਪਰ ਨਗਰ ਦੀਆਂ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਚਿਪਰੀ ਜਹੀ ਜਾਪੀ ਕਿ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵੇਲੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਸਾਧੂ ਕਿਉਂ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਨੇ? ਹੁਣ ਰੋਕਣ ਦਾ ਹੀਆ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਭਰ ਆਏ, ਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਘੁੱਸ ਘੁੱਸ ਕਰਨ ਲਗੀਆਂ ਕਿ ਇਹ ਵੇਲਾ ਸਗਣਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਸੇਹਤੇ ਸਜਾਣ ਦਾ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾਂ ਦਾ ਸੀ?

ਇਹ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲਗੀਆਂ-ਅੱਜ ਮਾਤਾ ਜੀ ਹੁੰਦੇ? ਤਦ ਐਸ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸਹਿਕਦੇ ਗਏ। ਅੱਜ ਭੂਆ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਹੁੰਦੇ? ਤਦ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਦੇ? ਜੇ ਨਾਲ ਦੀ ਜੰਮੀ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਜਾਈ ਕੋਈ ਭੈਣ ਹੁੰਦੀ? ਤਾਂ ਖੋਹ ਕੇ ਪਰੇ ਸੁੱਟਦੀ! ਤੇ ਆਖਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਨਾ ਬਣਾਉ। ਪਰ ਕਿੱਥੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਿਆਈਏ? ਇਹ ਛਾਹਦੇ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਭੈਣਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਨਾ ਕੋਈ ਨਾਲ ਦੀ ਭੈਣ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ

ਵੇਲੇ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਬਾਣਾਂ ਧਾਰੇ ਹੋਇਆਂ ਵੈਰਾਗ ਵਧਦਾ ਅਤੇ ਨੇਤਰ ਤਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਦ ਧਰਮੀ ਭੈਣਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਚੌਂਕੀ ਥੀਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਰਿਆ। ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਿਖ ਸਜਣਾਂ ਸਮੇਤ ਜਾ ਕੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹੁਰਿਆਂ ਉਤੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਮੁੜ ਧਰਮਸਾਲੇ ਆਏ।

ਹੁਣ ਤੰਬੋਲ ਲੈਣ ਨੂੰ ਬੈਠੇ। ਨਕਦੀ ਅਤੇ ਬਸਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਤੰਬੋਲ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਦੂਜਾ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਕ੍ਰੋੜੀ ਮਲ ਨੇ। ਫੇਰ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਦਿਤੇ। ਉਪ੍ਰੰਤ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ-ਭਾਈ ! ਅਸੀਂ ਸਾਧੂ ਬਣਾ ਕੇ ਤੇਰੀ ਸੱਧਰ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਲਾੜਾ ਸੱਜ ਕੇ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਸੱਧਰ ਪੂਰੀ ਕਰੋ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲੇ। ਉਹ ਗੱਲ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਸਨ, ਤੇ ਸਾਧੂ ਭੇਖ ਦੇ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹਥੀਂ ਦਿਤੀਆਂ ਭੇਖ-ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੋੜ ਲਈਆਂ ਤੇ ਨਵੀਂ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪੁਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾੜਾ ਰੂਪ ਸਜਾ ਦਿਤਾ।

ਹੁਣ ਬਰਾਤ ਚੜ੍ਹਾਉ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ। ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾਏ ਤੇ ਘੋੜੀਂ ਸਿੰਗਾਰ ਕੇ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ। ਤਦ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਭੈਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ।

ਸ਼ਗਨਾਂ ਦਾ ਗੀਤ

ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਆਏ ਜੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਏ-

੧. ਮਾਛ ਸੁਲੱਖਣੀਂ ਜੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਏ।

ਆਏ ਤਾਂ ਰੱਜ ਰੱਜ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਏ।

ਦੇਵੇ ਅਸੀਸਾਂ ਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਏ।

ਹਾਰ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਜੀ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਏ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਆਏ ਜੀ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਏ।

ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਹੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਅੰਤ ਬੰਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੇਟੀ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਸਾਦੀ ਸਮੇਂ ਲਾੜਾ ਸਜਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਉਦਾਸੀ ਰੇਖ (ਬਾਣੀ) ਧਾਰਨ ਕਰਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ (ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਰਲੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਨਾਲ) ਉਹ ਵਾਪਸ ਲੈ ਕੇ ਨਵੀਂ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪੁਵਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਐਸੇ ਹੋ ਬੀਤੀ ਭੀ ਸੁਣੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਬੇਟੀ ਬਾਬੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਫਲੇ ਗਏ ਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ। ਬਲਕਿ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਘਰੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਰਣੀ ਕਰਮਾਤ ਨਾਲ ਸਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਏ ਸਨ।

੨. ਆਏ ਚਾ ਨਾਨਕੀ ਬੋਬੇ ਜੀ ਆਏ,
ਸੋਨੇ ਦਾ ਕੰਠਾ ਤੰਬੋਲ ਦਾ ਪਾਏ।
ਜੰਜ ਤਤੀਜੇ ਦੀ ਸਾਹਵੇ ਚੜ੍ਹਾਏ,
ਉਹਨੂੰ ਜਾ ਕੋਈ ਬੁਲਾਏ ਜੀ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਏ।
ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਆਏ ਜੀ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਏ।

੩. ਨਾਲ ਦੀ ਮਾਂ ਪਿਉ ਜਾਈ ਜੇ ਹੁੰਦੀ,
ਨਾਲ ਅਜਾਫੇ ਉਹ ਹੋਲ ਕੇ ਖਲੋਦੀ।
ਮੱਚ ਮੱਚ ਕੇ ਬਹਿੰਦੀ ਤੇ ਉਠਦੀ ਉਹ ਹੋਦੀ,
ਹੱਥੀ ਉਹ ਸਿਹਰੇ ਸਜਾਏ ਜੀ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਏ।
ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਆਏ ਜੀ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਏ।

੪. ਆਉ ਨੀ ਸਹੀਓ ਚਾ ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਈਏ,
ਝੂਆ ਤੇ ਭੈਣਾਂ ਅਸੀਂ ਬਣ ਜਾਈਏ।
'ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ' ਦੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਸਦਾਈਏ,
ਘੋੜੀ ਦੀ ਵਾਗਾਂ ਗੁੰਦਾਏ ਜੀ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਏ।
ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਆਏ ਜੀ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਏ।

੫. ਮਾਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭਰਜਾਈਆਂ,
ਨਿੱਕੀਆਂ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਹਾਂ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਈਆਂ।
ਲਾਤੇ ਦੇ ਸਿਹਰੇ ਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਈਆਂ,
ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਡੋਲੀ ਲਿਆਏ ਜੀ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਏ।
ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਆਏ ਜੀ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਏ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨਾਂ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਜੰਝ ਬੜਾਈ ਗਈ ਅਤੇ
ਦੱਸੇ ਵੇਲੇ ਬਟਾਲੇ ਵਿਚ ਅਪੜ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਦੇ ਜਾ ਢੁਕਾਉ ਕੀਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਗੋਂ
ਨਗਰਵਾਸੀ ਪਰਵੰਤਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਬਰਾਤ ਨੂੰ ਸੰਤਿਕਾਰਿਆ, ਅਤੇ 'ਜੀ ਆਇਆਂ' ਆਖਦੇ
ਹੋਇਆਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਹੀ।

ਰਾਤ ਬੀਤ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਅਤੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਗੇਤਰ ਸ੍ਰੀ ਬੁੱਧ ਵੰਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਚੀ ਵਿਚ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ। ਪੰਡਤ ਨੇ "ਪੁਰਾਤਨ
ਸਨਾਤਨ" ਜੀਤ ਮੁਤਾਬਕ ਵੇਚ ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਅਤੇ ਪਾਨ

ਗੁਹਿਣ ਕਰਾਣ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿਤੀ।

ਵਿਆਹ ਪਿਛੋਂ ਦਿਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਪੰਗਤ ਬਿਠਾਈ
ਥਾਈ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ, ਲਾਡੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਪੈਂਡੂ
ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਸਰੀਕਨੀਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛੱਕਦੇ
ਭਿਉਂ ਭਿਉਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਸਾਣੇ ਚੜ੍ਹੀਆਂ - ਕੁੜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫੁੱਲ ਝੜੀਆਂ ਵਰਸਾ
ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਹੱਸਦੇ-੨ ਜਾਂਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਬਰੂ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਸ਼ਰੀਰ ਕਰ ਕੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵਰਖਾ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ
ਖੁਸ਼ੀ ਸਹਾਰਦੇ। ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਨੰਗੇ ਬਦਨ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ
ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਹਾਰਨਾ ਪਿਆ। ਜੋ ਹਾਸ-ਰਸ ਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜੇਹੀਆਂ
ਮਿੱਠੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਠੋਲੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ।

ਹਾਸ ਰਸ ਦਾ ਗੀਤ

ਇਕ ਕੁੜੀ ਵਲੋਂ—ਆਉ ਨੀ ਕੁੜੀਓ ਕੋਈ ਬਣਿਤ ਬਣਾਈਏ,

ਮੁੰਡੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਾਰਬਤੀ ਸਜਾਈਏ।

ਸਿਵਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਿਆਹੀਏ।

ਕੱਲੇ ਤਾਂ ਸੱਜਦੇ ਨਹੀਂ। ਨੀ ਸਹੀਓ ਕੱਲੇ ਤਾਂ ਸੱਜਦੇ ਨਹੀਂ।

ਦੂਜੀ ਵਲੋਂ—ਇਵੈਂ ਤਾਂ ਕਰੀਏ ਜੈ ਕਚ ਕਰ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾ ਪਾਈਏ,

ਇਕ ਜੇ ਆਖਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਖਾਈਏ।

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨਾਲ ਚਾਂਵਾਂ ਵਿਆਹੀਏ,

ਉਹ ਤਾਂ ਮੰਨਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸਹੀਓ ਉਤ ਤਾਂ ਮੰਨਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਤੀਜੀ ਵਲੋਂ—ਆਉ ਨੀ ਅੜੀਓ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੇਰੀਂ ਮਨਾਈਏ।

ਜਿਓ ਭਿਓ ਕਰਕੇ ਗੁੱਝੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਈਏ।

ਫੇਰ ਤਾਂ ਸੋਹਣਾਂ ਕੋਈ ਦੇ ਦੁਕਾਈਏ,

ਇਹ ਗੱਲ ਫੱਬਦੀ ਸਹੀ।

ਨੀ ਸਹੀਓ ਇਹ ਗੱਲ ਫੱਬਦੀ ਸਹੀ।

ਚੌਥੀ ਵਲੋਂ—ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਆਖਨ ਲੋਕੀ ਸਿਵ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ,

ਭੋਲਾ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਭੂਪਾਂ ਦਾ ਭੂਪ ਹੈ।

ਸਹਿਸਾਂ ਅਗਾਧ ਬੋਧ ਉਪਮਾਂ ਅਨੂਪ ਹੈ।

ਖਾਹਸ਼ ਕੋਈ ਰਖਦੇ ਨਹੀਂ ਨੀ ਸਹੀਓ ਚਾਹ ਕੇ ਰਖਦੇ ਨਹੀਂ।

ਪੰਜਵੀਂ ਵਲੋਂ— ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਹਸ਼ ਇਕੋ ਭਜਨ ਭਗਵਾਨ ਦੀ,

ਅੰਤਰ ਮੁਖ ਬੈਠ ਕੇ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਣ ਦੀ।

ਹੋਰ ਨਾ ਇੱਛਾ ਕੋਈ ਪਹਿਨਣ ਤੇ ਖਾਣ ਦੀ,

ਬਿਖੇ ਰਸ ਚਖਦੇ ਨਹੀਂ। ਨੀ ਸਹੀਓ ਬਿਖੇ ਰਸ ਚਖਦੇ ਨਹੀਂ।

—ਕੋਈ ਕੁਝ ਮੰਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਆਸਾਂ ਪੁਜਾਂਵਦੇ,

ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਾਪ ਜਪਾਂਵਦੇ।

ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਾਂਵਦੇ,

ਹੋਰ ਕੁਝ ਭਾਂਵਦਾ ਨਹੀਂ। ਨਹੀਂ ਸਹੀਓ ਹੋਰ ਕੁਝ ਭਾਂਵਦਾ ਨਹੀਂ।

ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਸ ਬਿਲਾਸ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਸਿਦਕ ਭਰੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਹਸਦੇ ਮੁਸਕਾਂਦੇ ਵੀ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦੋ ਤਿਨ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵਿਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਧੀ ਨੂੰ ਡੋਲੇ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਸਹੇਲੀਆਂ ਵਲੋਂ ਬੁੱਧ ਵੰਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਰਾਵੀ ਕੰਢੇ ਸ੍ਰੀ "ਕਰਤਾਰਪੁਰ" ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਇਉਂ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਮਾਤਾ ਵਲੋਂ ਅਸੀਸ

(ਤਰਜ਼ ਝੋਕ-ਦੀ)

ਵਗਦੀ ਆ ਰਾਵੀ ਧੀਏ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਜਾ ਰਹੀ।

1. ਵਗਦੀ ਆ ਰਾਵੀ ਧੀਏ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਜਾ ਰਹੀ।
ਪੇਕਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਡਾ ਸਾਹੁਰੇ ਆਪਣਾ ਰਹੀ।
ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾਂਦੀ ਅਸੀਸਾਂ ਸਾਡੇ ਥੀਂ ਪਾ ਰਹੀ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਅਜ ਨੂੰਹ ਹੈ ਅਖਵਾ ਰਹੀ।
ਕੁਝ ਤੈ ਸਾਕ ਤਿਆਗੇ ਸਚਿਆਂ ਵੱਲ ਪਾ ਰਹੀ,
ਵਗਦੀ ਆ ਰਾਵੀ ਧੀਏ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਜਾ ਰਹੀ।
2. ਅਸੀ ਅੱਜ ਧੀਏ ਤੈਨੂੰ ਡੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੈ,
ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀ ਲਗਾਇਆ ਹੈ,

“ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ” ਜੀ ਤੇਰਾ ਜੇਠ ਕਹਾਇਆ ਹੈ,
 ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸੱਚਾ ਪਿਤ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਹਰੇ ਸਿਖੀ ਸਿਰ ਨੂੰ ਝੁਕਾ ਰਹੀ,
 ਵੱਗਦੀ ਆ ਰਾਵੀ ਧੀਏ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਜਾ ਰਹੀ।

3. ਹੁੰਦੀ ਸੁੱਲਖਣੀ ਮਾਤਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਜੇ ਜੀਵਦੀ,
 ਕੋਠੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤੇਰੇ ਰਾਹ ਨੂੰ ਤੱਕੀਵਦੀ।

• ਡੋਲੀ ਦੇ ਉਤੋਂ ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕੇ ਪੀਵਦੀ,
 ਪੀਹੜੇ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਬੈਠੀ ਵੇਖ ਖੁੱਸ ਬੀਵਦੀ।
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਹੜੇ ਤਾਈਂ ਅੱਜ ਤੂੰ ਅਪਣਾ ਰਹੀ,
 ਵੱਗਦੀ ਆ ਰਾਵੀ ਧੀਏ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਜਾ ਰਹੀ।

4. ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੁੰਦੇ ਰੁੱਸ ਰੁੱਸ ਤੈਂ ਬਹਿਣਾਂ ਸੀ,
 ਪੱਕੜੀ ਮੁਹਾਠਾਂ ਦਾ ਫਿਰ ਕੀ ਕੀ ਕੁੱਝ ਲੈਣਾਂ ਸੀ।
 ਭੋਲੀ ਭਰ ਦਾਤਾ ਲੈਦੀ ਚਰਣੀ ਫੈਹ ਪੈਣਾਂ ਸੀ,
 ਇਹ ਕੁਝ ਤਾਂ ਹੋਣਾਂ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਤੈਂ ਦੇ ਘਬਰਾ ਹਰੀ,
 ਵੱਗਦੀ ਆ ਰਾਵੀ ਧੀਏ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਜਾ ਰਹੀ।

5. ਧੀਏ ਬੁੱਧਵੰਤੀ। ਬੱਸ ਕਰ ਅਖੀਆ ਦੁਖਾਈ ਨਾ,
 ਰੋਦੀ ਤੂੰ ਟੁਰ ਕੇ ਧੀਏ ਸਾਨੂੰ ਰੁਆਈ ਨਾ।
 ਘਾਓ ਵਿਛੋੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਭੁੰਘੇ ਤੂੰ ਲਾਈ ਨਾ,
 ਯਾਚ ਇਹ ਮਾਪਿਆਂ ਵਾਲੀ ਦਿਲ ਬੀਂ ਭੁਲਾਈ ਨਾ।
 ਧੀਆਂ ਨੇ ਧੰਨ ਪਰਾਇਆ ਰੀਤ ਇਹ ਆ ਰਹੀ,
 ਵੱਗਦੀ ਆ ਰਾਵੀ ਧੀਏ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਜਾ ਰਹੀ।

6. ਵਗਦੀ ਆ ਰਾਵੀ ਕੰਢੇ ਬਣਿਆ ਘਰ ਤੇਰਾ ਹੈ,
 ਵੱਸ ਗਏ, “ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ” ਜਿੱਥੇ ਸਾਂਝ ਵੀ ਸਵੇਰਾ ਹੈ।
 ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਉਥੇ ਕਰ ਗਏ ਜੋਗੀ ਦਾ ਫੇਰਾ ਹੈ,
 ਨਗਰ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਅੜੇ ਬਾਬੇ ਦਾ ਛੇਹਰਾ ਹੈ।
 ਛੇਹਰੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਝਾੜ ਦੇਵਣ ਤੂੰ ਜਾ ਰਹੀ,
 ਵੱਗਦੀ ਹੈ ਰਾਵੀ ਧੀਏ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਜਾ ਰਹੀ।

7. ਐਹ ਪਰ ਸੁਣ ਧੀਏ ਜੇ ਕਰ ਸਿਖਿਆ ਕਮਾਏਗੀ,
 ਖਿਆਂ ਸਿੰਗਾਰ ਤੇ ਕੱਜਲ ਲਜਿਆ ਦਾ ਪਾਏਗੀ।
 ਨਿਵ ਨਿਵ ਕੇ ਚਲੀ ਜੇ ਕਰ ਸਭਨਾ ਨੂੰ ਭਾਏਗੀ,
 ਫਿਰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਸਾਈਂ ਸਦਕੇ ਗੱਗਨ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏਗੀ।
 ਹੁਣਿ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮਾਤਾ ਜੱਗ ਦੀ ਅੱਜ ਥੀਂ ਕਹਾ ਰਹੀ।
 ਵੱਗਦੀ ਆ ਰਾਵੀ ਧੀਏ ਜਿਥੇ ਤੂੰ ਜਾ ਰਹੀ।
8. ਜਾਹ ਜਾਹ ਨੀ ਧੀਏ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਗ-ਜਾ ਲਾਣਗੇ,
 ਕੀਤੇ ਨੇ ਵਾਕ ਜਿਹੜੇ ਸੱਚੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।
 ਆਪਣੀ ਉਹ ਕੁੱਲ ਦੀਆਂ ਵੇਲਾਂ ਆਪੇ ਵਧਾਣਗੇ,
 ਸੁਰਜ ਚੰਦ ਜਿਵੇ ਬੇਦੀ ਬੰਸ ਚਮਕਾਣਗੇ,
 ਲੇਖਕ ਜੀ ਲਿੱਖੀ ਸਿਖਿਆ ਮਾਤਾ ਸੁਣਾ ਰਹੀ,
 ਵੱਗਦੀ ਆ ਰਾਵੀ ਧੀਏ ਜਿਥੇ ਤੂੰ ਜਾ ਰਹੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੌੜੇ

ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਭ੍ਰਾਤਾ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਲਿਆਏ।
 ਅੱਜ ਮਾਤਾ ਜੀ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਅੱਜ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਗੇ, ਅਤੇ
 ਬ੍ਰਹਮ ਫੇਰ ਖੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾਲ ਪੀੜੇ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਹਿਆਂ
 ਦੇ ਮਨ ਖਿੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਸਾਰੇ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿ ਘਰ ਦੀ
 ਕੋਈ ਮਾਲਕਣ ਆਏ। ਅੱਜ ਸਾਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
 ਅਰਦਾਸਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਿੰਦੀ ਵੇਲ ਵੀ ਵੱਧਦੀ ਵੇਖ
 ਸਕਣ।

ਵਿਆਹ ਦੀ ਨਿਰਵਿਘਨ ਖੁਸ਼ੀ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ
 ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਮੁਖੀ ਸਿਖਾਂ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਉ ਡੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਭਾਈ
 ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਿਖ "ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ" - ਖਭੂਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਅਤੇ ਦੂਜੇ
 ਸਾਰੇ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਧਾਰੇ। ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਸੇ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ

ਚੰਦ ਜੀ "ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਧਰਮਸਾਲ" ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸਤਿਸੰਗ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਨਿਭਾਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਚਲਾਂਦੇ ਰਹੇ।

ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਘਰ ਵੱਸੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਤੇ ਹੋਣ ਲਗਾ ਸੀ। ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਹੋਣ ਤੇ ਆਈਆ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਭਾਦਰੋਂ ਵਦੀ ਅਸ਼ਟਮੀ ਚਾਰ ਘੜੀ ਰਾਤ ਸ਼ਹਿੰਦੀ ਸੰਮਤ ੧੬੦੩ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। (ਇਹੋ ਦਿਨ ਤੇ ਸਮਾਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਜਨਮ ਅਸ਼ਟਮੀ ਦਾ ਸੀ) ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਨ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਖਿੜ ਗਏ ਲੋਕੀਂ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇਣ ਨੂੰ ਆਏ, ਤੇ ਵਾਜੇ ਵਜਵਾਏ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਤੇਰਵੇਂ ਦਿਨ ਮਾਤਾ ਸਮੇਤ "ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਬਾਹਿਰ ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਏ। ਅਤੇ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕੁੰਡਲੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਾਮ "ਧਰਮ ਚੰਦ" ਰਖਿਆ।

ਨੋਟ-ਸੁਆਮੀ ਕਲਿਆਨ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਵਿਚ ਉਮਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹਿੱਸਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ (ਸੱਚੀ ਖੋਜ-ਨਾਨਕ ਸਾਹੀ ੪੮੦ ਵਿਚ ਛਾਪੀ ਭਾਗ ਦੂਜਾ) ਦੇ ਸਫਾ ੮੨ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਸੰਮਤ ੧੫੮੦ (ਨਾਨਕ ਸਾਹੀ ੫੪) ਵਿਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਹੋਇਆ ਦਸਿਆ, ਤੇ ਫੇਰ ਅਗਲੇ ਸਫਾ ੮੩ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵੱਸਣਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਹੀ ਦੱਸ ਕੇ, ਸੰਮਤ ੧੫੮੭ (ਨਾਨਕ ਸਾਹੀ ੬੧) ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਦੀ ਸਾਦੀ ਕਸੂਰ ਦੇ ਲਾਲਾ ਨਰੈਣ ਚੰਦ ਦੀ ਸਪੁਤ੍ਰੀ (ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ) ਨਾਲ ਕਰਾਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੁਢ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਲਿਆਏ ਸਨ ਐਸਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ੪ ਸਾਲ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਮੁਕਲਾਵਾ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਸੰਮਤ ੧੫੯੧ (ਨਾਨਕ ਸਾਹੀ ੬੫) ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਪਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤਰਦੀਦ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਿਆ ਹੈ। ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ-

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਕਲਿਆਨ ਚੰਦ "ਅੱਸੂ ਵਦੀ ਅਸ਼ਟਮੀ ਨੂੰ ਤੇ ਮਾਤਾ ਕ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਹੋਰ ਢਾਈ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਸੰਮਤ ੧੫੭੯ ਵਿਚ ਹੀ (ਦੇਵੇ ਦੀਪਤੀ) ਤਲਵੰਡੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਮਾਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਘਰ ਦਾ ਮਾਲ ਅਸਬਾਬ ਲੁਟਾ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਛੱਡ, ਰਾਵੀ ਕੰਢੇ ਆਕੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲਿਖੇ ਮਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਪਹਿਲੇ ਛਪੇ ਦੇ ਸਫਾ ੯੦੨ ਉਤੇ ਭੀ ਐਸਾ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੀ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ੧੫੭੯ ਵਿਚ ਹੀ

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਸਾਇਆ ਦਸਿਆ ਤੇ ਇਸੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਫਾ ੧੧੩ ਤੋਂ ੧੧੮ ਤੀਕ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਪਿਛੇ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ।

੨. ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਸਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸੇ ਸੰਮਤ ੧੫੭੯ ਦੇ ਅਖੀਰ ਚੇਤ ਮਹੀਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੌਥੀ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਕਰੀਬਨ ੯ ਸਾਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਸੰਮਤ ੧੫੮੮ ਵਿਚ ਮੁੜ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਏ ਸਨ। ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ੧੫੮੭ ਵਿਚ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੇਹੜੀ ਥਾਂ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਸਨ ਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ੧੫੮੭ (ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ ੬੧) ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਈ ਹੈ? ਫਿਰ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਛੋਟੇ ਵਡੇ ਜੀਵਨ ਸਮਾਚਾਰ ਦਰਸਾਏ ਹਨ ਪਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਬਰਾਤ ਕਸੂਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸ਼ਾਦੀ ਖੁਦ ਕਰਾਈ ਹੋਵੇ, ਅਗਰ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ।

ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਸੂਰ ਤੋਂ ਹੋਈ ਜੋ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਐਸਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਵਡਿਆਂ ਬਾਬਤ ਆਪਣੀ ਅੰਸ ਬੰਸ (ਸੰਤਾਨ) ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਠੀਕ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖਾਨਦਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਬਾਬਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬਟਾਲੇ ਬਰਾਤ ਲਿਜਾ ਕੇ ਕਰਾਈ ਹੈ। ਉਹ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀਕ੍ਰਿਤ (ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਦੇ ਅੰਕ 341-42 ਛੰਡ 40 ਤੋਂ 50 ਤੀਕ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਮਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ (ਬੈਦੀ ਬਾਬੇ) ਦੀ ਲਿਖਤ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕਰ ਕੇ ਤੱਸਲੀ ਬਖਸ਼ ਤੇ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਖੁਦ ਐਸਾ ਲਿਖਿਆ—ਜੋ 32 ਸਾਲ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਬੇਜ ਪੜ੍ਹਤਾਲ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ ਦਿਸ ਆਇਆ ਸੀ ਤਦ ਅਸੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

ਚੌਪਾਈ— ਖੋਜਨ ਕੀਨੇ ਸਾਲ ਬਤੀਸਾ, ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਕਾ ਗ੍ਰੰਥ ਨ ਦੀਸਾ॥

ਸਭ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਸੰਗ ਮਾਤ ਪਕਾਇਆ। ਗ੍ਰੰਥ ਤਚਨ ਕਾ ਉਦਮ ਕਹਾਇਆ॥

(ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੰਕ ੫੮੨-੮੩)

ਫੇਰ ਐਸਾ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸੰਮਤ ੧੬੫੩ (ਮੁਤਾਬਕ ਸੰਨ ੧੮੬੬) ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ ੪੨੭ ਦੀ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਦੂਜ ਨੂੰ (ਕਲਿਆਲੇ ਪਿੰਡ) ਵਿਚ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੰਮਤ ੧੬੫੪ (ਮੁਤਾਬਕ ੧੧ ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੰਨ ੧੮੬੭) ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ ੪੨੮ ਦੇ ਇਕ ਵਸਾਖ

ਸੰਕ੍ਰਾਂਤੀ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖ ਕੇ ਮੁਕਾਇਆ ਸੀ। ਭਾਵ-ਕਿ ਸੰਨ ੧੮੯੬ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ੩੨ ਸਾਲਾ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ-ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਤ ਕੀਤੇ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਕੇ ਇਸ "ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ" ਨੂੰ ਕਰੀਬਨ ੧ ਸਾਲ ਦੇ ਅਫਸਰੇ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਮੁਕਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸੱਚੀ ਤੇ ਪੜਤਾਲ ਕੇ ਲਿਖੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋਇਆਂ ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ੧੫੯੭ ਵਿਚ ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸਪੁਤ੍ਰੀ ਬੁੱਧ ਵੰਤੀ* ਜੀ ਨਾਲ ਕਰਾਈ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਮੁਕਲਾਵੇ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਭਾਦਰੋਂ ਵਦੀ ਅਸ਼ਟਮੀ ਨੂੰ ੪ ਘੜੀ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੇ ਸੰਮਤ ੧੬੦੩ ਵਿਚ ਠੀਕ ਹੋਇਆ ਸੀ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਅਗੇ-ਚਾਲੂ ਸਮਾਚਾਰ ਪੜ੍ਹੀਏ।

ਇਸ ਨਿਕ ਜਿਹੇ 'ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ' ਜੈਸਾ ਵਡਭਾਗੀ ਕੌਣ ਹੈ? ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਨ ਪਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਲੋਕੀਂ ਚਾਂਈ ਚਾਂਈ ਵਧਾਈਆ ਦੇਣ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ, ਤੇ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਚੁੰਮਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ। ਪਿਆਰ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰਣ? ਸਿਖ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹਥੀਂ ਛੋਹੇ ਪੱਥਰਾਂ-ਬੇਰੀਆਂ ਤੇ ਰੇਠਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਪਏ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹਦੀਆਂ ਰਗਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿਤਰ ਖੂਨ ਰਸਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।

"ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ" ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਗਰ ਸਭ ਤੋਂ ਫਾਹੀਕ ਕਿਸ ਨੂੰ ਹੈਗੀ ਜੀ? ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਤਿਆਗ ਬਿਤੀ ਨਿਰਮੋਹਤਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸਨ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ "ਧਰਮ ਚੰਦ" ਨੂੰ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਉਹ। ਇਉਂ ਦਿਸਦੇ, ਜਿਉਂ ਬਨਬਾਸਨ ਸੀਤਾ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਲਉ ਨੂੰ ਰਿਸੀ ਬਾਲਮੀਕ ਗਲੇ ਲਗਾਏ ਰਖਦੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ "ਧਰਮ ਚੰਦ" ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਗਲ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਦੀ ਬਿੰਦੀ ਪੀਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਰਜੀਤ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ-ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੀ ਨਾਦੀ ਪੀਹੜੀ (ਸੰਤਾਨ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਅਗੇ ਬੇਅੰਤ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਬਿੰਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਵੇਲ ਇਹੋ ਧਰਮ ਚੰਦ ਹੀ ਹਨ। ਜੇ ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ

* ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬੁੱਧ ਵੰਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਧੰਨਵੰਤੀ ਨਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਾਰਣ ਛੁਪ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਇਸ ਨਹੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਹੀ ਨਾਂ ਬੁੱਧ ਵੰਤੀ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ। — ਲੇਖਕ

ਵਾਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਫਲਣ ਫਲਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ 'ਧਰਮ ਚੰਦ' ਨੂੰ ਕਦੀ ਕਦੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਖਿਡਾਂਦੇ ਪਰਚਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਫੂਫ ਸਾਲ ਦੇ ਹੋਣ ਲਗੇ ਸਨ।

ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਨੰਗੇ ਮਨ੍ਹੰਗੇ ਧੁੜ ਭਰੇ ਖੇਡਦੇ ਦੇਖਿਆ-ਤਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਗਲੇ ਲਗਾਇਆ, ਅਤੇ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਗੁਸੇ ਨਾਲ ਆਖਿਆ-ਕੀ ਘਰ ਵਿਚ ਧਨ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ? ਜੇ ਇਸਨੂੰ ਕਪੜਾ ਯਾ ਕੋਈ ਗਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ? ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ-"ਛੱਥਾ-ਮੁੰਦ੍ਰੀ-ਕੰਠਾ-ਕੜੇ-ਜੰਜੀਰੀ" ਆਦਿਕ ਗਹਿਣੇ ਪਾਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਪੜ੍ਹਕਾ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮੋਹਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਾਲ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਕ੍ਰੋੜੀ ਮਲ ਪਾਸ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਗਹਿਣੇ ਬਣਵਾ ਲਿਆਏ, ਜੋ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਬਣਵਾ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਉਤੇ ਇਹ ਅੱਖਰ ਲਿਖੇ ਸਨ-

"ਅਬ ਮੋਹਰ ਬ੍ਰਹਮ ਪੁੰਨ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿ ਕੇ॥

ਗਤ ਕਰਤ ਹੈ ਅਨ ਗਤੀ ਕੀ॥

ਪ੍ਰਗਟ ਭਈ ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਮਹਿ ਏ ਮੋਹਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜਤੀ ਕੀ॥

(ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

- 0 -

ਪੱਕਾ ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਦੀ ਇਕ ਚੱਦਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਸਸਕਾਰ ਕੇ ਉਤੇ ਦੇਹੁਰਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਦਬਾ ਕੇ ਉਤੇ ਚਬੂਤਰਾ (ਮਜ਼ਾਰ) ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਐਸੇ ਹੀ ਰਹੇ, ਪਰ ਬਰਸਾਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਕ ਵੇਰ "ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ" ਦੀ ਬਾਹਤ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਰੁੜ੍ਹਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਫੇਰ ਸੰਵਾਰ ਕੇ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਰਾਖ (ਬਿਭੂਤੀ) ਦੀ ਗਾਰਬ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ 'ਕਰਤਾਰਪੁਰ' ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਲ ਦੋ ਕੋਹਾਂ ਦੀ ਵਿੱਥ ਉਤੇ ਦਬਾ ਕੇ ਪੱਕਾ ਦੇਹੁਰਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਨਾਲੇ ਇਕ ਖੂਹ ਖੁਦਾਇਆ-ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸਰ ਜੀ' ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਦੇਹੁਰੇ ਦਾ ਨਾਮ 'ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ' ਜੋ ਹੁਣ ਭੀਕ

ਮਸ਼ਹੂਰ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ। ਪਿਛੋਂ ਇਸੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਥੇ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ' (ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਇਆ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਅੰਸ ਬੰਸ ਬੇਦੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਵਸਾਇਆ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਡੇਹਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਧੂਪ ਦੀਪ ਕਰਦਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸੰਵ ਨੂੰ ਆਰਤੀ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰਨ) ਅਤੇ ਆਕਤਾ (ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਮੁਖ ਵਾਕ) ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਧਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਤੇ ਆਪ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਛੱਪਰੀ ਪਾ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਬੈਠ ਗਏ, ਜੋ ਕਈ ੨ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਰਸ ਅਖੰਡ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਚੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਜਦ ਕਦੀ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹਦੀ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਜਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਦੇਹੁਰਿਆਂ ਉਤੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾ ਕੇ ਕਦੀ ਲਹਿੜੀ, ਗਾਹਲੜੀ ਯਾ ਬਾਰਨ, ਵਡਾਲੇ ਆਦਿਕ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਜਾ-ਆ ਕੇ ਮੁੜ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਕ ਵੇਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਅਖੰਡ ਸਮਾਧੀ ਮਗਰੋਂ ਉਥਾਨ ਹੋਏ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਉਪਰਾਮ ਚਿਤ ਹੋ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲਣਾ ਚਾਲਣਾ ਛੱਡ ਦਿਤਾ। ਕਦੀ ੨ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਦੁਧ, ਲੱਸੀ ਯਾ ਅੰਨ ਜਲ ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਛਕਾ ਦਿੰਦੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਵਨ ਅਹਾਰੀ ਰਹਿ ਕੇ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ (ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਟਾਹਲੀ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ) ਆਪਣੀ ਛੱਪਰੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਟਾਹਲੀ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀ ਵਿਥਿਆ

ਇਹ ਥਾਂ ਸ੍ਰੀ ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਘਣਾ ਜੰਗਲ ਅਤੇ ਦਰਿਆਏ ਰਾਵੀ ਦਾ ਬੇਲਾ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਛੱਪਰੀ ਪਾ ਕੇ ਤਪ ਸਾਧ ਰਹੇ ਸਨ। ਚਾਹੇ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਨਗਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਕਦੀ ਕਦੀ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਖੱਦਰ ਦੀ ਚਦਰ ਜਾਂ ਗਰਮ ਕੰਬਲ ਵੀ ਓੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਸਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਇਥੇ ਕਖਾਂ ਦੀ ਝੁੰਗੀ (ਛੱਪਰੀ) ਵਿਚ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਦਾ ਸਹੁਟਾਂ ਭਰਿਆ ਬੇਲਾ ਤੇ ਠੰਡਾ ਬਰੇਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕੜਾਕੇ ਦੀ ਸਰਦੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਤੇ ਦੀ ਚੱਦਰ ਯਾ ਕੰਬਲੀ ਲੈਣੀ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿਤੀ। ਇਕੋ ਤੇੜ ਲੰਗੋਟੀ ਤੇ ਬਾਕੀ

ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਨਗਨ ਹੀ ਰਖਦੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਾ ਸੇਵਕ ਸੀ। ਇਹ ਪੌਹ ਮਾਘ ਦੀ ਸਰਦੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਧੁੰਨੀ ਧੁਖਾ ਦਿਤਾ ਕਰਦਾ ਜਦ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਜਮਾਧੀ ਇਸਥਿਤ ਹੁੰਦੇ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਧੁੰਨੇ ਦੇ ਸੇਕ ਅਤੇ ਉੱਤੇ ਕੜਾਕੇ ਦੀ ਧੁੱਪ ਸਹਿ ਕੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤਪਦੇ ਰਹੇ*ਜੈਸਾ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਰੋਂਟ ਅਕ ਦਾ ਅਹਾਰ ਕਰ ਕੇ ਰੋੜਾਂ ਦੀ ਵਿਛਾਈ ਉੱਤੇ ਐਮਨਾਬਾਦ ਵਿਚ ਤਪ ਤਪਿਆ ਸੀ**।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਧੁੰਨੀ ਤੇ ਛਪਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਦਿਨ ਟਾਹਲੀ ਦੀ ਦਾਤਨ ਕਰ ਕੇ ਸੁੱਟੀ ਜੋ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੇ ਗਛ ਦਿਤੀ। ਉਹ ਜੰਮ ਪਈ ਤੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਛਾਉਂਦੇਟ ਜੋਗਾ ਬ੍ਰਿਛ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤੀਕ ਭੋਹਰਾ ਬਾਬਾਨਾਨਕ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ 'ਟਾਹਲੀ-ਸਾਹਿਬ' ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਪੁਲੋਕ ਰਾਮਨ

ਸ੍ਰੀ ਟਾਹਲੀ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀ ਇਹ ਥਾਂ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਘਣੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀ ਜੋ ਫਿਕਰਾਂ, ਝੀਰਾਂ ਤੇ ਕਾਲਿਆਂ (ਜਰੂਟਾਂ) ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਅਤੇ ਸੂਰ-ਚਿਤ੍ਰਰਿਆਂ ਬਘਿਆੜਾਂ ਦਾ ਮਾਨੋ ਘਰ ਸੀ। ਲੋਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਕੱਲੇ ਦੁਕੱਲੇ ਇਸ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ ਸਨ।

ਇਹ ਜਾਨਵਰ ਖੇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤੇ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਐਸੇ ਖੁਨੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਣ ਦੇ ਲਾਭ ਦਸ ਦਸਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਸਣੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਗੇ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਧਨਸ਼ ਧਾਰੀ ਹੋਏ। ਫੇਰ ਮਾਸ ਸੰਬਧੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ

* ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਯਾਦਗਾਰੀ ਧੁੰਨੇ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੀਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਆਪਣੀ 12 ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਧੁਖਾਏ ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਮੰਨਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

** ਐਮਨਾਬਾਦ (ਜਿਲਾ ਗੁਜਰਾਵਾਲਾ) ਵਿਚ ਉਥੇ ਰੋੜੀ ਸਾਹਿਬ ਨਾਮ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅੰਦਰ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਪਤਾ ਸਨ, ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਨਾਲ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਦੁਖਦਾਈ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਵਸਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰੀਤ ਦਾ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਕਈ ਵੇਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੋ ਸਦਾ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਰਹੇ। ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਵੀ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹਰਨ ਸਹੇ ਤੇ ਹੋਰ ਜੀਵ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਥੋਂ ਯਾ ਨਾਲ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਹਥੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਜੋ ਇਸੇ ਰਸਤੇ ਲਟਕਾਏ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਗੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਪਿਛੋਂ ਉਠ ਕੇ ਬਾਹਰ ਹੋਏ ਅਤੇ-ਚੌਥ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਭੀ ਸਮਝੇ ਆਏ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੇ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ-ਜੋ ਅਗੇ ਹੀ 'ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਫਸਿਆ' ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੇ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਚਿਤ ਵੈਰਾਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਤਨੇ ਜੀਅ ਜੰਤਾਂ ਦਾ ਘਾਤ-ਸਹਿਆਂ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਗ਼ਰੀਬਮਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਹਿ ਨਾ ਸਕੇ। ਆਪ ਦਰਦ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ਤੇ ਮੁਸਕਾਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, "ਅਸੀਂ ਐਸੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਅਗੇ ਤੁਸਾਨੂੰ ਹਿਸਾਬ ਦੇਣਾ ਪਏਗਾ"। ਤਦ ਸ਼ਰਮਾ ਕੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਅਸੀਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਹਾਂ ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਹਿਸਾਬ ਦੇਣਾ ਪਏਗਾ?" ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਤੁਸੀਂ ਨਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ-

"ਕਰਮੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕੇ ਨੇੜੇ ਕੇ ਦੂਰ॥"

ਫੇਰ ਕਿਵੇਂ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿਉਗੇ? ਪਿਤਾ ਜੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਨ। ਉਹ ਸੱਚ ਧਰਮ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਨੂੰ ਆਏ ਸਨ-ਦੱਸ ਗਏ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਗ਼ਰੀਬਮਾਰ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖਣ ਕੇ ਚੌਗੁਣਾਂ ਗੁਨਾਹ ਕਰਨਗੇ। ਤਾਂ ਤੇ ਯਕੀਨ ਜਾਣੋ! ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਛ ਕਰਨਗੇ-

ਐਸਾ ਜੀਵ ਜੋ ਪਾਏ ਅਜਾਬਾ॥ ਦੇਨਾ ਪੜ ਹੈ ਤੋਹਿ ਹਸਾਬਾ॥

ਜਬ ਗੁਰਧਾਮ ਮੱਧ ਤੁਮ ਜਾਵਹਿ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਲੇਖਾ ਤੁਮਹਿ ਪੁਛਾਵਹਿ॥

(ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਚੁਪ ਕੀਤੇ ਛੋਟੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਪ ਇਸੇ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਡੁਬੇ ਸਨ ਕਿ ਭਰਾਤਾ ਜੀ ਕੀ ਸੋਚਣਗੇ? ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੇ ਸਾਡੀ ਕਹੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਅਣਖੀ ਸੁਭਾ ਦੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਚੌਥ ਵਲੋਂ ਹੋਣਹਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਥੋਂ ਦਾ ਅੰਨ

ਦਾਣਾ ਵੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਦਿਸਿਆ, ਅਤੇ 'ਰਾਈ ਵਧੇ ਨਾ ਤਿਲ ਘਟੇ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਮਾਸੂਸ ਕੀਤੀ।

ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ-ਇਸੇ ਵਹਿਣ ਵਿਚ ਵਧੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਭਰਾਤਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਘਰ ਆਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਤਾਈ ਵੀ ਸਮਝਾ ਦਿਤੀ ਕਿ ਲੇਖਾ ਦੇਣ ਹੁਣੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਨਾਲੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਬੈਠੀ। ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਧਰਮ ਚੰਦ ਅਤੇ ਬੁੱਧ ਵੰਤੀ ਜੀ ਸਮੇਤ ਘੋੜੀ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ ਤੇ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਨਿਮਤ ਆਖਿਆ- "ਵੀਰ ਜੀਉ! ਅਸੀਂ ਆਪ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੇ ਹੁਣੇ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਾਣ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਇਉਂ ਆਖਦੇ ਹੋਇਆ ਘੜੀ ਨੂੰ ਬਾਪੀ ਦਿਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਲ ਨੂੰ ਉਡਾ ਲੀਤੀ*।"

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਇਸ ਕੋਤਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਖਤ ਬੈਚੈਨ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਰਾਤਾ ਨੂੰ ਜੋ ਉਲਾਹਮਾਂ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਅਗੇ ਨੂੰ ਐਸਾ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਭਾਵਕ ਸਿਖਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਆਖਣ ਦਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਉਤੇ ਉਲਟਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਘੋੜੀ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਲ ਨੂੰ ਉਡ ਚੜੇ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਠ ਥੀਂ ਜਾਣੂੰ ਸਨ। ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੜ ਪਰਤਣਾ ਔਖੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਏ? ਆਪ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਗਏ ਸਨ।

ਇਤਿਹਾਸ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹਰੀ (ਬੈਦੀ) ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪਲ ਵਿਚ ਬਦਲਾਂ ਦੀ ਗਰਜ ਵਾਂਗੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਸੁਣੀ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀ-

“ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਮੈ ਨਸਰ ਦਰਗਾਹਿ ਬੇ ਪ੍ਰਵਾਹਿ ਦੀ,

ਅਲ ਐਲਾਦ ਦੇਹੁਰਾ ਮੋਹਰ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿ ਦੀ।”

ਇਸ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਫੁਭਿਆ, ਜੋ 'ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਿ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮਸਹੂਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ 'ਨਾਨਕ ਸਾਹ' ਦੀ ਦਰਗਾਹ (ਦੇਹੁਰਾ) ਅਤੇ ਅੰਸ ਐਲਾਦ ਮੋਹਰ (ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ) ਕਾਇਮ ਰਹੇ।

* ਦੇਖੋ: ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਧਿਆਏ। ਜਾਂ ਦੇਖੋ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੰਜਵੀਂ ਪੋਥੀ ਸਫ਼ਾ ੧੩੨੯ ਅਸ਼ੁ ੫, ੧੧
ਬੈਦੀ ਉਦਾਸੀ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਬੈਦੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਬਾਬੇ ਸੀਨੇ ਬਸੀਨੇ ਇਹੀ ਸੁਣਦੇ ਕਿ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਸਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਗਏ, ਜਾਂ ਦੇਖੋ ਤਵਾਰੀਖ਼ ਤੇ ਗਾਈਡ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਨਵੀਂ ਛਪੀ ਸਫ਼ਾ ੩੦।

ਇਸ ਅਵਾਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਭਰ ਦਿਤਾ। ਤਦ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਪਾਈ ਅੰਤਮ ਅਸੀਸਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰ ਕੇ ਬੀਸ ਝੁਕਾਇਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਭਰੇ ਮਨ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਬਲ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਏਕਮਕਾਰ ਸਤਿਨਾਮ ਆਖ ਕੇ ਸੱਜੀ ਬਾਹ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਵਲ ਵਧਾਇਆ ਤੇ ਭਤੀਜੇ ਧਰਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਖਿਚ ਲਿਆਂਦਾ।*

ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਖਾ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਗੰਮਨ ਕਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪਾਸ ਸ਼ੋਕ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਨੂੰ ਆਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਂ ਫੌਂ ਅੱਖੀਆਂ ਲਾਲ ਸਨ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇ ਕੇ ਰੱਬ ਦੀ ਰਜਾਏ ਮੰਨਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਇਆ, ਨਾਲੇ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ਦਸਿਆ, ਜੋ ਹੋਣਾ ਸੀ ਹੋਕੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਲਕ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੋਣਹਾਰ ਤੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰਾ ਹੋਕੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਸੰਤਾਲ ਲਏਗਾ। ਇਉਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ-ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧੀਰਜ ਧਰਾਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਭਰੇ ਹੋਇਆਂ ਆਪ ਵੀ ਦਿਨ ਬਿਤਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਵਚਨ

ਪੰਛੀ ਉੱਡ ਚੜ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ-ਸ਼ਕਤ ਵਿਖਾਈ ਮਹਾਨ
 ਬ੍ਰਹਮ-ਆਸਣ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਏ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਹਾਏ,
 ਪਾਇਆ ਜੱਗ ਮੈਂ ਮਾਨ-ਪੰਛੀ ਉੱਡ ਚੜ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ-੧
 ਐਸੇ ਗਏ ਮੁਤ ਫੇਰ ਨ ਆਏ। ਕੇਤਕ ਨਿਯਾਰੇ ਕਰ ਦਿਖਲਾਏ,
 ਹੋਇਆ ਜਗਤ ਹੈਰਾਨ-ਪੰਛੀ ਉੱਡ ਚੜ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ-੨
 ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ, ਛਾਟ ਜੁ ਪਾਈ। ਲੇਖਾ ਦਿਉਗੇ-ਗੱਲ ਸਮਝਾਈ,
 ਗਏ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਾਨ-ਪੰਛੀ ਉੱਡ ਚੜ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ-੩
 ਧਰਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਲਿਆਏ। ਬੀਸ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜੱਗ ਰਹਿ ਜਾਏ,
 ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਹੋਏ ਪਰੇਸ਼ਾਨ-ਪੰਛੀ ਉੱਡ ਚੜ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ-੪
 ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰੇ। ਮਾਤ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਦੁਲਾਰੇ,
 ਹੋ ਗਏ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ-ਪੰਛੀ ਉੱਡ ਚੜ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ-੫

* ਦੇਖੋ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਭਾ: ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਛਾਪਿਆ-ਪੰਜਵੀਂ ਪੋਥੀ-ਰਾਸੀ ਅਤੇ ਐਸੂ ਪੰਜਵੀਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਥਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਜਾਂ ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਇਤਿਹਾਸ।

ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਦਾ ਤਿਆਗ

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਹੁਣ ਉਹੀ ਗੱਲ ਹੋਈ, 'ਜੇ ਬੋਲੇ ਸੋ ਬੁਹਾ ਬੋਹਲੇ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁਭ ਖਾਹਸ਼ ਨੂੰ 'ਬਾਬਾ ਧਰਮਚੰਦ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਪਰ ਭਾਣਾ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਪਿਆਰੇ ਭਰਾਤਾ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਅਤੇ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਦਾ ਬੋਝਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਆਣ ਪਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਕੰਮਲ ਮਨ, ਵੈਰਾਗ ਜਿੱਤ ਅਗੇ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਭਗਤ ਨਾਮ ਦੇਵ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦੇ ਤੇ ਕਦੀ ੨ ਹੱਸ ਵੀ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਨਾਮ ਦੇਵ ਨੇ ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮੰਗੀ ਤੇ ਚੁੱਕਣੀ ਪੈ ਗਈ, ਐਸਾ ਜਾਣ ਕੇ ਹੱਸੇ ਸਨ, ਤਿਵੇਂ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਵੇਲ ਵੇਖਣ ਦੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਖਾਹਸ਼ ਸੀ। ਉਹ ਵੇਲ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਧੀ, ਪਰ 'ਜਤੀ ਜਤੀ' ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਗਲੇ ਚਿਮਟੀ ਰਹਿਣ ਲਗੀ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਛਪਰੀ (ਟਾਹਲੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ) ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਆ ਗਏ ਸਨ, ਇਥੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾਕੇ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦੋੜਦੇ ੨ ਕਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੋਢੇ ਉਤੇ ਵੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਦੇ, ਵੇਖੋ ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ-ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਤੇਰੇ ਮੋਢੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਅਜ ਸਾਡੇ ਮੋਢੇ ਉਤੇ ਭੀ ਕੋਈ ਜੜ੍ਹਨ ਲਗਾ ਹੈ। ਵੇਖੋ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ। ਕਿਹਾ ਹਿਸਾਬ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ? ਇਉਂ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਭਰ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਦੇ ਪਰ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜਦੋਂ ਰੋਣ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਪੈਰ ਦਾ ਅੰਗੂਠਾ ਚੁਸਾ ਚੁੱਪ ਕੇ ਦਾ ਇਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ*।

ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਨਿਆਣੇ ਬਾਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਜੋ ਐਸਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਇਹ ਆਪਣੇ ਤਾਏ ਜੀ ਕੇ ਗਲੇ ਚਿਮਟੇ ਹੋਏ ਕਦੀ ਜਟਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਦੇ, ਕਦੀ ਕੰਨ੍ਹ ਦੀ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਨੂੰ ਖਿਚਦੇ ਤੇ ਹੱਸਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਭੀ ਹਰ ਤਰਾਂ ਹ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਦੇ ਦੁੱਧ ਪਿਆਂਦੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਂਦੇ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਆਇਆ

* ਬੋਈ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਪੱਕੀ ਮੈਨਤ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਪੈਰ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਨੂੰ ਚੁਸਾਂਦੇ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਵਡਾ ਕੀਤਾ।

ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਪੁਲੋਕ ਗਮਨ ਕਰ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਲੋਕੀਂ ਪਿਆਰ ਪਰਚਾਉਣੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤਦ ਤੀਕ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਪਾਲਣ ਪੋਸਣ ਦਾ ਕੰਮ ਔਖਾ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਚਿਤ ਉਪਰਾਮ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ 'ਬਾਰਠ' (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ) ਜਾ ਰਹਿਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾਲਮਤਾਹ ਅਤੇ ਧਰਮਸਾਲ ਦਾ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਬੁਰੇ ਖੁਲੇ ਛੱਡ ਕੇ ਨਗਰ ਵਾਸੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ, ਅਤੇ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰ: ੧੬੦੮ ਵਿਚ ਨਗਰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ ਕਿਆਗ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਇਥੋਂ ਧਰਮ ਚੰਦ ਅਤੇ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਸਮੇਤ ਚਲ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਗਾਹਲੜੀ ਫੇਰ ਆਪਣੀ ਝੁੰਗੀ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਦਿਨ ਨਿਵਾਸ ਰਖਣ ਮਗਰੋਂ ਅਗੇ ਬਾਰਠ ਵਲ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿਤੇ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਬਾਰਠ ਵਿਚ ਆਏ

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਤੇ 'ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ' ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਸੀ। ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਇਸ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਜਾਣ ਦੀ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੀ ਝੁੰਗੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ੪ ਸਾਲ ਭਾਰੀ ਤਪਸਿਆ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਪਾਣ ਨੂੰ ਡਿਆਰ ਸਨ, ਪਰ ਭਰਾਤਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਪੁਲੋਕ ਗਮਨ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਕੰਧ ਬਣ ਕੇ ਖਲੋ ਗਈ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਰਠ ਆ ਰਹਿਣਾ ਏਸ ਲਈ ਵੀ ਚੰਗਾ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ (ਪੁੱਤ੍ਰ-ਪੋਤ੍ਰਿਆਂ) ਨਾਲ ਧਰਮ ਚੰਦ ਵੀ ਖੇਡ ਕੇ ਪਰਚਿਆ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਰਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਜੀ ਬਾਰਠ ਆਣ ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ।

ਇਥੇ ਬਾਰਠ (ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਸ੍ਰੀਨਗਰ (ਕਸ਼ਮੀਰ) ਜਾਂਦੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਇਥੋਂ ਦੇ ਇਕ ਰਵਦਾਸੀਏ ਸਿਖ ਉਤੇ ਸਭ ਥੀਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਸੀ ਸਿੰਮ੍ਰਨ ਗੀਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਹੁਤ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹਦੀ

ਸੁਰਤ ਉਚੇਰੀ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰੰਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਾਲੀ ਕੁਟੀਆ ਘਰ ਨੂੰ ਪੈਰ ਸੰਭਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਵਾਰਾ (ਗੁਰਦਵਾਰਾ) ਹੀ ਜਾਣ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਦੇਵੇਂ ਵੇਲੇ ਮਧੂਕੜੀ ਮੰਗ ਕੇ ਆਏ ਗਏ ਸਾਧੂ ਅਭਿਆਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਤੇ ਕਈ ਲੋਕ ਇਹਨੂੰ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਯਾ ਉਹੀ ਰੂਪ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ।

ਇਹ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਕਦੀ-੨ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਉੱਛਲ ਪੈਂਦਾ ਤੇ ਉੱਚੀ-੨ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਆਖਦਾ, 'ਧੰਨ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜਤੀ' 'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤਪੀ' ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨੀਚ ਨੂੰ ਉਚ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਲੋਕੀਂ ਇਸ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣਾ ਸਹੀ ਨਾਮ ਪਤਾ ਪੁਛਦੇ ਤਾਂ ਦੱਸਦਾ ਕਿ ਨਾਮ, 'ਦਰਸ਼ਨ ਦਾਸ' ਅਤੇ ਥਾਂ 'ਸੱਚ ਖੰਡ' ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਰਮਜ਼ ਭਰਿਆ ਉੱਤਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਇਉਂ ਸੋਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਅਤੇ 'ਸੱਤ ਸਰੂਪ' ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਸੱਚ ਖੰਡ' ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿਤਾ, ਜਿਸ ਤੇ 'ਸੱਚ ਖੰਡ' ਹੀ ਮੋਰਾ ਘਰ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਤਨਾ ਗੁੜ੍ਹਾ ਸੁੰਦਰਤਾ ਭਰਿਆ ਉੱਤਰ ਸੀ। ਭਲਾ ਇਹ ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸੱਚ-ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਖੋਜੀ ਕਿਤਨੇ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਭਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣਗੇ? ਪਰ ਮੂਰਖ ਲੋਕੀਂ ਟਿਚਰਾਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾਸ ਆਪਣੀ ਧੁੰਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਤੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਵਾਕ-ਹਨ- 'ਸੰਤਨ ਕੀ ਸੁਣਿ ਸਾਚੀ ਸਾਖੀ। ਸੇ ਬੋਲਹਿ ਜੇ ਪੇਖਹਿ ਆਖੀ। (ਪੰਨਾ ੮੯੪) ਸੱਚੇ ਸੰਤ ਜੋ ਕੁਝ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ (ਅਨੁਭਵ) ਕਰਦੇ ਹਨ ਸੱਚ ਸੱਚ ਆਖਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਐਸਾ ਆਖਣ ਤੇ ਲੋਕੀਂ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ? ਉਹ! 'ਸਮਸਤ ਬ੍ਰੇਜ' ਅਤੇ ਮਨਸੂਰ ਜਿਉਂ ਪ੍ਰਾਣ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਪਰ ਸਚਾਈ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸਾਂ ਤੀਕ ਆਖਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ, 'ਰਵਿਦਾਸੀਆ' ਦਰਸ਼ਨ ਦਾਸ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਜੋ ਸਮਝ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਨਿਧਤਕ ਆਖ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਅਪੜ ਕੇ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਸੀ-

ਤੋਹੀ ਮੋਹੀ ਮੋਹੀ ਤੋਹੀ ਅੰਤਰੁ ਕੈਸਾ॥

ਕਨਕ ਕਟਿਕ ਜਲ ਤਰੰਗ ਜੈਸਾ॥ (ਪੰਨਾ ੯੩)

ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਐਸੇ ਹੀ ਬੋਲੇ ਸਨ-

ਅਜ ਤਉ ਜਾਇ ਚਵੇ ਸਿੰਘਾਸਨਿ ਮਿਲੇ ਹੈ ਸਾਰੰਗ ਪਾਨੀ॥

ਰਾਮ ਕਬੀਰਾ ਏਕ ਭਏ ਹੈ ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਪਛਾਨੀ॥ (ਪੰਨਾ ੯੬੯)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਵਿਤਰ ਵਾਕਾਂ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਥੀਂ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਘਰ ਕੋਈ ਉੱਚ ਜਾਤ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਜਾ ਧਨੀ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬੈ ਖਰੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਕਲਾਵੇ ਦਾ ਦਾਨ ਜਾ ਚੰਦਾ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਜਾਗਦਾਰੀ ਲੈ ਲੈਣਗੇ, ਅਤੇ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਵਿਲਕਦੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ (ਜੋ ਗੀਦਾ ਮੰਦਾ ਯਾ ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਛੂਤ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ। ਸਗੋਂ ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ ਵੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸੁਈ ਦੇ ਨੌਕੇ ਥੀਂ ਬਰੀਕ (ਨਿਰਮਾਨਤਾ ਦੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ ਮੁਕਤਿ ਦਵਾਰਾ ਸੰਕੁਰਾ ਰਾਈ ਦਸਏ ਭਾਇ॥

ਮਨੁ ਤਉ ਮੈਗੁਲ ਹੋਇ ਰਹਿਓ ਨਿਕਸੇ ਕਿਉਕੈ ਜਾਇ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੬੮)

ਭਾਵ-ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀ ਜਾ ਧਨ ਅਭਿਮਾਨੀ ਲੋਕ ਐਸੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕਦੇ ਤੇ ਨਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅਪੜ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਕਿਤਨੇ ਕੰਮਲ ਮਨ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਨ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬੀ ਭਰੇ ਵਾਕਾਂ ਥੀਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਿਰੁ ਨਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਪਾਵੈ ਹੈ॥

ਬਲਿਹਾਰੀ ਜਾਇ ਜੇਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਵ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੬੯)

ਉਹ! ਰਾਮ ਦੇ ਉਪਾਸਕਾਂ ਨੂੰ 'ਰਾਮ'-੨ ਜਪਦੇ ਜਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ 'ਹਰੇ ਗੋਬਿੰਦ-ਗੋਬਿੰਦ' ਉਚਾਰਦੇ ਜਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ, 'ਅੱਲਾ ਹੂ, ਅੱਲਾ ਹੂ' ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਵੇਖ ਦੇ ਝੂਮ ਉਠਦੇ ਸਨ। ਤਦੇ ਆਖਦੇ ਰਹੇ, ਹੋ ਮੇਰੇ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਐਸੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਜੇ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ। ਮੈ-ਤੇਰੇ ਸਾਥੇ (ਜਪੇ ਜਾ ਰਹੇ) ਨਾਂਵਾਂ ਥੀਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤੇ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ ਸਿਰ ਰਖਦਾ ਹਾਂ।

ਵਾਹ! ਕਿਤਨਾ ਉੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਤੇ ਸੋਹਣਾ ਸੁਖੇਨ ਸਭਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਤ, 'ਬਰਮ ਸਿਧਾਂਤ' ਹੈ। ਤਦ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ 'ਸਭ ਤੋ ਵਡਾ' ਅਤੇ 'ਸਭਨਾ ਦਾ ਸਾਭਾ' ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ (ਸੱਚੇ ਆਸਕਾਂ) ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ ਸਿਰ ਰਖਣ ਨੂੰ ਭਿਆਸ, ਅਤੇ ਇਉਂ ਵੀ ਆਖਦੇ ਰਹੇ-

ਨੀਚਾ ਅੰਦਰਿ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਨੀਚੀ ਹੂ ਅਤਿ ਨੀਚ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਾਥਿ ਬਛਿਆਂ ਸਿਉ ਕਿਆ ਰੀਜ॥

ਸਿਧੇ ਨੀਚ ਸਮਾਲੀਅਨਿ ਤਿਥੈ ਨਦਰ ਤੇਰੀ ਬਖਸੀਸ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ (ਜਿਸ ਥਾਂ) ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਨੀਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਉਥੇ (ਉਸ ਥਾਂ) ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ (ਕਿਰਪਾ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਣ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮੱਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਪਣਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਚੰਗੇ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ 'ਬਾਰਠ' ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਹੈ ਜੁਝਾ ਇਹ 'ਦਰਸ਼ਨ ਦਾਸ' ਪ੍ਰੇਮੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨਿਆ ਤੇ ਉਡੀਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਰਠ ਆਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ।

— ੦ —

ਜੋਗੀ ਚਰਪਟ ਨਾਥ ਦਾ ਮਿਲਾਪ

ਇਥੇ ਬਾਰਠ ਵਿਚ 'ਭਗਤ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾਸ' ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਚਿਰਾਂ ਥੀਂ, ਜੋਗੀ ਚਰਪਟ ਨਾਥ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੱਧ ਮੰਡਲੀ ਨਾਲ, ਚਰਚਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਇਕ ਦੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਉੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਇਹਨੂੰ ਨਿਰਉਤਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਜੋ ਸਿੱਧ ਗੋਸ਼ਟ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਅੰਦਰ ਪੰਨਾ ੯੮੩ ਉਤੇ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਚਰਪਟ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-

ਦੁਨੀਆ ਸਾਗਰ ਦੁਤਰੁ ਕਹੀਐ ਕਿਉ ਕਰਿ ਪਾਈਐ ਪਾਰੋ॥

ਚਰਪਟ ਬੋਲੈ ਅਉਧੁ ਨਾਨਕ ਦੇਹੁ ਸਚਾ ਬੀਚਾਰੋ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਸਰਮਾਇਆ ਸੀ-

ਆਪੇ ਆਖੇ ਆਪੇ ਸਮਝੈ ਤਿਸ ਕਿਆ ਉਤਰ ਦੀਜੈ॥

ਸਾਚ ਕਹੁ ਤੁਮ ਪਾਰ ਗਰਾਮੀ ਤੁਝ ਕਿਆ ਬੈਸਨ ਦੀਜੈ॥

ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਚਰਪਟ! ਤੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਤਰ (ਨਾ ਭਰਨ ਵਾਲਾ) ਸਮੁੰਦਰ ਸਮਝਦਾ ਅਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੀ ਉਤਰ ਦਈਏ? ਹੇ, ਪਾਰ ਗਰਾਮੀ! ਪਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਰਖਣ ਵਾਲੇ! ਸੱਚ ਕਹੋ? ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਜੇ ਠੀਕ ਹੈ? ਤਾਂ ਇਸ ਸਿੱਧ ਸਭਾ ਵਿਚ ਤੁਝ ਕਿਆ ਬੈਸਨ ਦੀਜੈ, ਤੈਨੂੰ ਫਿਰ ਕੀ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ? ਕਿ ਸਮਝਦੇ ਬੁੱਝਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਭਰਣ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੇ

ਪਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਜਾ ਗੋਰਖ ਜੀ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਅਜੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਜਾ ਦਸਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਦਸਿਆ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਨਾਲਾਇਕੀ ਹੈ, ਜੇ ਭਲਾ-ਦਿਤਾ ਹੈ ਫੇਰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ (ਗੋਰਖ) ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਢੇ ਪਾਸੇ ਪੁੱਛ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਤਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਚੇਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਖਵਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਤਰਣ ਦਾ ਗਿਆਨ-ਢੰਗ ਸਾਡੇ ਪਾਸੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਧ ਗੋਸ਼ਟ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਆਪ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸਿਧ ਸਭਾ ਆਸਨ ਵਿਛਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਅਤੇ 'ਜੈ ਹੋਇ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾਉ ਕੀ' ਇਸ ਸੈਕਾਰੇ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ।

'ਸਿਧ ਸਭਾ ਕਰਿ ਆਸਣਿ ਬੈਠੇ ਸੰਤ ਸਭਾ ਜੈ ਕਾਏ॥'

(ਪੰਨਾ ੯੩੮)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਚਰਪਟ ਨਾਥ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹੀ ਅਯੋਗ ਦੱਸ ਕੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਸੰਤ ਮੰਡਲੀ (ਸਥਾ) ਦੇ ਵਿਚ ਉਤਰ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ, ਤੇ ਸ਼ਰਮਾਇਆ। ਸਾਰੇ ਸਿਧ ਹੱਕੇ ਬੱਕੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਤੇ ਚਰਪਟ ਨੇ ਵੀ ਔਖਾ ਨਿਵਾ ਕੇ ਚੁਪ ਸਾਧ ਲਈ ਸੀ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੇ ਫੇਰ ਆਖਿਆ-ਔਛਾ ਨਾਥ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛ ਜੋ ਬੈਠੇ? ਤਾਂ ਸਿਧ ਮੰਡਲੀ ਇਹ ਨਾ ਕਹੋ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਉਤਰ ਦੇਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ? ਲਉ ਸੁਣੋ!

ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲ ਨਿਰਾਲਮ ਮੁਰਗਾਈ ਨੈਸਾਣੈ॥

ਸੁਰਤਿ ਸਬਦ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤਰੀਐ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਵਖਾਣੈ॥

(ਪੰਨਾ ੯੩੮)

ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵਾਰਥ ਇਹ ਹੈ, 'ਹੇ ਚਰਪਟ! ਜੈਸੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕਮਲ ਫੁਲ ਅਤੇ ਮੁਰਗਾਈ (ਨੈਸਾਣੇ) ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਐਸੇ ਹੀ ਜੈਸੇ ਰੂਪੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ (ਤਵੱਜੋ ਪਿਆਨ) ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਨਾਮ (ਸਬਦ) ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਰਖੀਏ ਤਾਂ ਸੁੱਖਲਾ ਤਰ ਸਕੀ ਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਉਤਰ ਪਿਛੋਂ ਸਿਧਾਂ ਨੇ ਜੋ ਜੋ ਵੀ ਪੁੱਛਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਉਤਰ ਦਿਤੇ ਜੋ ਸਿਧ ਗੋਸ਼ਟ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਬਾਣੀ 'ਰਾਮ ਕਲੀ' ਦੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਿਧ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਵੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਪਰ ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਦੇ ਮੇਲੇ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਿੰਡ ਪੁੰਡ ਗਏ ਸਨ, ਕੁਝ ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ (ਵਟਾਲੇ

ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਰਹੇ) ਕੁਝ ਨਾਨਕ ਮਤੇ (ਗੋਰਖ ਮਤੇ) ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਂ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਚਰਪਟ ਨਾਥ ਇਥੇ ਬਾਰਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਿਆ ਸੀ।

ਚਰਪਟ ਨਾਥ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੇ ਕਰਣੀ ਕਰਮਾਤ ਬੀ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਜਾਣੂੰ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬਾਬਤ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੁਣ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਬਾਰਨ ਆਏ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਚੇਲੇ ਰਾਹੀਂ ੧ ਅੰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਭੇਜਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਧਰਮ ਚੰਦ ੧, ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ੨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਬੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਕ ਅੰਬ ਨੂੰ ਕੌਸੇ ਵੰਡੀਏ? ਤਿੰਨ ਹੋਵਣ ਤਾਂ ਭੇਜੋ! ਇਹਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਚਰਪਟ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਕ ਤਿੱਲ ਨੂੰ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਵੰਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਇਆ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸਿਸ਼ ਵੀ ਹੋ। ਐਡਾ ਵੱਡਾ ਅੰਬ ਵੰਡ ਕੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਰੀਚੀ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਰਮਾਤੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ।

ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹਰੀ ਬੇਦੀ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਅੰਬ ਨੂੰ ਨਚੌੜ ਕੇ ਨਾਲ ਦੀ ਖਾਲੀ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਛਿੜਕ ਦਿਤਾ, ਅਤੇ ਰਾਤ-੨ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਰਮਾਤ ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਤ ਕੇ ਅੰਬ ਦੀ ਬਰੀਚੀ ਨਾਲ ਅੰਬ ਪੱਕੇ ਲਾ ਦਿਤੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤਾਂ ਇਥੇ ਫੇਰ ਕਈ ਸਾਲ ਰਹੇ। (ਪਾਠਕ ਅਗੋਂ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਪੜ੍ਹਨਗੇ) ਪਰ ਚਰਪਟ ਨਾਥ ਨੇ ਇਥੋਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ 'ਦਰਸ਼ਨ ਦਾਸ' ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਆਪ ਅਗੋਂ ਚੰਬੇ (ਰਿਆਸਤ) ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਚਰਪਟ ਦੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਇਹਦੀ ਬਰੀਚੀ ਸੁੱਕ ਗਈ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੰਬਾਂ ਦੀ ਬਰੀਚੀ ਬਾਬਤ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹਦਾ ਫਲ ਵੰਡ ਕੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਖੁਆਇਆ ਜਾਇਆ ਕਰੇ। ਜੋ ਵੇਚੇਗਾ ਦੁਖ ਪਾਏਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਇਕ ਬੇਰੀ ਦੀ ਦਾਤਨ ਵੀ ਗੱਡ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਜੋ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਜੰਮ ਆਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਵਿੱਤਰ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਬਾਰਨ ਵਿਚ ਬੇਰੀ ਦਾ ਬਿਰਛ ਹੋਇਆ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਜਨੀਕ ਅਸਥਾਨ ਹੁਣ ਤੀਕ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਏ

ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ 'ਬਾਰਨ' ਵਿਚ ਆਏ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਹੋਣ ਲਗਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਧਰਮ ਚੰਦ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਦੇ ਬਚਿਆ

ਨਾਲ ਪਰਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸੱਜਣ ਪਿਆਰੇ ਵੀ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਆ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਦੇ। ਇਧਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸੀ ਹੋ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅਜੇ ਬਾਰਠ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ। ਇਧਰ ਖੜ੍ਹ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੬੦੯ ਦੀ ਚੇਤ ਸੁਦੀ ਚੌਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬਿਠਾਇਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਜੋ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਮਿਲਣ ਬੀ ਪਹਿਲਾਂ 'ਪਿੰਡ ਬਾਸਰ ਕੇ' ਵੱਸਦੇ ਅਤੇ ਯਾਤਰੂ ਹੋ ਕੇ ੨੦ ਵੇਰ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀ ਜਾ ਕੇ ਗੰਗਾ ਜੀ ਤੀਰਥ ਉਤੇ ਇਸਨਾਨ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੁਣ ੧੩-੧੪ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੋਕ ਭਲੇ ਹਿਤ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੇਰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਰਦਵਾਰ ਅਤੇ ਕੁਰਖੇੜ ਆਦਿਕ ਥਾਂਵਾਂ ਉਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕੁਦਰਤੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ-

'ਤੀਰਥ ਨਾਤਾ ਕਿਆ ਕਰੇ ਮਨ ਮਹਿ ਮੈਲੁ ਗੁਮਾਨੁ॥

ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਕਿਨਿ ਸਮਝਾਈਐ ਮਨੁ ਰਾਜਾ ਸੁਲਤਾਨ॥'

(ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧ ਪੰਨਾ ੬੧)

ਜਾਂ-ਤੀਰਥ ਮਜਨ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਾ। ਅੰਤਰ ਪੂਜਾ ਬਾਨ ਮੁਰਾਰਾ।

(ਰਾਗ ਆਸਾ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੮੧੧)

ਜਾਂ-ਤੀਰਥ ਨਾਵਣਿ ਜਾਂਚੁ ਤੀਰਥ ਨਾਮੁ ਹੈ।

ਤੀਰਥ ਸਬਦ ਵਿਚਾਰ ਅੰਤਰ ਗਿਆਨੁ ਹੈ।

ਫੇਰ ਰਾਜਾ ਭਰਥਰੀ ਜੋਗੀ, ਪ੍ਰਥਮੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤ ਇਉਂ ਦਸਿਆ ਸੀ-

'ਸੁਣ ਭਰਥਰ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਵੀਚਾਰ ਵੀਚਾਰ।

ਨਿਰਮਲ ਨਾਮ ਮੇਰਾ ਅਧਾਰ।' (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਪੰਨਾ ੯੧੨)

ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ, ਹੁਣ ਉਸੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤੀਜੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਸਨ, ਜਦ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰਣ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦੇ ਹੋਇਆਂ ਹੁਣ ਦੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

ਤੀਰਥ ਉਦਮੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀਆ ਸਭ ਲੋਕ ਉਧਰਣ ਅਰਥਾ।

ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਿ ਚਲੇ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਸਿਖਾ।

(ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਪੰਨਾ ੧੧੧੬)

ਇਸ ਵੇਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਇੱਕਲੇ ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਲੇ ਸਨ। ਬਲਕਿ ਵਡੇ

ਪੁੱਤਰ 'ਮੋਹਣ' ਚੰਗੇ ਜਵਾਨ ਸਨ, ਅਤੇ ਜੇਠਾ ਜੀ' (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸਿਖ ਨਾਲ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਹੁਣ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਤੀਰਥ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦੇਹੁਰਾ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਖੁਹੀ 'ਸਰ ਜੀ' ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸੀ। ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਥੀਂ ਚਲ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਆਪ 'ਛੇਹੜਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ' ਆਏ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਬਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ 'ਤਪ ਅਸਥਾਨ' (ਟਾਹਲੀ ਸਾਹਿਬ) ਤੇ ਕੁਟੀਆ ਦੇਖੀ। ਫੇਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ 'ਬਾਰਨ' ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ।

'ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਤਿਹਾਸ' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਿਧ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਜਟਾਧਾਰੀ, ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਜਤੀ ਸਤੀ ਤਪੱਸਵੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤਦ ਗਦ-ਗਦ ਹੋਏ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਭਰੇ ਗਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਜੀ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਦਾਨ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਸਨ। ਅਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ (ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ) ਦੇ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਨਿਹਾਲ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ 'ਅਨੰਦ ਭਇਆ ਮੇਰੀ ਮਾਇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈਂ ਪਾਇਆ' ਇਸ ਪਉੜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਤੇ ਭੇਟਾ ਧਰ ਨਿਮਸਕਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ 'ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ' ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਬ੍ਰਿਧ ਸਰੂਪ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੇਤ ਕਲਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ, ਤੀਜੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਾਤਾ, ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧਰ ਆਸਨ ਵਿਛਵਾ ਕੇ ਸੱਜੇ ਬਹਾਇਆ ਨਾਲ ਹੀ ਛੁਮਾਇਆ ਕਿ ਇਸ ਅਨੰਦ ਮਈ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਣਾ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕਰੀਏ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਦੀ ਨੇ ੪੦ ਪਉੜੀਆਂ ਪੂਰਾ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪਾਈਆਂ *।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਵਿਚ ਵੀ ਬੜੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਅਤੇ ਜੰਗਿਆਸਾ ਦੇਖੀ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਇਹ ਬੇਟਾ ਸਾਨੂੰ ਦੇ-ਦੇਵੇ! ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਕੇ ਤੇ ਕਿਹਾ-ਮਹਾਰਾਜ! ਅਗੇ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟਿਕਾ

---

* ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਇਹ 'ਅਨੰਦ' ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪੋਤੇ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ 'ਅਨੰਦ' ਰੱਖਿਆ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ।

ਦਿਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ, '੧੯ ਸਤਿ ਨਾਮੁ' ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ ਤੇ ਜਾਪ ਸਿੰਮ੍ਰਨ ਰੀਤ ਸਿਖਾਈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ 'ਵਿਸ਼ੁ ਸੰਸਾਰ' (ਵਿਰਾਟ ਰੂਪ) ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਸਮਝਾ ਕੇ, ਓਅੰ 'ਸੋਹੰ' ਗਿਆਨ ਦਾ ਨਿੱਸਰੇ ਰਖਣਾ ਤੇ 'ਬ੍ਰਹਮ ਦਰਸੀ' ਹੋਣਾ ਦਸ ਕੇ ਆਪਣਾ ਉਦਾਸੀ ਚੇਲਾ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਤਪੱਸਵੀ ਦੀ ਹੁਣ ਤੀਕ ਲਗਭਗ ੬੦ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਸਾਧਨਾ ਤਪਸਿਆ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬਾਣ ਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਪੁੱਤਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ 'ਗੁਰੂ ਪੁੱਤਰ ਮੋਹਣ' ਜੀ ਉਤੇ ਚਲਾਇਆ। ਭਲਾ ਇਹ ਬਾਣ ਕਿਵੇਂ ਖੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ? ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਅੰਤਰ ਮੁਖ ਜੁੜ ਗਈ। ਉਹ ਨਾਮੀ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ, ਤੇ ਦਿਨ ਭਰ ਬੈਠੇ 'ਨਾਮ ਰਸ' ਪੀਂਦੇ ਰਹੇ।

'ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ' ਅਤੇ ਨਾਲ ਆਏ ਸਾਰੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਉਤੇ ਗੂੜ੍ਹਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਨਿਹਾਲ ਹੋਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੂਰੇ ੧੪ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸ ਬਾਰਨ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪਾਕੇ ਪਹਿਲੇ ਕੁਰਬੇੜੂ ਵਲ ਨੂੰ ਚਲਣ ਲਗੇ ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ 'ਗੁਰ ਬਾਣੀ' ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸੰਚੀਆਂ ਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਦਿਤੀਆਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹੁਣ ਲੰਮੀ ਦੇਸ਼ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਤੇ ਇਹ ! ਅਮੁੱਲ ਵਸਤੂ ਕਿਤੇ ਗੁੰਮ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਟੋਲ ਕੇ ਸੰਭਾਲ ਰਖਣੀ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਗੁਰਾ ਦੀ ਅਤਮਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿ ਬਚਨ ਕਿਹਾ ਤੇ ਸੰਚੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿਤੇ।

— ੦ —

* ਪੜ੍ਹ ਵੇਖੋ ਇਸ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਹਾਲ 'ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ' ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਬਦ—ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਪੰਨਾ ੧੧੧੬।

ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਦੀ ਸਿੰਮੂਨ ਸਮਾਧੀ

ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਉਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਵੀ ਮੁੜ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸੰਚਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸਿੰਮੂਨ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਰਸੀ ਰਹਿਣ ਲਗੀ। ਤੇ ਕਦੀ-੨ ਦਿਨ ਸਮਾਧੀ ਲਾਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਤਨੀ ਬੈਠਕ ਤੇ ਪੱਕੀ ਸਮਾਧੀ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਆਪ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਤਾ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੁਬਾਰਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਜਿਥੇ ਇਕਾਤ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਇਹ ਨਾਮ ਮਹਾਂ ਰਸ ਪੀਂਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ 'ਭਾਗ ਤੀਜੇ' ਵਿਚ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਪਾਠਕ ਪੜ੍ਹਨਗੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰੀ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਜਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਇਹੋ ਸੰਚੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੇ ਸਾਹਸਣੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਆਪੇ ਪਾਣ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ-ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਜੇ ਲੈ ਆਵਾਂ? ਤਦ ਪੁਸ਼ਕਰਾਂਦੇ ਹੋਇਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਮਾ ਮੋਹਣ ਜੀ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਜਿਕਰ ਨੂੰ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ, ਜੋ 'ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਰਾਸ ੩ ਅੰਸੁ ਤਤ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਸੁਨ ਬਾਕ ਕੋ ਉਰ ਗਰਬਤ ਜਾਨਾ।

ਬਿਨਾਂ ਨਾਮ ਇਨ ਕੇ ਲੀਏ ਮੈ ਲਿਆਉਂ ਬਖਾਨਾ।

ਜਾਹੁ | ਕਹਿਯੋ, ਤਿਸ ਕਾਲ ਮੈ ਗੁਰ ਗਿਦੇ ਬਿਚਾਰੀ।

ਬਾਣੀ ਹਾਥ ਨਾ ਆਏ ਹੈ ਹੋਇ ਨਿਰਹੰਕਾਰੀ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆਕੇ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਦੇ ਬੁਹੇ ਦੇ ਕੁੰਡਾ ਜ਼ੋਰ-੨ ਨਾਲ ਖੜਕਾਇਆ ਤੇ ਇਉਂ ਬੈਠਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲਗੇ-

ਸੁੱਧਾ ਸਰੋਵਰ ਨਗਰ ਤੋਂ ਮੈ ਚਲ ਕਰ ਆਯੋ।

ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਕਿਸ ਕਾਜ ਕੋ ਤੁਮ ਨਿਕਟ ਪਠਾਯੋ।

ਦਰਸਨ ਮੈ ਕਉ ਦੀਜੀਏ ਉਘੜਾਏ ਕਿਵਾਰੋ।

ਭੂਖਨ ਭੁਲ ਸ੍ਰੀ ਅਮਟ ਕੇ ਗੁਨ ਗਿਆਨ ਉਦਾਰੋ।

ਗੁਰ ਨੰਦਨ ਬੰਧਨ ਉਚਿਤ ਕੰਦਨ ਦੁਖ ਦੋਸਾ।

ਦਰਸਨ ਤੇ ਅੱਘ ਕਟਤ ਹੈ ਸਭ ਦਾਸ ਭਰੋਸਾ।

ਲੱਖ ਹਸਤਾਮਲ * ਆਤਮਾ ਦ੍ਰਿੜ ਗਿਆਨ ਸਦੀਵਾ।

ਰਹੇ ਜੋਗ ਅਰੂਢ ਬ੍ਰਿਤ ਇਕ ਰਸ ਨਿੱਤ ਥੀਵਾ।

ਇਤਨੇ ਭਰਲੇ ਤੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਨਾ ਖੁਲੀ। ਤਦ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਇਆ। ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਖਾਲੀ ਆਏ। ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਬੇਹਲਣ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਏ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਰਾਸ ਤੇ ਦੀ ਅੰਸੂ ੩੩-੩੪ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਦੀ ਐਸੀ ਅੱਚਲ ਸਮਾਧੀ ਤੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਇਉਂ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ-

ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਬੈਠੇ ਜਹਾਂ ਪਦਮਾਸਨ ਧਾਰੀ।

ਲਗੀ ਸਮਾਧ ਅਖੰਡ ਰੱਸ ਨਹ ਦੇਹ ਸੰਭਾਰੀ।

ਕਾਸ਼ਟ ਕੇਰ ਸਮਾਨ ਦ੍ਰਿੜ ਰਿਦ ਹੈ ਕਰ ਬੈਸਾ।

ਅਚਲ ਅੰਗ ਸਗਰੇ ਕਰੇ ਬਿਤ ਕਾਸ਼ਟ ਜੈਸਾ।

ਲਘੁ ਸਿਰ ਪਰ ਸੁਭ ਕੇਸ ਹੈ ਚਹੁ ਦਿਸਨ ਬਿਖੇਰੇ।

ਸਦਾ ਰਹੈ ਜੋ ਨਗਨ ਹੀ ਮਨ ਮਸਤ ਬਛੇਰੇ।

ਬੁੱਢਾ ਬਿਸਮਯੋ ਹੋਇ ਰਹਿਯੋ ਅਵਲੋਕਨ ਕੀਨਾ।

ਰਹਿਯੋ ਹਲਾਏ ਸ੍ਰੀਰ ਕੇ ਆਸਨ ਅਸੀਨਾ।

ਲਗੀ ਸਮਾਧ ਅਗਾਧ ਹੀ ਨਹ ਪੈਨ ਉਤਾਰਾ।

ਇਤ ਉਤ ਰਹਿਯੋ ਹਲਾਏ ਬਹੁ ਨਹ ਭਈ ਸੰਭਾਰਾ।

ਤੀਜੀ ਵੇਰ 'ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ' ਆਪ ਜਾਕੇ ਮੋਹਣ ਜੀ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਹੇਠਾਂ ਗਲੀ ਵਿਚ ਭੁੱਜੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਸਿਰੰਦਾ ਵਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਨੋਹਰ ਰਸੀਲੀ ਤੇ ਸੁਰੀਲੀ ਪੁਨੀ ਨਾਲ ਗਾਉਲੀ ਰਾਗ ਦੇ ਅਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਇਆ-

ਮੋਹਨ ਤੇਵੇ ਉਚੇ ਮੰਦਰ ਮਹਲ ਅਪਾਰਾ।

ਮੋਹਨ ਤੇਰੇ ਸੋਹਨਿ ਦੁਆਰ ਜੀਉ ਸੰਤ ਧਰਮ ਸਾਲਾ। (ਪੰਨਾ ੨੪੮)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮੋਹਣ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਨੇ ਹੇਠਾਂ ਆਕੇ ਆਪਣੇ ਭਾਣਜੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੀ

* ਹਜ਼ਾ ਉਤੇ ਜਿਵੇਂ ਆਮਲਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੋਹਣ ਜੀ ਨੂੰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਸਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੀ।

ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਐਸਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿਤਾ। ਮੋਹਨ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਆਦਰ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਆਵਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁੱਛ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਚੀਆਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਇਕ ਖਾਸੇ (ਪਾਲਕੀ) ਵਿਚ ਰਖਾ ਕੇ ਆਪ ਚੌਰ ਕਰਦੇ ਕੁਝ ਸਿਖਾਂ ਸਮੇਤ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੀਕ ਆਏ, ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਕੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਜੀ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਅਤੇ ਸਿੰਮ੍ਰਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਐਸੇ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਬਾਬਤ ਵੀ-ਆਪਣੀ ਢਾਰ ੨੬ ਪਉੜੀ ੩੩ ਵਿਚ 'ਮੋਹਨ ਕਮਲਾ ਹੋਇਆ ਚੋਬਾਰਾ ਮੋਹਰੀ ਬਨਾਇਆ' ਐਸਾ ਹੀ ਸਖਤ ਲਿਖਿਆ ਐਸਾ ਕਿ ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਅਸਿਹਾ ਕਮਲਾ (ਚੇਲਾ) ਬਨਾਣ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬਾਬਾਤ ਵੀ ਸਖਤ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਕੀ ਐਸੇ ਮੋਹਨ ਜੀ ਕਮਲੇ ਸਨ? ਨਿਰਣਾ ਪਾਠਕ ਆਪੇ ਕਰ ਲੈਣ।"

ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਿੰਧ ਦੇਸ਼ ਦੇ 'ਠੱਟਾ ਨਗਰ' ਵਿਚ

ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਖ਼ਲੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਬਾਰਨ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਇਹ ਬੜੇ ਤਪੱਸਵੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬੇ ਕਰਮਾਤ ਸਨ। ਆਪ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੀਕ ਜਤੀ ਸਤੀ ਅਤੇ ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਸਿਧਾਂਤ, ਫ਼ੇਵ, ਸਾਸ਼ਤਰਾਂ ਤੀਕ ਪੜ੍ਹ ਚੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਮਨ ਕਰਕੇ ਵੈਰਾਗ ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਨਤਾ ਦੇ ਮਾਨੋ ਪੁੰਜ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਜਦ ਕਦੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ) ਦੇ ਇਸ਼-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੇਰੀ ਗਾਇਣ ਰੀਤ ਨਾਲ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ। ਤਦ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਥਰੂ ਭਰ ਆਂਦੇ—

ਤਿਤੁ ਸਰਵਰਤੇ ਭਈਲੇ ਨਿਵਾਸਾ ਪਾਣੀ ਪਾਵਕੁ ਤਿਨਹਿ ਕੀਆ॥

ਪੰਕ ਜੁ ਮੋਹ ਪਗੁ ਨਹੀਂ ਚਾਲੈ ਹਮ ਦੇਖਾ ਤਹ ਫੁਬੀਅਲੇ॥

ਕਈ ਭੰਗ ਇਲੇ ਲੋਕੀਂ ਦਸਦੇ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਦ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਹੈ—ਮੋਹਨ ਪ੍ਰਬਾਇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਮੋਹਨ (ਮਾਮਾ ਜੀ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ (ਇਕਰੂਪ ਹੋਏ) ਦੇਖਿਆ। ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਬਾਇ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਲਿਖਿਆ ਕਿ—

ਮੋਹਨ ਤੁ ਸੁਫਲ ਫਲਿਆ ਸਣੁ ਪ੍ਰਵਾਰੇ, ਮੋਹਨ ਪੁਤ੍ਰ ਮੀਤ ਭਾਈ ਕੁਟੰਬ ਸਰ ਤਾਰੇ॥"

ਭਾਵ — ਹੇ ਮੋਹਨ ! ਤੂੰ ਸਾਫੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਸੁਫਲ ਫਲਿਆ ਪੁਤ੍ਰ-ਮਿਤ੍ਰ ਤੇ ਭਾਈ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ-ਤਾਰ ਦਿਤੇ ਹਨ।

ਮਨ ਏਕ ਨ ਚੇਤਸ ਮੂੜ ਮਨਾ॥

ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਲਿਆ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਨਾ ਹਉ ਜਤੀ ਸਤੀ ਨਹੀਂ ਪਤਿਆ॥

ਮੁਰਖ ਮੁਗਧਾ ਜਨਮ ਭਇਆ॥

ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੀ ਸਰਣਾ ਜਿਨ ਤੂੰ ਨਾਹੀ ਵਿਸਰਿਆ॥੨॥

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧)

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਇਹ ਤੁਕਾਂ ' ਨਾ ਹਉ ਜਤੀ ਸਤੀ ਨਹੀਂ ਪਤਿਆ ' ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਤਦ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ 'ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ, 'ਤੇਰਾ ਹਾਂ, ਤੇਰਾ ਹਾਂ' ਆਖਦੇ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਿਆਂ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਉਕਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਆਪ ਥੀਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਵੇਦਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਲੋਕ ਦੂਰ ਦੂਰ ਥੀਂ ਆਕੇ ਆਪ ਪਾਸੋਂ ਰੱਬ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਲੋਕ ਵੀ ਆਪ ਪਾਸੋਂ ਦੁਨੀਆਂਵੀ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਇਉਂ ਆਪ ਪਾਸ ਬਾਰਠ ਵਿਚ ਆਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਕਈ ਵੇਰ ਭੀੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਵੇਰ ਸਿੰਧ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਕੁਝ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਸਿੰਧ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਅਤਿਆਚਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਦੇਕੇ ਜਾਂ ਲਾਠੀ ਨਾਲ ਜ਼ੋਰੋ ਜ਼ੋਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ 'ਠੱਟਾ ਨਗਰ' ਜੋ 'ਨਵਾਬ ਈਸਾ ਖਾਨ' ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ। ਉਹਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਹਾਕਮ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਦਾ 'ਮੱਕਾ ਸ਼ਰੀਫ' ਬਣਾਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਠੱਟੇ (ਸਿੰਧ) ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਈਸਾ ਖਾਨ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮੁਹੰਮਦ ਬਾਕੀ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਇਥੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ, ਤਿਲਕ ਲਗਾਣਾ ਜਾਂ ਸੰਖ ਵਜਾਣਾ ਬੰਦ ਸੀ।* ਇਹ ਧੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪ ਸਹਾਰ ਨਾ ਸਕੇ। ਤਦ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਧਰਮ ਚੰਦ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਸਮੇਤ ਬਾਰਠ ਥੀਂ ਚਾਲੇ ਪਾਕੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰਦੇ ਆਪ ਜੀ 'ਠੱਟਾ ਨਗਰ' (ਸਿੰਧ) ਵਿਚ ਆਏ। ਇਥੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਬ੍ਰਿਛ ਹੇਠਾਂ ਛੇਰਾਂ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੈਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੇ ਨਿਤਨੇਮ ਸਿਮਰਨ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ। ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਛੇਰੇ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਲੈਪਨ

* ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਧਿਆਏ ੫੭।

ਪੋਚਨ, ਸੰਵਾਰਨ ਲਗੇ ਅਤੇ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਭੁੱਖ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨੇੜੇ ਹੀ ਜੰਗਲ ਦੇ ਬੇਰ ਫਲ ਖਾਣ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਆਉਂਦੀ ਵੇਰ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸੀਹਣੀ ਨੂੰ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਆਂਦੇ ਡਿੱਠਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਕਦੀ ਸ਼ੇਰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਲਕ ਬੁੱਧ ਨੂੰ ਇਹ ਚਿਤਰੀ ਮਿਤਰੀ ਸ਼ੇਹਣੀ ਦਿਸੀ ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਚੁਕ ਕੇ ਸੀਹਣੀ ਨੂੰ ਕੰਨੋਂ ਫੜ ਕੇ ਡੇਰੇ ਲਿਆਏ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤਾ। * ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਵੀ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸੇ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ। ਸ਼ੇਰਨੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਵੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਆਉਣ ਲੱਗੀ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਕਸ ਦੇ ਸਿਖਾਏ ਸ਼ੇਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਧੁੰਮ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਲੋਕੀਂ ਵਹੀਰਾਂ ਪਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਆਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਭਾੜ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਰਾਬੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਵੀ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ। ਆਪ ਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕੁਰਾਏ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤੀ ਫਕੀਰ ਜਾਣ ਕੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕੇ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸਲਾਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਇਥੇ ਠੱਟੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਧੂ-ਸੰਨਿਆਸੀ ਵੀ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਘੋਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਆਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਮਸਾਣ ਪੂਜਕ ਭ੍ਰਤ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਜਾਦੂ ਟੂਟੇ, ਮੰਤਰ ਜੰਤਰਾਂ ਦਾ ਮਾਹਿਰ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਪਾਸੇ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਦੇਵੀ 'ਹਿੰਗ ਲਾਜ' ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਉਥੇ ਟਿਕਿਆ ਤੇ ਇਹਦਾ ਨਾਂ 'ਗੌਰਾ' ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਬੱਧੀ ਸ਼ੇਰਨੀ ਦਾ ਰੋਲਾ ਸੁਣਕੇ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਆਇਆ ਅਤੇ 'ਨਮੋ ਨਾਰਾਇਣ' ਆਖ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਪਤਾ ਤੇ ਗੁਰਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜਾਣਨ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਛਿਆ ਕਿ- 'ਆਪ ਕੌਣ ਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਸੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ' ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ 'ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਚੇਲੇ ਅਤੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਭੀ 'ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਉਦਾਸੀ ਹੈ' ** ਤਦ ਗੌਰਾਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪ੍ਰਥਾਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ-

ਭੁਮ ਤੇ ਜਗ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਹਾਵਤ॥ ਮਾਂਗਤ ਮੁੱਖ ਜੇ ਸੇ ਵਰ ਪਾਵਤ॥

ਨਵੀਨ ਚਲਾਇਆ ਪੰਥ ਉਦਾਸੀ॥ ਆਦਿ ਪੰਥ ਛਿਤ ਮੈਂ ਸੰਨਿਆਸੀ॥ ਰਚਾ ਨਵੀਨ-ਆਦਿ ਕਿਉ ਛੋਰਾ? ਐਸੇ ਭਾਖਤ ਹੈ ਸਿਧ ਗੌਰਾ। ਕੌਣ ਦੋਸ ਇਸ ਪੰਥ ਮੰਝਾਰਾ?

* ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਲਿਖਤੀ ਧਿਆਏ ਪੜ।

** ਦੇਖੋ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 'ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਬਾਹਿਰ ਘਰ ਏਕੇ ਨਾਨਕ ਭਇਆ ਉਦਾਸੀ'।

ਜਿਸ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਆ ਅੱਗੀ ਕਾਰਾ॥ (ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੩੮੪-੮੫)

ਇਸ ਗੱਲੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਰੂ ਅਖਵਾਂਦੇ ਹੋ। ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਰਿਯਾਦਾ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਹੋਵੇ। ਫੇਰ ਸਾਸਤਰ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸੰਨਿਆਸ ਪੰਥ' ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਸਭ ਥੀਂ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਸੰਨਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਛੱਡ ਕਿਉਂ ਨਵੀਨ 'ਉਦਾਸੀ ਪੰਥ' ਚਲਾਇਆ ਹੈ? ਪਹਿਲੇ (ਸੰਨਿਆਸ) ਵਿਚ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਵੇਖਿਆ? ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਸੰਨਿਆਸ ਅਤੇ ਉਦਾਸ ਪੰਥ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਇਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ।

ਸੰਨਿਆਸ ਅਤੇ ਉਦਾਸ ਭੇਖ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸੰਨਿਆਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਿਆਗ' ਹੈ। ਇਸ ਥੀਂ ਸਾਬਤ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਵਸਤੂ ਵਲੋਂ ਚਿਤ ਉਪਰਾਮ (ਉਦਾਸ) ਹੋਏ, ਤਦ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਉਹਦਾ ਤਿਆਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਾਂਤੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਉਕਤ-ਬ੍ਰਹਮਚਰਯ, ਗ੍ਰਹਿਸਥ, ੨, ਬਾਨਪ੍ਰਸਤਤ ਅਤੇ 'ਸੰਨਿਆਸ' ੪ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੁਸਾਡੇ ਕਹੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਫੇਰ ਸਭ ਥੀਂ ਪਹਿਲੇ 'ਸੰਨਿਆਸ' ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ 'ਗ੍ਰਹਿਸਥ' ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਰਗੁਣ-ਬ੍ਰਹਮ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ) ਨੇ ਸਭ ਥੀਂ ਪਹਿਲੇ ਮਾਇਆ (ਸ਼ਕਤੀ) ਸੱਬਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਉਹਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਖੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਥੀਂ ਪਹਿਲੇ ਲਛਮੀ ਸਣੇ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ। ਫੇਰ ਬ੍ਰਹਮਾਂ-ਸਿਵ ਆਦਿ ਦੇਵਤੇ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਹੋਏ। ਐਸੇ ਹੀ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ, ਕੀੜੇ, ਕਿਰਮ ਜਾਂ ਜਲ ਬਲ ਦੇ ਜੀਵ ਜੰਤ ਅਤੇ ਦੈਤ ਰਾਕਸ਼ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ 'ਨਰ ਮਾਦੀ' ਦਾ (ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼) ਜੋੜਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਖਾਹਸ਼ ਵਿਚ ਬੱਧੇ ਜਾਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋਏ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਹਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਸਭ ਥੀਂ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ਹੈ, ਸੰਨਿਆਸ ਨਹੀਂ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਾਡੀ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਦਿਨ ਥੀਂ 'ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ' ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਜੀ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜੀਵ ਆਤਮਾਂ, ਹੋਂਡ ਮਾਸ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ (ਸਰੀਰ) ਵਿਚ ਗੁਸੀ ਹੋਈ ਹੀ ਜਨਮੀ ਤੇ ਬੇੜਾ ਬਹੁਤ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਗੁਸੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਵਾਰੀ ਹੋਕੇ ਗੁਸਿਆ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰੋਟੀ ਕਪੜੇ ਜਾਂ ਝੁੱਗੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚ ਗੁਸਿਆ ਹੋਇਆ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਆਇ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ * ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਜਲ ਬਲ ਦੇ

ਦੇਖੋ ਕਥਿਤ ਸਵਯੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ 'ਸਗਲ ਧਰਮ ਮਹਿ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ'

ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਜੰਤ ਆਪਣੇ-੨ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀਪਨ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਖਾਣਾ, ਸੋਣਾ ਤੇ ਸੁਣਾ ਜਾਂ ਬਚਿਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਪੋਸਣਾ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਜੋਗੀ, ਨਾ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਨਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਐਸਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਜੇਲੀਆਂ ਥੀਂ ਉਤਮ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਜਾਂ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਪੋਸਣ ਥੀਂ ਕੰਨ੍ਹੀ ਕਤਰਾਂਦਾ ਤੇ ਦੁੱਖ ਭੁੱਖ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਆਤਮ ਘਾਬ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਜੁਖ ਸਾਧਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦਾ ਘਰ ਬਾਹਰ ਤਿਆਗ ਕੇ (ਤਿਆਗੀ) 'ਸਾਧੂ ਸੰਨਿਆਸੀ' ਕਹਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਂਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਤਿਆਗ ਜਾਂ ਸੰਨਿਆਸ ਕੋਈ ਸਭ ਥੀਂ ਆਦਿ ਦਾ ਸੰਨਿਆਸੀ ਸੰਨਿਆਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸੁਖ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਕੋਈ ਸੰਨਿਆਸੀ 'ਨਾਰਾਇਣ ਪ੍ਰਾਇਣ' ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਹੀ 'ਨਾਰਾਇਣ ਪ੍ਰਾਇਣ' ਜਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ 'ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ' ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾਰਾਇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਜਾਣੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਮਝੇ, ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਸਾਧੂ ਹੋ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਿਆਇਆਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਜਾਣੇ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਸੋਪਿਆ ਸਮਝੇ। ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਜੋਗਾ ਕਰੇ ਜਾਂ ਪਾਲਣ ਪੋਸਣ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਸੁਰਮਰੂ ਹੋਵੇ। ਤਦ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੱਚਾ ਸੰਨਿਆਸੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਉਦਾਸ ਮਤ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਸੁਣੀਏ-

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਕਿ ਉਦਾਸੀ ਪੰਥ ਅਸੀਂ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ। ਬਲਕਿ ਸ਼ਿਵ, ਸਨਕਾਦਿਕ ਜੈਸੇ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਥੀਂ ਅਤੇ ਤ੍ਰੇਤਾ ਜੁਗ-ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਥੀਂ ਚਲਾ ਆਇਆ ਹੈ *ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਨਬਾਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਉਪ੍ਰਾਮ ਚਿੱਤ (ਉਦਾਸ) ਹੋ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਘਰੋਂ ਤੁਰੇ ਸਨ।

੧. "ਤਾਪਸ ਭੇਖ ਵਿਸੇਸ ਉਦਾਸੀ॥

ਚੰਦਹਿ ਬਰਖ ਰਾਮ ਬਨ ਬਾਸੀ॥"

• ਦੇਖੋ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੩੩੬, 'ਇਸ ਧਨ ਕਾਰਣਿ ਸ਼ਿਵ ਸਨਕਾਦਿਕ ਖੋਜਤ ਭਏ ਉਦਾਸੀ॥

ਫੇਰ ਭਰਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ 'ਸੁਨਹੁ ਭਰਤ ਹਮ ਝੂਠ ਨ ਕਹਹੀ। ਉਦਾਸੀਨ ਤਾਪਸ ਬਨ ਰਹਹੀ' * ਉਹ ੧੪ ਸਾਲ ਇਸੇ ਤੱਪਸਵੀ ਰੂਪ ਭੇਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ, ਤੇ ਫੇਰ ਘਰੇ ਆ ਕੇ ਵਸੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, ਕਿ ਸਭ ਥੀ ਪਹਿਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ ਉਹ ਮਨ ਕਰ ਕੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹੇ। ਉਹ ਕੁਟੰਬ (ਪਰਿਵਾਰ) ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹੋਇਆ ਭੀ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਕੁਟੰਬ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਾਂਦੇ ਸਨ। ਤਦੇ ਉਹ ਉਦਾਸ ਬ੍ਰਿਤੀ ਧਾਰ ਕੇ ਦੇਸ ਸੇਵਾ ਤੇ ਜਾਤੀ ਸੁਧਾਰ ਕਰਦੇ ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਜਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਮੰਨੇ ਗਏ। ਸੈਸਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਪਹਿਲੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਚਲਾਇਆ। ਪਰ ਦੇਸ ਸੇਵਾ ਜਾਤੀ ਸੁਧਾਰ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਾਂ ਸੌਧ ਸਪੁੰਨੀ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਆਉਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਭਗਵੇਂ ਵੇਸ (ਉਦਾਸੀ ਭੇਸ) ਵਿਚ ਘਰੋਂ ਤੁਰੇ ਸਨ।

ਭਗਵੇਂ ਚੀਰ* * ਸ੍ਰੀਰਹਿ ਸਾਜਹਿ। ਸੁਭਗ। ਸਿਤਾਸਿਤ। ਸਮਸੁ ਬ੍ਰਿਜਹਿ॥

ਭੀਨ ਲੋਕ ਕੋ ਕਰਤਾ ਸੇਉ। ਬੇਸ ਫਕੀਰੀ ਬਿਚਰਤ ਸੇਉ॥

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਥੀ ਡਰਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਲੋਚਦੇ ਹੋਇਆ ਘਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਬਲਿਕੇ ਲੋਕ ਭਲੇ ਹਿਤ ਘਰ ਬਾਰ ਤੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਗਏ ਸਨ। ਜੋ ੩੦ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਧਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ ਵਿਦੇਸ਼ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਮਗਰੋਂ' ਮੁੜ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚ ਆਣ ਵਸੇ ਸਨ। ਤਾਂਤੇ ਇਸ ਰੀਤ ਨਾਲ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤਿਆਗੀ ਜਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਕੋਈ ਵੀ ਉਦਾਸੀ ਪੰਥ ਦੇ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਨਕ ਰਾਜੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਨਿਰਲੇਪ (ਉਦਾਸ) ਰਹਿਣਾ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਕੰਮ ਸੀ, ਜੋ ਇਸ ਰਾਹ ਤੇ ਬੈਝੇ ਹੀ ਚਲੇ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਈ ਨਾਮ ਧਰੀਕ ਤਿਆਗੀਆਂ ਨੇ 'ਜਗਤ ਮਿਥਿਆ' ਦੱਸ ਦਸਾ ਕੇ ਬੇਜੁਮਾਰ ਸਧਾਰਣ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਕਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਸਹੀ ਉਦਾਸ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪੁੰਧਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਤੇ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ 'ਜਗਤ

* ਦੋਖੇ ਭੁਲਸੀ ਰਾਮਾਇਣ, ਅਯੁਧਿਆ ਕਾਂਡ, ਦੋਹਰਾ ੨੮ ਚੋਪਈ ਤੀਜੀ। ਜਾਂ ਦੋਹਰਾ ੨੦੧ ਦੀ ਚੋਪਈ

** ਦੋਖੇ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਰਧੇ ਧਿਆਏ ੨੯, ਚੋਪਈ ੧੯, ਨਵੇਂ ਛਪੇ ਵਿਚ 'ਭਗਵੇਂ ਚੀਰ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸੰਤਨ ਚੀਰ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਸੁਧਾਰ' ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਇਆਂ ਨਾਲੇ 'ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ' ਵੀ ਜਰੂਰੀ ਜਾਣਿਆ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤਿਆਗ ਦਾ ਮਾਰਗ ਸਿਖਾਣ ਨੂੰ ਆਪ ਵੀ ਉਦਾਸੀ ਰੂਪ (ਸੰਤ ਭੇਸ) ਧਾਰ ਕੇ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਇਉਂ ਆਪਣੇ ਨਿਰਮਲ ਆਚਰਣ ਅਤੇ ਸੁਭ-ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀਆਂ ਅਤੇ ਤਿਆਗੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ-ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਦੀ 'ਪੂਰੀ ਜੁਗਤ' ਸਿਖਾ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰੋਂ ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਪੰਥ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਨਿਯਮ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹੋ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ:-

ਸੋ ਉਦਾਸੀ ਜਿ ਪਾਲੇ ਉਦਾਸ। ਅਰਧ ਉਰਧ ਕਰੇ ਨਿਰੰਜਨ ਵਾਸੁ॥

ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਕੀ ਪਾਏ ਗੀਵਿ। ਤਿਸ ਉਦਾਸੀ ਕਾ ਪੜੈ ਨ ਕੰਹੁ॥

(ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੯੫੨)

ਭਾਵ-ਉਹ ਸੱਚਾ ਉਦਾਸੀ ਹੈ ਜੋ ਉਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲੇ। ਕਿ ਅਰਧ ਉਰਧ (ਹੇਠ ਉਤੇ) ਹਰ ਥਾਂ ਨਿਰੰਜਨ (ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ-ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ) ਦਾ ਵਾਸਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ ਵਿੱਥ (ਖਲਾ) ਵਿਚ ਵੀ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਵੱਸਦਾ ਅਤੇ ਹੁਕਮ-ਚਲਾਉਂਦਾ ਇਉਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇ, ਜਿਉਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਗੰਢ ਪਾ ਕੇ ਸੰਭਾਲ ਰਖੀਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਫੇਰ 'ਜਨਮ-ਮਰਣ' ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਵਾਰ-੨ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਧਾਰਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਉਹ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਅਬਨਾਸੀ ਸੁਖ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਰਹਿਣੀ ਸਾਡੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ-

'ਸਿਆਹ ਸਪੇਦ ਸੁਰਖ ਜਰਦਾਈ ਜੋ ਲੈ ਪਹਿਰੇ ਸੋ ਗੁਰ ਭਾਈ॥'

ਬੱਸ! ਇਹੋ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ, ਨਵੀਨ ਚਲਾਏ 'ਉਦਾਸੀ ਪੰਥ' ਦਾ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਅਸੀਂ 'ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ਼' ਅਤੇ ਭੇਖ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪਾ ਕੇ* ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਆਹਿਰ ਲਗੇ ਹਾਂ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ-ਚੰਦ ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਆਖਕੇ ਚੁਪ ਹੋ ਰਹੇ। ਪਰ 'ਗੋਰਾ ਸੰਨਿਆਸੀ' ਜੋ ਗੰਦ-੨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਇਆਂ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਇਉਂ ਬੋਲਿਆ-

ਮਹਾਰਾਜ! ਧੰਨ ਹੈ ਆਪ! ਔਚ ਧੰਨ ਹੈ ਆਪਕੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰਦੇਵ! ਜਿਨ੍ਹੇ ਨੇ ਆਪ ਕੋ ਇਸ ਯੋਗ ਬਨਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜੈਸੇ ਹੱਠੀ ਵਾਚਾਲ (ਬਹੁਤ ਬੋਲਤ) ਕੋ ਨਿਰੁੱਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਿਕੇ ਆਪਣਾ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣਾ ਲੀਆ ਹੈ। ਮੁਝੇ 'ਹਰਿਦਵਾਰ, ਕੁਰਛੇੜ, ਗਯਾ ਜੀ, ਜਗਨ ਨਾਥ' ਜੈਸੇ ਅਨੇਕ ਤੀਰਥੋਂ ਕੇ ਪਰਸਨ ਜਾਂ ਦੇਸ ਰਟਨ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨੋਂ ਔਰ

* ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਉਦਾਸੀ ਪਰਮ ਹੰਸ ਪੰਡਤ ਸ੍ਰੀ ੧੦੮ ਕੇਸਵਾ ਨੰਦ ਮਹਾਰਾਜ 'ਕੰਖਲ' (ਹਰਦਵਾਰ) ਦੀ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ, 'ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੀਤਾ, ਅਦਭੁਤ ਗੀਤ' ਸਫਾ. ੭।

ਅਨੁਭਵੀ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾਉਂ ਸੇ ਮਿਲਨੇ ਕਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਾ ਹੈ, ਔਰ ਆਪ ਜੀ ਕੇ ਪ੍ਰਜਯ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੇ ਵਿਚਾਰੇ (ਬਾਣੀ) ਕੇ ਸਬੰਧ ਮੇਂ ਭੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੋਤਾ ਰਹਾ। ਮਹਾਨੁਭਾਵ ਰਖਨੇ ਵਾਲੇ ਸਭੀ ਲੋਗੋਂ ਕਾ ਯੋਹ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ' ਤੋਂ 'ਸਾਥਿਆਤ ਅਥਿਨਾਸੀ', ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ' ਕੇ ਰੂਪ ਅਦ੍ਵੈਤ ਵਾਦੀ ਬੇ। ਪਰ ਮੁਝੇ ਅਬ ਤਕ ਐਸਾ ਸੁਨਤੇ ਹੁਏ ਸੰਦੇਹ ਥਾ ਕਿ ਐਸਾ ਹੋਨੇ ਪਰ ਭੀ ਉਨੋਂ ਨੇ ਸਰੀਰ ਪਰ ਅਗਰ ਕੋਈ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਥਾ ਤੇ ਆਇ ਸਨਿਆਸ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨ ਧਾਰਨ ਕੀਆ? ਯੋਹ ਸੰਸਾ ਸੰਦੇਹ ਆਪ ਨੇ ਆਜ਼ਮੇਰਾ ਚੁਕਾ ਦੀਆ ਹੈ। ਅੱਬ ਕਿਤਪਾ ਕੀਜੀਏ! ਜੈਸੇ ਆਪ ਜੀ ਕੋ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਪਿਤਾ ਨੇ ਅਪਨੇ ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੇ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕੀਆ ਔਰ 'ਅਗਮ-ਨਿਗਮ' ਕੇ ਗੂਹਤ ਸਿਧਾਂਤੋਂ ਕਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾਕੇ ਅਪਨਾ ਭੇਖ ਦੀਆ ਹੈ, ਐਸੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ। ਅੱਬ ਮੁਝੇ ਭੀ ਅਪਨੇ ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਔਰ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਸੇ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰੀਏ। ਸ਼ਰਨ ਹੂੰ, ਸ਼ਰਨ ਹੂੰ, ਸ਼ਰਨ ਹੂੰ।

ਐਸਾ ਆਖਦੇ ਹੋਇਆ ਗੋਰੇ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਸੀਸ ਧਰ ਕੇ ਡੰਡਉਤ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੁਰੂ ਉਸਤਤ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਨ ਵਿਚ ਰਸੇ ਗਏ, ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਲਗ ਗਈ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਦੇ ਰਸ ਭਿੰਨੇ ਨੈਨ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੋਂ ਇਹ ਵਾਕ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ, ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਵਲੋਂ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਸਹੂਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ੨੪ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚੋਂ ਹੈ*।

੧. ਗੁਰ ਅਥਿਨਾਸੀ ਖੇਲ ਰਚਾਇਆ।

ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਕਾ ਪੰਥ ਬਤਾਇਆ॥

੨. ਗੁਰ ਅਥਿਨਾਸੀ ਸੁਖਮ ਵੇਦ।

ਨਿਰਬਾਣ ਵਿੰਦਿਆ ਅਪਾਰ ਭੇਦ॥

ਇਹ ਮਾਤ੍ਰਾ ਉਚਾਰਣ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ, ਇਸ ਗੋਰੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਨੂੰ ਚਰਣ ਪਾਹੁਲ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਪਾਸੋਂ ਦਿਵਾਈ, ਅਤੇ ੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮ, ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਭੇਖ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਆਪ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਉਦਾਸੀ ਚੇਲਾ ਬਣਾ ਲਿਆ **

* ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਲੋਂ ੨੪ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਤੇ ਇਹਦੇ ਉਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਤਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਜੈਸੇ ਗੁਰਸਿਖ ਆਪਣੇ ਲਈ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਤੇ ਰਹਿਤ ਰਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

** ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਲਿਖਤੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹਰੀ ਬੇਦੀ ਜੀ, ਜਾਂ ਦੇਖੋ 'ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ' ਨਾਮ ਦੀ ਉਰਦੂ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸਫਾ ੧੧੬ ਉਤੇ ਮਸਹੂਰ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾਈ ਲੀਡਰ ਭਾਈ ਪ੍ਰਮਾ ਨੰਦ ਜੀ, ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਸੁਣ ਚੁਕੇ) ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵੀ 'ਸਤਿਨਾਮ' ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਜੇ ਪਿਛੋਂ ਅੰਤਮ ਸਵਾਸਾਂ ਤੀਕ ਸਿਦਕ ਨਿਭਾ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਜਪਾਂਦਾ ਤੇ ਇਧਰ ਠੱਟੇ (ਸਿੰਧ ਦੇ) ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਮਹਾਤਮਾ ਹੋਇਆ।

(ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੩੮੬-੮੭)

—O—

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕ ਸੱਚ ਹੋਏ

(ਸਿੰਧ) ਠੱਟੇ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਕ ਤਾਂਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਸ਼ੇਰਨੀ ਨੂੰ ਬੱਧੇ ਵੇਖਿਆ ਫੇਰ ਗੌਰੇ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਂਦੇ ਤੇ ਚੇਲਾ ਹੋ ਕੇ ਉਸਤਤ ਗਾਂਦੇ ਡਿੱਠਾ ਸੀ, ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਸੰਤ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪਣਾ ਦੁਖ ਦਰਦ ਸੁਣਾਇਆ, ਕਿ ਇਥੇ ਠੱਟੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਿਲਕ ਲਗਾਣਾ ਅਤੇ ਜੰਝੂ ਬੋਦੀ ਰਖ ਕੇ ਤੁਰਨਾ ਫਿਰਨਾ ਜਾਂ ਠਾਕਰ ਪੂਜਾ ਆਦਿਕ ਕਰਨਾ ਸਭ ਬੰਦ ਹੈ। ਐਸਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਿਰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਭਾਰੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਧੱਕੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਸਨ ਉਤੇ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਸੰਖ ਘੜਿਆਲ ਵਜਾ ਕੇ 'ਆਰਤੀ-ਆਰਤੀ' ਕਰਨ ਲਗੇ।

ਇਹ ਖਬਰ ਮਿਰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਤੀਕ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਛੱਡੋ! ਇਸ ਮਲੰਗ ਦੀਆਂ ਕੀ ਗਲਾਂ ਨੇ? ਉਹ ਤਾਂ ਪਾਗਲ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ, ਆਪੇ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਐਸਾ ਸੁਣਿਆ, ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਾਗਲ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਪਰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਗਲ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਪਾਗਲ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਕ ਹੋਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ। ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ? ਤੀਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤੇ ਠੀਕ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਉਤੇ ਜਾ ਲਗਾ।

ਸਾਧੂ ਬੋਲੇ ਸ਼ਹਿਜ ਸੁਭਾਇ। ਸਾਧੂ ਕਾ ਬੋਲਿਆ ਬਿਰਥਾ ਨ ਜਾਏ।

ਇਧਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ—੨ 'ਮੁਹੰਮਦ ਬਾਨ ਬਾਕੀ' ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਪਲ ਵਿਚ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨੰਗੀ ਤਲਵਾਰ ਸੀ। ਜੇ ਕਿੱਥ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪੇਟ ਵਿਚ ਮਾਰੀ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਢਹ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਉਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਸੱਚ ਹੋਇਆ।

ਇਸ ਸੁਣ ਕੇ ਠੱਟੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚ ਗਈ। ਐਸਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਸਮਝੀ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਪਛੁਤਾਏ ਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਇਹਦੇ ਪੁੱਤਰ 'ਮਿਰਜਾ ਜਾਨ ਬੇਗ' ਨੂੰ ਅਕਲ ਆਈ ਤਾਂ ਪਛੁਤਾਏ ਹੋਇਆਂ ਉਹਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਆਕੇ ਖਿਮਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਮੰਗੀ। ਨਾਲੇ ਇਕਰਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਅਸੀਸ ਚਾਹੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਗੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਤਾਂਈ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ

ਪਾਇਲੀ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹ ਰਹੇਗੀ। ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਅਸੀਸ ਦਿਤੀ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੱਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। 'ਮਿਰਜਾ ਸਾਨ ਬੈਗ' ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਦੀ ਨਸੀਨੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਦਾ ਯਾਦਗਾਰੀ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਜੋ ਹੁਣ ਤੀਕ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨਾਮ ਦਾ ਠੱਟੇ-ਸਿੰਧ ਵਿਚ 'ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਕਾਇਮ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਤੀਕ ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਤਮਾਂ ਸੇਵਾਦਾਰ ਰਹੇ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ

ਮੁਲਾਕਾਤ

ਠੱਟੇ (ਸਿੰਧ) ਥੀਂ ਚਲ ਕੇ, ਕਈ ਥਾਈਂ ਮੁਕਾਮ-ਫਰਦੇ ਉਸੇ ਰਾਹੀਂ ਅਗੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ 'ਦਵਾਰਾਕਾ' ਨੂੰ ਗਏ। ਇਥੋਂ ਸੁਦਾਮਾ ਪੁਰੀ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਮੁੜ ਗੁਜਰਾਤ ਕਾਨੀਆਵਾੜ ਵਿਚ ਅਪੜੇ। ਇਧਰ ਦੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ। ਸਾਧੂ ਕੋਈ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਸੱਚ ਧਰਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਧਰ ਦੇ ਪਛੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਤੇ ਲਾ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਰਖਿਆ ਲਈ ਠੋਸ ਤੇ ਗੁੱਝੇ ਤਰੀਕੇ ਦਾ 'ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ' ਕਰਦੇ ਆਪ ਜੀ ਸੈਵਾਤ (ਰਾਜਿਸਥਾਨ) ਵਿਚ ਆਏ। ਇਧਰ ਆਕੇ ਜਿਥੇ ਆਪ ਜੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਦੁਖੇ-ਉਥੇ ਮਹਾਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਾਜਪੂਤੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਆਹਰੇ ਲਗ ਜਾਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਣ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਉਦੇਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਕੇ ਮੁਕਾਮ ਕੀਤਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਪਾਸੋਂ ਕਿਲ੍ਹਾ ਚਿਤੌੜ ਨੂੰ ਛੁਡਾਣ ਦੀਆਂ ਸਬੀਲਾਂ ਸੋਚਦੇ ਅਤੇ ਜੰਗ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਜਿਵ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਸਵੇਰ ਹੋਣ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵੀ ਚਰਚਾ ਚਲੀ ਕਿ ਇਕ ਅਨੋਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਧੂ ਬਾਹਿਰ ਆਇਆ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤੀ ਮਾਸ ਦੀ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਪਾਈ ਹੈ, ਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਲੀਮੀਆਂ ਲਿਟਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਮਹਾਰਾਣਾ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਦੇਖੀ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਤੇ ਮਹਾਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਜਾਕੇ ਅਨੁਪਮ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਚਰਨੀ ਸੀਸ ਸੁਕਾਇਆ*।

* ਦੇਖੋ—ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵਿਸੈ ਸਫਾ ੨੨੭ ਪੰ ੨੩੧ ਤੀਕ ਦੇ ਹਾਲ।

ਜਾਂ ਦੇਖੋ—ਸ੍ਰੀ ਕੇ. ਐਮ. ਮੁਨਸ਼ੀ ਸਾਬਕ ਗਵਰਨਰ ਯੂ. ਪੀ. ਵੱਲੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬਾਬਤ ਲਿਖਿਆ ਟ੍ਰੈਕਟ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਛਪਿਆ।

ਮਹਾਰਾਣੀ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹਾ ਕੁਝ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਡਿੱਠਾ ਸੀ। ਨਿਸ਼ਚਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਆਤਮਕ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਰਾਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰਨ ਕੋਈ ਕਲਾਵਾਨ ਸਾਧੂ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਣੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਮੇਹਰਬਾਨ ਸਾਧੂ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਗੱਲ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਅਸੀਸ ਚਾਹੀ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਉਤਰ ਸਕਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਛੱਤ੍ਰੀ ਬੰਸ ਧਰਮ ਅਤੇ ਰਾਜਪੂਤ੍ਰੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਪਹਾੜ ਜੈਸੇ 'ਅਕਬਰ' ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਲਗਾ ਹਾਂ। ਅਸੀਸ ਦੇਵੋ! ਜੇ ਆਪਣੇ ਮੰਤਵ ਵਿਚ ਸੁਫਲ ਹੋਵਾਂ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਿਤ-ਹਾਰ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਨੇਕ ਇਰਾਦੇ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਉੱਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜ਼ਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਭਗਵਤ ਗੀਤਾ ਜੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਇਹੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਘਰ ਦਾ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਐਸਾ ਹੋਣ ਤੇ ਆਪ ਦਾ ਜੱਸ ਰਹੇਗਾ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਹੋਸਲਾ ਵਧਾਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਛੱਤ੍ਰੀ ਧਰਮ ਨਿਭਾਉਣ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਗੀਤਾ ਗਿਆਨ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਕੂਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਤੁਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਆਖਣ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵਧੇਰੇ ਹੱਕ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਸ੍ਰੀ ਲਵਾਂ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਛੱਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਹਾਂ।* ਸਾਡੇ ਵੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਖੋਹ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੈਪਾਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਇਧਰ ਆਕੇ ਵਸੇ ਤੇ ਮੁੜ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋ। ਸਾਡੇ ਵੰਡੇਰੇ ਕਾਂਸੀ ਜਾ ਵਸੇ ਤੇ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਦੀ ਕਹਾਏ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਅਸੀਂ ਵੇਦੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜੇ ਰਾਜਪੁਤਰ ਹੋਏ। ਇਉਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਅਗੇ ਥੀਂ ਵਧੀਕ ਸਤਿਕਾਰ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਆਇਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ-੨ ਆਦਰ ਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਥੋਂ ਸ੍ਰੀ

* ਦੇਖੋ — ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵਿਸੈ ਸਫਾ ੨੨੭ ਤੋਂ ੨੩੧ ਤੀਕ ਜਾਂ ਦੇਖੋ — ਸ੍ਰੋਤਮੁਨੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਮਿਤ੍ਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ੭ ਭਰੰਗ ਪ ਸਫਾ ੧੮੫, ਪੰਕਤੀ ੫ ਥੀਂ ਸ਼ੁਰੂ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਚਾਲੇ ਪਾਕੇ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਮੁਕਾਮ ਕੀਤੇ ਤੇ ਮੁੜ ਬਾਰਨ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾਏ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਾਰਨ ਥੀ ਚੰਬੇ (ਸਟੇਟ) ਵਿਚ

‘ਜੇਗੀ ਚਰਪਟ-ਨਾਥ’ ਜੋ ਬਾਰਨ ਥੀ ਉਠ ਕੇ ਚੰਬੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ‘ਭੰਡੂ-ਸੰਤ੍ਰ’ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਨੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੇਗੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਮੇਰੇ ਥੀ ਵਧੀਕ ਕਲਾਵਾਨ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਤੇ ਇਥਰ ਨੂੰ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪਾਸ ਉਘੜ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਡਰ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਚੰਬੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸੋਂ ਮਲਾਹ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿਵਾ ਰਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚਰਪਟ-ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਧੂ ਤਾਂਈਂ ਉਹ ਚਾਵੀ ਦੇ ਪੱਤਨ ਥੀ ਪਾਰਲੇ ਪਾਸੋਂ ਉਰਾਰ ਨਾ ਲਿਆਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਸਾਧੂ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਪਖੰਡੀ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਭੇਖ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਬੰਦੇ ਮੁਖਬਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਸੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ-ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸ ਉਥਰ ਦੇ ਆਏ ਕਈ ਲੋਕ ਤੇ ਸਾਧੂ ਦਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ, ਚਰਪਟ ਦੀ ਇਸ ਚਾਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਗਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਯਾਰ ਯਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਥੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਇਹਨੂੰ ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੇਠੀ-ਦੱਸਣ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਜਾਂ ਧਨੀ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪੁਜਾਰਾਣ ਦਾ ਚਿਰੋਕਾ ਝੱਸ ਪਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਕ ਰਖਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸੰਤਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਹੱਟਕ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹਦੀ ਇਸ ਭੁੱਲ-ਉਤੇ ਤਰਸ ਆਇਆ ਤੇ ਸੁਧਾਰ ਨੂੰ ਚੰਬੇ ਵਲ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿਤੇ। ਇਥੋਂ ਤਰਨ ਵੇਲੇ ਆਪ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ‘ਭਗਤ ਚਰਸ਼ਨ ਦਾਸ’ ਪਾਸ ਛਡਿਆ ਅਤੇ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਸਮੇਤ ਆਪ ਜੀ ਨੇ (ਪਠਾਨਕੋਟ ਥੀ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਅਗੇ) ਮਮੂਨ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਸ ਸੁੱਕੇ ਪਿਪਲ ਹੇਠਾਂ ਜਾਂਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ।

ਇਥੇ ਮਮੂਨ ਦੀ ਉੱਚੀ ਪਹਾੜੀ ਉਤੇ ਇਕੋ ਖੂਹੀ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਲੀ ਲੱਜ (ਰੱਸੀ) ਲੋਕੀਂ ਬਲਦ ਉਤੇ ਲੱਦ ਲਿਆਇਆ ਕਰਦੇ। ਇਤਨੀ ਔਖਿਆਈ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਕੇ ਕੁਝ ਚੀਥੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪਾਣੀ ਮੰਗਣ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਿਆਸ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਚਿਮਟਾ ਜਮੀਨ ਵਿਚ ਗੱਡ ਕੇ ‘ਸਤਿਨਾਮ’ ਆਖਿਆ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਚਸ਼ਮਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਤਾ। (ਇਹ ਚਿਸ਼ਮਾ ਹੁਣ ਤੀਕ ‘ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦਾ ਚਿਸ਼ਮਾ’ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਨ) ਅਤੇ ਜਿਸ ਪਿਪਲ ਦੇ ਹੈਠਾਂ ਬੈਠੇ ਸਨ ਉਹ ਹਰਾਹੋਕੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਇਆ।

ਦੂਜੀ ਭਲਕੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਥੀ ਚਾਲੇ ਪਾਕੇ ਆਪ ਅਗੇ ਨੂੰ ਤੁਰੇ। ਫੇਰ ਚੰਬੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਪੜ ਕੇ ਮਲਾਹ ਨੂੰ ਬੇੜੀ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਉਹੀ ਰਾਜੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਗੁਰੂ 'ਚਰਪਟ ਨਾਥ' ਆਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹੇਗਾ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਪਈ ਇਕ ਸਿਲਾ ਉਤੇ ਜਾ ਬੈਠੇ ਜਿਥੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਬੰਦੇ ਵੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬਾਪੀ ਦੇ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਚੱਲ! ਤੂੰ ਹੀ ਉੱਡ ਕੇ ਪਾਰ ਕਰ ਦੇਹ। ਇਉਂ ਆਖਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸਾਂਝੇ ਭਾਰੀ ਸਿਲਾ ਉੱਡ ਕੇ ਚਰਿਆ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਰ ਜਾ ਡਿੱਗੀ ਤੇ ਭਾਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਦਾ ਖੜਾਕ ਅਤੇ ਝੂੰਚਾਲ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਭਾਜਿਆ। ਨਾਲ ਦੇ ਬੈਠੇ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਤੇ ਕੰਬ ਉਠੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀ ਸੀਸ ਝੁਕਾਏ।

ਇਹ ਖਬਰ ਸ਼ਹਿਰ ਧੁੰਮ ਗਈ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਸਮੇਤ ਵਹੀਰਾਂ ਪਾ ਕੇ ਲੋਕੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਆਏ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ—ਤੇਰੇ ਇਸ ਅਯੋਗ ਹੁਕਮ ਦੇ ਤੌੜਨ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗੀ ਤੇ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਜੇਹੀ ਚਰਪਟ ਨਾਥ ਦੇ ਸਿਰ ਬੇਪਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਇਹਨੇ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਤਾਂ ਅਮੋਲਕ ਪਾਇਆ ਸੀ ਪਰ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ। ਤੁੱਛ ਮੰਤ੍ਰਾਂ-ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਅਤੇ ਜਾਦੂਗਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਮਰ ਵਿਹਾ ਦਿਤੀ ਸ਼ੁ। ਇਹ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੁਜਾ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠੀ ਵਿਖਾਣ ਅਤੇ ਆਪ ਜੈਸੇ ਧਨੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਸੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਖਿਮਾਂ ਚਾਹੀ ਤੇ ਤਨੇ ਮਨੇ ਸਾਦਿਕ ਹੋਇਆ, ਅਦੱਬ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ, ਨਾਲ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਚਰਪਟ ਨਾਥ ਤਾਂਈ ਵੀ ਅਗੇ ਵਾਸਤੇ ਅਜੇਹੀ ਮੱਤ ਬੁੱਧ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਾਇਆ ਤੇ ਸੱਚ ਧਰਮ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲੋਕ ਸੁਧਾਰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਅਗੇ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜਾ ਚੰਬਾ ਸਮੇਤ ਇਥੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਿਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ 'ਸਤਿਨਾਮ' ਦੇ ਧਾਰਣੀ ਹੋਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਚੇਲੇ ਕਹਾਏ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਧਰ ਪਗੜਾਂ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰਕੇ ਸਤਿਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਉਕਤ ਰਾਜਾ ਚੰਬਾ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰਾਣੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅਸੀਸ ਚਾਹੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁੰਦੇ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ

ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਲਾ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਧੀ (ਕੰਨਿਆ) ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਮੁਕਾਣੀ, ਵਡੇ-ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਆਵੇਗੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਇਥੋਂ ਟੁਰਨ ਵੇਲੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਠਕਦੀ ਤੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਅਰਪਣ ਕੀਤੀ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੋੜ ਕੇ ਆਖਿਆ—ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਧਰਮ ਚੰਦ' ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵਾਂਗੇ। ਉਹਦੇ ਲਈ ਜੇ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਦੇਣਾ। ਇਉਂ ਚੰਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਕੇ ਫੇਰ ਬਾਰਨ ਵਿਚ ਆਣ ਪੁੱਜੇ।

ਨੋਟ — ਸਮਾ ਪਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕ ਪੂਰੇ ਹੋਏ। ਰਾਜਾ ਚੰਬਾ ਦੇ ਘਰ ਇਸੇ ਤਰਾਂਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕੰਨਿਆ ਹੋਈ। ਚੰਬੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੇ ਟਿਕੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ਾਦਗਾਰੀ ਅਸਥਾਨ ਹੁਣ ਤੀਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਿਅ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ਸਿਲਾ ਵੀ ਹੁਣ ਤੀਕ, 'ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸਿਲਾ' ਇਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

‘ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ’ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਆਏ

ਇਧਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਵਸ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ੨੨ ਸਾਲ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਲਤ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਆਦਰਸ਼ (ਗੁਰਮਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ) ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੬੩੧ ਦੇ ਭਾਦਰੋ ਸੁਦੀ ੧੫ ਨੂੰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਦੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਜੇਠਾ ਜੀ ਸੇਢੀ (ਆਪਣੇ-ਜਮਾਤੇ) ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ ਕੇ 'ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ' ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਥੋਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਥੀ ਜਾ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀ 'ਧਰਮ ਪਤਨੀ' (ਬੀਬੀ ਭਾਲੀ) ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਿਤੀ ਜਮੀਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਚੱਕ ਵਸਾ ਕੇ ਵੱਸਣ ਲਗੇ ਸਨ*। ਕੁਝ ਚਿਠ ਪਿਛੋਂ ਇਥੇ ਇਕ ਤਾਲਾਬ ਵੀ ਖੁਦਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਰੋਵਰ' ਕਰਕੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ।

* ਇਸ ਜਮੀਨ ਦੀ ਕਥਾ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵੇਰ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆਇਆ। ਇਥੇ ਇਸ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਜੋਹਾਂ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਦੇ ਵੇਖਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਤਾਪਿਤ ਪਿਆ। ਤਦ ਆਪਣੇ ਤਲੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਇਆ ਇਸ ਨੇ ੮੪ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਪਰਗਣਾ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੈਣ ਥੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜੇ ਦੇਣਾ ਕਰ-ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਇਸ ਨੇ ਉਹੀ ਪਟਾ ਲਿਖ ਕੇ ਬੀਬੀ ਭਾਲੀ ਜੀ ਦੀ ਭੇਲੀ ਪਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਵਲੋਂ ਧੀ ਜਾਣ ਕੇ ਇਹ ਦਾਸ ਵਸੋ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ।

ਇਥੇ ਵੱਸ ਕੇ ਸੋਢੀ ਸੁਲਤਾਨ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤ (ਨਾਮ ਬਾਣੀ) ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਗੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਜਿਥੇ ਆਪ ਜੀ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕਰਦੇ। ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਦਵਾਰੇ ਥੀਂ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਅਗੇ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ (ਅਜੇ ਜਦੋਂ ਜੇਠਾ ਜੀ ਸਨ ਤਦੋਂ) ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਕਈ ਸਾਲ ਹੋਣ ਲਗੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਖਾਹਸ਼ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਖਿਚ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੬੩੩ ਦੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ, ਪਿੰਡ ਬਾਰਨ (ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਵਿਚ ਆਏ।

ਇਥੇ ਅਗੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦਸਮਦਵਾਰ ਪ੍ਰਾਣ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਥੀਂ ਸਮਾਧੀ ਲਾਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਨਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬੈਠਣਾ ਪਿਆ। ਬਾਬਾ ਪਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਨਗਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਤੁੱਟ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਹੋਰ ਵਾਈ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ੫੦੦) ਪੰਜ ਸੌ ਨਕਦੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਬਸਤ੍ਰ ਮਿਠਾਈ ਦੀ ਭੇਟਾ ਪਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 'ਗੁਰੂ ਪੁੱਤਰ' ਮਹਾਰਾਜ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਸ੍ਰੀ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਆਪ ਹੀ ਸੋਢੀ ਸੁਲਤਾਨ 'ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ' ਜੀ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਂਦੀ ਬਹਾਕੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਾ 'ਵਰਦਾਨ' ਦਿਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਰਸ ਭਿੰਨੇ ਨੈਣ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਗਏ, ਤੇ ਮੁਸਕਾਦੇ ਹੋਇਆਂ ਬਹੁਤ-੨ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਕੇ ਆਦਰ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੁਹਾਵਣਾਂ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰਿਆ ਦੇ ਤਰਫੀ ਦੀਦਾਰ ਸੀ? ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਚੁਕੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪੁਚਾਵਣ ਨੂੰ ਹੀ ਐਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਉਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੇਖ-੨ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਵੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਵੀ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਤਮਾ ਇਸ ਸੋਢੀ ਸੁਲਤਾਨ! ਨੂੰ ਜਗਤ ਪੂਜਯ, ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਖਿੜ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਹਾ ਲਭਵਿਖਤ ਵਾਕ ਸੱਤ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਬਚਨ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਨੂੰ ਵੇਖ-੨ ਕੇ ਇਸ ਲਈ ਹੈਰਾਨ ਵੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਸੋਚਦੇ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਇਹੋ! ਉਹ ਸੋਢੀ ਹੈ? ਜਿਸ ਨੇ

ਸਾਡੇ ਬੇਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਬਨ ਵਿਚ ਤੱਪਸਿਆ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ? ਕੀ ਇਸੇ ਸੋਢੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਬੇਦੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ 'ਨਾਨਕ ਨਾਮ' ਕਹਾਵਾਂਗੇ ਤਦ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਉਦਾਰਤਾ ਦਾ ਫਲ ਤੁਹਾਨੂੰ 'ਜਗਤ ਪੁਜਯ' ਬਣਾਵਾਂਗੇ* ਧੰਨ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਲ-ਦਿਲੀ ਅਤੇ ਉਦਾਰਤਾ, ਫੇਰ ਧੰਨ ਹੈ! ਸਾਡੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਗਣਿਤ ਵਿਦਿਆ ਜਾਂ ਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਬੀਤੇ ਪਿਛੋਂ ਅਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਵਿਖਤ ਬਾਣੀ ਸੱਚੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਹੈ।

ਹੁਣ ਜਿਉਂ-੨ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਡਿਆਂ ਵਲੋਂ ਵਰੋਸਾਈ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪਵਿਤਰ ਆਤਮਾ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਿਉਂ-੨ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਾਤੇ ਗੁਰੂ 'ਨਾਨਕ ਜੀ' ਦੇ ਇਸ ਪੂਰਨ ਤੱਪਸਵੀ ਤੇ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪਵਿਤਰ ਖੂਨ ਅਤੇ ਪਵਿਤਰ 'ਅੰਸ ਆਤਮਾ' ਮਾਸੂਸ ਕਰਦੇ ਤੇ ਵੇਖਦੇ ਪਏ ਸਨ। ਇਹ! ਉੱਚੀ 'ਨਦਰ ਸਰਾਫੀ' ਵਾਲੇ ਸੋਢੀ ਸੁਲਤਾਨ! ਭਲਾ ਵੇਖਣ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ? ਜਦ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਅਗਮ ਨਿਗਮ (ਵੇਦ ਸਿੰਘਰੀ) ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਥੀਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣੂੰ ਸਨ ਕਿ 'ਆਤਮਾ ਵਿਜਾਇਤੀ ਪੁੱਤ੍ਰ' ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਹੀ ਪੁੱਤ੍ਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ! ਤਾਂ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਰੂਪ ਵੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਜੇ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲਣ ਥੀਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਪੂਰੇ ੮੩ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਰਤੇ ਪਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ -ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਸੇ ਨਾਮ ਸਿੰਘਰ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਮਿੱਠ ਬੋਲਾ ਰਹਿ ਕੇ ਸਾਧੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਠਨ ਘਾਲ ਘਾਲੀ ਹੋਵੇ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਵਿਚ ਕੀ ਫਰਕ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਈਂ ਉਹਾ ਰੂਪ ਨਾ ਜਾਣਦੇ?

ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਵੀ ਜਿਉਂ-੨ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਇਸ ਅਨੂਪਮ ਸਰੂਪ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਵਿਚ ਦੀਦਾਰ ਕਰਦੇ, ਤਿਉਂ-੨ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਅਲੌਕਿਕ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਜਾਰਹੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੂਭਵ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਇਹ ਆਪਣੀ ਵਸਤ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਐਸਾ ਜਾਣਨ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹੱਕ ਬਜਾਨਬ ਵੀ ਸਨ। ਪਰ ਧੰਨ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਜੋ ਉਹਦੀਆਂ ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਦਿਲ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਉਹੀ ਜਾਣੇ ਕਿ ਗੱਦੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਯੋਗ ਬਨਾਣ ਨੂੰ ਸੋਚਾਂ

* ਦੇਖੋ - ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਪਿਆਇ ੪ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ।

ਸੋਚੀਆਂ ਨੇ। ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਾਹਿਬ, ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਭਾਵਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਵਾਰ-੨ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਲ ਵੇਖਦੇ ਅਤੇ ਸਨਮੁਖ ਬੈਠੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਛੇਤੀ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ।

ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਕਰਾਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਰਖੀ। ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ।

‘ਰਾਮ ਦਾਸ ਪੂਰ’ਬੀਂ ‘ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ’ ਨਾਮ

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਸਜਿਆ। ਸਾਰੇ ਜੁੜ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਭੋਗ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਭਵਿੱਤ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ-‘ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿੰਨੇ ਲੇਇਣਾ ਮਨ ਪ੍ਰੇਮ ਰਤਨਾਂ ਰਾਮ ਰਾਜੇ’ ੬ ਛੰਦ ੨੪ ਚੌਪਦਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁਣਾਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਰੱਬੀ ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਸਰੂਰੇ ਗਏ। ਪਰ ਅਖੀਰ ਦਾ ਛੰਦ-‘ਹਰਿ ਜੁਗ ਜੁਗ ਭਗਤ ਉਪਾਇਆ ਪੈਸ਼ ਰਖਣਾ ਆਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ’ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪ ਦੇ ਕੰਵਲ ਨੈਣ ਖਿੜ ਗਏ। ਅਤੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੋਢੀ ਇਉਂ ਡੋਹਲਣੇ ਕੀਤੇ-

ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ! ਤੇਰੀ ਸਮਝਾ ਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਉਚਾਰੀ। ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਰਲਾ ਕੇ ੨੪ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਪੁੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਆਸਾ-ਰਾਗ ਦੇ ੨੪ ਛੰਦ ਵੀ ਉਸ ਹਾਰ ਦੇ ਚਮਕੀਲੇ ਨੱਗ ਸਾਬਤ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਗਾਉਣ ਸਮੇਂ ਰਬਾਬੀ ਲੋਕ ਹਰ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਇਹ ਪੜ੍ਹਨਗੇ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਪੁਛਿਆ-ਅਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚੱਕ ਵਸਾਇਆ ਤੇ ਸਰੋਵਰ ਖੁਣਾਇਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਚੱਕ ਅਤੇ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਰਖਿਆ ਹੈ? ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ-ਕਿ ਚੱਕ ਨੂੰ ‘ਰਾਮ ਦਾਸ ਪੂਰ’ ਅਤੇ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ‘ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਰ’ ਲੋਕੀ ਬੁਲਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਠੀਕ ਹੀ। ਤੁਸੀਂ ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸ ਹੋ। ਸਗੋਂ ਤੁਸਾਡੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਚੱਕ ਦਾ ਤੇ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ’ ਰਖੀਏ। ਕਿ ਇਥੇ ‘ਹਰੀ ਦਾ ਮੰਦਰ’ ਬਣ ਕੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲੇਗਾ। ਇਥੇ ਸਾਕਤ ਨਿਗੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲਿਆਂ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ‘ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ’ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਰਖਿਆ ਜਾਣਿਆ ਜਾਏਗਾ* ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ-

ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੇ ਤੇ ਮਹਿਲ ਬੁਲਾਏ॥ ਸੋਚੀ ਦਰਗਾਹਿ ਗਤਿ ਪਤਿ ਪਾਏ॥ ਸਾਕਤ
 ਨਉਰ ਨਹੀਂ 'ਹਰਿ ਮੰਦਰ' ਜਨਮ ਮਰੈ ਦੁਖ ਪਾਇਆ॥੨॥ ਸੇਵਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਮੁੰਦੁ
 ਅਥਾਹ॥ ਪਾਵਹੁ ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਪਨੁ ਲਾਹਾ॥ ਬਿਖਿਆ ਮਲੁ ਜਾਇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਵਹੁ॥ ਗੁਰ
 ਸਰ ਸੰਤੋਖ ਪਾਇਆ॥੩॥ (ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧ ਪੰਨਾ ੧੦੪੩)

ਇਹ ਵਾਕ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਗਏ ਤੇ ਦਸਿਆ
 ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹੁਕਮ ਸੀ ਆਪ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ, ਤਦ ਜੀਸ
 ਝੁਕਾਇਆ। ਇਹ ਹਾਲ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਧਿਆਇਪਟ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਗਿਰਾ ਅਲਾਈ। ਰਾਮ ਦਾਸ ਚੱਕ ਕਹਤ ਲੁਕਾਈ।

ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਟੇਰਤ ਇਹ ਨਹੀਂ ਨਾਮੁ। ਇਹ ਤੇ ਹੈ ਹਰਿ ਜੀ ਕਾ ਧਾਮੁ।

ਭਾਲ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਾਖੇ। ਇਹਾ ਨਾਮ ਨਿਜ ਪੁਰ ਕਾ ਭਾਖੇ।

ਰਿਧ ਸਿੱਧ ਬਾਸੇ ਇਸ ਥਾਂਈ। ਬਸਨ ਹਾਰ ਦੁਖ ਪਾਵੈ ਨਾਹੀਂ।

ਦੇ ਕਰ ਵਰ ਸਿਰ ਪਾਉ ਦਿਵਾਇਆ।

ਰਾਮ ਦਾਸ ਗੁਰ ਵਿਦਾ ਕਰਾਇਆ।

ਇਉਂ ਵਰਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿਰੇਪਾਉ ਦਿਤਾ ਤੇ
 ਅਚਰ ਮਾਨ ਨਾਲ ਵਿਦਾ ਕੀਤੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚਲਣ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ
 ਕਿ ਜਿਸ ਥਾਂ (ਸਾਡੇ ਚੱਕ) ਦਾ ਆਪ ਨੇ 'ਭਵਿਖਤ' ਇਤਨਾ ਸੁੰਦਰ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਕਦੀ ਆਪ
 ਵੀ ਚਰਨ ਪਾਕੇ ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਸੁਹਾਵਣਾ ਕਰੀਏ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ
 ਵੀ ਅੰਨ ਜਲ ਨੇ ਖਿਚ ਕੀਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਆਵਾਂਗੇ। ਇਉਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪਾ ਕੇ
 ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸਕ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਣ ਬਿਰਾਜੇ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਰਨ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੁਣ ਦੇ ਸਾਲ ਹੋਰ ਬੀਤਣ ਵਾਲੇ ਸਨ।
 ਆਪ ਜੀ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਗੁਫਾ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ। ਕਈ-੨ ਦਿਨ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਪਿਛੋਂ

* ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਤੇ ਚੱਕ ਦਾ
 ਇਹੋ ਸੀ 'ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਰੋਵਰ' ਨਾਤੇ। ਜਾਂ

'ਵਸਦੀ ਸਘਨ ਅਪਾਰ ਅਨੂਪ ਰਾਮ ਦਾਸ ਪੁਰ।

ਧਰ ਹਾ ਨਾਨਕ ਕਸ ਮਲ ਜਾਏ ਨਾਏ ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਰ।'

ਧਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਹੀ ਬਦਲ ਕੇ 'ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ' ਨਾਮ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਜੋ
 ਹੁਣ ਤੀਕ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

ਜਦ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹਦੀ ਤਾਂ ਰਸ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦਰਸਕਾਂ ਤਾਈਂ ਵੇਖ-੨ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਰਝਾਏ ਮਨ ਵੀ ਖਿੜਾ ਦਿੰਦੇ। ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਭਿਲਾਖੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਮਨੋਹਰ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਨਾਲ ਠਾਰ ਦਿਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਉਂ ਆਪ ਜੀ ਇਕ ਦਿਨ ਸਮਾਧੀ ਥੀ ਉਥਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ-ਭਾਈ ਜੀ! ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾ ਕੇ 'ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ' ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਤੇ ਅਜ ਹੀ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੈ।

ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ। ਸਤਿ ਬਚਨ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿਤੇ। ਆਪ ਜੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਿਤੇ-੨ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨ ਰਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ, ਨਗਰ ਥੀਂ ਬਾਹਰ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਾਲ ਸੰ. ੧੬੩੬ ਦਾ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ।

'ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਜੀ ਰਾਸ ੨ ਅੰਸ ੧੪ ਅਤੇ ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਜਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਾਰੀ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਉਂ ਉਥੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਦੱਖਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਨਿੰਮੁ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਕੁਝ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ ਹੋ ਬੈਠੇ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਭਰ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਗੇ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ? ਜਦ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਸ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਲਾਇਕ ਸਨ-

ਉਚ ਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬਿਠਾਏ। ਆਪ ਨਿਮ੍ਰ ਕਰ-ਤਰੈ-ਤਕਾਏ।

ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬੈਠੇ ਤੱਤ ਕਾਲੂ। ਕਰਤ ਪ੍ਰਦੱਖਨਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦਿਆਲੂ।

(ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ ੨ ਅੰਸ ੧੪)

ਐਸੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਥੀਂ ਜਾਣੂੰ ਸਨ। ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਹੁਣ ਦੋਹਾਂ ਪਿਰਾਂ ਦੀ- 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਗੱਤ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਾਨੈ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਦੇ ਇਸ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਖੁਲ੍ਹ ਛੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਬਚਨ ਸਿਲਾਸ ਕਰਨ ਲਗੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਸਨਮੁਖ ਬੈਠੇ 'ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ' ਜੀ ਦੀ ਭਰ ਜਵਾਨੀ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰਪਨ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਵੀ ਇਹ ਨਿਰਮਾਣ ਮਨ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗੋਰਾ ਸਰੀਰ, ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਸੁਹਾਵਾਂ ਮੁਖ, ਸਹਿਜ ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਭਰੀ ਬਾਣੀ (ਬੋਲ ਚਾਲ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਿੰਨੇ ਨੈਣ- ਖੁਲ੍ਹਾ ਚੌੜਾ

ਅਤੇ ਭਾਗ ਭਰਿਆ ਮਸਤਕ ਛਿੱਠਾ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਾਲੇ ਚਮਕੀਲੇ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਦਾਹੜੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦੁਬਵੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਹੜਾ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਵੱਧ ਆਇਆ ਹੈ। ਤਦ ਹੱਸਦੇ-੨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਪਰਖਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰ ਆਇਆ, ਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਹਾਸੀ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ-ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀਉ! ਇਤਨਾ ਦਾਹੜਾ ਕਿਉਂ ਵਧ ਆਇਆ ਹੈ? ਉਤਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੁਬਾਨੀ ਤਾਂ ਇਹੋ ਬਚਨ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਜੈਸੇ ਮਹਾਨ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਚਰਨ ਝਾੜਨ ਨੂੰ ਵਧ ਆਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਦਾਹੜਾ ਫੜਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਝਾੜਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ*।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਅਤਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਰੋਏ। ਆਪ ਜੀ ਅਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਡਰੇ ਗਏ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਐਸਾ ਕਰਨ ਬੀ ਹਟਾ ਦਿਤਾ। ਫੁਰਮਾਇਆ-ਕਿ ਸੋਹਣਾ ਉਤਰ ਹੈ। ਬੱਸ ਕਰੋ! ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅੱਜ ਵੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕਰੋ! ਤਦ ਆਗਿਆ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਦੁੱਕਦਾ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਬੀ ਇਹ ਸੁਣਾਇਆ-

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੪

ਉਗਵੈ ਸੁਖੁ ਗੁਰ ਮੁਖਿ ਹਰਿ ਬੋਲਹਿ ਸਭ ਰੈਨ ਸਮਾਲਹਿ ਹਰਿ ਗਾਲ॥ ਹਮਰੈ ਪ੍ਰਤਿ ਹਮ ਲੋਚ ਲਗਾਈ ਹਮ ਕਰਹੁ ਪ੍ਰਭੁ ਹਰਿ ਭਾਲ॥੧॥ ਮੇਰਾ ਮਨ ਸਾਧੂ ਪੂਰ ਰਵਾਲ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇਓ ਗੁਰ ਮੀਨਾ ਗੁਰ ਪੰਗ ਝਾਰਹੁ ਹਮ ਬਾਲ॥੧ ਰਹਾਉ॥ ਸਾਕਤ ਕਉ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਅੰਧਾਰੀ ਮੋਹ ਛਾਏ ਮਾਇਆ ਜਾਲ॥ ਖਿਨ ਪਲ ਹਰਿ ਪ੍ਰਤਿ ਰਿਦੈ ਨ ਵਸਿਉ ਬਿਨਿ ਬਾਧੇ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਬਾਲ॥੨॥ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਪਾਈ ਹਉ ਛੁਟੇ ਮਮਭਾ ਜਾਲ॥ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਹਰਿ ਮੀਨ ਲਗਾਨਾ ਗੁਰਿ ਕੀਏ ਸਬਦ ਨਿਹਾਲ॥੩॥ ਹਮ ਬਾਰਕ ਗੁਰ ਅਗਮ ਗੁਸਾਈ ਗੁਰ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਤਿ ਪਾਲ॥ ਬਿਖ ਭਉ ਜਲ ਭੁਬਦੇ ਕਾਢਿ ਲੇਹੁ ਪ੍ਰਤ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਬਾਲ ਗੁਪਾਲ॥੪॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਗੱਦ-੨ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਅਸੀਸਾਂ

* ਦੇਖੋ - ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਚੌਥੀ ਫੋਰ ਛਪਿਆ ਸਫਾ ੬੪੦ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ ੨ ਅੰਸ ੧੪ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ - 'ਇਤਨਾ ਦਾਹੜਾ ਕਿਉਂ ਵਧਾਇਆ ਹੈ' ਇਸ ਬੀ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦਾਹੜੇ ਉਤੇ ਤਰਕ ਕੀਤੀ ਝਾਸਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪ ਜਟਾ ਜੁਟ ਸਨ। ਉਹ ਦਾਹੜੇ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਦਿਤੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ 'ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ' ਦਾ ਖੁਟਾਇਆ ਤਾਲ ਅਤੇ ਵਿਚਾਲੇ
ਹਰਿਮੰਦਰ ਬਨਵਾਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਵੀ ਦਸੀ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ-੨ ਸਲਾਹਿਆ।
ਫੇਰ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਰ ਰਹਿਣ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਜੀ ਮੁੜ ਬਾਰਨ ਨੂੰ ਚਲੇ ਆਏ।

ਪਠਾਨ ਕੋਟ ਨਕਰ ਵੱਸਣ ਦਾ ਕਾਰਣ

ਇਥੇ ਬਾਰਨ ਵਿਚ ਇਕ 'ਬਾਰੇ ਖਾਨ' ਪਠਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਈ ਵੇਰ ਸ੍ਰੀ
ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮਨੋਹਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ-੨ ਕੇ ਬਰਧਾਲੂ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਬਾਰਨ ਨਾਲ ਲਗਦੇ
ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਤੱਲਕੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਵੇਖਦੇ
ਹੀ ਇਕ ਰੁੱਖ ਉੱਤੇ ਦੀ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਫਾਇਰ ਨਾਲ ਕੁਝ ਪੰਖੇਰੂ ਮਾਰੇ। ਜੋ ਤੜਪਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੌੜ
ਕੇ ਕੋਹਿਆ, ਵਾ ਹਲਾਲ ਵੀ ਕੀਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੈਸਰੂ ਤਥਾ ਕੇ ਕੋਮਲ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਸਾਮਣੇ ਹੋਈ ਇਸ
ਦੁਰਘਟਨਾ ਨੂੰ ਸਹਿ ਨਾ ਸਕੇ, ਤੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। "ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੜਪ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ
ਤਦੇ ਜਾਣ ਸਕੇ, ਜੇ ਤੂੰ ਵੀ ਐਸਾ ਹੀ ਤੜਫ ਕੇ ਮਰੇ।" ਬੱਸ-ਉਹ ਲੜਕਾ ਉਥੇ ਹੀ ਪੇਟ ਦੇ
ਸੂਲ ਨਾਲ ਤੜਫ-੨ ਮਰ ਗਿਆ। ਇਹ ਖਬਰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਧੁੰਮ ਗਈ।

ਇਸ ਬਾਰੇ ਖਾਨ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਰੋਂਦੇ ਕੁਰਲਾਂਦੇ ਨੇ ਲਾਸ ਚੁੱਕਾ ਕੇ
ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਅਗੇ ਆਣ ਰਖਾਈ ਤੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਤਰਲਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦ ਮੁਕਾ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਨੇ
ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਉ ਜਾਣੇ ਤਿਉਂ ਸੋਭਰਾ ਬਨਾਵੇਂ। ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਇਕੋ
ਤਰੀਕਾ ਹੈ! ਇਹ ਥਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਜਾ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੁੰਦੇ ਕੋਈ ਜੀਵ ਘਾਤਕ
ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿਆਂਗੇ। ਬਾਰੇ ਖਾਨ ਨੇ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ
ਸਤਿਨਾਮੁ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹਦੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਜਿਵਾ ਦਿਤਾ।

ਬਾਰੇ ਖਾਨ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਇਕਰਾਰ ਦੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਚਨ ਨਾ ਪਾਲਣ ਦਾ ਫੇਰ ਕੀ ਫਲ
ਹੋਣਾ ਹੈ? ਇਸ ਨੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਾਰਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੁਝ ਕੋਹਾਂ ਦੀ ਵਿਥ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਜਮੀਨ
ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਂ ਤੰਬੂ ਲਵਾ ਕੇ ਵੱਸਣ ਲੱਗਾ। ਫੇਰ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ ਵੀ ਬਣਾਏ। ਮਹੁਰਤ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਆਂਦਾ ਤੇ
ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ! ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਮੁਬਾਰਕ ਥੀ ਇਹਦਾ ਨਾਮ ਰਖੀਏ? ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ
ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ 'ਪਠਾਨਕੋਟ' ਰਖ ਸੁਣਾਇਆ? ਫੇਰ ਆਪ ਜੀ ਇਕ ਦਿਨ ਅਤੇ ਇਕ ਰਾਤ ਰਹਿ
ਕੇ ਮੁੜ ਬਾਰਨ ਵਿਚ ਆਣ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ।

ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ

ਇਥੇ ਬਾਰੇ ਖਾਨ। ਪਠਾਨ ਦਾ ਇਕ ਦੀਵਾਨ ਸੀ। ਇਹਦਾ ਨਾਮ ਉਤਮ ਚੰਦ ਅਤੇ ਜਾਤ ਦਾ ਖਤਰੀ ਸੀ। ਬਾਰੇ ਖਾਂ ਦੇ ਬਾਹਨ ਛੱਡ ਜਾਣ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਨਾਲੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਘਰ ਇਕ ਜਵਾਨ ਕੰਨਿਆਂ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਲਾਜਵੰਤੀ' ਸੀ। ਇਹ ਬੜੀ ਭਾਗਵਾਨ ਤੇ ਸੀਲ ਸੁਭਾਉ ਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਇਹਦੇ ਨਾਤੇ ਦੀ ਭਾਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-੨ ਇਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਤੇ ਸਨ। ਤੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਆਖਿਆ ਕਿ- 'ਬੁਹਾਡੀ ਲਾਜ ਵੰਤੀ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਹੈ' ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਛੱਡ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਆਖੋ।

ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਖੁਲ੍ਹਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਖੁਸ਼ ਵੀ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਵੀ ਹੋਏ। ਪਰ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਦੋ ਜਾਗਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੁਝ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਆਪਣੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਣੀ ਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਖਾਨ ਤਾਂਦੀ ਵੀ ਆਖੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਸਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੋਹਣਾ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਹਾਣ ਦਾ ਵਰ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਇਸ ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਪੇਂਡਰੇ ਨੂੰ ਹ ਕਹਾਣਾਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਵਧ ਕੇ ਇਹਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੀ? ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਅਜੇ ਤੀਕ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ 'ਧਰਮ ਚੰਦ' ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਭੇਖ ਦੇ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਰੂਪ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਬਣਾ ਰਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਿਰ ਸੰਕਲਪ ਹੋ ਕੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਵਲ ਇਸਦਾ ਧਿਆਨ ਲੱਗਾ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਸਾਧੂ ਹੀ ਬਣਾਏ ਰਖਣਗੇ। ਪਰ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨੇ ਉਤਮ ਚੰਦ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਬਾਰੇ ਖਾਨ ਸਮੇਭ ਬਾਹਨ ਜਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਚੁੰਮੇ, ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਅਸੀਸ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਚਾਹੀ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਹੁਣੇ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਸਾਹੇ ਦਾ ਦਿਨ ਵੀ ਮੁੱਕਰਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਲੱਗ ਤੁਰੇ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿਖਾਂ ਸਬੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਚੰਬੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਭਾਈ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ। ਜਿਸ ਨੇ ਇਥਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਕਪੜੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਸਨੇ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤਮ ਚੰਦ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਪਠਾਨਕੋਟ ਵਿਚ ਖਾਨ ਵਲੋਂ ਸੀ। ਬਰਾਤ ਚੜ੍ਹਾਉ ਦੇ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਚੌਂਕੀ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸਕੇਸੀ

ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਭੋਖ ਦੀ ਦਿਤੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਉਤਰਵਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਜਾ ਕੇ ਬਰਾਤ ਨੂੰ ਪਠਾਨਕੋਟ ਵਲ ਲੈ ਤੁਰੇ।

ਉਧਰ! ਪਠਾਨਕੋਟ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਬਰਾਤ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਚੰਬੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ਵੀ ਬਰਾਤੀ ਸੀ। 'ਨਵਾਬ ਬਾਰੇ ਖਾਨ' ਨੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਢੁਕਾਉ ਸਮੇਂ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਜੱਸ ਪਾਇਆ। ਕੰਨਿਆ ਦਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਧੀ ਪੂਰਬਿਕ ਉਤਮ ਚੰਦ ਨੇ ਕੰਨਿਆ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰਿਵਾਜ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੀ ਪੀ ਸ੍ਰੀ 'ਲਾਜ ਵੰਤੀ' ਦਾ ਡੋਲਾ ਭੇਰ ਦਿਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬਾਰਠ ਆ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮੇਲ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਮਿਠਾਈਆਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਬੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਤਾਈਂ ਵੀ ਸਿਰੋਪਾਉ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਕੇ ਭੇਰਿਆ। ਫੇਰ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਨਮੋ ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ ਮਕਾਨ ਵਿਹਠਿਵਾਸ ਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਅੱਜ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਕੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਬੈਠੇ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਏ

ਉਧਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਗਭਗ ੬ ਸਾਲ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਦਰੋ ਸੁਦੀ ੨ ਸੰਮਤ ੧੬੩੮ ਵਿਚ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਬਹਾਇਆ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ। ਵਡੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇਸ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਂਦੇਵ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਨ। ਮਹਾਂਦੇਵ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬੋਲਦੇ ਅਤੇ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਕੋਈ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿਤਾ, ਪਰ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਮਿਲਣ ਤੇ ਵਡੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਦੁੱਖ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ 'ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ' ਜੀ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਕੀਤਾ*। ਜਿਸ ਤੇ ਇਸ ਕਲ੍ਹਾ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰੇ ਹੋ ਜਾਣ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਵਸੇਵਾ ਛੱਡ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਸਮੇਤ ਮੁੜ 'ਗੋਇੰਦਵਾਲ' ਨੂੰ ਚਲੇ ਆਏ।

ਇਧਰ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਤੇ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਗਾਨੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਭਾਨੀ

* ਦੇਖੋ - ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੪ 'ਕਾਹੇ ਪੂਰ ਝਗਰਤ ਹੋ ਸੰਗ ਬਾਪ'।

ਅਤੇ ਬਹਿਨੋਈ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਤੇ ਭਾਣਜਾ 'ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ' ਜੀ ਸਨ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਜਾ-ਨਸੀਨ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੀਜੀ ਥਾਂ ਥਾਪੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਆਇਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਆਉਂ ਭਗਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਇਥੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦੱਸਿਆ। ਪਰ ਹੁਕਮ ਸੱਚ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਭਾਦਰੋ ਸ਼ੁਦੀ ਤੀਜ ਸੰਮਤ ੧੬੩੮ ਵਿਚ ਇਥੇ ਆਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੇਤੀ ਜੇਤ ਸਮਾ ਗਏ। ਆਪ ਦੀ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਮਰਯਾਦਾ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਤੇ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਮੁਤਾਬਕ ਨਿਭਾਹੀ। ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਦੇ ਦਿਨ ਭਾਰੀ ਯੱਗ ਹੋਇਆ, ਤੇ ਇਸੇ ਦਿਨ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਵੀ ਆਏ, ਪਰ ਬਰਚ ਪਰਚ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਪਾਇਆ।

ਹੁਣ ਦਸਤਾਰ ਬੰਦੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਬਰਾਦਰੀ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਾ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਤਿ 'ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ' ਜੀ ਅਗੇ ਦਸਤਾਰਾਂ ਤੇ ਨਕਦੀ ਦੀ ਢੇਰ ਲਾ ਦਿਤੇ। ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਤੇ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਦਸਤਾਰ 'ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ' ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਸੀਸ ਤੇ ਸਜਾਉਣੀ ਸੀ। ਪਰ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹੱਕ ਦੱਸ ਦੱਸਾ ਕਿ ਜੇਹੇ ਜੇਹੀ ਉਹ ਦਸਤਾਰ ਖੋਹ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ, ਤੇ ਬਾਕੀ ਵੀ ਸਭ ਫੁਝ ਸਮੇਟ ਲਿਆ।

ਸੰਗਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉਹਨੂੰ ਯੋਗ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਦਸਤਾਰ ਸੀਸ ਤੇ ਸਜਾ ਲੀਤੀ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਇਤਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬੱਸ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਡਰਾ ਧਮਕਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਡਿੱਗ ਪੈਥੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦਾ ਸਿਮਰਨਾ ਵੀ ਬੋਹ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਜਾਣੂੰ ਸਨ ਕਿ ਇਹ 'ਗੋਇੰਤਾ ਬਾਣੀ ਕਾ ਬੋਹਥਾ' ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਫੇਰ 'ਗੁਰੂ ਗੋਦੀ ਨਸੀਨ' ਗੁਰੂ ਜਾਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੂਣਾਂ ਚੌਣਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਾਂਦੇ ਅਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਇਥੋਂ ਹੀ ਆ ਕੇ ਵਰਸਾਉਂਦੇ ਯਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪਰਮ ਪਿਆਰੀ ਮਾਤਾ ਭਾਨੀ ਜੀ ਵੀ ਪੁਲੋਕ ਗੰਮਨ ਕਰ ਗਏ। ਹੁਣ ਇਕ ਘਾਸੇ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਸਹਿ ਸੀ ਦੂਜੇ ਘਾਸੇ

ਭਰਤਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਪੋਥੀ ਮਾਲਾ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਸੱਜਰੀ ਹਰਕਤ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੇ ਦਿਲ ਉੱਤੇ ਕਾਫੀ ਅਸਰ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵੀ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣਾ ਅਜੇ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ। ਜਿਸ ਤੇ ਇਥੋਂ ਚਾਲੇ ਪਾਕੇ ਪਹਿਲੇ ਆਪ-ਦੁਆਬੇ-ਵੱਲ ਹੋ ਤੁਰੇ, ਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਸੋਢੀਆਂ) ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਇਥੇ ਸੰ: ੧੬੫੧ ਵਿਚ ਨਗਰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਸਾਇਆ, ਤੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ—ਖੜੂਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸਿਰਹਾਲੀ ਆਦਿਕ ਥਾਵਾਂ ਥੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਖੁੜ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਆਏ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਉਣ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਫੇਰ ਬਹੁਤ ਦੁਖਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਗੁਰੂ-ਗੋਂਦੀ ਮਿਲਣ ਪਿਛੋਂ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਕਈ ਸਾਲ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਕਲਾ-ਕਲਪਨਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਥੇ ਘਰ ਆਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਹਰ ਹੀਲਾ-ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਬਣ ਜਾਏ, ਤੇ ਜੈਸੇ ਉਹ ਰਾਜੀ ਹੋਵੇ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਰਹੀਏ? ਪਰ ਕੋਈ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਤੇ ਇਥੇ ਆਕੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਰਾਮ ਚਿੱਤ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ।

ਇਥੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਕੇ ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਆ—ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਤੀਜਾ "ਮੇਹਰਬਾਨ" ਆਪਣੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਰਚੀ ਮਨ-ਘੜਤ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਅਖੀਰ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਜੋੜ ਜੋੜ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਦਿਨ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਰਬਾਬੀ ਨੇ ਆਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਆਸੇ ਵਿਰੁਧ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਥੀਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੁਣੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਚੋਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੀਲਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਮੁਸਕਲ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਇਸ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਰਚਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਰਖੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਲੈਣ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਸ ਸੁਭ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਅਸੀਸਾਂ ਪਾਣ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਬਾਰਨ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿਤੇ।

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਥੀਂ ਚਲ ਕੇ ਪਹਿਲਾ ਮੁਕਾਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਹਿੰਸ਼ੇ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਅਨੇਕਪੁਰ ਤੇ ਇਥੇ ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਆਏ। ਇਥੇ ਦਰਸਨ ਇਸਨਾਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਚੜ੍ਹਾਏ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸੰਮਤ ੧੬੫੫ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਰਨ ਜਾਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਦਰਸਨ

ਕੀਤਾ* ਗੁਰਗੱਦੀ ਵਲੋਂ ੫੦੦) ਰੁਪੈ ਨਕਦੀ ਤੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਸਦਾ ਸਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਉਹ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਅਗੇ ਧਰ ਕੇ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਸੀਸ ਪਾਈ।

ਉਮਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਇਸ ਵੇਲੇ ੪੫ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਮਤ ੧੬੧੦ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਇਸ ਵੇਲੇ ੧੦੪ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਵਡੀ ਉਮਰ ਸੀ? ਪਰ ਬਾਲ ਜਤੀ ਅਤੇ ਤੱਪ ਤੇਜ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਮਾਨੋ ਅਜੇ ਸਵਾਨ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਥੀ ਉਮਰ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ੫੯ ਸਾਲ ਹੋਰ ਵਡੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਿਆਰੇ ੬੦ ਦੇਹਰਾ ੬੩ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਪੁਜਯ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਦੀ ਰੀਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਾਹੜੇ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚੁਰਨ ਝਾੜੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜਤਾ ਉਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿਤੀਆਂ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਬੈਠੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਡਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ (ਬਿੰਦੀ ਸਪੁਤ੍ਰ) ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਨਾਦੀ ਸਪੁਤ੍ਰ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਇਸ ਸੱਚੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗੰਢ ਵਿਚ ਪੱਕੇ-ਗੰਢੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਨਾਲ ਭਰੇ ਗਏ, ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੋਹਿਥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਉਮੰਛ ਆਈ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰੰਦਾ ਵਜਾ ਕੇ ਸੋਰਠ ਦੇ ਮਿਠੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਅਲਾਪ ਕੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰ ਸੁਣਾਇਆ—

ਸੋਰਠ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੁ ਮੇਰਾ ਗੁਰ ਹਾਈ॥

ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ ਜੀਉ ਹਮਾਰਾ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਸੀ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਈ॥ ੧॥

ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ ਧੂਰੀ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈ॥ ਏਹੁ ਮਨੁ ਤੇਰਾ ਭਾਈ॥ ੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਪਾਵ ਮਲੇਵਾ ਮਲਿ ਮਲਿ ਧੋਵਾ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤੈਕੁ ਦੇਸਾ॥

ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ ਹਉ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ਆਇਆ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਉ ਦੇਹ ਉਪਦੇਸਾ॥

(ਪੰਨਾ ੬੧੧)

ਇਉਂ ਆਡਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਇਆਂ ਜਦ ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਇਆ ਤਾਂ ਬਾਬਾ

ਜੀ ਮਾਨੋ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ-ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਏ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੁਰਤ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਜੁੜ ਗਈ।
ਐਸੀ ਅਭੋਲਤਾ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੈਠੇ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਵਿਚ ਇਹੋ ਸਿਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਭਰਿਆ ਸੀ।

ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਕਹਿ ਕਿਰਪਾ ਆਪਣਾ ਦਰਸ ਦੀਜੈ ਜਸ ਗਾਵਉ ਨਿਸ ਅਰ ਭੋਰ॥
ਕੇਸ ਸੰਗਿ ਦਾਸ ਪਗ ਝਾਰਉ ਇਹੈ ਮਨੋਰਥ ਮੋਰ॥ (ਪੰਨਾ ੫੦੦)

ਜਾਂ

ਹਰਿ ਕਾ ਸੰਤੁ ਪਰਾਨ ਧਨ ਭਿਸ ਕਾ ਪਨਿਹਾਰਾ॥
ਭਾਈ ਮੀਤ ਸੁਤ ਸਗਲ ਤੇ ਜੀਅ ਹੂੰ ਤੇ ਪਿਆਰਾ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਕੇਸਾਂ ਕਾ ਕਿਰ ਬੀਜਨਾਂ ਸੰਤ ਚੌਉਰ ਢਲਾਵਉ॥
ਸੀਸ ਨਿਹਾਰਉ ਚਰਣ ਤੀਲ ਪੂਰ ਮੁਖ ਲਾਵਉ॥੨॥
ਮਿਸਟ ਬਚਨ ਬੇਨਤੀ ਕਰਉ ਦੀਨ ਕੀ ਨਿਆਈ॥
ਤਜ ਅਭਿਮਾਨ ਸਰਣੀ ਪਰਉ ਹਰਿ ਗੁਣ ਨਿਧਿ ਪਾਈ॥੩॥
ਅਵਲੋਕਨ ਪੁਨਹ ਪੁਨਹ ਕਰਉ ਜਨ ਕਾ ਦਰਸਾਓ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਮਨ ਮਹਿ ਸਿੰਚਉ ਬੰਦਉ ਬਾਰ ਬਾਰ॥੪॥
ਚਿਤਵਉ ਮਨਿ ਆਸਾ ਕਰਉ ਜਨ ਕਾ ਸੰਗ ਮਾਗਉ॥
ਨਾਨਕ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਦਇਆ ਕਰ ਦਾਸ ਚਰਣੀ ਲਾਗਉ॥੫॥ (ਪੰਨਾ ੭੪੫)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਭਾਵ-ਅਰਥ ਅਤੇ ਰਾਗ ਦੇ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ
ਚੰਦ-ਜੀ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਅਕਾਸ਼ੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੇ ਉਕਤ
ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦਾ ਜੋ ਮਹੱਤਵ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ— ਉਹ ਅੰਤਰ
ਆਤਮੇ ਅਮਿਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਔਖਾਂ ਖੇਲੀਆਂ ਅਤੇ ਰਸਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ
ਅਮੋਲਕ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ —

ਕਹਿਤ ਭਇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਬਾਲਾ॥ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਤੁਮ ਭਏ ਨਿਹਾਲਾ॥
ਇਸ ਮਨਸਬ ਕੇ ਯੋਗ ਲਖਾਵਾ॥ ਰਾਮ ਦਾਸ ਤੁਹਿ ਤਿਲਕ ਦਿਵਾਵਾ*॥
ਉਪਮਾਂ ਤੁਮਰੀ ਜੈਸ ਸੁਨਾਈ॥ ਜਥਾ-ਜੋਗ ਸੇ ਅਬ ਲਖ ਪਾਈ॥

* ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਹਥੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਤਿਲਕ
ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ।

ਕ੍ਰਾਂਤੀਵਾਨ ਸੁੰਦਰ ਹੈ ਸਰੀਰਾ॥ ਬੁੱਧ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਤ ਕਾ ਧੀਰਾ॥

(ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿਤੀਆਂ। ਫੇਰ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖ ਕੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ*।

ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪੂਰਣ ਉਚਾਰਣ

ਦੂਜੀ ਭਲਕੇ ਫੇਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਧਿਆਨ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਸਮਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਰਬਾਬੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ੨੪ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ੨੪ ਛੰਦਾਂ ਅਤੇ ੨੪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸਮੇਤ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਭੋਗ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ੧੬ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਭੀਕ ਤਿਆਰ ਸੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣਾ ਕੇ ਭੋਗ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਚਾਹੇ ਕਈ ਹੋਰ ਧਾਰਮਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ (ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਯਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਰਦੇ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ) ਪਰ ਜੇ ਅਨੰਦ ਤੇ ਰਸ ਸ੍ਵਾਦ ਅੱਜ ਇਸ ਸਰਲ ਤੇ ਮਿੱਠੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਆਪ ਝੁਮ ਉਠੇ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਇਹ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਥੀਂ ਤਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸੁਖੈਨ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਚਾਰ ਵੇਦ ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਤੇ ਗੀਤਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਤੱਤ ਸਾਰ ਭਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਮੁੱਲ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਇਹ ਕਰਮ ਯੋਗ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਪੂਰਨ ਕਰੀਏ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀਆਂ ੨੪ ਪਉੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ- ੨ ਆਪਣੀ ਰਚਿਤ ੨੪ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਆਪਣੇ ਉਦਾਸੀ ਚਰਨ ਸੇਵਕਾਂ (ਸਿਸ਼ਿਆਂ) ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ੨੪ ਛੰਤ ਸੁਣ ਕੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ੨੪ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਇਤਨਾ ਕਿਉਂ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਰਹੇ? ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ੧੬ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ "ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ" ਜੀ ਦੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ-੮ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ੨੪ ਹਜ਼ਾਰ ੬੦੦ ਸ਼ਾਸ ਚਲਦੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਬਾਣੀ

* ਬਾਰਨ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਥਾਂ ਹੁਣ ਭੀਕ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ-ਰਸਦਵਾਰਾ ਹੈ।

(ਸੁਖਮਨੀ) ਨੂੰ ਵੀ ੨੪ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ੨੪ ਹਜ਼ਾਰ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰੇ। ਤਾਂਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੱਠ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਇਠ ਰਾਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਸ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਨ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਨਿਮੁ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਗੇ ਆਪ ਜੀ ਉਚਾਰ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਸਲਾਏ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ "ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ" ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿੱਥੇ ਲਗੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੁਸਾਡੇ ਗੋਦੀ-ਨਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਬਾਣੀ ਹੈ "ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਹੈ"। ਇਸ ਤੇ ਜੇਸੇ ਅਗੇ ਤੁਸੀਂ ਉਚਾਰੀ ਹੈ ਐਸੇ ਹੀ ਹੁਣ ਵੀ ਉਚਾਰਕੇ ਸੁਣਾਈਏ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰ-੨ ਚੋਰ ਦੇਣ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸਤਾਰਵੀਂ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਸਲੋਕ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਆਦਿ ਦਾ ਸੀ ਸਿਰਫ਼ ਬਿਆਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਦੇ ਵੇਰ ਸਿਆਰੀ ਬਦਲ ਕੇ ਇਉਂ ਸੁਣਾ ਦਿਤਾ "ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ਹੈਤਿ ਸਚੁ ਨਾਨਕੁ ਹੋਸੀ ਭਿ ਸਚੁ"-ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-"ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕੁ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ"- ਪਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇਥੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਰਚ ਕੇ ਗੋਦੀ-ਨਸ਼ੀਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁੱਲਤਾ ਦੇਣ ਥੀ ਕਿਤਨਾ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਵਿਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਅਭਿਆਸ ਸੀ। ਵੇਰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ-ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਮਾਂਤ੍ਰਾਂ ਬਦਲ ਕੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿਤਾ। ਤੇ ਐਸੀ ਰੀਤ ਨਾਲ ਸਲੋਕ ਲਿਖਾਇਆ-ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਦਾ ਯਾਦਗਾਰ ਵੀ ਰਹੇ ਕਿ ਇਹ ਸਲੋਕ-ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਲੋਂ ਹੈ।

੧੭ਵੀਂ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਦਾ ਉਕਤ ਸਲੋਕ ਲਿਖਾ ਕੇ ਅਗੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਖ਼ੇਰਨਾਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਗੇ ਹੋਰ ੮ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਵਿਚ 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਕੇ ਸੁਣਾਈ। ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਘਾ ਕੀਤੀ-

"ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਤਬ ਹਰਖ ਕੇ ਗੁਰ ਸੰਗ ਕੀਨ ਬਖਾਨ॥

ਭਵ ਮਹਿ ਭਰਨੀ ਜਾਨੀਏ ਨਰ ਤਰਹਿ ਪੱਠ ਅਨਜਾਨ॥"

ਜੇ ਹੋਇ ਸਾਧਨ ਜੀਰਣੇ ਸੇ ਕਰਨ ਜਾਨੋ ਸਬ॥

- * ਦੇਖੋ -ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਟੀਕਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਾਲਾ--ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ੧੭ਵੀਂ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਦੇ ਅਰਥ - ਪੰਨਾ ੧੨੫੧। ਹੇਠਾਂ ਦੀ ਟੁਕ ਵਿਚ ਨਿਰੰਦੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ--ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਿਆਏ ੬੧ਵਾਂ ਤੇ ਸੁਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਾਸਤੇ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਮੰਗ

ਇਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਘਰੇਲੀ ਸਮਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨਿਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਬਤ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ* ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਮਿਲਣ ਬੀ ਗੁਣ ਤੀਕ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਈ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਭੀ ਦਸਿਆ— ਕਿ "ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਜੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮੋਹਰਬਾਨ" ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈਆਂ ਵਲੋਂ ਮਨ ਘੜਤ ਬਾਣੀ ਰਚ ਕੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਦਾ ਝੁਲੇਖਾ ਪਾ ਕੇ ਅਸਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਧਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਸ਼ੁਭੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗ੍ਰੰਥਨ ਕਰ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਲੋਕੀ ਮਨਮੱਤ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਿਚ ਸੁਫਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ, ਅਤੇ ਸੱਚ ਦੇ ਖੋਜੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤਾਈਂ ਕਦੀ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸੁਭ ਮਹਾਨ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਖਿਆ— "ਇਹ ਇਕ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਹੋਏਗਾ" ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਪ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹੋਵਣ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਅਸੀਸ ਸੁਣ ਕੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਸੇ ਆਸੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ ਹੈ। ਆਪ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬਖਸ਼ੋ। ਇਹ ਆਪ ਦਾ ਹੀ ਕਾਰਜ ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਦਇਆ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਬਾਕੀ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਿਲਾਕੇ ਆਖਿਆ— ਅਗੇ ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਡੇ 'ਮਾਮਾ ਮੋਹਣ' ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੰਚੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸੰਭਾਲਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਜਾ ਕੇ ਮੋਹਣ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਉਹ ਵੀ ਲਿਆਵੋ, ਤੇ ਕੰਮ ਸਾਰਨਾ ਕਰੋ। ਇਉਂ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਨਿਹਾਲ ਹੋਏ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸੰਚੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ— ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਦਯਾ ਨਾਲ ਹੋਰ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ

* ਦੱਖੇ—ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਾਲਿਫ ਉਲਥਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿਸਾ ੨ ਸਫਾ ੨੪੭।

ਜੀ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਬਾਣੀ ਲਿਆ ਸਕਾਂਗੇ। ਪਰ ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਪੋਥੀ ਤੇ ਮਾਲਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਭਰਾਤਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਜੀ ਉਹ ਵੀ ਕੇਹ ਕੇ ਲੈ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਦਿੰਦੇ ਨਹੀਂ ਨਾ ਦੇਣਗੇ। ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਏ? ਤਦ ਸ਼ਾਂਤ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹਦਾ ਕਾਰਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਉਹ ਸਰਾਪ ਵੀ ਹੈ। ਜੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਲੀ ਘਰੇ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਤੁਸਾਡੀ ਮਾਤਾ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਵਰ ਮੰਗਿਆ ਸੀ। ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਬਚਨ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਨੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਹੇ ਭਾਨੀ! ਤੂੰ ਵਗਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਡੱਕਾ ਲਾਇਆ ਹੈ ਇਹਦਾ ਅਸਰ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ। ਇਹ ਉਹ ਅਸਰ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਦਾ ਬਖ਼ਸ਼ੇੜਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਤਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਘੱਹਿਲੇ ਜੱਦੀ ਵਰਾਸਤ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ ਸਨ। ਉਹ ਇਹਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਥੀਂ ਚੰਗੇ ਜਾਣੂੰ ਸਨ। ਤਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਸੰਧ ਮਗਰੋਂ ਲਹਿਣਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਾਕੇ ਅੰਗਦ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ 'ਅਮਰਦਾਸ' ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਸਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਇਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਘਾਲ ਨੂੰ ਥਾਇ ਪਾਇਆ ਤੇ ਸੋਦੀ ਜੇਠੇ ਥੀਂ ਸੋਦੀ ਸੁਲਤਾਨ ਗੁਰੂ 'ਰਾਮਦਾਸ' ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਮਰ ਕਰਕੇ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਗੁਣ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਜਾਣ ਕੇ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਬਹਾਇਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਿਥੀਆ ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੇ ਖਿੱਝਿਆ ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇੜਾ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਮੁਢਲਾ ਕਾਰਣ ਉਹੀ ਵਰਦੇ ਨਾਲ ਸਰਾਪ ਹੈ*।

ਇਸ ਕਰ ਪ੍ਰਿਥੀਆ ਕਰਤ ਬਖ਼ਸ਼ੇੜਾ॥ ਮਾਲ ਗੁਰਾਈ ਜੱਦੀ ਹੋਰਾ॥

ਪਿਤਾ ਤੋਹਿ ਪਰ ਕਿਰਪਾ ਕੀਨੀ॥ ਲਾਇਕ ਸਮਝ ਗੁਰਾਈ ਦੀਨੀ॥

ਸਰਬ ਭਾਂਤ ਹਮਨੇ ਲੱਖ ਲੀਨਾ॥ ਗੁਰਤਾ ਜੇਗ ਤੋਹਿ ਗੁਰ ਕੀਨਾ॥

(ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਚਾਹੇ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰੇ ਪਰ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸੀਮਤਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਕੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇੜਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸੁਫਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਖਿੱਝ ੨ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਥੀਂ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਵਾਧੇ ਘਾਟੇ ਦੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਥੀਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣੀ। ਤੇ ਆਪਣੀ ਗੌਰਵਤਾ ਉਤੇ ਕੋਈ

* ਜੋਖੋ — ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਾਲਿਫ — ਪੰਜਾਬੀ ਉਲਝਾ ਹਿੱਸਾ ੨ ਸਫਾ ੨੧੨।

ਉਲਾਹਮਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਤੁਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਇਹੋ ਸੋਭਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੀ ਹੋਵੇ— 'ਜੇਤਾ ਬੋਲਣ
ਤੇਤਾ ਗਿਆਨ, ਜੇਤਾ ਪੇਖਣ ਤੇਤਾ ਧਿਆਨ' ਹੀ ਰਹਿਆ ਕਰੋ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਪੋਥੀ ਅਤੇ ਮਾਲਾ ਦੀ ਗੱਲ!
ਜੇਕਰ ਉਹ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ! ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ।
ਪਰ ਉਹਨੇ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰਖੀ ਹੈ। ਲੁੱਕੀ ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਕੋਈ ੨ ਹੀ ਦੇਖ ਸਕੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਕਰਤਾਰ
ਦੀ ਟੋਕ ਨਾਲ ਕਾਬਜ਼ ਅਰੰਭ ਦਿਉ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਆਪੇ ਪੂਰਾ ਕਰਾਏਗਾ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਵਲੋਂ ਇਸ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸਿਖਿਆ, ਸਹਿਯੋਗ ਤੇ ਅਸੀਸ ਦਾ ਮੁਭਾਵ
ਅਤੇ ਕੇਮਲ ਨਿਰਮਲ ਮਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਉਤੇ ਪੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਆਪ ਗੱਦ ੨
ਹੋਏ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਇਸ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦਾ ਇਹ ਪੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ—

ਧਨਾਜ਼ਰੀ ਮਹਲਾ ੫॥

ਤੁਮ ਦਾਏ ਭਾਕੁਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਨਾਇਕ ਖਸਮ ਹਮਾਰੇ॥ ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਤੁਮਹੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਹੁ
ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੁਮਰੇ ਧਾਰੇ॥੧॥ ਜਿਹਵਾ ਏਕ ਕਵਨ ਗੁਨ ਕਹੀਐ॥ ਬੇਸੁਮਾਰ ਬੇਅੰਤ
ਸੁਆਮੀ ਤੇਰੇ ਅੰਤ ਨ ਕਿਨਹੀ ਲਹੀਐ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਕੋਟਿ ਪਰਾਧ ਹਮਾਰੇ ਬੰਡਹੁ ਅਨਿਕ
ਬਿਧਿ ਸਮਝਾਵਹੁ॥ ਹਮ ਅਗਿਆਨ ਅਲਪ ਮਤਿ ਬੇਰੀ ਤੁਮ ਆਪਨ ਬਿਰਦ ਰਖਾਵਹੁ॥੨॥
ਤੁਮਰੀ ਸਰਨਿ ਤੁਮਾਰੀ ਆਸਾ ਤੁਮਹੀ ਸਜਨ ਸੁਹੇਲੇ॥ ਰਾਖਹੁ ਰਾਖਨਹਾਰ ਦਿਆਲਾ ਨਾਨਕ
ਘਰ ਕੇ ਗੇਲੇ॥੩॥ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੬੭੪)

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾ ਕੇ ਨਾਲਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ੫੦੦)
ਪੰਜ ਸੌ ਨਕਦੀ ਭੇਟਾ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਵਲੋਂ ਪੁਸ਼ਾਕਾ ਤੇ ਘੋੜਾ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਵਾਸਤੇ ਵੀ
ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲ ਆਇਆ ਕਰੇਗਾ। ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ
ਖੁਸ਼ੀਆ ਪਾਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮੁੜ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਆਨ ਬਿਰਾਜੇ।
ਨੋਟ - ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰਨ ਵਿਚ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਰਹੇ। ਅਤੇ
ਜਿਥੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਸੀ ਉਤੇ ਹੁਣ ਤੀਕ "ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ" ਦਾ
ਥੜਾ ਅਸਥਾਨ (ਮੱਜੀ ਸਾਹਿਬ) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਜਾਂਦੀ ਵੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹਥੋਂ ਇਥੋਂ ਦੀ ਖੁਟਾਈ "ਬਾਵਲੀ" ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗਾਗਰ ਜਲ ਦੀ ਭਰਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ
ਤਰਨਤਾਰਨ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸੁਟਾਈ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਛੋਹੇ ਜਲ
ਦੀ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਇਥੇ ਕੋਹੜਿਆਂ ਦੇ ਕੋਹੜ ਦੂਰ ਹੋਇਆ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਰਨ ਵਿਚ

ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਗਾਗਰ ਸਮੇਤ ਜਿਥੇ ਟਿਕਾਉ ਹੋਇਆ ਸੀ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਕਾਇਮ
ਹਨ।

ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾਸ ਦਾ ਅੰਤਮ ਚਲਾਣਾ

ਪਾਠਕ ਪਿਛੇ ਪੜ੍ਹ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਬਾਰਨ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾਸ
(ਰਵਦਾਸੀਆ) ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਅਨਿੰਨ ਸਿਖ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਕਈ ਲੋਕ ਉਹਨੂੰ ਉਪਮਾ ਰੂਪ
ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ "ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ" ਵੀ ਆਖ ਦਿਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸਨੂੰ
ਭਜਨ ਸਿੰਮਰਨ ਕਰਦੇ-੨ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੀ ਆਤਮਕ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ
ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਈ। ਇਹਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿਤਾ। ਤਦ ਬਾਬਾ
ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਠੀਕ ਹੀ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਪਰ ਤੇਰਾ ਦੇਸ ੧ ਕਾਲ ੨ ਵਸਤੂ
ਤ ਲੋਹੜੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਅੰਤ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਸਮਾਧ ਬਣੇਗੀ *। ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਅਸੀਸ
ਲੈਂਦਾ ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾਸ ਲੋਹੜੀ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਲੋਹੜੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਨੇ ਇਕ ਸੰਭ
ਨੂੰ ਚਿਰਾਕੇ ਚਾਰ ਤਖਤਿਆਂ ਦੀ ਸੰਦੂਕ ਬਣਵਾਈ। ਭਾਰੀ ਜੋਗ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਜ਼ਿੰਦੇ ਹੀ
ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਲੰਮਿਆਂ ਪੈ ਕੇ ਆਖਿਆ-ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਅੰਤ ਹੋਣ ਤੇ ਉਤੇ ਦਾ ਫੱਟਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ
ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਦਬਾ ਦੇਣਾ। ਲੋਕੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਕਿ ਚੌਗਾ ਭਲਾ ਕੀ ਆਖਦਾ ਹੈ? ਪਰ
ਇਹਦਾ ਆਖਿਆ ਸੱਚ ਹੋਇਆ।

ਦਰਸ਼ਨ ਦਾਸ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵੇਖਦੇ-੨ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਮਨ
ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰ ਕੇ "ਸਤਿਨਾਮੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿਤੇ।
ਲੋਕੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਲਭਦੇ ਗਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੱਟਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ
ਅਤੇ ਉਤੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਉਹਦੀ ਮਝੀ ਬਣਾ ਦਿਤੀ। ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਕਹਤਾਬ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੇ
ਮਹੀਨਿਆ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਚਾਰੇ ਫੱਟੇ (ਲੱਕੜ ਦੇ ਤਖਤ) ਵਧੇ ਵੱਖ ਬੇਰੀਆਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹੋ ਜੰਮੇ ਜੋ
ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਚਾਰੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਦਰੱਖਤ ਹੋ ਕੇ ਫਲ
ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਫੇਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਏ

ਬਾਰਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਸਾਲ ਰਹੇ। ਆਪਣੇ ਭਗਤਾ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ
ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਪੁਲੋਕ ਰੀਮਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸੰਮਤ ੧੬੦੮ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ

ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਾਣ ਅੰਤ ਹੋਣ ੧ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅੰਤ ਹੋਵਣ ੨ ਵਾ ਜਿਸ ਕਾਰਣ (ਬੁਖਾਰ) ਯਾ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ
ਮੇਤ ਹੋਵੇ ਤ।

ਛੱਡਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਗਾਹਲੜੀ ਵਸੇ ਫੇਰ ਬਾਰਨ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਦੀ ਬਾਹਰ ਦੁਰਾਡੇ ਵੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਪੱਕਾ ਨਿਵਾਸ 'ਬਾਰਨ' ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਦਰਸਨ ਦਾਸ ਵੀ ਲਹਿੜੀ ਜਾ ਕੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਸੰਮਤ ੧੬੫੫ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਰਨ ਥੀਂ ਜ਼ਾਲੇ ਪਾਕੇ ਖੁੜ ਰਾਵੀ ਕੰਢੇ 'ਕਰਤਾਰਪੁਰ' ਨੂੰ ਆ ਭਾਗ ਲਾਏ। ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦੇਹੁਰਿਆਂ ਉਤੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਵਰਤਾਇਆ। ਧਰਮਸਾਲ ਤਾਂ ਪੂਜਾ ਅਸਥਾਨ ਸੀ ਆਬਾਦ ਰਹੀ। ਪਰ ਮਕਾਨ ਗਿਰ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਨਵੇਂ ਸਿਰੋਂ ਬਣਵਾਏ। ਐਥੇ ਹੀ ਲੰਗਰ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਫੇਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਸੌਂਪੀ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਦੇ ਸਮੇਤ ਆਪਣੀ 'ਟਾਹਲੀ' ਹੇਠਾਂ ਆ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ।

ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਅੱਠ ਸਾਲ ਵਡੇ ਅਤੇ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਹੁਤ ਤਕੜਾ ਅਤੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਕਿਤੇ ਲੈ ਜਾਣ ਦੇ ਆਦੀ ਸਨ। ਜਿਸ ਲਈ ਹੁਣ ਭੀਕ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪੈਂਡਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੋਢੇ ਉੱਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਲਿਜਾਇਆ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਵੀ ਜਤੀ ਸਤੀ ਤੇ ਜਪੀ ਤਪੀ ਪੁਰਸ਼ ਸਨ। ਇਹ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਐਸੀ ਖਿਚਮਤ (ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ) ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਚੀ ਬੰਦਗੀ ਜਾਣਦੇ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਾਨੋ ਇਹ ਹਨੁਮਾਨ ਜੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਰੂਪ ਸਨ। ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਤੇ ਲਛਮਣ ਜੀ ਨੂੰ ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚੁਕ ਲਿਜਾਣ ਵੇਲੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਦੋ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ। ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਮੇਹਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਬੇਦੀ ਦੇ ਘਰ ਸੰਮਤ ੧੬੫੭ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜਨਮਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹਦਾ ਨਾਮ ਜਨਮ ਕੁੰਡਲੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸ੍ਰੀ ਮਾਣਕ ਚੰਦ ਰੱਖਿਆ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੜਪੋਤ੍ਰਾ ਕਹਾਇਆ*।

ਨੋਟ— ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਛੱਪਿਆ ਸੀ ਪਰ ਪੂਰੀ ਪੜਤਾਲ

* ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਸ੍ਰੀ ਮਾਣਕ ਚੰਦ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੜਪੋਤ੍ਰਾ ਕਹਾਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਭੀਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਬੇਦੀ ਬਾਬੇ—ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਯਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹਨ। ਜੋ 'ਮਾਣਕ ਚੰਦੀਏ ਯਾ ਮਿਹਰ ਚੰਦੀਏ' ਬੇਦੀ ਬਾਬੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮਗਰੋਂ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਣਕ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵਿਚ

ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਾਣਕ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਬਹਾਨੇ ਦੇਸ਼ ਸੁਧਾਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਪਾ ਦਿਤੇ। ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਬੀਂ ਚਲ ਕੇ ਆਪ ਪੱਛਮ ਵਲ ਨੂੰ ਹੋ-ਤੁਰੇ ਤੇ "ਜਸਮਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ" ਉਤੇ "ਕੁਹਤਾਸ" (ਜਿਲਾ ਜਿਹਲਮ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਚ ਆਏ ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਜਾ ਅਪੜੇ। ਇਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਠਾਨਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਉਤੇ ਇਤਨਾ ਜਬਰ ਜੁਲਮੇ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਲੋੜ ਸਮੇਂ ਕਰਾਮਾਤ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਵਰਤਣ ਦੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-੨ ਕਈ ਪਠਾਣ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਚੁਕੇ ਸਨ।

ਇਥੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਵਰੇਸਾਇਆ ਇਕ "ਪ੍ਰਾਗਾ" ਨਾਮ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਿਖ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਹਦੇ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨਾਮ ਦੀ "ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ" ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਤੇ ਸਦਾ ਜਗਾਏ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਪੰਜ ਜੇਤਾਂ ਪਿਉਂਦੀਆਂ ਲਟ-ਲਟ ਕਰਦੀਆਂ ਜਗਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਏਥੇ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਰਹੇ ਤੇ ਇਸ ਥਾਂ ਦਾ ਮਸਨਦ-ਨਸੀਨ ਵੀ ਪ੍ਰਾਗੇ ਨੂੰ ਹੀ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪ ਅਗੇ ਕਾਬਲ ਵਲ ਨੂੰ ਪਧਾਰੇ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਾਈ ਪ੍ਰਾਗਾ ਜੀ ਕੌਣ ਸਨ ਤੇ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨਾਲ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਗੁਰੂ ਸੰਬੰਧ ਰਿਹਾ? ਇਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹਾਲ ਇਥੇ ਹੀ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਹੈ-

(ਹੁਣ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਚ ਜਿਹਲਮ ਦੀ ਤਾਸੀਲ ਚਕਵਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ "ਕੜਿਆਲਾ" ਪਿੰਡ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਸਿਰਫ ੧੨ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿੱਥ ਉਤੇ ਇਕ "ਥਰਚੱਕ" ਨਾਮ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ (ਕਿਲੇਦਾਰ) ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੁਹਿਆਲ ਜਾਤ ਇਕ "ਗੌਤਮ" ਨਾਮ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੀ। ਜਦ ਬਾਬਰ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਸੇ ਰਾਹ ਉਹਦੀ ਧਾੜਵੀ ਫੌਜ ਦੇ ਇਕ ਦਸਤੇ ਨੇ ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਗੌਤਮ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹਦਾ ਇਕੋ ਬੇਟਾ (ਪ੍ਰਾਗਾ) ਕੈਦ ਕਰ ਕੇ ਹੋਰ ਗੁਲਾਮਾਂ ਨਾਲ

ਗੁਜਰੀ ਭਿਜਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਜੇ ਉਥੋਂ ਛੁਪ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਤੇ ਫੇਰ ਕਰਿਆਲੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਾਗੇ ਨੇ ਆ ਕੇ ਜਦ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਉਜੜਿਆ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਟਿੱਲੇ ਉਤੇ ਕਰੀਬ ਦੋ ਰੁੱਖ ਹੇਠਾਂ ਜਪ ਤਪ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਦੇਵੀ ਭਗਤ ਸੀ ਇਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਵਰ ਮੰਗ ਲੈ! ਪ੍ਰਾਗਾ ਜੀ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਮੰਗੀ। ਦੇਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੈ। ਮੁਕਤੀ ਉਹ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜਾ ਕੇ ਮੰਗੀਏ। ਤਦ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਆਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਖਿਆ-ਜਾਉ! ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਹੋਕੇ ਹਾਲਾਂ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ ਫੇਰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਖਾਬਸ਼ ਭੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਤਦ ਪ੍ਰਾਗਾ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਾਦੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਪਿਛੋਂ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੁਝ-੨ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ 'ਮਤੀਦਾਸ' ਜੀ ਸਨ। ਇਹ ਬੱਚਪਨ ਥੀਂ ਹੀ ਸੰਤ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਰਹੇ।

ਭਾਈ ਪ੍ਰਾਗਾ ਜੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਫੇਰ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਨੂੰ ਗਏ। ਇਥੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਧਨ ਕਮਾਇਆ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਵੱਸਣ ਲਗੇ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਗਾ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨਾਮ ਦੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਬਣਵਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਏ ਸਨ।

ਭਾਈ ਪ੍ਰਾਗਾ ਜੀ ਨੇ ਸੇਵਾ ਸਿੰਮ੍ਰਨ ਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵਿਚ ਕਈ ਸਾਲ ਗੁੰਜਾਰੇ। ਇਧਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ "ਸਾਹਜਹਾਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ" ਨੇ ਫੌਜ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਜੰਗ ਛੇੜ ਦਿਤੀ। ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਛਿੜ ਗਈ ਸੁਣ ਕੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵੀ ਖਤਰਾ ਜਾਣਿਆ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਚਲੇ ਆਏ। ਹੋਰ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਕਰਿਆਲੇ ਛਡਿਆ ਤੇ ਇਕ ਬੇਟੇ 'ਮਤੀਦਾਸ' ਸਮੇਤ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਗੇ ਸੌਂਪ ਦਿਤਾ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਪ੍ਰਾਗਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਖਾਤਰ ਲੜਦੇ ੨ ਲਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ, ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਥੀਂ ਸਤਵੇਂ ਫੇਰ ਅਠਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮਗਰੋਂ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਪਕੜ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ। ਜਿਥੇ ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚਿਰਾ ਕੇ ਜਾਲਮਾਂ ਹਥੋਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਜਦ ਆਰਾ ਚਲਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ ਸਨ-

ਆਰਾ ਪਿਆਰਾ ਲਗਤ ਹੈ ਕਾਰਾ ਕਰੋ ਬਣਾਏ।

ਸਿਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜਾਣ ਦੇਹ ਮੇਰਾ ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਨ ਜਾਏ।

* ਦੋਖੇ - ਰਾਜਾ ਜੋਗੀ ਪੁਸਤਕ ਸਫਾ ੨੨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸਾਰੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ "ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ" ਦੀ ਸੰਭਾਨ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾਈ ਲੀਡਰ "ਭਾਈ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ" ਐਮ. ਏ. ਹੋਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਡਿਆਂ ਦਾ ਉਕਤ ਕੁਝ ਹਾਲ ਆਪਣੀ ਉਤਦੂ ਵਿਚ ਛਾਪੀ "ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ" ਨਾਮ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਫਾ ੧੦੭-੧੦੮ ਉੱਤੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਪ੍ਰਗਾ ਜੀ ੧੦੦ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹੋਏ ਜੋ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਤੀਕ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਇਕ ਨੋਟ ਜਾਰੀ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਦੀ ਇਸ (ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਧਰਮ ਸਾਲ) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਇਥੋਂ ਕਾਬਲ ਜਾਣ ਦਾ ਹਾਲ ਦਸਾਂਗੇ।

ਨੋਟ - ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਸਿਖ ਰਾਜ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਪਾਸੋਂ-ਸਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਛੱਡਿਹ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਰਸਾਲਾ ਇਥੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ (ਇਨਚਾਰਜ) "ਮੀਰ ਖੋਰ" ਖਾਨ (ਪਠਾਣ) ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਢਾਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤਬੇਲੇ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿਤੀ। ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਦੇ ਅਤੇ ਦਿਲਾਕੇ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਬਹੁਤ ਤੜਫੇ ਪਰ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਏ।

ਬੇੜੇ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਪਠਾਨ ਦੀ ਬੇਗਮ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਮਤਵਾਤਰ "ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ" ਆ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਡਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਬੇਗਮ ਨੇ ਆਪ ਥੀਂ ਆਵਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁਛਿਆ-ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਥਾਂ ਹੈ ਇਥੇ ਪਹਿਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੰਜ ਜੋਤਾਂ ਜਗਾ ਕੇ ਘੋੜੇ ਖੁਲ੍ਹਵਾ ਕੇ ਅਦਬ ਰਖੇਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਮੰਗੋਗੇ ਪਾਉਗੇ। ਬੇਗਮ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੰਗ ਮੰਗੀ। ਜੋ ੧੦ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਧ ਗਈ, ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਸਾਰੀ ਪਤੀ (ਪਠਾਣ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਸੀ।

ਪੂਰੀ ੧ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਠਾਨ ਨੇ ਤਬੇਲਾ ਚੈਕ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਪੰਜ ਜੋਤਾਂ ਲਟਕ ਰਹੀਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜਗੀਆਂ ਦਿਸੀਆਂ। ਇਸ ਨੇ ਡਰਾ ਧਮਕਾ ਕੇ ਬੇਗਮ ਪਾਸੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣਿਆ ਤੇ "ਜਾਦੂ ਟ੍ਰੈਣੇ" ਕੁਫਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸਮਝ ਕੇ ਅਗੋਂ ਲਈ ਬੇਗਮ ਨੂੰ ਐਸਾ ਕਰਨ ਥੀਂ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਫ ਸੁਥਰੇ ਕੀਤੇ ਮਕਾਨ ਅੰਦਰ ਰਸਾਲੇ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਲਈ ਅੰਨਦਾਨਾ ਭਰਾ ਦਿਤਾ। ਕੁਦਰਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ। ਗੋਲੀ ੨ ਘੋੜੇ ਮਰਨ ਲਗੇ। ਰਸਾਲਦਾਰ ਮੀਰ ਖੋਰ ਨੇ ਕਈ ਇਲਾਜ ਕੀਤੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਥੀਂ ਆਰਾਮ ਨਾ ਆਵੇ। ਇਸ ਨੇ ਕੋਈ ਸਖਤ ਬੀਮਾਰੀ ਪੈ ਗਈ ਜਾਣੀ ਤੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਰਿਹਾ।

ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਜੀ। ਉਥੇ 'ਮੀਰ ਬੇਰ' ਦੀ ਮੌਕੂਫ਼ੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਭੇਜ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੂਜਾ ਹੋਰ-ਦਰੋਗਾ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਦਰੋਗਾ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਮੌਲੀ ਸੀ ਇਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਕਾਰਣ 'ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦਰਬਾਰ' (ਗੁਰਦਵਾਰੇ) ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਹੋਈ ਜਾਣਿਆ ਤਦ ਸਰਕਾਰੀ ਕਬਜ਼ਾ ਹਟਾ ਕੇ ਤਬੇਲਾ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਬਦਲ ਦਿਤਾ। ਹੁਣ ਚਿਰਾਂ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਹੋਈ ਵੇਖਕੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਪੰਜ ਜੋਤਾਂ ਜਗਾ ਕੇ ਉਥੋਂ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗਰ ਸੇਵਾਦਾਰ-ਗਰੰਥੀ 'ਤੀਰਾਹ ਦਾ' ਇਕ ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਭਾਈ ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਫੇਰ ਫਤੇ ਸਿੰਘ ਗਰੰਥੀ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਡੰਗੀਝੇ (ਪੰਡਤ) ਸਿੱਖ ਦਾ ਘਰ ਸੀ ਤੇ ਥੱਬੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਸੁਨਿਆਰਾ ਸਿੱਖ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦਾ ਇਕੱਠ ਬਹੁਤ ਵਧਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ੨ ਮਕਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਿਸ ਤੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵਿਚ ਇਹ ਵਡਾ ਅਸਥਾਨ (ਗੁਰਦਵਾਰਾ) ਦਰਬਾਰ 'ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ' ਜੀ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਥੀਂ ਕਾਬਲ ਵਿਚ

"ਪਿਸ਼ਾਵਰ" ਥੀਂ ਚਲ ਕੇ ਕਈ ਥਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਮੁਕਾਮ ਕਰਦੇ ੨ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ 'ਕਾਬਲ' ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਥੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੁਝ ਫਾਸਲੇ ਉਤੇ ਉਥੇ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਮੁਕਰਰ ਮਸੂਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਵਡੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਤੇ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਪਾਰੀ ਮਾਲ ਵੇਚਣ ਯਾ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਮਸੂਲ ਚੁੱਗੀ (ਕਸਟਮ)-ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸ ਉਹਨੂੰ ਠਹਿਰਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਪੂਰੀ ਤੱਲੀ ਤੇ ਪੁੱਛ ਗਿਛ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਵਰਨਾਂ ਸ਼ਕ ਸੁਭੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਬਲ ਜਾਕੇ ਉਥੇ ਟਿਕਣਾ ਪਿਆ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਾਂਗ ਸੱਚ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਗਏ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਛਪਰੀ ਜਾਂ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਆਸਨ ਲਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਕ ਖੁਲੀ ਥਾਂ ਚੌਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਲਈ। ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਸੱਧੇ ਹੋਏ ਸੇਵਕ ਸਨ ਨੇੜੇ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਬੈਠ ਗਏ। ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਖਾਧੇ ਪੀਤੇ ਇਕ ਹਫ਼ਤਾ ਕਾਬਲ ਦੀ ਕੜਾਕੇਦਾਰ ਸਰਦੀ ਵਿਚ ਬਿਤਾ ਕੇ ਅੱਖਾਂ

ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ*। ਤਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਕੌਣ ਹਨ। ਫੇਰ ਆਪ ਜੀ ਧੁੰਦਾ ਜਗਾ ਲਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਧਾਂਕ ਪੈ ਗਈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੀਕ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖਬਰ ਹੋਈ ਕਿ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਪੀਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਫਕੀਰ ਜੋ ਅਗੇ ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤੇ ਅਜਮਤ ਦਿਖਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਉਸੇ ਦਾ ਫਰਜ਼ੰਦ (ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ) ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਨਾਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ (ਸੇਵਕ) ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਆਪ ਦਾ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣਾ ਦਿਤਾ।

ਕੁਦਰਤ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪੇਟ ਦੇ ਦਰਦ ਨਾਲ ਸਖਤ ਬੀਮਾਰ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਇਲਾਜ ਹੋ ਚੁਕੇ ਪਰ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਇਹਦਾ ਇਕ ਦੀਵਾਨ ਭੁੱਟਾਰਾਮ (ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਸੀ) ਇਸ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ, ਅਜਮਤਵਾਨ ਫਕੀਰ ਹੈ। ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਅਰੇਗਤਾ ਵਾਸਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਭੁਟੇ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਜਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਧੁੰਦੇ ਦੀ ਬਿਛੁੜੀ ਦੇਕੇ ਪੇਟ ਉਤੇ ਮਲਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਸੋ ਮਲਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਰਾਜੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਇਆ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਕਦੀ ਪਸ਼ਮੀਨੇ ਦੇ ਬਸਤੂ ਸ਼ਾਲ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਫਲ-ਫੁਲ ਮੇਵੇ ਅਖਰੋਟ ਆਦਿਕ ਦੀ ਭੇਟਾ ਧਰ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਬੜੇ ਆਦਰ ਭਾਉ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਮਾਰਫਤ ਦੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਭੇਟਾ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਥੋੜ੍ਹਾ ਖੁਸ਼ਕ ਫਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਵੰਡ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਮੋੜ ਲੈ ਜਾਣ ਨੂੰ ਆਖਿਆ। ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਐਸਾ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੇਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੀਵਾਨ ਭੁੱਟਾਰਾਮ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਭ ਕੁਝ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਦੇ ਆਏ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਥਾਂ ਛੱਡ ਸ਼ਹਿਰ ਚਲ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਤੇ ਰੀਝੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸਾਡੀ

* ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਢਲ ਹੈ। ਅਜ ਕਲ ਤਾਂ ਕਈ ਚੋਟਕੀ ਜੋਗੀ ੮-੧੦ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਫੇਰ ਜਿੰਦੇ ਨਿਕਲੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤਾਂ ਜਨਮ ਤੋਂ ਜਤੀ ਸਤੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸਾਧਕ ਯੋਗਾ ਅਭਿਆਸੀ ਸਨ।

ਇਕ ਗੱਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰੀਏ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ-ਵਰਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਖੁਦਾ ਪਾਕ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਰੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਇਨਸਾਨੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਨਾਈ ਪਾਸੋਂ ਹਜਮਤ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਚੋਟੀ ਰਖਾ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸੁੰਨਤ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ "ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ" ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਜਕਾਤ (ਸੈਰਾਤ) ਦੇਣਾ ਇਹ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਫਰਕ ਕੀ ਰਿਹਾ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਮੋਮ ਦਿਲ ਹੋਣਾ ਇਹਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਤੇ "ਮੁਸੱਲਮ ਈਮਾਨ" (ਪੱਕੇ ਈਮਾਨ) ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਆਪ ਤੁਸੀਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋ ਤਾਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਬਾਪ ਰੂਪ ਹੈ। ਆਪ ਵਲੋਂ ਜਦ ਨੇਕ ਅਤੇ ਏਕੋ ਸਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ (ਅਮਲ) ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏਗਾ ਤਦ ਦੂਜੇ ਆਪ ਦੇ ਦੀਨ ਭਾਈ ਵੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਹੀ ਜਾਣਨਗੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਿਆ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨਗੇ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਜੁਗਤ ਭਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਉਤੇ ਗੂੜ੍ਹਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਅਗੇ ਉਥੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ-ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਸਦੇ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਸ ਪਹਿਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਸੂਲ ਚੰਗੀ ਹਟਾ ਕੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਕਰਾ ਦਿਤੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਇਥੇ "ਧਰਮਸਾਲ" ਬਣਵਾਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਗਿਰਦ ਦੂਰ-ਦੂਰੀਕ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਬਣਾ ਕੇ' ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਨ (ਤੁਰਨ ਫਿਰਨ) ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਉਹ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ "ਹਿੰਦੂ ਗੁਜਰ-ਸ਼ੌਰ ਬਜ਼ਾਰ" ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤੇ ਆਬਾਦੀ ਵਧ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਹੈ। "ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦਰਬਾਰ" (ਗੁਰਦਵਾਰਾ) ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਉਦਾਸੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੇਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਤਖ਼ਤਨਸ਼ੀਨੀ ਵੇਲੇ ਇਸ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਮੁਕਰਰ ਭੇਟਾ ਦਿੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਾਰੀ ਥਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਭੇਟ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਦੀਵਾਨ ਭੁੱਟਾਰਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਭੇਹਵੇ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਸ੍ਰੀ ਕਫ਼ਤਾਰਪੁਰ ਭੇਜਿਆ। ਜਿਸ ਨੇ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਰਪਣ ਕੀਤਾ। ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਰੂਪ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਉ ਦੇ ਨਾਲ "ਰਤਨ ਮਾਲਾ" ਦੀ ਸੰਚੀ ਦਿਤੀ ਕਿ ਨੇਮ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਖਿਆ ਫੇਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ।

ਦੀਵਾਨ ਭੁੱਟਾਰਾਮ ਪ੍ਰਵਾਚ ਸਮੇਤ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ

ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਰਹ-ਰੀਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਕੇ ਸਿਦਕਵਾਨ ਸਿਖ ਹੀ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤੀਰਥਾਂ ਗੁਰੂ ਧਾਮਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤੇ। ਫੇਰ "ਕਟਾਸ ਰਾਜ" ਥੀ ਹੁੰਦਾ ਇਹ "ਮਾਂਗਟ" ਜ਼ਿਲਾ-ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਜਿਥੇ ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਭਾਈ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੋਰ ਦੇਣ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਮੁੜ ਕਾਬਲ ਜਾਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਤੇ ਮਾਂਗਟ ਦਾ ਹੀ ਥੱਕਾ ਵਸਨੀਕ ਬਣ ਗਿਆ*।

ਨੋਟ - ਦੀਵਾਨ ਭੁੱਟਾਰਾਮ ਸਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕੀਤੇ। ਇਹਦਾ ਪੁੱਤਰ "ਬੰਨੇ" ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕਰ ਕੇ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ। ਇਹੋ ਫੇਰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ "ਭਾਈ ਬੰਨੇ" ਜੀ ਨਾਮ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਬੀੜ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲਿਖਾਰੀ ਹੋਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਉਹੀ "ਰਤਨ ਮਾਲਾ" ਵੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬੀੜਾਂ ਕੁਝ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਰੁਧ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਭਾਈ ਬੰਨੇ ਦੇ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗ ਲੈਣ ਤੇ ਆਪਣੇ "ਇਹ ਖਾਰੀ ਬੀੜ ਹੈ, ਆਖਕੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪਹਿਲੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਹਥੋਂ ਲਿਖਾਈ ਬੀੜ ਦਾ ਨਾਮ "ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ" ਬੀੜ, ਅਤੇ ਭਾਈ ਬੰਨੇ ਜੀ ਦੀ ਖਾਰੀ (ਮਾਂਗਟ ਵਾਲੀ) ਬੀੜ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਕੰਧਾਰ ਵਿਚ

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਇਧਰ ਕਾਬਲ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖਾਂ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਵੀ ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਆਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਬਹੁਤ ਘਰਾਣੇ ਇਧਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨਾਂ ਅਜੇ ਤੀਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਉਥੇ ਵਰਤਾਏ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਂ ਥੀ ਸੁਣਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਕਰਣੀ ਕਰਾਮਾਤ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕੀਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਮਤ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਤਨੇ ਮਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸਿਖ ਬਣ ਗਏ ਤੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਵੀ ਦੂਰ-ਦੁਰੀਂ ਲੋਕੀ ਆਕੇ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਦੀਵਾਨ "ਭੁੱਟਾਰਾਮ" ਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਚਲਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹਦੀ

* ਦੇਖੋ - ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪਕਸ਼ ਲਿਖਤੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹਰੀ ਬੇਦੀ, ਪਿਆਇ ੬੭।

ਇਕ ਧੀ (ਪੁਤ੍ਰੀ) ਜੋ ਕੰਧਾਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਹੋਈ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅਜੇ ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ। ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਬਹੁਤ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰ-ਭੇਜੀਆਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵੀ ਹੁਣ ਆਪ ਹੀ ਹੋ। ਦਰਸਨ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਧੀਰਜ ਬਖਸ਼ੋ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਤਾਂਈਂ ਵੀ ਨਿਹਾਲ ਕਰੋ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕੰਧਾਰ ਵਲ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿਤੇ।

ਕਾਬਲ ਸ਼ਹਿਰ ਥੀਂ ਚਲ ਕੇ ਪਹਿਲੇ "ਲੁਕਮਾਨ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ" ਤੇ "ਅਬਲੀਸ" ਆਦਿਕ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਜਿਥੇ ੨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਟਿਕੇ ਅਤੇ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਖਾ ਗਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਆਪ ਜੀ ਕੰਧਾਰ ਜਾ ਅਪੜੇ ਤੇ ਬੀਬੀ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਤਾਂਈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਇਆ ਤੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਸਿਖ ਬਣਾਇਆ। ਇਥੇ ਵੀ ਕੰਧਾਰ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਿਆ ਸੀ 'ਸਕਾਰਪੁਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ' (ਬਜਾਰ) ਵਿਚ ਯਾਦਗਾਰੀ ਅਸਥਾਨ (ਗੁਰਦੁਆਰਾ) ਕਾਇਮ ਹੈ। 'ਦੀਵਾਨ ਭੁੱਟਾਰਾਮ' ਦੀ ਬੀਬੀ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਸੀ ਕੰਧਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਿਆ। ਫੇਰ ਆਪ ਜੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ 'ਚਮਨ' ਦੇ ਰਸਤੇ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰੇ।

ਨੋਟ — ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਥੀਂ ਕਾਬਲ ਕੰਧਾਰ ਤੇ ਸਿੰਧ ਦੇ ਦੌਰੇ ਦਾ ਹੀ ਇਹ ਅਸਰ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਧ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਫਰੰਟੀਅਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਝੁਕਾਉ ਹੁਣੇ ਤੀਕ ਵੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਬੇਦੀ ਬੰਸ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਿੰਧ ਦੇ ਰਸਤੇ ਫੇਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ

"ਕੰਧਾਰ" ਥੀਂ ਚਲ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਚਮਨ ਫੇਰ ਕੋਇਟਾ ਆਦਿਕ ਥਾਵਾਂ ਥੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ੨ ਆਪ ਜੀ ਸੱਖਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆਏ। ਇਥੇ ਦਰਿਆਏ ਅਟਕ (ਸਿੰਧ) ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਸੋਹਣਾ ਰਮਣੀਕ ਬੋਲਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਗੁਫਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਬੈਠ ਗਏ। ਆਪ ਜੀ ਇਕ ਦਿਨ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਇਥੇ ਸਮਾਧੀ ਇਸ਼ਥਿਤ ਨਾਮ ਰਸ ਖਾਣਦੇ ਰਹੇ। ਇਲਾਕੇ ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਯਾਕ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਦਰਸਨ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੇ ਵਹੀਰਾਂ ਪਾ ਦਿਤੀਆਂ। ਤਾਈਂ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਦਰਸਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਮਾਧੀ ਖੁਲ੍ਹਣ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੂੰਹ ਮੰਟੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ

ਪਾਈਆਂ*। ਇਥੋਂ ਚਲ ਕੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਹੁੰਦੇ ਫੇਰ-ਆਪ ਦੁਬਾਰਾ ਠੱਟੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆਏ**। ਕਈ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੋਂ ਚਾਲੇ ਪਾਕੇ ਹੌਲੀ-੨ ਮੁੜ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਆ ਬਿਰਾਜੇ। ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਵਲੋਂ ਧਰਮਸਾਲ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰੱਕੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਬਾਗ ਲਗਾਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ।

ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਤਰ

ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਨਵੇਂ ਲਗਾਏ ਬਾਗ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਇਕ ਦਿਨ ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਵਿਚ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਦੇਵੇ ਦਾ ਦੂਜਾ ਹਰਦਿਆਲ ਸਨਖੜ੍ਹੇ ਦਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਇਕ ਹੋਰ ਰਾਜਪੂਤ ਨੌਕਾ ਸਿੰਘ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਹ ਚੰਗਾ ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੌਕਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ-ਮਹਾਰਾਜ ਗੁਰੂ ਜੀਓ! ਅਸੀਂ ਔਸ ਭੀਕ ਦਿਹੀ ਸੁਣਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ "ਜੈਸਾ ਬ੍ਰਹਮ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਐਸਾ ਹੀ ਜੀਵ ਅਨਾਦੀ ਹੈ" ਜੇਕਰ ਇਸ (ਜੀਵ) ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟ (ਗਰਭ) ਵਿਚ ਕੈਸੇ ਆ ਕੇ ਵਸਿਆ। ਉਦੋਂ ਇਹ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਮੋਇਆ ਵੀ। ਇਹੋ ਇਸ ਦਾ ਆਦਿ ਅਤੇ ਅੰਤ ਹੈ ਫੇਰ ਇਹ ਅਨਾਦਿ ਕੈਸੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਏ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਆਪ ਨੇ ਇਉਂ ਦਿਤਾ।

ਆਖਿਆ-ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਗਟ ਇਕੋ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ। ਜੈਸੇ ਨਰੋਲ ਜਲ ਵਿਚੋਂ ਤਰੰਗ

- * "ਸਖਰ" ਦੇ ਇਸ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਪਿਛੋਂ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਨਿਰਬਾਣ ਬਾਬਾ "ਬਣਖੰਡੀ" ਸਾਧੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਦਾ ਇਹ ਪਵਿਤਰ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਜਾਣ ਕੇ ਭਾਰੀ ਤੱਪਸਿਆ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ-ਤੇ ਇਸ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ "ਸਾਧ ਦਾ ਬੋਲਾ" ਆਖਣ ਲਗੇ, ਜੋ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਵਿਚ "ਇਹ ਸਾਧ ਬੋਲਾ" ਨਾਮ ਦੀ ਭਾਰੀ ਤੀਰਥ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਮਹੰਤ ਭੇਰੇਦਾਰ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕਰਣੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਿੰਧੀ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਜਾਣ ਤੇ "ਸਾਧ ਬੋਲਾ" ਦੇ ਮਹੰਤ ਸਾਹਿਬ ਬੰਬਈ ਚਲੇ ਆਏ ਤੇ "ਮਹਾਂ ਲਖਮੀ" ਮੰਦਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਨਾਰੇ ਉਹੀ "ਸਾਧ ਬੋਲਾ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਉਦਾਸੀ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾਇਆ। ਸੱਖਰ ਦੇ "ਸਾਧ ਬੋਲਾ" ਮੰਦਰ ਅੰਦਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਉਮੀਦ ਹੈ ਇਥੇ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਰਵਾਇਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਗੇ।

- ** ਦੇਸੇ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਦਿਗ ਵਿਸੈ ਸਫਾ ੨੨੩ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਸਿੰਧ ਠੱਟੇ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਜਲ ਹੀ ਜਲ ਹੈ। ਪਰ ਜਲ ਤੇ ਜਲ ਵਿਚੋਂ ਤਰੰਗ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸੇ ਜਲ ਦੇ ਦੋ ਨਾਮ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਉਹ (ਜੇਸ਼) ਉਮਾਹ ਅੰਦਰ ਖੂਹ ਦੀ ਨਿਸਾਰ ਵਿਚ ਡਿੱਗਦਾ ਹੋਇਆ "ਤਰੰਗ" ਦੇ "ਨਾਮ ਰੂਪ" ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਛੋਟੇ ਵਡੇ ਵਿੰਗੇ ਟੇਢੇ ਕਈ ਰੂਪ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਕਿਰਣ ਪੈਣ ਤੇ ਕਈ ਰੰਗ ਬਦਲਦਾ ਵੀ ਮੁੜ ਉਹ ਜਲ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਜਦਾ ਹੋਇਆ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਸਰਵ ਵਿਆਪੀ ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ ਵੀ ਪਹਿਲੀ ਆਪਣੀ ਸੁੰਨ ਅਵਸਥਾ ਥੀ ਆਪਣੀ ਖਾਹਸ਼ ਦੇ ਵੇਗ (ਉਮਾਹ) ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਿਤੇ ਆਇਆ ਸੀ ਉਹਦੇ ਇਕੋ ਕਵਾਉ (ਬਚਨ) ਨਾਲ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਰੂਪਾਂ ਤੇ ਜਾਤਾਂ ਜਿਨਸਾਂ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਮੌਜ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਇਕੋ ਵੇਰ ਇਸ ਦਿਸਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਜਹੂਰ (ਵਿਕਾਸ) ਹੋਇਆ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਤਪਤ ਆਦਿ ਸਮੇਂ ਨਾ ਕੋਈ ਪੁੰਨੀ, ਨਾ ਪਾਪੀ ਸੀ। ਨਾ ਗਰੀਬ, ਨਾ ਅਮੀਰ, ਕੋਈ ਉਚ ਨਾ ਨੀਚ ਸੀ। ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ਼, ਪਉਣ, ਪਾਣੀ, ਸਰਦੀ ਗਰਮੀ ਤੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਂਗੂੰ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਵਰਤਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਤੇ ਜਲ ਜੀਵ ਅਜੇ ਤੀਕ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਖਾਂਦੇ ਸੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਨਾ ਕੁਝ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਨਾ ਗਰੀਬ ਅਮੀਰ ਬਣਦੇ, ਨਾ ਉਚ ਨੀਚ ਕਹਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਕੋ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਐਸਾ ਅਸੰਤੋਸ਼ੀ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮ ਤੋੜਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ੋਰੀ ਖੋਹਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਜੋ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਫੇਰ ਕਰਮ ਲੇਖ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹੋ ਲੇਖ ਹੁਣ ਤੀਕ ਵੀ ਕਈਆਂ ਦੇ ਮੁੱਕਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਸਰੂਪ ਹੀ ਸੁਖ ਦੁਖ ਖਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਜੰਮਦਾ ਤੇ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਅਨਾਦੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਜੀਵ ਕਹਾਂਦਾ ਤੇ (ਜਨਮ ਮਰਨ) ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਕਿ ਕਈ ਅਵਤਾਰਾਂ—ਗਿਆਨੀ ਗੁਰੂਆਂ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਜੀਵਾਂ ਉੱਤੇ ਭਰਸ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ "ਜਨਮ ਮਰਨ" ਦੇ ਇਸ ਗੇੜ ਥੀਂ ਮੁਕਤੀ ਪਾਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦਸੇ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜੀਵ (ਮਨੁੱਖ) ਵੀ ਅਗਰ ਜਲ ਤਰੰਗ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੀ ਹਉਮੈ (ਖੁਦੀ) ਕੁਟਲਤਾਈ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਜਾਣੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਖਰਨ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਾ ਹੋਕੇ ਦੀ ਖਾਏ, ਤਦ ਕਦੀ ਨਾ ਕਦੀ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ਪਾ ਕੇ ਫੇਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚੋਂ ਛੁੱਟ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਕਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਇਹ ਜੁਗਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਵੀ ਕਈ ਲੋਕ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਸਕਾਮੀ ਤਾਂ ਮੁਕਤਿ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਕਾਮੀ ਜਪ ਤਪ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੁਖ ਤੁਗਤਾਨ ਨੂੰ ਜਨਮ ਪਾ ਕੇ ਸੁਖ ਤੇ ਰਾਜ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਰਾਜ ਹੰਕਾਰੀ ਵਿਸੇ ਵਿਕਾਰੀ ਜਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨਰਕ ਦਾ ਵਾਸਾ ਜਾਂ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਹੀ ਐਸਾ ਚਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਰਮ ਵਾਸਨਾਂ ਦਾ ਸੱਧਾ ਜੀਵ ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪਦਵੀ (ਰੂਪਤਾ) ਤੋਂ ਡਿਗ ਕੇ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਅਤੇ ਸੁਖ ਦੁਖ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ ਥੀਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਸੀ ਨਾ ਅੰਤ ਹੈ ਵਿਚਾਲੇ ਦਾ ਇਹੋ ਅਸਚਰਜ ਰੱਬੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਜੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ (ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ) ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਉਤਮ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਬੰਦੇ ਅਸਚਰਜ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਗ ਗਈਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤੀਕ ਬੈਠੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਮਾਣਦੇ ਰਹੇ। ਰਾਜਪੁਤ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਦੇਵੇ ਫੇਰ ਵੀ ਉੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਰਹੇ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਪਦ ਪਾ ਕੇ ਸਮਾਏ ਸਨ।

ਮੰਗਲ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼

ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਮੰਗਲ ਸ਼ਾਹ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਨੇ ਕਈ ਵੇਰ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਵੀ ਸੁਣੀ। ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾ ਪਰ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਸਗੋਂ ਤ੍ਰਿਰਸਨਾ ਵਧਦੀ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਕਾਰਣ ਕੀ ਹੈ? ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਦਵਾਈ ਤਦ ਕਾਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਦ ਪਹਿਲੇ ਜੁਲਾਬ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰ ਲਈ ਜਾਏ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਤਦ ਅਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੁਣਿਆ ਜਾਵੇ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਵੇਦ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਕਈ ਲੋਕ ਸੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਇੱਕਠਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪੰਨ ਪੰਨ ਅਖਵਾਣ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਨਾਲ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਤੇ ਨਾ ਅਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੁੰਦੀ

ਹੈ। ਉਹ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਲੁਹਾਰ ਜਿਤਨੇ ਸਸਤ੍ਰ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਪਾਸ ਵੇਚਣ ਨੂੰ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਲਾਭ ਲੈਂਦੇ ਜਾ ਰਣ ਯੁੱਧ ਜਿਤ ਕੇ ਰਾਜ ਭੋਗਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਮਰ ਜਾਵਣ ਤਾਂ ਸਹੀਦ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਜਸ ਪਾਂਝੇ ਹਨ। ਪਰ ਲੁਹਾਰ ਰੋਟੀ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਅਤੇ ਉਤੇ ਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਖੱਲਾਂ ਫੂਕਦਾ ਉਮਰ ਵਿਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਹੀ ਵੇਦ ਸਾਸਤ੍ਰ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਜੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਰਣ ਲਈ ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਨਿਰਲੇਭੀ ਹੋ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਵੱਸ਼ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੰਗਲ ਸਾਹ ਨਿਹਾਲ ਹੋਇਆ।

ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਫਲ ਕੀ ਹੈ?

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਬੈਠੇ ਇਕ ਬੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਤ ਜੀਓ! ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਮਹਿੰਮਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੁਣੀ ਹੈ ਤੇ ਏਸੇ ਕਾਰਣ ਮੈਂ ਵੀ ਸਾਧੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਅਜੇ ਤੀਕ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਹਾਨ ਲਾਭ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ। ਮਹਾਰਾਜ! ਆਪ ਦਸੋ ਕਿ ਉਹਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਸੀਬ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਇਕ ਸਰਗੁਣ ਤੇ ਦੂਜਾ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰਗੁਣ ਕਿਸੇ ਅਕਾਰ (ਅਵਤਾਰ) ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਗੁਣ "ਕੁਦਰਤ ਵਰਤਦਾ" ਨਿਰਾਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵ (ਮਹਿਸੂਸ) ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਰ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਕਈ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਫਲ ਤਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਹਿਣੀ ਕਥਨੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਸਰਾਬ, ਅਫੀਮ ਤੇ ਚਰਸ ਦੇ ਅਮਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾ ਮੂਰਖ ਧਨਾਢਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-੨ ਨਸ਼ੇ ਤੇ ਧਨ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਐਸੇ ਹੀ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਚੜ੍ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ-ਬੇਚਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸਹਿਨਸਾਹਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸੁਖੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਉਤਮ ਵਿਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਫਲ ਦਸਿਆ।

ਛੇਤੀ ਗਿਆਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ?

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪਸ ਇਕ ਭਗਤ ਰਾਮ ਤੇ ਦੂਜਾ ਬਿੰਦੁਸ਼ਨ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮਣ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਏ। ਇਕ ਨੇ ਹੱਸਦੇ-੨ ਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ-ਮਹਾਰਾਜ! ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਜਨਕ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਅਸ਼ਟਾਵਕ੍ਰ ਨੇ ਪਲ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਸੀ ਆਪ ਵੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀਏ? ਦੂਰੋਂ ਆਏ ਹਾਂ ਮੇਹਰ ਹੋਵੇ? ਉਤਰ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਮੁਸਕਾਂਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ-ਜੇ ਭੇਟਾ (ਦੱਖਣਾਂ) ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਨਕ ਨੇ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਦੇਵੋ ਤਦ ਗਿਆਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ-ਉਹ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਸੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦਿਤਾ ਹੋਣਾ, ਅਸੀਂ ਗਰੀਬ ਹਾਂ ਉਹਦੀ ਸੰਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਜੇ ਸਹ ਬਣ ਸਕੇਗਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਦਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ?

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਜੇ ਕੁਝ ਰਾਜੇ ਨੇ ਦਿਤਾ ਉਹ ਹਰ ਕੋਈ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੇਣਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਘੋੜੇ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਗਿਆਨ ਕਰਾ ਦੇਵੇ ਉਹਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਾਂਗਾ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦਾ ਜਿਗਰਾ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਿਆ ਤੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਖਾਲੀ ਰਿਹਾ। ਉੜਕ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਉਤੇ ਉਲਾਹਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਰਿਸ਼ੀ ਅਸ਼ਟਾਵਕ੍ਰ ਜੀ ਉਸ ਸੱਜੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਆ ਬੈਠਾ। ਤਦ ਸਾਰੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਹੀਸੀ ਮੁਚ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਅੱਠ ਕੁੱਬ ਸਨ ਦੋ ਦਿਸ਼ਟ ਵਿਚ ਸੋਹਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਅਸ਼ਟਾਵਕ੍ਰ ਨੇ ਹਾਸੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ-ਇਹ ਚੁਮਾਰ ਸਭਾ ਕਾਹਨੂੰ ਬਿਠਾਈ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹੱਡ ਚਮ ਤੇ ਬਦ-ਸ਼ੁਰਤੀ ਉਤੇ ਹਾਸੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੱਡ ਚਮ ਦੀ ਪਰਖ ਚੁਮਾਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਮੇਰੀ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਵੇਖਦੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਸਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਸੀ। ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਚੰਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿਤਾ ਨੇ। ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਖਿਸਾਂ ਮੰਗੀ।

ਹੁਣ ਜਲਾਲ ਭਰੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਆਖਿਆ-ਐਹ ਰਾਜਨ! ਇਤਨੇ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਵਡੀ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਭੇਟਾ "ਤਨ ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਹੈ" ਅਗਰ ਦੇ ਸਕੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਅਰਦਾਸਾ (ਸੰਕਲਪ) ਕਰ ਦੇਹ। ਰਾਜਾ ਸੱਚਾ ਗਰਬੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਘੋੜਾ ਮੰਗਾ ਕੇ ਚਕਾਬ ਉਤੇ ਪੈਰ ਧਰਨ ਲਗਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋਹ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਅਸ਼ਟਾਵਕ੍ਰ ਨੇ ਆਖਿਆ-ਠੀਹਰੀਏ! ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਚੁਕੇ ਹੋ। ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਬਿਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੋਪ ਦਿਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਘੋੜੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ? ਅਤੇ ਤਨ ਦੇ ਹੱਥਾਂ

ਨਾਲ ਪੁਛੇ ਬਿਨਾਂ ਘੋੜੀ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਹੀ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਇਹ ਘੋੜੀ ਵੀ ਉਸੇ ਧਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜ ਭਾਗ ਸਿੰਘਾਸਨ ਸਮੇਤ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਛੇਤੀ ਕਹੀਏ! ਇਸ ਤਨ ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਆਪ ਦੀ ਹੈ? ਜਿਸ ਤੇ ਐਸੀ ਹਰਕਤ ਕੀਤੀ? ਆਪ ਦਾ ਕੇਵਲ ਹੁਣ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਆਤਮਾ ਹੀ ਬਾਕੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿਤੇ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਛੁਪਿਆ ਹੈ। ਉਹਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਈਏ।

ਸ੍ਰੀ ਅਸ਼ਟਾਵਕ੍ਰ ਦੀ ਇਸ ਗਿਆਨ ਜੁਗਤੀ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਏ ਜਨਕ ਦੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਰੀ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਹੀ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਲਾਲ ਭਰੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਚੋਟ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਕਿਵਾੜ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੇ, ਸਮਾਧੀ ਲੀਨ ਹੋ ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਝੰਜੋੜਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਕੁਝ ਪੱਲੇ ਪਿਆ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਤਾਂ ਬੋਲਿਆ ਸਭ ਕੁਝ ਪਾਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਰਾਜ ਕਾਜ ਚਲਾਣ ਤੇ ਮੁਕਰ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਜਦ ਹੈ ਹੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਖਪਾਰਾ ਕਾਹਨੂੰ ਕਰਾਂ? ਤਦ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਹੁਣ ਇਹ ਰਾਜ ਭਾਗ ਸਾਡੇ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜਮਾਨ ਪਰਜਾ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੀਏ। ਇਉਂ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਨੇ ਗੁਰ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ ਤੇ 'ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸ' ਰਹਿ ਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਐਸੀ ਹੀ ਥ੍ਰਿਤੀ ਧਾਰਨ ਕਰੀਏ ਤਦ ਛੇਤੀ ਹੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਪਾ ਸਕੋਗੇ। ਇਉਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਰਾਮ ਤੇ ਬਿੰਦੂ ਬਠ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਾਇਆ। ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਅਮੁੱਲ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਏ?

ਇਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਕ ਮੰਗਲ ਸੈਨ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਮਹਾਰਾਜ! ਗੁਰੂ ਕੋਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਸੱਸੇ ਗੁਰੂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਰ ਸਕੀਏ। ਜਾਂ ਜਿਹੜਾ ਭਰਮ (ਅਵਿਦਿਆ) ਦੇ ਅੰਧੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਾ ਸਕੇ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ੭ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਜਨ ਜੋਗ ਹਨ। ਮਾਤਾ ੧, ਪਿਤਾ ੨, ਵਿਦਿਆ ਗੁਰੂ ੩, ਕੁਲ ਦਾ ਖੋਹਤਾ ੪, ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਜਾ ੫, ਕੁਲਗੁਰੂ (ਕੁਲ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦਾ) ੬, ਸਤ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾਤਾ ੭, ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਹਨ। ਪਰ ਸਭ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ (ਨਾਮ ਗਿਆਨ) ਦਾਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਸੌਂਪ ਕੇ ਜਨਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮੁੱਲ ਵਸਤੂ ਲਈਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਇਹ

ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪੁਜਣੇ ਯੋਗ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਕੀ ਛੀ (੬) ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਉਹਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਗਿਆਨ-ਦਾਤੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ। ਕੇਰਾ ਮਨ ਹੈ ਜੋ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਵਿਦਿਆ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਥੀਂ ਖਾਲੀ ਹੈ *। ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਦੇਵੇ ਸਜਣ ਨਿਹਾਲ ਹੋਏ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ

ਸੰਮਤ ੧੬੫੫ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਰਨ ਜਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਸੀ। ਆਉਂਦੀ ਵੇਰ ਪਹਿਲੀ ਮੁੱਕਰਰ ਦੇਣੀ ਭੇਟਾ ਥੀਂ ਵਖਰੇ ਇਕ ਘੋੜਾ ਤੇ ਇਕ ਪੁਸ਼ਾਕਾ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਦੇਣਾ ਆਖਿਆ ਸੀ। ਜੋ ਕਰੀਬਨ ੬ ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਭੇਜਦੇ ਰਹੇ। ਇਧਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਵੀ ਪੱਕਾ ਕਰਾਕੇ ਵਿਚ ਹਰੀਮੰਦਰ ਵੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸੰਗੀਆਂ ਵੀ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਤੇ ਜਿਥੇ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਪਾਸ ਪਹਿਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਭਾਲ ਕਰਾ ਕੇ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸੰਚਿਤ ਕੀਤੀ ਤੇ "ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਰ" ਸਰੋਵਰ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠ ਕੇ ਵਾਚਨ ਮਗਰੋਂ ਤਰਤੀਬ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਯਤਨ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੬੫੯ ਤੇ ੬੧ ਤੀਕ ਦੋ ਸਾਲ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ੧੮ ਦਿਨ ਖਰਚ ਹੋਏ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਦਾਇਹ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ** ਤਾਂ ਸੰਮਤ ੧੬੬੧ ਭਾਦਰੋ ਸੁਦੀ ੧ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਹਰੀਮੰਦਰ ਜੀ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਇਸ ਭਾਰੀ ਰੁਝੇਵੇ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਵਲੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸ ਬਾਰਨ ਵਿਚ ਸਲਾਨਾ ਭੇਟਾ ਭੇਜਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਦੇ ਸਾਲ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਸਕੇ। ਕਾਰਣ ਇਹ ਸੀ ਕਿ "ਦੀਵਾਨ ਚੰਦ ਲਾਲ ਦੀ ਧੀ" ਦਾ ਨਾਤਾ ਮੇੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ

---

* ਅਜ ਕਲ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆ ਗੁਰੂ (ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਮਾਸਟਰਾਂ) ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੌਕ ਵਿੱਚ ਦਖ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਉਸਤਾਦਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਦਿਤੀ ਝਿੜਕ ਜਾ ਤਾੜਨਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੁਆਫੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਵਾ ਲੈਂਦੇ। ਤਦ ਤੀਕ ਹਫ਼ਤਾ ਲਾਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਐਸਾ ਭਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਦਿਆ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ। ਜੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਏ ਤਦ ਅਕਲ ਆ ਜਾਏ।

** ਦੋਖੇ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ ੩ ਅੰਸ਼ ੮੮।

ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਕਰਾ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਵਡੇ ਭਰਾਤਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਕੇ "ਚੰਦੂ ਲਾਲ" ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਸਾਥੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝੂਠ ਮੂਠ ਨਾਲ ਭੜਕਾਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਰੁਧ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਪੈਰੀਬਰ ਹਜ਼ਰਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਵਾਈ ਹੈ ਜੋ ਦੀਨੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਮੁਨਾਫੀ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕੁਝ ਚੋਰ ਧਾੜਵੀ ਵੀ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਬਦਅਮਨੀ ਫੈਲਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਹਾਂਗੀਰ ਜੋ ਅਗੇ ਹੀ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਕੁੜਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਐਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਬੰਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਫੜ ਮੰਗਣ ਵਾਸਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ "ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲੇ 'ਸੁਲਹੀ ਖਾਂ' (ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਦੇ ਦੋਸਤ) ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜਿਆ। ਇਹ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੜ ਮਰ ਗਿਆ। ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਸੁਲਹੀ ਖਾਂ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਰਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮੇਹਰਬਾਨ ਚੰਦ ਵਲੋਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਤ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਬੇਅੰਤ ਝੰਬੇਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਭੇਟਾ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਨਹੀਂ ਸਕੇ।

ਇਧਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਧਰਮਸਾਲ (ਲੰਗਰ) ਦੀ ਲੋੜ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਗਈ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਆਪੇ ਜਾ ਕੇ ਲਿਆਵੇ, ਪਰ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਦੁਗਣੀ ਭੇਟਾ ਲਿਆਵੇ। ਜੋ ਇਕ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ (੫੦੦) ਰੁਪੈ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਚਲੀ ਆਈ, ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਵੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੱਸਦੇ ੨ ਕਿਹਾ—ਕਿ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਪੂਰਾ ਲਿਆਈ। ਪਰ ਖਲੇ ਖਲੋਤੇ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜਨ ਦੀ ਕਹੀਂ। ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਤੋਰਿਆ ਤੇ ਇਹ ਇਕ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਏ।

ਇਧਰ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਖ ਗੁਣਾਈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੂੰ "ਜੀਓ ਆਇਆ" ਆਖਿਆ ਤੇ ਇਕ ਸਿਖ ਨਾਲ ਤੋਰਿਆ ਕਿ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛੱਕ ਆਵੇ। ਅਸੀਂ ਰੁਪੈ ਗਿਣਾਕੇ ਤੇ ਘੋੜਾ ਮੰਗਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਰਖਾਂਗੇ। ਅਗੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਭੀੜ ਬਹੁਤ ਸੀ, ਮਾਤਾ ਰੰਗਾ ਜੀ ਵਰਤਾਉਣ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਪਏ ਸਨ। ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੇ ਖੜੇ ੨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਮੰਗਿਆ ਕਿ ਛੇਤੀ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਮਲੀਆ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਲੋਤੇ ਹੀ

ਦੋਸੇ — ਜਹਾਂਗੀਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਸ਼ਨਾਂਮਚਾ (ਤੋੜਕੇ ਜਹਾਂਗੀਰੀ)।

ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਮੰਗਿਆ। ਤਦ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਦੇ ਕੇ ਆਖਿਆ - ਭਾਈ! ਐਹਦੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਚਲਾ-ਭੇ ਬਹਿ ਕੇ ਖਾ ਲੈ। ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਭਾਂ ਲੈ ਲਿਆ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਬੋਲੇ-ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਹਾਂ ਅਹਿਦੀਆ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਆਉਣਗੇ ਤਾਂ ਦੇਖ ਲਈ। ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਏ ਦਾ ਆਖ ਕੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੇ ੨ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਲਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸਾਰੀ ਭੇਟਾ ਲੈ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਇਆ, ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕਹੀ ਸੁਣੀ ਇਹ ਜੁੱਖੀ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਦੀ ਚੰਗੀ ਨਾ ਜਾਪੀ।

ਇਧਰ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਨਾਲ ਭੇਜੇ ਸਿਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਅਫਸੋਸ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਆਖਿਆ-ਤੁਸੀਂ ਭਾਰੀ ਫੁੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਕ-ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਵੀ "ਸਾਧ ਬਚਨ ਅਟਲਾਧਾ" ਹੈ। ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਹੁਣ ਪਛੁਤਾਏ ਤੇ ਆਖਿਆ-"ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਉਹ ਕੌਣ ਸਨ? ਤੇ ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰੁੱਝੀ ਹੋਈ ਤੋਂ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਐਸਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।" ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਭਾਣਾਂ ਅਮਿਟ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੇ

ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਇਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਸਦੇ ਤੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਧਰੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਥੀਂ ਬਾਗੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਾਹਿਜਾਦੇ ਖੁਸਰੋ ਨੂੰ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਫੜਨ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਥੀਂ ਚਲਕੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਆ ਮੁਕਾਮ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਵੀ ਨਾਲੇ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਮੁਕਾਮੀ ਹਾਕਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਝੁਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਖੁਸਰੋ ਦਾ ਇਮਦਾਦੀ ਤੇ ਉਹਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਦੁਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੱਸ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਭੜਕਾ ਦਿਤਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਦੇ ਲੱਖ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਤੇ ਫੜ ਮੰਗਾਣ ਵਾਸਤੇ ਅਹਿਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਨੋਰਥ ਦਸਿਆ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਚਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਜਾਣ ਕੇ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਚਲਣ ਥੀ ਪਹਿਲੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ

ਸਮਝਾ ਬੁਝਾ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਆਏ। ਉਥੇ ਆ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਯੋਗ ਉਤਰ ਵੀ ਦਿਤੇ, ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜੋ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਮਜਹਬੀ ਤੁਅੱਸਬ ਦਾ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਲੱਭਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮਨਾਉਣ ਨੂੰ ਕਈ ਢੰਗ ਵਰਤੇ ਕਿ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਭਰ ਦੇਣ ਜਾ "ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ" ਵਿਚ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਈ ਕਲਾਮ ਜਾ ਸਿਫਤ ਹੀ ਦਰਜ ਕਰਾ ਦੇਣ, ਪਰ ਸੁਫਲ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਕੇ ਅਗੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ*, ਪਿਛੋਂ ਮੁਰਤਜ਼ਾ ਖਾਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਖੀ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਅਰਮਾਣ ਕੱਢਦੇ ਹੋਇਆਂ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਉਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ੨੪ ਸਾਲ ੯ ਮਹੀਨੇ ੧ ਦਿਨ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ ਮਗਰੋਂ ੫੩ ਸਾਲ ੧ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੬੬੩ ਦੀ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ੪ ਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਹਥੋਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।**

ਇਸ ਕਹਿਰ ਦੀ ਖਬਰ ਨੇ ਸਾਰੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਹਾ-ਹਾ ਕਾਰ ਮਚਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਤੜਧ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਦੀ ਇਕ ਭੱਠੀ ਭਖਾ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤਦ ਉਹ ਵੀ ਤੜਧ ਉਠੇ! ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਪਾਪੀ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਫਲ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇਗਾ, ਤੇ ਪਾਪ ਦੀ ਬੇੜੀ ਛੁੱਥੇਗੀ।

ਇਧਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ੧ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ਸੰਮਤ ੧੬੬੩ ਹਾਤ ਦੀ ਪੰਜਮੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਵ ਰਖਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਇਸ ਅਥਾਹ ਜੋਸ਼ ਬੀ ਪੂਰਾ ੨ ਲਾਭ ਲੈਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਆਪ ਕਰਲੀ ਸਿਖਾਣ ਲਗੇ, ਅਤੇ ਬੀਰ ਰਸ ਵਿਚ ਚੰਗਣ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣੇ "ਗਤਕੇ ਬਾਜੀ" ਤੇ ਕੁੱਸ਼ਤੀ-ਕਬੱਡੀ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਨਵੀਨ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਦਾ ਮੰਤਵ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸਮਝਾਣ ਲਈ ਤੇ ਇਕ ਬਿਨੈ-ਪਤ੍ਰਕਾ ਵੀ ਦੇ ਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸ ਬਾਰਨ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਾਸਤੇ "ਤਖਤ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਸਾਡਾ ਕੀ ਮਨੋਰਥ ਹੈ? ਤੇ ਇਹ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਹੁਣੇ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਤਾਂਕਿ ਇਸ ਮਹਾਨ

* ਦੇਖੋ — ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ — ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹਰੀ ਬੇਦੀ — ਗਿਆਇ ੬੦।

** ਦੇਖੋ — ਤੇਜਵੇਂ ਜਗਜੀਰੀ—ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਇਸ ਸ਼ਿਕਰ ਨੂੰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਮਹਾਨ ਜਪੀ ਤਪੀ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਅਸੀਸ ਪਾਈ ਜਾਵੇ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਾਰਨ ਜਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਅਗੇ ਭੇਟਾ ਧਰ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਹਾਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਵਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਦਸਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ "ਭਾਣਾ ਕਰਤਾਰ ਦਾ" ਆਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿਦਕ ਪਿਆਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਉਸ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਆਪਣੇ "ਦੀਵਾਨ ਚੰਦ" ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਬਾਬਤ ਕਹੇ ਹੱਤਕ ਭਰੇ ਸਬਦ ਨਾ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਏ, ਨੀਚ ਦੀ ਧੀ ਦਾ ਨਾਤਾ ਮੇੜ ਛਡਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰੋਹਬ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਖਾਲਦੇ ਹੋਇਆ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵੀ ਸਖਤ ਅਫਸੋਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਜੈਸਾ ਗੁਰੂ ਦੇਸਤ ਵੀ ਉਥੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਸਮਝਾ ਕੇ ਉਹਦਾ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਾ ਦੂਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਅਤੇ ਐਸੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੁਸ਼ਟ ਚੰਦ ਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਪੀਰ ਤੇ ਉਹਲੇ ਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਤੇ ਐਸਾ ਕੰਮ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਤਾ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤੱਤੀਆਂ ਲੋਹਾਂ ਤੇ ਬਿਠਾਕੇ ਜੇਠ ਦੀ ਤੱਪਦੀ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਨੰਗੇ ਬਦਨ ਤੱਤੇ ਰੇੜੇ ਪਵਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਲਹੌਰ ਵਿਚ ਹਾਹਾ ਕਾਰ ਮਚ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਆਏ। ਉਹ ਦੇਖ ਕੇ ਚੋਏ ਵੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਜਦ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਕੁਝ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਤੇ ਅਡੋਲ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਲੰਮੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਸੋਚਦੇ ਦਿਸੇ। ਫੇਰ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮੇੜਵੇਂ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਇਕ ਪੜ੍ਹਕਾ ਲਿਖਕੇ ਸਿਰੇ ਪਾਉ ਵੀ ਦਿਤਾ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਬੇਦੀ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ "ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ" ਦੀ ਮਾਤਾ ਪੁਰਖੀ ਉਤੇ ਵੀ ਜਾਣਾ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਜੁਬਾਨੀ ਆਖ ਸਮਝਾਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਸਿਰੇ ਪਾਉ ਦਿਤਾ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਠੀਕ ਹੈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਨੀਤੀ ਵਰਤਣੀ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਿਲਾਂਗੇ* ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਪੜ੍ਹਕਾ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ

* ਦੇਖ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪਕਾਸ਼ ਪਿਆਇ ੬੮ ਚੌਪਈ ੩੮-੩੯।

ਸੀ- ਪਿਤਾ ਕੀ ਚਿੰਤ ਨ ਮਨ ਮੈ ਕਰਨੀ, ਗੁਰ ਭਾਵੀ ਜੋ ਸਿਰ ਪਰ ਧਰਨੀ। ਅਰਜਨ ਸੋਚਨ
ਜੋਗ ਨਾ ਭਏ। ਸ੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਮੱਧ ਬਸਤੇ ਭਇ।

ਦੋਹਰਾ— ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਸੋਚ ਖੰਡ ਮੈ ਕੀਨਾ ਜਾਇ ਨਿਵਾਸ
ਤਾਂਕੀ ਚਿੰਤ ਨਾ ਕੀਜੀਏ, ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਕਰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ

‘ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਹਾਂਗੀਰ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਥੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੋਂ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਤੀਕ ਦੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ (ਇਸ ਦੇਸ਼ ਸੁਧਾਰ) ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਕ ਪਖੰਡ ਦੀ ਚਲਾਈ ਦੁਕਾਨ ਸਮਝ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਯਤ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਬੁਣਾ ਕੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਪੰਡਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਹੀ ਭਾਸਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਿਣਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਨਾਣ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਇਧਰ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਥੀ ਹੋ ਆਵਣ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਸਮੇਤ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਥੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਿਚ ਆਸਨੀ ਰਹੇਗੀ। ਤਾਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਨਾਤੇ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਖੁਸਰੋ ਲਈ ਦੁਆ (ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ) ਦੀ ਬੁਨੀ ਘੜੀ ਘਾਤਤ ਸਮਝਾ ਕੇ ਉਹਦਾ ਸੱਕ ਛੇਤੀ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੋ ਅਗੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੰਡਾਲਾਂ ਵਲੋਂ ‘ਗੁਰੂ ਘਰ ਬਾਬਤ’ ਦੱਸੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਨਾ ਕਰੇ, ਤੇ ਵੈਰ ਕਰਨਾ ਛੱਡ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ (ਸ੍ਰੀਨਗਰ) ਵਲ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿਤੇ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਬਾਰਠ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਨਾਥ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਨੂੰ ਗਏ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਯਾਤ੍ਰਾ ਵੀ ਸਾਵਣ ਭਾਦਰੋ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਛਤੀ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ-ਬਾਰਠ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਵੈਸ਼ਨਵ ਦੇਵੀ ਜੰਮੂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਜਾ ਅਪੜੇ। ਜਿਥੇ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਸੰਮਤ-੧੫੭੫ ਵਿਚ ਆਕੇ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਦੇ ਇਕ ਬਾਗ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਤੇ ਪੁੰਨੀ ਧੁਖਾ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਦਿਤੀ। ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਵੀ ਨਾਲੇ ਸਨ। ਪਰ ਜਿਸ ਮਤਲਬ ਨੂੰ ਆਏ ਸਨ ਉਹ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਿਆ ਸੀ।

ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸਮਾਧੀ ਖੁਲ੍ਹਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਤਾ ਲਗਾ ਜੋ ਬਹੁਤ ਬਰਸਾਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਜਹਾਂਗੀਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਜਿਵਾਇਆ

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਸਨ ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਮ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾ ਦੀ ਕੁਦਰਤਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਤਦ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਅਰਬੀ ਉਠਾਏ ਲੋਕੀਂ ਜਲਾਉਣ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਰੂ ਵੱਗ ਚਹੀਆਂ ਤੇ ਚੇਹਰੇ ਸ਼ਾਮਗੀਨ ਸਨ, ਪਰ ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਦੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਚੌਂਕਾ ਦਿਤਾ। ਉਹ ਵੀ ਸਾਧੂ ਬੈਠੇ ਜਾਣ ਕੇ ਕੁਰਲਾਂਦੀ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਈ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤਰਸ ਨਾਲ ਭਰੇ ਗਏ। ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਸੁਣੋ ਮਾਈ ਜੀ! ਤੇਰਾ ਬੱਚਾ ਤਾਂ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਹਨੂੰ ਮੋਇਆ ਹੋਇਆ ਨਾ ਜਾਣ! ਤੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਦੌੜ ਕੇ ਸਤਿਨਾਮ ਆਖ ਕੇ ਜਗਾ ਲੈ!" ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਦੀ ਨੂੰ ਤਿਨਕੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਸੀ। ਕੁਰਲਾਂਦੀ ਹੋਈ ਨੇ ਬਥਾਣ ਰਖਾ ਕੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚੁੰਮਿਆ, ਸਤਿਨਾਮ ਆਖਿਆ ਤੇ ਹਲਾਇਆ। ਉਹ ਜਾਗ ਉਠਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜੋ ਰੋਏ ਪਏ ਸਨ, ਹੁਣ ਹੱਸਦੇ ੨ ਆ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਨਿਮਸਕਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਵਿਚ ਧੁੰਮ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਲੋਕੀਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ।*

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਤਾਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ। ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਫੇਰ ਆਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੁਖ ਭਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ। ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਗੇ ਇਥੇ ਗਰਮੀਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਨੂੰ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਦ ਦਾ ਜਹਾਂਗੀਰ ਆ ਕੇ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਡ ਦੱਸ ੨ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਤੇ ਕਈ ਹਠੀਆਂ ਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਵਿਚ

* ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘੀ ਜੁਝਾਨ ਸਭਾ ੭੫ -- ਜਾਂ ਦੇਖੋ "ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸੱਤ ਉਪਦੇਸ਼"

ਸਫਾ ੫੩ ਉਤੇ ਸੁਤੀਖਨਾ ਮੁਨੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਵਿਚ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮਣ ਬਾਲਕ ਦੀ ਔਲਾਦ ਰਖ ਘਰਾਣੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਹਨ। ਜੋ ਆਪਣੇ ਵੰਡਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ ਇਹ ਗੱਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਸਾਡੇ ੧੧ ਘਰਾਣੇ ਹਨ*। ਜੇ ਅਜੇ ਤੀਕ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਦੂਰ ੨ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪਹਾੜੀ ਇਹਾਤਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਫੇਰ ਜਿਸ ਦਿਨ ਦਾ ਜਹਾਂਗੀਰ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਗਿਆ ਹੈ ਇਥੇ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀ ਵਾਪਰਨੀ ਹੈ?

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਤੁਸੀਂ ਸਾਬਤ ਦਿਲ ਰਹੋ! ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ? ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਕੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮਰਣਗੇ? ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਮਰ ਜਾਣੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਹੇਤ ਜੋ ਮਰਣਗੇ। ਉਹ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਕੇ ਸਗੋਂ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਤੁਸਾਡੇ ਭਾਈ ਜਿਹੜੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ ਅਤੇ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਅਮਰ ਜਾਣਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਮਰੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਮਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਇਹੋ ਗੀਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਜਾਨ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਈਂ ਮੁੜ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਬੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਕੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਨਾਮ ਦੱਸ ਕੇ ਆਖੋ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਕਹੇ ਤੇ ਐਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਪਾਸ ਰਿਪੋਰਟਾਂ

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਪੰਡਤ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਚੰਗਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੇਰੀ-ਛੁਪੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪਰ ਹਾਕਮਾਂ ਪਾਸ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਜਾ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਬੀਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਕੇ ਇਥੇ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ "ਸ਼ੇਰ ਅਫਗਾਨ" ਕੁਝ ਬੰਦਿਆਂ ਸਮੇਤ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸ ਆਇਆ।** ਅਗੇ ਬਾਬਾ

* ਸ੍ਰੀ ਸੁਤੀਖਨਾਂ ਸੁਨੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਫਾ-੫੫ ਉਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ੧੧ ਘਰਾਂ ਦੇ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਨ ਹੁਣ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਵਰਨਾ ਸਾਰੇ ਤੁਰਕ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ।

** ਦੇਖੋ - ਸ੍ਰੋਤਮੁਨੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਮ੍ਰਿਤ ਸਫਾ ੧੯੯ ਪ੍ਰਵਾਹ ੭ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਾਕਮ ਯਾਕੂਬ ਖਾਨ ਨੇ ਇਸ (ਸੂਬੇਦਾਰ) ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰੋ। ਇਹ ਵੀ ਰਵਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦੇ ਜਾਣ ਤੇ ਇਹਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਸਖ਼ਤ ਦਰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਨ ਤੇ ਰਾਖੀ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਨੋਟ - ਸ਼ੇਰ ਅਫਗਾਨ ਖਾਂ ਨੂਰਜਹਾਂ ਬੇਗਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਤੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਫੇਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਇਸੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸਾਦੀ ਕਰ ਲਈ।

ਜੀ ਇਹਦੇ ਆਵਣ ਦੇ ਮਤਲਬ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ਇਸ ਅਤਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਏ। ਪਰ ਕੋਈ ਜ਼ਮਤਕਾਰ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਆਪ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੁਝ ਕਰ ਵਿਖਾਣਾ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਦੀ ਖਾਤਰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦੇ ਲੁਟੇ-ਪੁੱਟੇ ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵੀ ਬਾਬਰ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਫਸੇ ਸਨ। ਵਰਨਾ ਐਮਨਾਬਾਦ (ਸੈਦਖੁਰ) ਥੀ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਛੇੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਹੋਣਹਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਤਦੇ ਭਾਈ ਲਾਲੇ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਬਾਬਰ ਕਾਬਲ ਥੀ ਦੌੜਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਠੀਕ ਹੀ ਆਇਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਫੜੇ ਗਏ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਫੁਟ ੨ ਉੱਚੀਆਂ ਨਾਲੇ ਚਲਦੀਆਂ ਵਿਖਾਈਆਂ ਸਨ, ਤੇ ਚੌਕੀਆਂ ਵੀ ਆਪੇ ਵਿਰਦੀਆਂ ਦੱਸ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ। ਤਦ ਕਿਧਰੇ ਬਾਬਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋਈ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਮਤਾਹ ਮੋੜਿਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵੀ ਉਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਉਸੇ ਥੀ ਵਰੋਸਾਏ ਹੋਏ ਕਰਾਮਾਤ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਸਨ। ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਥੀ ਹੋਰ ਕੋਹੜਾ ਵੇਲਾ ਚੰਗਾ ਹੋਏਗਾ? ਇਹ ਵੀ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।

"ਸ਼ੇਰ ਅਫਗਾਨ ਖਾਂ" ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤੇ "ਫਕੀਰ ਸਾਈ ਸਲਾਮ ਹੈ"। ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਇਥੋਂ ਦੀ ਕਤਕਦੀ ਸਰਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਸਰੀਰ ਨਗਨ ਹੈ। ਪਰ ਤਪ ਤੇਜ਼ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਗ ੨ ਕਰਦੀਆਂ ਦਸ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਨੂਰੀ ਚਮਕ ਤੇ ਪੂਰੀ ੨ ਤਾਕਤ ਹੈ।

ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲ ਇਕ ਟੱਕ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਯੋਗ ਲਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰ ਕੇ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਪੈਰ ਖਰੀਅਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਵਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁਛਿਆ? ਸ਼ੇਰ ਅਫਗਾਨ ਖਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ— "ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਆਪ ਨਾਨਕ ਦਰਵੇਸ਼" ਦੇ ਫ਼ਰਸ਼ੰਦ ਹੋ! ਦੀਦਾਰ ਕਰਨੇ ਸਨ, ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਚੁਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਖੁੜ ਹਿੰਦੂ ਹੋ ਜਾਣ ਨੂੰ ਜੇ ਵਰਗਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਕੀ ਹੈ?

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜੁਬਾਨੀ ਕੋਈ ਉਤਰ ਦੇਣ ਥੀ ਪਹਿਲਾਂ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਭਰ ਕੇ ਪੁੱਟੇ ਵਿਚੋਂ ਚਿਨਾਰ ਦੀ ਇਕ ਸੜਦੀ ਲਕੜੀ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਜਮੀਨ

ਵਿਚ ਗੋਡਿਆ। ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਤਿਕਰਤਾਰ ਆਖਿਆ। ਕੋਈ ਦੇਰ ਨਾ ਲੱਗੀ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵੇਖਦੇ ੨ ਉੱਤੇ ਸਫ਼ਰੀ ਦੇ ਵਿਚੋਂ-ਹੇਠੋਂ ਹਰੇ ੨ ਪੱਤੇ ਟਾਹਟੀਆਂ ਕੱਢ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੇ*। ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਥਦੇ ਤੇ 'ਸੁਭਹਾਨ ਅੱਲਾ', 'ਸੁਭਹਾਨ ਅੱਲਾ' ਆਖਣ ਲੱਗੇ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਕਿ ਖੁਦਾ ਪਰਵਰਦਗਾਰ-ਜਿਵੇਂ ਕੜਕਦੀ ਧੁੱਪਾਂ ਵਿਚ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾ ਕੇ ਠੰਡ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਚਾਹੇ ਉੱਤੇ ਜਲਦੀ ਲੱਕੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇ ੨ ਪੱਤੇ ਕੱਢ ਵਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜਿਸ ਕੌਮ ਨੂੰ ਉਹ ਵਧਾਣਾ ਚਾਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕੌਮ ਵਲ ਝੁਕਾ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਡ-ਲਾਲਚ-ਯਾ ਚੁਲਮ ਨਾਲ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਤੁਰਕ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਦੀਨ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਦਨਾਮੀ ਕਰ ਕੇ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਉਸ ਦਾ ਬਾਗ਼ ਹੈ। ਤੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ ਰੂਪਾਂ ਤੇ ਖਿਆਲਾਂ ਮਜ਼ਬਾ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਖੁਦਾਈ ਬਾਗ਼ ਦੇ ਬੇਲ ਬੂਟੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ-ਕਿ ਜਿਸ ਮਾਲਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੋਟੇ ਮਿੱਠੇ ਕੌੜੇ ਜਾਂ ਲਾਲ ਪੀਲੇ ਫਲਦਾਰ ਦਰੱਖਤ ਲਾਏ ਹੋਣ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦਾ ਭੋਜਿਆ ਕੋਈ ਸਰੀਕ ਬਣ ਸੈਰ ਬਹਾਨੇ ਆਪਣੀ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਤੋੜ ਫੋੜ ਯਾ ਕੱਟ ਵੱਢ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇ-ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖੇਗਾ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਫੇਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਮ ਦਿਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਖੁਦਾਈ (ਲੋਕਾਈ) ਨੂੰ ਤੜਫਾ ੨ ਕੇ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ? ਕਿ ਰੱਬ ਨੂੰ-“ਰੱਬੁਲਆਲਮੀਨ” ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਯਾ ਕਿ “ਰੱਬੁਲਮੁਸਲਮੀਨ” ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦਾ ਰੱਬ ਹੈ? ਤਦ ਫਿਰ ਜੁਲਮ ਜਬਰ ਤੇ ਲਾਲਚ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਣਾ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਰਵਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਦੀਨ ਦੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੋ। ਫੇਰ ਜੇਹੜਾ ਆਖੇ ਆਖੇ ਉਹਨੂੰ ਬੇਸ਼ਕ ਸ਼ੇਖ ਬਣਾ ਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾਉ, ਤਾਂ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਚੰਗਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਤੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਏ ਜੀਅ ਜੁਲਮ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸਲਾਮ ਆਖਦੇ ਹੋਏ ਚਲੇ ਗਏ।

* ਨੋਟ— ਇਹ ਚਿਨਾਰ ੩੪੦ ਸਾਲ ਦੀ ਉੱਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸਫ਼ਿਆ ਤੇ ਹੇਠੋਂ ਹਰਾ ਭਰਾ ਵਧਦਾ ਰਿਹਾ।

ਪਰ ਹੁਣ ੧੪-੧੫ ਸਾਲ ਹੋਏ ਭਾਰੀ ਜ਼ੁਫਾਨ ਨਾਲ ਢਹਿ ਪਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫੇਰ ਫੁੱਟ ਕੇ ਤੜਫਾ ਬ੍ਰਿਛ ਹੈ। ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਮਸਜੂਦ (ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਵਿਚ ਡੇਰਾ) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਕੋਤਕ ਚਮਤਕਾਰ ਦਾ ਇਥੋਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੰਡਤਾਂ ਉਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪਿਆ। ਇਸ ਥੀ ਪਹਿਲੇ ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਦ ਅੰਦਰ "ਖਟਨ" ਵਿਚ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵੀ ਬਣੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਇਸ ਚਿਨਾਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ। ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸਹਾਇਕ ਹੈ*। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨ ਹੋਰ ਇਥੇ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਪੱਛਮ ਨੂੰ ਰੁੱਖ ਕੀਤਾ ਤੇ ਚਲਦੇ ੨ ਹਜ਼ਾਰੇ ਥੀ ਲੰਘਦੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵਿਚ ਆਏ। ਇਥੋਂ ਮੁੜਦੇ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਕਟਾਸ ਰਾਜ ਗਏ। ਫੇਰ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਮੁੜਦੇ ਕਾਦਰਾਬਾਦ, ਗੁਜਰਾਤ ਵਜ਼ੀਰਾਬਾਦ ਥੀ ਹੁੰਦੇ ਜਿਆਲਕੋਟ, ਬੇਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਪਰਸੋ ਅਤੇ ਨਾਰੋਵਾਲ ਥੀ ਹੁੰਦੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ।

ਜਹਾਂਗੀਰ ਵਲੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵਾ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਹੀਦੀ ਦਾ ਅਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਉਤੇ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਕਈ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕੀ ਸਹਿਮੇ ਗਏ ਉਥੇ ਕਈਆਂ ਅੰਦਰ ਭਾਂਬੜ ਵੀ ਮਚ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਨੌਜਵਾਨ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਜਾਲਮ ਹਾਕਮਾਂ ਉਤੇ ਹੁਣ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ (ਆਤਮਾ) ਮਰ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਅਥਾਹ ਸੋਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤੇ ਯੋਗ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਦੀ ਸੋਚ ਸੋਚੀ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਨੀਂਵ ਸੰਮਤ ੧੬੬੩ ਹਾੜ ਪੰਚਮੀ ਦੇ ਦਿਨ ਰਖਾਈ ਜੋ ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਸੰਮਤ ੧੬੬੬ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪਹਿਨ ਕੇ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਨਿਤ ਸੱਜਦੇ ਤੇ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਪਿਛੋਂ ਢਾਢੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਵਾਰਾਂ ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਖੇਡਦੇ।

ਇਧਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਤਖਤ-ਨਸ਼ੀਨੀ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਠਾਠ ਬਾਠ ਨੂੰ ਨਹੀਂ

* ਇਸ ਗੱਲ ਥੀ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਆਮਦ ਅਤੇ ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਥੇ ਜਾਣ ਦਾ ਉਥੋਂ ਦੇ ਪੰਡਤ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਪੂਰਾ ਅਸਰ ਸੀ ਤਦੇ ਉਹ ਫੇਰ ਭੀੜਾ ਸਮੇਂ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਅਨੰਦਪੁਰ ਗਏ ਸਨ।

ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਲਾਹੌਰ ਬੀ ਦਿੱਲੀ ਤੇਜੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਤ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਪੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਸ਼ੱਕੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਇਕ ਵੰਗ ਤੇ ਫਰੇਬ ਠਾਲ ਫੜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਜਿਥੇ ਅਗੇ ਵੀ ਕਈ ਸ਼ਾਹੀ ਕੈਦੀ ਡੱਕੇ ਪਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਸ਼ੁ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਧਰ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਦੀਆਂ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਅੰਦਰ ਬੇਚੈਨੀ ਤੇ ਝੜਪ-ਵਧਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਆਸਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਮਿਥਿਆ ਹੈ। ਅਗਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਸੱਤ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਹੋਇਆਂ ਕੀਮਤੀ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਅਗੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੋਟਾ ਹਨ। ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਪਿਰਾਣਾ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਬੀ ਬਾਹਿਰ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰੋਸ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੀਕ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿਤਾ* ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਆਈਆਂ ਖੁਫੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਖਤਰਨਾਕ ਸਨ।

ਇਧਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਤੇ ਇਹਦੇ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦੂ ਜਿਹੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸ ਵਿਗੜ ਰਹੀ ਹਾਲਤ ਦੇ ਸੰਭਾਲਣ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਨ। ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਖਾਂ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਰਾਜਸੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਾਹਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁਣ ਖਾਲੀ ਗੋਦੀ ਦੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਕੁਝ ਹੱਕ ਵੀ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਉਹਨੂੰ ਮੰਨਾ ਕੇ ਗੁਰ-ਗੋਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਤਦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਢਾਰਸ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

“ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ” ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਮਰ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮੇਹਰਬਾਨ ਚੰਦ ਦੀ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਖ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕੋਈ ਸੋਢੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਲਾਹਿਆ।

ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਪੀਰ ਮੁਰਸ਼ਿਦ

* ਮਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਤਾਈਂ ਬਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਸਫਾ ੭੯੨। ਜਾਂ

ਦੇਖੋ — ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਗਿੱਦੀ ਸਫਾ ੧੧੩। ਨੋਟ — ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਮ ੪ ਅੰਸੂ ੬੧-੬੨ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਪਿਰਾਣਾ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪ੍ਰਥਾਏ ਆਪਣੀ ਅਜ਼ਮਤ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਦਿਖਾਈ।

“ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਮੀਰ” ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗੁੜਾ ਆਤਮਿਕ ਸਬੰਧ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾ ਸ਼ਰੀਅਤ ਥੀ ਉੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨੀ ਫਕੀਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਤਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਥੋਂ “ਹਰੀਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ” ਦੀ ਨੀਂਵ-ਰਖਾਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਵੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦੋਵੇਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਬਲਕਿ ਰਾਮ ਤੇ ਰਹੀਮ ਇਹ ਇਕੋ ਰੱਬ ਦੇ ਦੋ ਨਾਮ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ “ਆਤਮ-ਦਰਸੀ” ਜਦ ਕਈ ਜੁੜ ਬੈਠਦੇ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹੇ! ਕਈ ਸਮਕਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਾਪਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਗੇ ਪੁੱਗੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਐਸੇ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬਾਬਤ ਪੀਰ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਕਈ ਵੇਰ ਖਹਿਲੇ ਸੁਣ ਚੁਕਾ ਸੀ।

ਖ਼ਿਆਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਹੈ- ਇਕ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੈਠੇ-੨ ਦਿਲਲਗੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਪਾਸੋਂ ਪੁਛਿਆ-ਐਹ ਹਜ਼ਰਤ! ਜੈਸੇ ਪਰਜਾ (ਪਬਲਿਕ)-ਦਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਾਂ, ਯਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਆਪ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਕਤ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫਕੀਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਅਗਰ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਮੁਸਕ੍ਰਾ ਕੇ ਸਾਈਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਨੇ ਇਉਂ ਦਿਤਾ ਸੀ-ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਤਾਂ-

“ਫੁਕਰਾਏ ਸ਼ਹਨਸ਼ਾਹ ਪਿਸਰੇ ਨਾਨਕ” ਹੈ* ਇਹ ਫਾਰਸੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ-ਕਿ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ‘ਗੱਲਾਂ’ ਸੁਣ-੨ ਕੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਗੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬਾਬਤ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਦੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜੱਚਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੱਦੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਸੰਤਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ ਸੂਫੀਆਂ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਜਨੀਕ

* ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ “ਗੰਜੀਨਾਏ ਫੁਕਰਾ” ਨਾਮ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਦਾਸ (ਲੇਖਕ) ਨੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਪਰ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸੁਣਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਉਕਤ ਹਾਲ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਸਬੰਧ ਰਖਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ (ਕਿਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅੰਦਰ) ਪਹਿਲੇ ਇਕੋ ਵੇਰ ਛਪੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਿਸਟਰੀ ਸਕਾਲਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਉਧਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿਚ ਦੇਖੀ ਹੈ।

ਸਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜ਼ਹਿਮਤ ਕਰਨ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਸਾਹਿਬ ਤੇਜ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਭੇਜੀ। ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਲਾਹੌਰ ਆ ਮੁਕਾਮ ਕੀਤਾ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵੱਸਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਗਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਿਲਦੇ। ਉਹ ਫਕੀਰ ਤਬਾ ਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੇ ਕਾਤਲ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਬੜੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ ਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਪੁਰਸ਼ ਸਨ। ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਚੰਦ ਦੀ ਚੰਡਾਲ-ਚੌਕੜੀ ਨੇ ਉਕਸਾ ਭੜਕਾ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪਾਸੋਂ ਐਸਾ ਪਾਪ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਵਿਰੁੱਧ ਪਾਈ ਗਈ ਗ਼ਲਤ ਫ਼ਹਿਮੀ ਦੇ ਹਟਾਣ ਨੂੰ ਸ਼ੀਨਗਰ ਵੀ ਗਏ—ਪਰ ਸੁਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਤਦ ਆਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਪੀਨਸ (ਸਵਾਰੀ ਲਈ) ਮੋੜ ਕੇ ਆਪੇ ਆ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਨਚੂਰੀ ਦਿਤੀ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਸਮੇਤ ੧੬੬੮ ਦੇ ਅਖੀਰ ਲਾਹੌਰ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਚਰਨਾਲ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹੇਠਾਂ ਆਸਨ ਲਾ ਕੇ ਧੁੰਦੀ ਧੁਖਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਕੇ ਮੁਕੱਰਰ ਸਮੇਂ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਜਾਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ*।

ਕੁਦਰਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਇਸ ਮੁਕੱਰਰ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸਰਦੀ ਲਗ ਕੇ ਕੰਬਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮਿਲਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਚਲੇ-ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਲੋਂ ਵੀ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਇਕ ਸਜਾਏ ਸਿੰਘਾਸਨ ਉਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਤੇ ਦੀ ਗੋਦੜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਰਖ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਅਦਬ ਅਦਾਬ ਪਿਛੋਂ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਦੀ ਦੇਤਰਫੀ ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਇਥੇ ਬੁਲਾਵਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁਛਿਆ? ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ

* ਦੇਖੋ—ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ-੧ ਅੰਸ਼ ੬ ਜਾਂ ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਿਆਇ ੭੦।

ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਉਸ ਗੋਦੜੀ ਵਲ ਲੱਗ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਦੀ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ, ਕਦੀ ਨੀਵੀਂ, ਕਦੀ ਸੁਕੜਦੀ ਤੇ ਕਦੀ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਖੱਲ ਵਾਂਗੂੰ ਫੁੰਡਨ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਪੁੱਛਣ ਬੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹੀ ਨਿਰਣਾ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਇਸ ਗੋਦੜੀ ਵਿਚ ਕੀ ਧਰਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਟਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਇਹਾਂ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਫੈਲ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਅਸਲ ਗੱਲ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹੋ? ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਇਸੇ ਹੱਠ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਜਾਏ ਗੋਦੜੀ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ? ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਕੂਰਾਏ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਗੋਦੜੀ ਅੰਦਰ ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਹੈ? ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵਿਖਾ ਦੇ!

ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਤਬੇ ਅਲਾਯੋ। ਆਵੇ ਖੰਥਾ ਮਹਿ ਜੇ ਟਿਕਾਯੇ।

ਤੁਰਕੇਸਰ ਕੋ ਆਪਣਾ ਆਪ। ਕਰੇ ਇਸ ਵਨ ਸਹਿ ਪ੍ਰਤਾਪ।

(ਸੂਚਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸੀ ੧ ਅੰਸ਼ ੬)

ਇਹ ਵਾਕ ਹੋਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬੁਖਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਸਾਰੀ ਸਭਾ ਵੀ ਕੰਬ ਗਈ ਤੇ ਤਰਲੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਨ ਲਗੀ। ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਬਾਰ-੨ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਫੇਰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਤੁਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਸੀ ਤੇ ਬੁਖਾਰ ਵਿਚ ਸਹੀ ਉਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਬੁਖਾਰ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਰਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਸਾਤ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਚੜ੍ਹਾ ਲਵਾਂਗੇ।*

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਂਨਤਾ ਦਾ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੁਮਾਨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੁਖਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫੱਸ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਉਤਾਰਣਾ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਵਣਾ ਇਹ ਕੋਈ ਕਾਜੀਆਂ ਮੁਫਤੀਆਂ ਜਾ ਚਤਰ ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਖੇਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਸ਼ੇਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਨਾਲ ਖਰੀਦੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਸੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਬੁਖਾਰ ਨੂੰ ਉਤਾਰਨ ਚੜ੍ਹਾਵਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੇ ਸੰਦੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੇ ਆਉਣ ਹੀ ਕਿਉਂ ਦਿਤਾ ਹੈ? ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਸੋਹਣਾ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ। ਜੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰਣ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਣ ਬਣਿਆ-ਉੱਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ।

* ਆਤਮਕ ਬਲ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਤੀਏ ਦੇ ਤਪ ਨੂੰ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਬਣਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਭੀਕ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਕਈ ਹਵਾਲੇ ਦਿਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ-ਕਿ ਬੁਖਾਰ ਨੂੰ ਉਤਾਰਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾ ਰਿੰਧੀ ਸਿੰਧੀ ਦੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰਿਆ ਨੂੰ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਦੇ ਜੇਬ ਖਰਚ ਰੂਪੀ-ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ-੨ ਯੋਗ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੋਈ ਆਯੋਗ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਵਿਚ ਮੰਜਲ ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਕਰਕੇ ਮੁਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਠਿਕੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਬਦਲੇ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ। ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਜਮਾਨਤ ਦੇ ਕੇ ਕੋਈ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ ਕੰਮ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਕੈਦ ਭੁਗਤਣ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਹੀ ਤੁਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕਰਮ ਫਲ ਸ਼ੀਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਭੁਗਤਾਣਾ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਹਦਾ ਨਿਰਣਾ ਪੁਛਿਆ-

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸਲਾਮੀ ਮਤ ਵਾਲੇ "ਆਵਾ ਗਉਣ" (ਜਨਮ ਮਰਣ) ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੰਨਦੇ। ਪਰ ਕਰਮ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਮੰਨਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਆਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਥੇ ਕੀਤੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਕਿਆਸ ਦੇ ਦਿਨ ਹਿਸਾਬ ਹੋਏਗਾ ਅਤੇ ਫਲ ਬਦਲੇ ਬਹਿਸਤ ਜਾ ਦੋਜ਼ਖ ਮਿਲੇਗਾ। ਪਰ ਸਾਡਾ ਪੁਰਾਤਨ ਧਰਮ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ "ਕਰਮੀ ਆਵੈ ਕਪੜਾ ਨਦਰੀ ਮੋਖ ਦੁਆਰ"- ਭਾਵ-ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰ ਕੇ ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ ਸਰੀਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਵੀ ਭੋਗਦੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਹੁਣ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਹਦੇ ਵੀ ਭਾਗੀ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਮੁਕਤੀ (ਨਜਾਤ) ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਤਾਂ ਖੁਦਾ ਪਾਕ ਦੀ ਨਦਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਉਸੇ ਉਤੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਨੇਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ-ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਿਛੋਂ ਜੋ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਚੰਗਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇਹੀ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਣ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਬੁਖਾਰ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਲੇਖਾ ਵੀ ਮੁਕਾ ਦੇਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਨਾ ਕਿ ਹਿਸਾਬ ਬਾਕੀ ਰਖਣਾ ਠੀਕ ਹੈ?

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ "ਅਸਰਫ ਉਲ ਮਖਲੂਕਾਤ" ਹੈ। ਭਾਵ-ਖੁਦਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਖੁਦਾਈ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਦਰਜਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉੱਚਾ (ਬੁਲੰਦ) ਤਾਂ ਤਦੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ (ਜੇ ਕੰਮ ਵੀ ਉੱਚੇ ਸੁੱਚੇ (ਬੁਲੰਦ) ਪਾਏ ਦੇ ਕਰੇ। ਅਗਰ ਸੁਭਾਉ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕੰਮ ਨੀਚ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਕਰੇ ਤਾਂ ਮਰ ਕੇ ਪਸ਼ੂ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪਸ਼ੂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕੇ ਕਰਮ ਫਲ
ਭੁਗਤਾਏਗਾ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਉੱਤਰ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਰੁੱਤਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਪਰ
ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੱਲ ਦਾ ਚੁੱਖ ਬਦਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਅਸਲ ਮਨਸਾ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਧ੍ਰੁਗਟ
ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ
ਕੁਝ ਐਸਾ ਰਸਤਾ ਅਪਨਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸਲਾਮੀਤ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਡਰ
ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਥੀਂ ਸਹਾਰਨਾ ਐਸਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਫੇਰ ਖਿਆਲ
ਜੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਉਸ ਦੇ ਫਰਜੰਦ ਉਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪਏਗਾ ਤੇ ਉਹ ਮੁੜ "ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ"
ਜੀ ਦਾ ਫਕੀਰੀ ਰਸਤਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰੇਗਾ। ਪਰ ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਹੱਦ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਥੇ ਪੀਰਾਨ
ਪੀਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਫਤ ਸਿਖਾਈ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਕੱਦਸ ਗੱਦੀ ਨੂੰ
ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਤਖਤ ਰਚਾ ਕੇ "ਅਕਾਲ ਤਖਤ" ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਬਦਲ
ਦਿਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਮਾਲਾ ਦੀ ਥਾਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵਾਲਾਂ ਅਤੇ ਨੇਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖਿਡਾਏ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ
ਦਿਤੇ। ਜੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ੨੫ ਕੋਹਾਂ ਦੀ ਵਿਥ ਉਥੇ ਇਹ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸਹਾਰਨਾ
ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਹਨੂੰ ਉਹਦੇ ਪਿਤਾ ਜਿਤਨੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਕਿ ਸੋਹਣਾ ਜਵਾਨ ਸੀ।
ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਹੇ ਰਾਸਤਾ ਪਰ ਆਉਣ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗੇ। ਇਹ ਗੱਦੀ ਦਰ
ਅਸਲ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਸੰਭਾਲੋ! ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡੇ ਹੋ। ਮੇਰੀ ਹਕੂਮਤ ਆਪ ਨਾਲ
ਸਹਿਮਤ ਰਹੇਗੀ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰਮਾਤੀ ਫਕੀਰ ਜਾਣ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ
ਆਪਣਾ ਹਮਖਿਆਲ ਬਨਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਉਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਸਗੋਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ
ਸਮਝਾਇਆ ਐਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ! ਤੈਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ
ਇਸਲਾਮ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਸਨ। ਇਸਲਾਮੀਅਤ ਨੂੰ ਆਪ ਭੋ-ਵਧ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪੀਰ ਹਜ਼ਰਤ
ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤਨੇ ਨੇਕ ਦਿਲ
ਇਨਸਾਨ ਸਨ। ਖੁਦਾ ਸਿਨਾਸ ਅਤੇ ਫਕੀਰ ਦੋਸਤ ਸਨ। ਫੇਰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਵਿਚ
ਕੋਈ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸਮਝ ਹੈ ਤਦੇ ਉਹ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਪੀਰ ਮੰਨੇ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪੀਰ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਜਾਣਿਆ
ਸੀ। ਤਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੇ ਤੀਰਥ ਵਿਚ ਦੇ "ਹਰੀ ਮੰਦਰ" ਦੀ ਨੀਂਵ ਪੀਰ ਜੀ

ਦੇ ਦਸਤੇ ਮੁਬਾਰਕ ਥੀ ਰਖਾਈ ਸੀ। ਕੀ ਇਹ ਲੁੱਕੀ ਛਿੱਪੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਨੇ ਤੁਸਾਨੂੰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਸੀ?

ਐਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ! ਤੁਸਾਨੂੰ ਤੁਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਤੁਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪਾਪ ਕਰਾਇਆ ਹੈ* ਕੀ ਤੁਸਾਨੂੰ ਅੱਜ ਤੀਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ-ਕਿ ਵਡੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਨਾਲਾਇਕ ਜਾਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀਆ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦਾ ਵੈਰੀ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖਕੇ ਦਾਉ ਲੱਭਦਾ ਸੀ! ਤੁਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸਾਡੇ ਇਸ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਦੀ ਧੀ ਦਾ ਨਾਤਾ ਆਪਣੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਲਈ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਮੰਤਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਸੂਰ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨੂੰ 'ਨੀਵੀਂ ਮੋਰੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੜਾਏ' ਕਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਹੱਕਾਰੀ ਦਾ ਨਾਤਾ ਛੁਡਿਆ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗ ਲੈਂਦਾ ਤਦ ਵੀ ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਅਕੜਿਆ ਹੀ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਹ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਮ' ਦੀ ਹੀਨਤਾ ਨੂੰ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਸਨ। ਗੱਲ ਇਵੇਂ ਡੇਝ ਨਾ ਚੜ੍ਹੀ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਕਿ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਨਿਵ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕਹੀ ਤੇ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਵਾਸਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਵੈਰ ਕੱਢਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਉਹਨੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾਕੇ ਇਸ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਸਾਥੀ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਜੱਦੀ ਹੱਕ ਦਸ ਦਸਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪ ਸਾਹਮਣੇ ਬੁਠਾ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦੱਸਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ-੨ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਝੂਠ-ਮੂਠ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਆਪ ਦੇ ਕੰਠ ਭਰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਜਿਥੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਥੀਂ ਵਖਰਾ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਵਲੋਂ ਭਰਮਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਇਸ ਹੱਦ ਤਕ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਨਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਾਥੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪ ਦੇ ਕੰਠ ਨਾ ਭਰਦਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਮੁਰਤਜ਼ਾ ਖਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾ ਕਰਦੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਫੇਰ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਦਸਿਆ-ਕਿ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਆਲੀਅਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦੇਣਾ ਵੀ ਇਸੇ ਹੀ ਕੁਟਲ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਦੀ ਚਾਲ ਹੈ। ਵਰਨਾ ਸਾਡਾ

* ਦੇਖੋ- ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਿਅੰਦਿ ੬੬।

ਘਰਾਣਾ ਬੇਦੀਆਂ ਤੇ ਸੋਢੀਆਂ ਦਾ ਛੱਤ੍ਰੀ ਰਘੁਵੰਸ਼ੀ ਘਰਾਣਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਫਕੀਰ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋਕੇ ਵੀ ਫਕੀਰ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਫਕੀਰੀ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਫਕੀਰੀ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਦਿਤੀ। ਉਧਰ "ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ" ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ-ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ। ਅਗਰ ਕਲਗੀ ਸਜਾ ਕੇ ਬਹਿੰਦਾ ਯਾ ਸਿਕਾਰ ਖੇਡਦਾ ਖਿਡਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਕੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ? ਸਾਡੇ ਵਡੇ ਵਡੇਰੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿਕਾਰ ਖੇਡਦੇ ਰਹੇ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਰਾਜ ਭਾਗ ਛੱਡ ਕੇ ਬਨਬਾਸ ਚਲੇ ਗਏ, ਪਰ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਨਾਲੇ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਵਾਦੀ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਆਖਿਆ-ਕਿ "ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ" ਚਿੜੀਆਂ ਘੁੱਘੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਾਰਦਾ। ਉਹ ਸਗੋਂ ਖੁੰਨਖਾਰ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਗਤੀਬਾ ਪੇਂਡੂਆਂ ਦੀ ਫਸਲਾਂ ਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭਲਾਈ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲਗਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦਾ ਦੁਖ ਵੀ ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਆਪ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰ ਕੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨਾਲ ਵੀ ਧੱਕਾ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਖ ਸੇਵਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਪਰਜਾ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਪਿਤਾ ਜਾਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦੁਸ਼ਮਣ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਐਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ! ਆਪ ਸੋਚੀਏ ਤਾਂ ਸਹੀ! ਕਿ ਇਕ ਫਕੀਰ ਘਰਾਣਾ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਫੌਜ ਨਹੀਂ, ਖਜ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਿਸ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹਾ ਤੇ ਸਾਂਝਾ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪ ਦੇ "ਪਿਤਾ" ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਚੌਰਾਸੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਪਰਗਣਾ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ? ਉਹ ਘਰਾਣਾ ਜੁਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਬੋਲੇ ਪਰ ਇਸਲਾਮੀਅਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ-ਇਹ ਉਹੀ ਚੌਰਾਸੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਪਰਗਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਗਰ ਤੇ ਸਰੋਵਰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਚਾੜ ਚੰਨ ਲਾਏ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਤੁਸਾਨੂੰ ਸਗੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਦਿਤੀ ਭੂਇੰ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਆਬਾਦ ਕਰ ਕੇ ਸਕਾਰਥ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਸਾਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰ ਕੇ ਭਾਰੀ ਗੁਨਾਹ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਉਤੇ ਵੀ ਜੁਲਮ ਢਾਹਿਆ ਗਿਆ।* ਹੁਣ ਵੀ ਆਪ ਆਪਣੇ ਪੀਰ ਅਤੇ ਵਜੀਰ ਵਜੀਰ ਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਪੂਰਾ ਹਾਲ ਸੁਣੀਏ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰੀਏ। ਫੇਰ ਸਵੇਰ ਦੇ ਭੁੱਲੇ ਵਾਂਗੂੰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਆਏ ਭਾਂਡੁਲਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਦਾ। ਤਿਵੇਂ ਆਪ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਵੀ ਭਾਰ ਉਤਰੇਗਾ।

ਬਾਕੀ ਸਾਡੇ ਗੱਦੀ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਉੱਤਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੱਦੀ ਵੀ ਸਾਡੀ ਤੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਵੀ ਸਾਡਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੇ ਉਹ ਕੋਈ ਦੋ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਚਲਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਏ। ਤਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪੰਨਵਾਦ ਵਜੋਂ (ਪਖੋਕੇ ੧, ਠੈਠਰਕੇ ੨, ਨਾਨਕ ਚੱਕ ੩, ਕਰਤਾਰਪੁਰ ੪ ਅਤੇ ਬਾਰਨ ੫) ਪੰਜ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਮੁਆਫੀ ਤੇ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਪਟਾ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਖਿਮਾਂ ਚਾਹੀ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਇਥੇ ਬੁਲਾਕੇ ਭਾਰੀ ਖੇਚਲ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਵਿਰਕਤ ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੋਈ ਸਵਾਬ ਜਾਣਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗੂੰ ਸਭ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਧਰਮ ਚੰਦ ਪਾਸ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਭਿਜਵਾ ਦਿਉ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਤੁਹਾਡਿਆਂ ਸਣੇ ਇਹ ਪਟਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਭਿਜਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਥੇ ਮੁੜ ਦਿੱਲੀ ਵਲ ਨੂੰ ਕੂਚ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਨੂੰ ਪਧਾਰੇ।

ਨੋਟ — ਇਥੇ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਭਰੀ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬਾਬਤ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸੁਣਿਆ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਦਿਸ ਪਿਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਉਤਰ ਨਾ ਦੇ ਸਕਿਆ ਤੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਝੁਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਖੇਤਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਕਰਮ ਫਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਸੁਣ ਲਿਆ ਸੀ ਉਹਨੂੰ ਸੋਚਦਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਗੁਮਰਾਹੀ ਉਤੇ ਪਛੋਤਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੁਖਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਕੰਬਦਾ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹਨੂੰ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਅਦਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀਆਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਕੇ ਲੋਕੀਂ ਵਾਰਾਂਗਾਂਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਮੇਰੇ ਗੁਮਰਾਹੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜੁਲਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਸਾਰਨਗੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਤੇ ਪੀਰ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਸੱਭ-੨ ਸੁਣ ਕੇ ਇਕੋ ਗੱਲ ਸੁੱਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗੋ ਅਤੇ ਅਸਲ ਪਾਪੀ ਚੰਦ ਦੁਸ਼ਟ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੌਲਾ ਕਰੋ।

ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੇ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਹੁਕਮ ਭੇਜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਆਕੇ ਮਿਲਣ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਦ ਤੀਕ ਕਿਲ੍ਹੇ ਗੁਆਲੀਅਰ ਥੀ ਬਾਹਰ ਆਵਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਦ ਤੀਕ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਕੈਦ ਕੀਤੇ ੫੨ ਰਾਜੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਨਾ ਛੱਡ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਆਕੇ ਸੰਮਤ ੧੬੬੯ ਜੇਠ ੩ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸਮਝੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ

ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਚੰਦ ਦੁਸ਼ਟ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਕਰਹੁ ਸੰਘਾਰਨ ਬਦਲਾ ਲੀਜੈ ॥ ਕਰਯੋ ਕੁਕਰਮ ਤਥਾ ਫਲ ਦੀਜੈ॥

(ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰਾਸ ੫ ਅੰਸ਼ ੩)

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਬੜੇ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਥੀ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ। ਤੇਰਨ ਵੇਲੇ ਇਹ ਇਕਰਾਰ ਵੀ ਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਦੀ ਯਾਦ ਕਰਨ ਤੇ ਫੇਰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣੇ। ਅਤੇ ਸੈਰ ਕਰਦੇ-੨ ਕਦੀ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਕਸ਼ਮੀਰ ਚਲ ਬਿਤਾਣੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਥੀ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿਤੇ।

ਅਗੇ ਖਬਰਾਂ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ। ਲਗਭਗ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਰਾਹ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਜਦੋਂ ਆਪ ਲਾਹੌਰ ਆਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਭਾਰੀ ਸਵਾਗਤ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਉਹਲੇ-੨ ਦੁਸ਼ਟ ਚੰਦ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਚ ਨਕੇਲ ਪਾਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਧੁਹ ਧੁਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਕਰਣੀ ਦਾ ਫਲ ਚਖਾਇਆ। ਇਥੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾਏ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਸੰਮਤ ੧੬੬੯ ਦੀ ਕੁੰਤਕ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਆਏ। ਚਿਰੀ ਵਿਛੁਨਿਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਥੀ ਬਾਹਿਰ ਦੂਰ ਤੀਕ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋਕੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਏ ਤੇ ਫੁਲ ਵਰਸਾਏ ਅਤੇ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਦੀਪਮਾਲਾ ਜਗਾਕੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਜਗਮਗਾ ਦਿਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਢਾਈ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਮੁੜੇ ਸਨ। ਮੀਜੀ ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਭਲਵਾਜ਼ਾਂ ਸਜਾ ਕੇ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਉਤੇ ਫੇਰ ਸੁਸ਼ੋਭਤ ਹੋਣ ਲਗੇ। ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਥੀ ਵਖਰੇ ਢਾਂਚੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸੁਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵੀ ਸੁਣਦੇ। ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਖਿਡਾਣ ਦੇ ਨਾਲ ਗਤਕੇ ਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਵੀ ਘੁਲਾਇਆ ਕਰਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ੧ ਸਾਲ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮੇਹਰ ਹੋਈ, ਆਪ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸੰਮਤ ੧੬੭੦ ਦੀ ਕੁੰਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਨੂੰ ਵੀਰਵਾਰ ਦੇ ਦਿਨ ਜਗਤ ਮਾਤ ਦਮੋਦਰੀ ਜੀ ਦੇ ਉਦਠ ਤੋਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਟਿਕਾ (ਗੁਰਦਿਤਾ) ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਫੇਰ ਦੋ ਸਾਲ

ਪਿਛੋਂ ਸੰਮਤ ੧੬੭੨ ਵਿਚ ਇਸੇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਜੀ ਜਨਮੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੇਂ-੨ ਦੂਜੀ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਣੀ ਰਾਇ ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਮਾਤਾ ਮਰਵਾਹੀ (ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਂ ਦੇਵੀ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਸੂਰਜ ਮਲ ਜੀ ਹੋਏ)। ਇਤਨੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵੀ ਗਏ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਥਾਂ ਤੇ ਪਧਾਰਦੇ ਰਹੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਕਤ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡੈਣ ਵੀਰੋ ਜਿਵੇਂ-੨ ਵਡੇ ਹੁੰਦੇ ਗਏ। ਇਹ ਆਪੋ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਟਿਕਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਜੋ ਅਜੇ ਮਸਾਂ ੧੧ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਫ਼ਲਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਬਟਾਲੇ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਦਾ ਇਕ ਥੱਕੜੀ "ਰਾਮਾ ਜੀ" ਦਾ ਦਿਲ ਮੋਹਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ੬ ਸਾਲ ਦੀ ਅਭਿ ਸੁੰਦਰ ਕੰਨਿਆ ਦਾ ਨਾਤਾ ਮੰਨਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਉਮਰ ਅਜੇ ਛੋਟੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੋਚੀ ਪੈ ਗਏ ਪਰ ਕੁਝ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ 'ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ' ਨੇ ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲਿਆ ਕਿ "ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਲੱਛਮੀ ਅਗੇ ਕਿਵਾੜ ਨਹੀਂ ਬੰਦ ਕਰੀਦੇ" * ਫੇਰ ਦਾਦੀ ਨੇ ਪੋਤ੍ਰੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਖਹਸ਼ ਦੱਸ ਜੋਹ ਦੇ ਕੇ ਸਪੁੱਝ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਹਿਮਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸੰਮਤ ੧੬੮੧ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਵੀ ਕਰਾ ਦਿਤੀ।

ਸ੍ਰੀ ਟਿਕਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਵੇਹਲ ਪਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਸਮੇਤ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰਨ ਆਏ*। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸੀ ਹੋ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਫੇਰ ਬਾਰਨ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਗਏ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਹੁਣ ਕੁਝ ਚਿਰ ਤੋਂ ਸੰਗਤ ਨੇ ਲਿਆਂਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਆਕੇ ੫੦੦ ਨਕਦੀ ਘੋੜਾ ਤੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਪਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਸਮੇਤ ਨਿਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ।

ਉਤਰ ਤੁਰੰਗ ਤੇ ਲੇ ਸੁਤ ਚਾਰੀ**॥ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦਰਸੇ ਤਪ ਧਾਰੀ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਪਰ ਬੰਦਨ ਕੀਨ॥ ਪੁਨ ਕਰ ਜੋਰ ਸਮੁਖ ਆਸੀਨ॥

(ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ ੭ ਅੰਸ ੯)

* ਦੇਖੋ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ ੫ ਅੰਸ ੫੫।

** ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਤ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਫਾ ੭੦।

ਨੋਟ—ਪੰਜਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਅਜੇ ੩ ਸਾਲ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਨ ਜਿਸ ਤੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੇ ਸਨ।

ਟਿੱਕਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਭੇਟਾ

ਜਾਂ

ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਚਾਲੂ

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਜੋ ਬਿਲਕੁਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਸੱਜੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ੧੧-੧੨ ਸਾਲ ਤੇ ਨਵੇਂ ਨਿਖਰੇ ਹੋਏ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਮਾਨੋ ਹੋਂਦ ਸਨ। ਗਤਰੇ ਕਿਰਪਾਨ ਤੇ ਕਮਰ ਕਸਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂਢੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਅਤੇ ਭੱਥਾ ਪਿਛੇ ਬੱਧਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਜਾਤਾ ਤਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਟਿੱਕਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਜਾਤਾ ਤਾਂ ਮੋਹੇ ਗਏ। ਐਸੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀਆਂ ਤਪ ਤੇਜ਼ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਆਕਰਸ਼ਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਟਿੱਕਾ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਵੀ ਭਾਰੀ ਅਸਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਵੀ ਮਾਨੋ ਕੀਲੇ ਗਏ ਤੇ ਇਕ ਟੱਕ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਉਂ ਨਜ਼ਰ (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ) ਦੀ ਝਾਰ ਨਾਲ ਤਾਰ ਜੁੜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਧੇਰੇ ਸ੍ਰੀ ਟਿੱਕਾ ਜੀ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਇਸ ਕਾਕੇ ਦਾ ਜਨਮ ਕਤੱਕ ਪੁਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਸਤਰਧਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਇਹਦਾ ਮਨ ਸਿੰਮ੍ਰਨ ਭਗਤੀ ਤੇ ਸਾਧ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਹੋਰ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਆਏ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਉਮੰਡ ਪਏ ਜਿਵੇਂ ਨਿਰ ਸੰਕਲਪ ਨਿਰਗੁਣ-ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਭਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ-ਫੇਰ ਇਹ ਬੇਟਾ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੋ। ਬਹੁਤ ਹੋਲਹਾਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਟਿੱਕਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟਿਕਾ ਕੇ ਸੌਂਪ ਦਿਤਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਆਖਿਆ-ਹੋਰ ਜਾਹੋ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ।*

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਤਦ ਆਪਣਾ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਕੇ ੧ ਉਨ੍ਹ ਦੀ ਮਾਲਾ ਫੜਾਈ ਅਤੇ ੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਸਾਰਾ "ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ" ਸੁਣਾ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਰਣੇ ਸਹਿਤ ਸਿੰਮ੍ਰਨ ਭੇਦ ਵੀ ਸਮਝਾਇਆ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ-ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ

* ਦੇਖੋ ਬਾਬਾ ਨੌਧ ਸਿੰਘ - ਰਚਿਤ ਡਾਕਟਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਵਾ ੩੪੬।

ਕਈ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਚਾਰ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਮੰਤ੍ਰ ਟੇਕ "ਸੋਹੰ"
ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅਪਨਾਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵਾਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ (ਉਹ) ਵਿਆਪਕ
ਬ੍ਰਹਮ-ਹੰ-(ਮੈਂ) ਹੀ ਹੂੰ-ਜਾਂ ਮੇਰਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਪਰ ਅਧੂਰੀ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਅਧਖੜੇ
ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹਉਮੈ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਂਦਾ ਰਿਹਾ! ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਡੇ
ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਨਵੀਨ ਚਲਾਈ "ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਰੀਤ ਵਿਚ" ਮੁਖ ਸਿੰਮ੍ਰਨ
ਭਗਤੀ, ਵਰਤਣ ਵੈਰਾਗ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਹੇਠ - ਸੋਹੰ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਇਉਂ ਫੁਰਮਾਇਆ
ਹੈ-

"ਤਤ ਨਰਿੰਜਨ ਜੋਤ ਸਬਾਈ ਸੋਹੰ ਭੇਦ ਨ ਕੋਈ ਜੀਉ॥"

(ਜੋਰਠ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੫੪੯)

ਜਾਂ-ਸੋਹੰ-ਆਪ ਪਛਾਣੀਐ ਸ਼ਬਦ ਭੇਦ ਪਤਿ ਆਏ॥

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧)

ਜਾਂ-ਸੋਹੰ-ਹੰਸਾ ਜਪੁ ਜਾਪਹੁ ਤ੍ਰਿਭਵੰਟ ਤਿਸਹਿ ਸਮਾਹਿ॥

(ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਸ਼ਬਦ ਗਿਆਨ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸਦਾ ਸਤਿਨਾਮ
ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਰਹੇ। ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਬੇਅੰਤ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਪਣ
ਵਾਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਵੀ ਐਸੇ ਭਾਵ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ-

ਸਿਰ ਨਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਪਾਵ ਹੈ। ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਉ ਜੇਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਵ ਹੈ॥

(ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੧)

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਾਮ ਚੰਗੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਆਦਰ ਭਾਉ ਭੀ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ। ਪਰ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਬਦ
ਟੇਕ ਆਪਣਾ ਇਕੋ ਮੰਤ੍ਰ (ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ) ਹੀ ਭਾਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਮਝਾ ਕੇ ਸੇਵੀ
ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵਰਦਾਨ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਜਾ-ਨਸੀਨ ਇਹੋ! "ਬਾਬਾ
ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਟਿੱਕਾ" ਹੋਇਆ।*

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖਿਆ -

"ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਤਪ ਤੇਜ ਬਲ ਆਪ ਪਾਸ! ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ ਇਹ

* ਦੇਖੋ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ ੧ ਐਸ਼ ੬ - ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਧਿਆਇ ੧੭।

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਪਾਸ ਹੋਇਆ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ "ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਤੇ ਫਕੀਰੀ" ਦੇ ਤਿੰਨ ਹੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਹਨ। ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਅਗੇ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਫਕੀਰੀ ਆਪ ਦੇ ਟਿੱਕਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਇਉਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨ ਪਾਸ ਰਖਿਆ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ-ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਵਿਦਾ ਕੀਤੇ।

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ—ਇਥੇ ਬਾਰਨ ਹੀ ਰਹੇ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਣੇ-੨ ਫਕੀਰੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ-ਰਾਜ (ਭੇਦ) ਅਤੇ ੨੪ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾਇਆ। ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਦਾ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਗੁਰੂ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੋਢੀ ਟਿੱਕਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦੀ ਬਜਾਏ "ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ" ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ।

ਨੋਟ— ਇਸ ਉਕਤ ਸਾਖੀ ਰਾਹੀਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪਾਠਕਾਂ ਅਗੇ ਇਉਂ ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੧. ਇਕ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਉਦਾਸੀਨ ਗੱਦੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਇਸ ਭੇਖ ਦੇ ਅਗੇ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਸਨ। ਤਦੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਡਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ। ਅਗਰ ਇਹ ਭੇਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਾਧੂ ਯਾ ਮੁਨੀ ਮਹਾਤਮਾਂ ਵਲੋਂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਰੁਧ) ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਟਿੱਕਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾ ਕਰ ਜਾਂਦੇ।

੨. ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾ-ਨਸੀਨ ਬਾਪ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨੀਤੀ ਨਿਪੁੰਨ-ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਸਬੂਤ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਤਾਂਕਿ ਆਪ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਯਾ ਤਿਆਗੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰਾ ਨਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਏ, ਤੇ ਲੋੜ ਸਮੇਂ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਵੀ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਨ।*

੩. ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਾ-ਨਸੀਨੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਘਰੇ ਨਹੀਂ

* ਦੇਖੋ—ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਸਫਾ ੧੪੮ ਉੱਤੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੬੯੧ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਵੇਲੇ ਪੈਂਦੇ ਥਾਂ ਦੇ ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਅੱਖ ਵਿਚ ਤੀਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਰੱਖਿਆ। ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਬੇਦੀ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਸੋਢੀ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਨੂੰ ਜਾ-ਨਸੀਨ ਬਣਾਇਆ। ਐਸਾ ਕਰ ਕੇ ਵੀ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਰਤੇ ਉਸ ਅਸੂਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਾ-ਨਸੀਨੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਬਣਾ ਕੇ ਬਖਸ਼ੀ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਠੀਕ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜਿਆ

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਰਠ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਲ ਵਰੇਸ ਸੁੰਦਰਜਾ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੀਰੀ ਖੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇਹ ਟਿੱਕਾ ਕਿਵੇਂ ਲੰਗੋਟੀ ਬੰਧ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਝੱਸਦਾ ਅਤੇ ਕਿਰਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ? ੧੨-੧੩ ਸਾਲ ਦਾ ਬੱਚਾ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਡਾਲਡਾਂ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਤਵੀਂ ਅਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁੱਕੇ ਸੜੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਇਹ ਪੈਦੇ ਖਾਂ ਅਤੇ ਡਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੈਸੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਅਤੇ ਪੀਠ ਉਸਤਾਦ ਸੂਰਮੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਬੇਟਾ ਸੀ। ਜੋ ਦੁੱਧ ਮਲਾਈਆਂ ਖੁਆ-੨ ਕੇ ਹਥਾਂ ਉਤੇ ਖਿਡਾ ਖਿਡਾ ਕੇ ਪਾਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੇ ਡੰਡ ਕਢਾ-੨ ਕੇ ਜੁੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ੧੮ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਉਹੋ ਟਿੱਕਾ ਜੀ! ਸੇੜ ਕੀਤਾ ਬੈਠਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਧ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਆਖਰ ਇਹ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ? ਕਿ ਇਹ ਚੰਚਲ ਬੁੱਧ ਬਾਲਕ। ਆਪਣੇ "ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ" ਪਿਤਾ ਦੇ ਗੋਭੇ ਨਾਲ ਤਖਤ ਉਤੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਵੱਡਿਆਈ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਇਕ ਬੁੱਢੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਧੁਖਾਣ ਨੂੰ ਬਨ ਵਿਚੋਂ ਲਕੜਾਂ ਚੁਣ ਲਿਆਇਆ ਕਰੇ? ਪਰ ਮੰਨਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ "ਅਕਾਲ ਤਖਤ" ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੋਜ਼ ਢਾਢੀਆਂ ਪਾਸੇ ਵਾਰਾਂ ਸੁਣ-੨ ਕੇ ਕਈ ਬੀਰ ਰਸ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਉੱਥੇ "ਹਰੀ ਮੰਦਰ" ਜੀ ਅੰਦਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਨਾਮ ਰਸ ਤੇ ਸਾਂਤ ਰਸ ਵਿਚ ਮੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਤਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਤੱਪ ਕੇਜ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਮਤ ਦਾ ਪੂਰਾ-੨ ਗਿਆਨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਪਰ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਆਇਆ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਧਰ ਮਾਤ ਦਮੋਦਰੀ ਬਹੁਤ ਵੈਰਾਗੀ ਹੋਏ ਸਨ, ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਨੂੰ ਪਾਸ ਬਿਠਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀਆਂ ਥੀਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਇਆ - ਕਿ ਤੁਸਾਡੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਪੂਰੇ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਸੋ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਫਕੀਰੀ ਕਬੂਲੀ। ਪਰ ਉਧਰ 'ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ' ਦੇ ਹੱਕ ਨੂੰ ਤੁਸਾਡਾ ਕੋਈ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੀ ਸੰਭਾਲੇਗਾ। ਫੇਰ ਫੁਰਮਾਇਆ - ਕਿ ਸੰਤਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਭੇਖ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਰਜੀਤ ਰਖਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦਾਤ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਾਧੂ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਣਾ ਤੇ ਜਾਤੀ ਸੇਵਾ, ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਜਪਾਣਾ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪੜ੍ਹਾਣਾ ਸਿਖਾਣਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਮਝਾ ਬੁਝਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਮੁੜ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਥੀਂ ਹੁੰਦੇ ਆਪਣੀ ਟਾਹਲੀ ਹੇਠਾਂ ਛਪਰੀ ਵਿਚ ਆ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਏ

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਦੋ ਸਾਲ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਉਧਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਪਾਸ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ 'ਰਾਮਦਾਸ' ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆਏ* ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵੇਰੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਦਿਕ ਕਈ ਗੁਰਸਿਖ ਚੋਰ ਵੀ ਆਏ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਸੰਮਤ ੧੬੮੩ ਮੱਘਰ ੧੪ ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰੀ ਪਧਾਰ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤਮ ਕਿਰਿਆ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਜੀ ਨੇ ਠਾਲ ਹੋ ਕੇ ਨਿਭਾਹੀ ਤੇ ਇਥੇ ਫੇਰ ਦੇਹੁਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਆਏ। 'ਸਰ-ਜੀ' ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸਠਾਨ ਮਗਰੋਂ ਇਥੇ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤੇ ਭੇਟਾ ਦਿਤੀ। ਅਤੇ ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਜਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਪਰਸਪਰ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਸਲਾਹਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਟਿੱਕਾ ਜੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਬਾਬਤ ਵੀ ਪੁਛਿਆ - ਕਿ ਕੈਸੇ

* ਦੇਖੋ - ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਹਿੰਦੀ ਸਫਾ ੧੪੦।

ਰਿਹਾ? ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ-ਉਹ ਸਾਢੇ ਕੀਤੇ ਕਿਆਸ ਥੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਅਰਸੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸਾਡਾ! ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਹ ਸਾਡੀ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਅਤੇ ਪੱਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਏਗਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਕੇ ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਸ ਰਖਣ ਮਗਰੋਂ ਪਿਆਰ ਭਰੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਕੇ ਤੋਰਿਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਕੁੱਤਕ ਕੀਤੇ। ਉਧਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਮਰਣ ਪਿਛੋਂ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬੈਠਾ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦੋਖੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਜਾ ਮਾਰਣ ਵਾਸਤੇ ਚਾਰ ਵਾਰ ਸਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਕ ਤੋੜਵੀਂ ਹਾਰ ਦਿਤੀ। ਕੁਝ ਚਿਤ ਫੇਰ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਦੁਆਬੇ ਅੰਦਰ ਆਏ। ਇਧਰ ਸ਼ਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਰਮਣੀਕ ਥਾਂ ਵੇਖ ਕੇ "ਰਾਜਾ ਤਾਰਾ ਚੰਦ" ਕਹਿਲੂਰੀਏ ਪਾਸੋਂ ਜਮੀਨ ਖਰੀਦੀ ਅਤੇ ਸੰਮਤ ੧੬੯੩ ਵਿਚ 'ਕੀਰਤਪੁਰ ਨਗਰ' ਵਸਾ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਇਥੇ ਹੀ ਵੱਸਣ ਲਗ ਪਏ।

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਅਗੇ ਨੂੰ ਚਾਰ ਗੱਦੀਆਂ

ਇਥੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਹੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹਿਲਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਘੀਰ ਮਲ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰੀ ਰਾਇ ਜੀ ਸਤਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਵੀ ਤੱਪ ਤੇਜ਼ ਸਮੇਤ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਉਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਬੜੇ ਕਰਮਾਤੀ ਤੇ ਫਕੀਰ ਦੇਸ਼ਤ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪਹਾੜੀ ਉਤੇ ਵੱਸਦੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ "ਫਕੀਰ ਬੁੱਢਨ ਸ਼ਾਹ" ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ।

ਉਹ ਵੀ ਵਡੀ ਉਮਰ ਦਾ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਜੋ ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਇਥੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸਕਲ ਨੁਹਾਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਦੁੱਧ ਦੇਣਾ ਛਕਾਕੇ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ।*

ਫੇਰ ਇਥੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੬੯੪ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਈ ਸੰਤ ਮੰਡਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਬਾਬੂ ਜੀ, ਅਲਮਸਤ, ਗੋਵਿੰਦ ਅਤੇ ਛੁਲ ਜੀ-ਇਹ ਚਾਰੇ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤਿਸੰਗੀ ਵੀ ਆਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਡੀ-੨ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਕਈ ਪੁਰਾਤਨ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ੧੨ ਸਾਲ ਦੇ ਬਾਲਕੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ। 'ਗੁਰੂ ਪੁੱਤ੍ਰ' ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਜਾਂ ਉਦਾਸੀ ਪੰਥ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੀ ੨੩ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਭਰ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਜਾਂ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਦ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਗਦ-ਗਦ ਹੋਏ।

ਹੁਣ ਚੌਹਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਗਿਆਨ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਵੇਦ ਵਕਤਾ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਅਤੇ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ - ਜੀਵ ਈਸ਼ਵਰ ਜਾਂ 'ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ' ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਰਸਾਣ ਨੂੰ ਚਾਰ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-੨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਮਹਾਂਵਾਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ। ਅਗਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਵੇਦ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਐਸੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਸੁਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਉਦਾਸੀ ਮਤ ਨਿਰਣਾ ਸਮਝਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰੀਏ, ਜੋ ਵੇਦ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਉਤੇ ਪੂਰੇ ਉਤਰਦੇ ਹੋਣ। ਤਦ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਮ ਗਿਆਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂ ਪੂਰਨ ਜਗਿਆਸੂ ਜਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਤਲੁਖ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕਾੰਤ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਇਉਂ ਸਮਝਾਇਆ-

- ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੁੱਧ ਛਕਾਈਏ। ਅੱਗੇ ਬੁੱਢਨ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਖਿਆ-ਉਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਛੱਕ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਦੁੱਧ ਛਕਿਆ ਸੀ।

ਚਾਰੋਂ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਚਾਰ “ਮਹਾਂ ਵਾਕ”

ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਂਵਾਕ

੧. ਰਿਗ ਵੇਦ ਮਹਾਂਵਾਕ -

ਅਰਥ ਭਾਵ -

ਗੁਰੂ ਮਹਾਂਵਾਕ -

“ਪ੍ਰਗਿਆਨੰਦ ਬ੍ਰਹਮ”

ਹੇ ਜਗਿਆਸੁ! ਰਿਗ-ਵੇਦ ਤੈਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮ ਦੀਸੈ ਬ੍ਰਹਮ ਸੁਨੀਸੈ ਏਕ, ਏਕ ਵਖਾਣੀਸੈ॥ ਆਤਮਾ ਪਸਾਰਾ ਕਰਣਹਾਰਾ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਸੈ॥

(ਬਿਲਾਵਲਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੮੪੬)

੨. ਯੁੱਜਰ ਵੇਦ ਮਹਾਂਵਾਕ -

ਅਰਥ ਭਾਵ -

ਗੁਰੂ ਮਹਾਂਵਾਕ -

“ਅਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾਸਮਿ”

ਮੈਂ ਹੀ ਸੁੱਧ ਬ੍ਰਹਮ ਹੂੰ।

ਬ੍ਰਹਮ ਮਹਿ ਜਨੁ ਜਨ ਮਹਿ ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ॥

ਏਕਹਿ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਛੁ ਭਰਮੁ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੨੮੭)

੩. ਸਾਮ ਵੇਦ ਮਹਾਂਵਾਕ -

ਅਰਥ ਭਾਵ -

ਗੁਰੂ ਮਹਾਂਵਾਕ -

“ਤਤ੍ਵੰ ਅਸਿ”

ਮੈਂ ਹੀ ਤਤ੍ਵ ਸਰੂਪ ਹੂੰ।

ਤਤ੍ਵ ਨਰਿੰਜਨੁ ਜੇਤੁ ਸਬਾਈ ਸੋਹੰ ਭੇਦੁ ਨ ਕੈਈ ਜੀਉ॥

ਅਪਰੰਪਾਰ ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰ

ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ॥

(ਸੋਰਠ ਮਹਲਾ ੧)

੪. ਅਥਰਬਣ ਵੇਦ ਮਹਾਂਵਾਕ -

ਅਰਥ ਭਾਵ -

ਗੁਰੂ ਮਹਾਂਵਾਕ ਮ: ੫ -

“ਅਯੰ ਅਤਮਾ ਬ੍ਰਹਮ”

ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਸਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਅਚਰਜ ਕਥਾ ਮਹਾ ਅਨੂਪ

ਪ੍ਰਾਤਮਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਰੂਪ॥ ਰਹਾਉ॥

ਨਾ ਇਹੁ ਬੁਢਾ ਨ ਇਹੁ ਬਾਲਾ॥ ਨ ਇਸੁ ਦੂਖੁ ਨਹੀ ਜਮ ਜਾਲਾ॥

ਨਾ ਇਹੁ ਬਿਨਸੈ ਨ ਇਹੁ ਜਾਇ॥ ਆਇ ਜੁਗਾਦੀ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥੧॥

ਨਾ ਇਸੁ ਉਸਨੁ ਨਹੀ ਇਸੁ ਸੀਤਾ॥ ਨ ਇਸੁ ਦੁਸਮਨੁ ਨਾ ਇਸੁ ਮੀਤਾ॥

ਨਾ ਇਸੁ ਹਰਖੁ ਨਹੀ ਇਸੁ ਸੋਗੁ॥ ਸਭੁ ਕੁਛੁ ਇਸ ਕਾ ਇਹੁ ਕਰਨੈ ਜੋਗੁ॥੨॥

ਨਾ ਇਸੁ ਬਾਪੁ ਨਹੀ ਇਸੁ ਮਾਇਆ॥ ਇਹੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਹੋਤਾ ਆਇਆ॥

ਨੋਟ — (ਇਸ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੇਠ ਵੀ ਹੈ। ਪੜ੍ਹੀਏ-ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੮੬੮)।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਵੇਦ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਮਨ ਆਤਮਾ ਉਤੇ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ—

ਕਬੀਰ ਗੁੰਗਾ ਹੁਆ ਬਾਵਰਾ ਬਹਰਾ ਹੁਆ ਕਾਨ॥

ਪਾਵਹੁ ਤੇ ਪਿੰਗਲੁ ਭਇਆ ਮਾਰਿਆ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਨ॥

ਕਬੀਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਰਮੇ ਬਾਹਿਆ ਬਾਨੁ ਜੁ ਏਕ॥

ਲਾਗਤ ਹੀ ਭੁਇ ਗਿਰਿ ਪਰਿਆ ਪਰਾ ਕਰੇਜੇ ਛੇਕ॥

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਧ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਉਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਬਾਲੂ ਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹੱਸਣ ਲੱਗੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਹਸਮੁੱਖ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ “ਬਾਲੂ ਹੱਸਣਾ” ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਇਹੋ ਠੀਕ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਆਲੂ ਜੀ ਜੋ ਅਸਤ ਸੁਭਾ ਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬੋਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਨਿਰੋ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ “ਆਲੂ ਮਸਤ” ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿਤਾ। ਜੇ ਪਿਛੋਂ “ਅਲਮਸਤ” ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਏ। ਤੀਜੇ ਗੋਂਦਾ ਜੋ ਛੱਤ੍ਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਵਰਗਾ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸ਼ਿਵ ਜੇਹੀ ਵੇਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ “ਗੋਵਿੰਦ ਜੀ” ਰੱਖਿਆ। ਚੌਥੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਫੂਲ ਜੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਸਨ। ਇਹ ਗੰਭੀਰਤਾ ਵਿਚ ਭਰੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਲ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੂਲ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਦਿਤਾ, ਤੇ ਨਿਰਣੇ ਹੋਰ

ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਮਝਾਇਆ।

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ-ਕਿ ਉਕਤ ਚੌਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਰੋਂ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦਾ
ਭਾਵ-ਅਰਥ ਜਾਂ ਗਿਆਨ-ਕੇਵਲ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਨੂੰ ਹੈ। ਨਾ ਕਿ ਬਾਰ-੨ ਮੂੰਹ ਥੀ
ਕਹਿਣ ਨੂੰ? ਕਿ-ਸੇ-ਹੀ (ਉਹ ਰੱਬ ਸੈ ਹੀ)-ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਰੀਤ ਮਰਯਾਦਾ
ਤਾਂ "ਮੁਖ ਭਗਤੀ" ਵਰਤਣ ਵੇਰਾਗ, ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਅਜਿਹਾ ਗਿਆਨ ਰਖਣਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਕੋਈ
ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਚਾਹੇ ਤਿਆਗੀ ਹੋਵੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮਨ ਕਰ ਕੇ ਉਦਾਸ ਰਹੇ। ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਪ ਹੋਏ-"ਗੁਰਬਚਨੀ ਬਾਹਿਰ ਘਰ ਏਕੇ ਨਾਨਕ ਬੁਇਆ ਉਦਾਸੀ" ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਦਾਸ ਖ੍ਰਿਤੀ ਰਹਿ ਕੇ ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਰਸਨਾ ਕਰ ਕੇ ਜਾਂ
ਸਵਾਸ-੨ ਆਪਣਾ ਮੰਤ੍ਰ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਰਾ ਪੁਰਬਲਾ ਨਾਮ- "ਸਤਿਨਾਮ ਹੈ ਸੋਹੰ
ਸਾਰਾ" (ਸਾਰ ਰੂਪ) ਇਹ ਜਪਣਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਜਾਗਣਾ, ਫੇਰ
ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਮਾਧੀ ਸਿਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ
ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਅਧਿਐਨ ਜਾਂ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਪਿਛੋਂ
ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਸਾਡਾ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ
ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦਾ ਸਾਰ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਮਤ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ
ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣਿਆ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ।

ਇਉਂ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਚਾਰੋਂ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ
ਅਤੇ-ਸੋਹੰ-ਸਬਦ ਭੇਦ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਥੀ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਇਆ, ਤਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਕੇ ਅਪਣੀ
ਸਰੀਰਕ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਉਦਾਸੀ ਪੰਥ ਸੇਵਾ ਦਾ ਚਾਉ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ
ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸੰਤਾਲਿਆ ਅਤੇ "ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ
ਸੁਧਾਰ" ਜਾਂ ਉਦਾਸੀ ਮਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਇਕ ਨੌਸ ਤਰੀਕਾ (ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਰਖ ਕੇ
ਨਾਮ "ਜਪਣ-ਜਪਾਣ" ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵਖੇ ਵਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ੪ ਗੱਦੀਦਾਰ
ਬਣਾ ਕੇ ਵੱਖ-੨ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੇ ਭਿਖਸ਼ੂ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਜ
ਗਏ। ਐਸੇ ਇਹ ਚਾਰੋਂ ਵੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ

ਗੁੰਦੀਦਾਰ ਪ੍ਰਜਨੀਕ ਉਦਾਸੀ ਮੰਨੇ ਗਏ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਡੇਰੇ ੪ ਪੁੰਨਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਏ।

ਦੋਹਰਾ - "ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ" ਫੂਲ ਪੁਨ ਗੀਦਾ ਅਰ ਅਲਮਸਤ।

ਮੁੱਖ ਉਦਾਸੀ ਇਹ ਭਏ ਬਹੁਰੇ ਸਾਧ ਸਮਸਤ।*

ਤਿਨ ਤੇ ਬਿਦਤਯੋ ਪੰਥ ਉਦਾਸੀ, ਲਾਖਹੁ ਭਏ ਕਰਹਿ ਤੱਪ ਰਾਸੀ।

(ਸੁਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ ੧ ਅੰਸ਼ ੬)

ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਿਆ ਜਿਸ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਦਾਸੀਨ ਗੱਦੀ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਚਮਤਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਫੇਰੀ ਹੀ ਔਤ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਣ ਸੰਮਤ ੧੬੯੫ ਦੀ ਅੱਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦ ਨੂੰ ਲਗਪਗ ੨੪ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਫਕੀਰ ਬੁੱਢਨ ਸਾਹ ਦੀ ਕਬਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਦੱਬਰ ਵਿਛਾ ਕੇ ਲੰਮੇ ਪੈ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ।** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗੀਠੇ ਦੀ ਥਾਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪਹਾੜੀ ਉੱਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਿਚ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਗੁਰਦੁਵਾਰਾ ਹੁਣ ਤੀਕ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ।

*੧. ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ ਜੀ ਪਹਾੜ ਵਲ (ਫੇਹਰਾਦੂਨ) ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ। ਪਿਛੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਜਾ ਕੇ ਠਕਿਰੇ ਤੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਹੀ ਗੰਦੀਦਾਰ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਦੇ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਧਰਮੀ ਚੇਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੜ ਇਥੋਂ ਦੀ ਗੰਦੀ ਤੇ ਬਹਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਭੇਰਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਦਾ ਫੇਹਰਾਦੂਨ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮਹੰਤ ਇੰਦ੍ਰਬ ਨਰੇਸ਼ ਚਰਨ ਦਾਸ ਜੀ ਐਮ. ਏ. ਵੀ ਬੜੇ ਲਾਇਕ ਮਿਠ-ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ ਪਰ ਉਪਕਾਰੀ ਸੱਜਣ ਹਨ।

੨. ਦੂਜੇ ਅਲਮਸਤ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਮਤੇ ਪਹਿਲੀ ਥਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਨਾਮੁ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਜਾਪਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ ਸਿਖ ਬਣਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੁਣ ਤੀਕ ਦੀਪਮਾਲਾ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਵਾਰੇ ਨਾਨਕ ਮਤੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

੩. ਤੀਜੇ ਗੰਦੀਦਾਰ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸਤਿਨਾਮੁ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪਾਇਆ ਤੇ ਭੇਰਾ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਹੈ। ਪਰ ਸਮਾਏ ਲਾਹੌਰ ਆ ਕੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਦੇ ਮਹੰਤ ਵੀ ਚੰਗੇ ਸੁਣੀਏ ਹਨ।

੪. ਫੂਲ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬਹਾਦਰ ਗੜ੍ਹ ਸਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਜਾ ਵਸੇ। ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਭਾਈ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਮੌਜੂਦਾ ਮਹੰਤ ਵੀ ਚੰਗੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ, ਨਿਰਮਾਨ ਅਤੇ ਮਾਨਨੀਯ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ।

** ਦੇਖੋ - ਸੁਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ ੮, ਅੰਸ਼ ੩੮।

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਚਲਾਣੇ ਦਾ ਕਾਰਣ

ਸ੍ਰੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਭਾਰੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ੇਰ ਪੇਂਡੂ ਗਾਉਆਂ ਮੱਝਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਪਹਿਲੇ ਥੀ ਪੱਕੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਬਾਜ ਸਨ*। ਇਹ ਆਪਣੇ ਨਿਤਨੇਮ ਥੀ ਵੇਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਣੇ ਕਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਖੇਡਿਆ ਕਰਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨੇ ਝਾੜੀ ਵਿਚ ਛੁਪ ਕੇ ਬੈਠੀ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਗਉ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਜਾਣ ਕੇ ਬੰਦੂਕ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿਤਾ**। ਇਹਦੇ ਗਰੀਬ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਰੋਂਦਾ ਅਤੇ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਾਸ ਗਉ ਦੀ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਭੇਜਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ 'ਸਤਿਨਾਮ' ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਮਾਰ ਕੇ ਮਰੀ ਗਉ ਨੂੰ ਜਿਵਾ ਦਿਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਝਗੜਾ ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਮਰੀ ਗਉ ਨੂੰ ਜਿਵਾਇਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਪਾਸ ਬਿਠਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਖਿਆ-ਬੇਟਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ-ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਯਾ ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਏ। ਸੁੱਤੇ ਬੈਠੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੁਰਮੇ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੁਜਾ ਝੁਹਾਡੇ ਇਸ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨੇ ਨੀਅਤ ਕਰ ਕੇ ਗਉ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਬਲਕਿ ਗਉਆਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸ਼ੇਰ ਜਾਣ ਕੇ ਮਾਰਿਆ। ਉਹਦਾ ਕਾਲ ਏਸ ਦੇ ਹੱਥ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਕਿ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀ ਕੀਮਤ ਦੇ ਕੇ ਝੁਹਾਡੇ ਸਾਥੀ ਪਾਸੋਂ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਰਾਂਦੇ। ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਤ ਕੇ ਜਿਵਾਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਨਾਮ ਤੁਸਾਡਾ ਲਗੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ-ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸੁਰਕ ਰਾਜ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਮਰ ਜਾਣ ਤੇ ਇਥੇ ਲਿਆ ਰਖਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਨਾ ਜਿਵਾਓਗੇ ਤਾਂ ਝੂਠੇ। ਜੇ ਜਿਵਾਓਗੇ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਦਖਲ ਹੋਏਗਾ। ਦਸੋ? ਫੇਰ ਕੀ ਕਰੋਗੇ? ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਪੰਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਤਣਾ ਠੀਕ

* ਦੇਖੋ - ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਹਿੰਦੀ, ਲੇਖਕ-ਲੇਖ ਰਾਜ, ਸਫਾ ੧੪੮।

** ਦੇਖੋ - ਸੁਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਜ ੮, ਅੰਸ਼ ੩੬।

ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗੇ ਤੁਸਾਂਡੇ ਭਰਾਤਾ "ਅਟੱਲ ਰਾਏ" ਨੂੰ ਮਰੇ ਮੈਹਣ ਨੂੰ ਸਿਵਾਂ
ਕੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਆਪ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਹੁਣੇ ਅਗੇ ਲਈ ਐਸਾ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਬ
ਦੀ ਭਜਾ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਦਖਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਸਰ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਹੋਇਆ।
ਇਧਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗੀ, ਤੇ ਉਧਰ ਚੁੱਪ ਝੁੱਪੀਤੇ ਪਹਾੜੀ ਉਤੇ ਜਾ ਕੇ
ਫਕੀਰ ਬੁੱਢਨ ਸਾਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪ੍ਰਾਨ ਤਿਆਗ ਦਿਤੇ ਸਨ।

ਭਗਤ ਗਿਰੀ - ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੬੮੧ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਬਾਬਾ
ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਦੀ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਕੁਝ
ਮਹੀਨੇ ਪਾਸ ਰਖ ਕੇ ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਰਮਜ਼ਾ ਥੀ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮੇੜ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੇੜੀ ਜੇਹੀ ਉਮਰ ਤੇ ਵੱਡੀ
ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਅਗੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸੰਤ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ
ਜੀ ਆਦਿਕ ਚਾਰ ਵਡੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਥਾਪ ਕੇ (ਜਿਵੇਂ "ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ" ਨੇ ਚਾਰ ਯਾਰ ਬਣਾਏ
ਸਨ) ਇਸ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਆਪਣੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ ਗੱਡ ਦਿਤੀਆਂ, ਤੇ
ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ
ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹਾ ਹਾਲ ਇਥੇ ਹੀ ਮੁਕਾ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਿਆ ਸੀ।
ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਅਗਲਾ ਸਮਾਚਾਰ ਇਉਂ ਹੈ-

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਟੋਰ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਬਾਰਨ
ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਇਥੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਰਹਿਣ ਪਿਛੋਂ ਆਪਣੀ ਟਾਹਲੀ ਦੀ
ਛਾਂਵੇ ਹੁੰਟੀ ਧੁਖਾ ਕੇ ਤਪ ਸਾਧ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਥੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਨਿਆਸੀ ਸੰਤਾਂ
ਦੀ ਇਕ ਭਾਰੀ ਮੰਡਲੀ ਆਈ ਜੋ "ਹਿੰਗ ਲਾਜ" ਦੇਵੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਯਾਤਰਾ
ਕਰਦੀ-੨ ਸ੍ਰੀ ਜਵਾਲਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਿਛੋਂ ਇਸੇ ਰਸਤੇ ਅਗੇ ਜੰਮੂ ਵਾਲੀ ਸ੍ਰੀ ਵੈਸ਼ਨਵ
ਦੇਵੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਮਰ ਨਾਥ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ
ਆਕੇ ਮੁਕਾਮ ਕੀਤਾ। ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਇਆ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਪੁੱਛੀਆਂ ਅਤੇ ਖੀਰ
ਦਾ ਧੌਂਕਾ ਭੋਜਨ ਖੁਆ ਕੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ

ਚੋਟਕੀ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲੈਣੀ
ਚਾਹੀ।

ਇਸ ਸਾਧੂ ਨੇ ਭੂਤ ਸਾਧਨਾਂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਵਖਰੇ ਹੋ ਕੇ
ਵਰਤਾਵੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ-ਮੇਰੀ ਸਰੀਰਕ ਵਿਵਸਥਾ ਕੁਝ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ
ਖਾਵਾਂਗਾ। ਮੇਰਾ ਹਿੱਸਾ ਮੇਰੀ ਚਿੱਪੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਉ। ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਚਿੱਪੀ ਅਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ।
ਵਰਤਾਵਾ ਜੋ ਕੁਝ ਪਾਚਾ ਜਾਏ, ਇਸ ਚਿੱਪੀ ਵਿਚੋਂ ਅਣਦਿਸੇ ਭੂਤ ਚੱਟਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ
ਧਰਮਚੰਦ ਜੀ ਇਹਦੀ ਕਰਤੂਤ ਨੂੰ ਜਾਣ ਗਏ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀ ਫੇਰ ਖੀਰ ਦਾ ਕੜਛਾ
ਭਰ ਕੇ ਉਸ ਚਿੱਪੀ 'ਚ ਪਾ ਦਿਤਾ।

ਕਸ ਫਿਰ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਸਾਰੀ ਨਾਟਕ-ਚੇਟਕ ਠੱਪ ਹੋ ਗਈ। ਚਿੱਪੀ ਭਰੀ ਗਈ ਤੇ
ਪੋਟ ਪੀੜ ਨਾਲ ਹਾਏ-ਯਕਰਦਾ ਸਾਧੂ ਉਥੇ ਹੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਵਡੇ
ਮਹੰਤ ਗਿਰੀ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖੀ, ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ-ਕਿ
ਜਿਵੇਂ ਜਾਣੋ ਬਖਸ਼ ਦਿਓ। ਇਹ ਮੁਰਖ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਹੋ। ਇਹਨੇ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ
ਤੇ ਕਰਣੀ ਦਾ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਖਿਆ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਮੁਰਦੇ-ਵੱਤ ਮੁਰਖ
ਨੂੰ ਜਿਵਾ ਦਿਓ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ
ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਘਰ ਦੇ ਕਿਣਕੇ (ਭੋਰੇ) ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਸੋਝੀ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ
ਆਪ ਨੂੰ ਵਡਭਾਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਜੈਸੇ ਮੁਖੀ ਮਹੰਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜੋ ਸਰ
ਬਣਿ ਸਕੀ-ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਭੂਤ ਮੰਤ੍ਰ ਸਾਧਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ
ਰਖਿਆ ਹੀ ਕਾਹਨੂੰ ਹੈ? ਜੇ ਤੁਸਾਡੀ ਵੀ ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਕੀਤੀ ਦਾ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਪਰ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਉਲਾਹਮਾਂ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੰਡਲੀਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਸੀ।
ਇਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਆਖਦੇ ਹੋ? ਆਪੇ ਹੀ ਜਿਵਾ
ਲਉ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂਬੀ ਉਮਰ ਭਰ ਪੁਜਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਰਹੇ। ਐਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ-ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖੋ! ਠੀਕ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਨਾ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਨਾ ਕਰਨ
ਦਾ ਬਲ ਹੈ। ਜੇ ਠੀਕ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉਤਰ ਉਹ ਦੇ ਨਾ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਝਰਲੇ

ਕਰ ਕੇ ਭੁੱਲ ਦੀ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗੀ। ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਨਾਮ ਸੁਣਾ ਕੇ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਜਲ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਮਾਰੇ ਅਤੇ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿਤਾ*॥

ਇਹ ਮੁਰਦੇ ਸਮਾਨ ਸਰੀਰ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਠ ਬੈਠਾ। ਪਰ ਅੱਖਾਂ ਸੁਰਮਸਾਰੀ ਨਾਲ ਨੀਵੀਆਂ ਸਨ। ਬਾਰ-੨ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਅਤੇ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦਾ ਤੇ ਖਿਮਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ-ਅਗਰ ਤੇਰੇ ਜੈਸੇ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਸੰਨਿਆਸੀ (ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਿਆਗੀ) ਅਸੀਂ ਜਾਣੀਏ ਤਦ ਮਨ ਕਰ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਜਾਂ ਕੁਕਰਮੀ ਕੀਹਨੂੰ ਕਹੀਏ? ਜਿਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਪਾਇਆ ਪਰ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ। ਘਰ ਬਾਰ ਵੀ ਛਡਿਆ ਅਤੇ ਅਜਾਈਂ ਗੰਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਤੇਰੇ ਜੈਸੇ ਕਿਸੇ ਮੂੜ ਮਤ ਸੰਨਿਆਸੀ ਨੂੰ ਜੇ ਘਰ ਦਰ ਛੱਡ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾ ਕੇ ਰਾਹੇ ਪਾਇਆ ਸੀ-

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧॥

ਮਨਮਖ ਲਹਰਿ ਘਰੁ ਤਜਿ ਵਿਗੁਚੈ ਅਵਰਾ ਕੇ ਘਰ ਹੋਜੈ॥
ਗ੍ਰਿਹ ਧਰਮੁ ਗਵਾਏ ਸਭਿਗੁਰੁ ਨ ਭੇਟੈ ਦੁਰਮਤਿ ਘੁਮਨ ਘੇਰੈ
ਦਿਸੈਤਰੁ ਭਵੈ ਪਾਠ ਪੜਿ ਬਾਕਾ ਕ੍ਰਿਸਨਾ ਹੋਇ ਵਧੇਰੈ॥
ਕਾਚੀ ਪਿੰਡੀ ਸਬਦੁ ਨ ਚੀਨੈ ਉਦਰ ਭਰੈ ਜੈਸੇ ਢੇਰੈ॥੧॥
ਬਾਬਾ ਐਸੀ ਰਵਤੁ ਰਵੈ ਸੰਨਿਆਸੀ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ
ਏਕ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਰਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੀ॥੨॥ ਰਹਾਉ॥

(ਅਗੇ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ-ਪੰਨਾ ੧੦੧੨)

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਮੰਡਲੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤੀਆਂ। ਮਹੰਤ ਗਿਰੀ ਜੀ ਉਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਕਰਣੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਅਸਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਸੰਨਿਆਸ ਭੇਖ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਅਜ ਜਾਣ ਸਕਿਆ। ਜਦ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਇਹਦੇ ਕਪਾਟ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਕਰਾਮਾਤੀ ਤਪੱਸਵੀ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਜਾਤਾ। ਜਿਸ ਤੇ ਪਰਮਾਰਥ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕੀਤੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ

* ਦੇਖੋ-ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਜਗਤ ਗਿਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ।

ਨੋਟ- ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸੰਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਰੱਖ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਇਹ ਕਰਾਮਾਤ ਸ਼ਕਤੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਤੀਏ ਦੇ ਤਪ ਨਾਲ ਮਰ ਚੁਕੇ ਇਕ ਮਾਈ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਜਿਵਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਇ ਨੇ ਮਰੇ ਮੋਹਣ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਅਨੁਕੂਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਦੇ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ।

"ਮਹੰਤ ਭਗਤ ਗਿਰੀ" ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪੰਧਾਉ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਇਤਨੀ ਉਮਰ ਬਿਤਾਈ। ਪਰ ਜੋ ਸੋਝੀ ਗੁੜ੍ਹ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅੱਜ ਆਈ। ਇਸ ਥੀਂ ਪਹਿਲੇ ਬੇਖਬਰ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੇਖ ਭਰਮ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਛੱਡਿਆ ਡਿੱਠਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਲੱਜਾ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਮਹੰਤ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਕੇ ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਚੇਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ। ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਭੇਖ ਦੇ ਕੇ ਚੇਲਾ ਬਣਾਇਆ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਚਰਨ ਪਾਹੁਲ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਧਰਮ ਚੰਦ ਪਾਸੋਂ ਦਿਵਾਈ ਅਤੇ "ਸਤਿਨਾਮ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਤੇ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਆਪ ਕਰਾਇਆ।— ਨਾਲ ਹੀ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਕਿ ਅੱਜ ਥੀਂ ਭਗਤ ਗਿਰੀ ਨਹੀਂ। ਬਲਕਿ ਤੁਸੀਂ ਭਗਤ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਹੋਏ ਹੋ? ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਰ! ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਪਹਾੜ ਜੜ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜੇਤੰਨ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੋਏ। ਜਿਸ ਤੇ "ਭਗਤ ਭਗਵਾਨ" ਦੇ ਮੰਨੇ ਜਾਉਗੇ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਰਦਾਨ ਵੀ ਦਿਤਾ—

"ਭਗਵਾਨ-ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਦਰਗਾਹਿ ਪ੍ਰਵਾਨ"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ "ਭਗਤ ਭਗਵਾਨ" ਜੀ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰ-ਭਾਈ ਅਤੇ ੩੬੦ ਚੇਲੇ ਵੀ ਵਾਰੀ—੨ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲਗੇ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਭੇਰੇ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤੀਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਥਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਸੀ ਦੇ ਪਾਰਲੇ ਕੰਢੇ "ਮਗਹਰ" ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਜੋ ਉਥੇ ਦੇ ਮਰਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਤਾਈਂ ਵੀ ਸਤਿਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੈਸੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਨੂੰ ਕਾਂਸੀ ਛੱਡ ਮਗਹਰ ਵਿਚ ਵਸੇਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਹੋ "ਭਗਤ ਭਗਵਾਨ" ਜੀ ਫੇਰ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ ਮੰਨੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ੩੬੦ ਚੇਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾਂ ਬਹੁਤ ਉਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਜਪੀ ਤਪੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਹਨ। ਜੋ ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਥੀਂ ਜਪਦੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਅਦਬ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੁੰਦੇ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਯਾਦਗਾਰ ਮੰਨਦੇ ਅਤੇ ਧੁਖਾਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਨੋਟ - ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ 'ਭਗਤ ਗਿਰੀ' (ਭਗਤ ਭਗਵਾਨ) ਜੀ ਦਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਠੱਟੇ (ਸਿੰਧ) ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਕਿ ਭਗਤ ਗਿਰੀ ਜੀ 'ਹਿੰਗ ਲਾਜ' ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਠੱਟੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਭਾਈ ਪਰਮਾਨੰਦ ਐਮ.ਏ. ਦੀ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ 'ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ' ਉਰਦੂ ਦੇ ਸਫਾ ੧੧੬ ਉੱਤੇ ਭਗਤ ਗਿਰੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਚਿਕਰ ਨੂੰ ਇਥੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਹਿਲੇ ਠੱਟੇ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲੇ ਤੇ ਹੁਣ ਇਥੇ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲੇ ਹੋਣ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਫੇਰ ਚੰਬੇ ਵਲ ਪਧਾਰੇ

'ਭਗਤ ਭਗਵਾਨ' ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਚੇਲਿਆਂ ਸਮੇਤ ਵਿਦਾ ਕਰ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੁਝ ਦਿਨ ਮੇਨ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਗਾਹਲਤੀ ਨੂੰ ਗਏ। ਉਥੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਰਹਿ ਕੇ ਫੇਰ ਬਾਰਠ ਵਿਚ ਆਏ। ਇਥੇ ਆਪ ਦੇ ਬਾਰਠ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ ਖਬਰ ਚੰਬੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬੇਨਤੀ ਲਿਖ ਭੇਜੀ ਕਿ ਆਪ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਵੋ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਹਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਚੰਬੇ ਨੂੰ ਗਏ। ਉਥੇ ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਦੀ ਬਾਇਕ ਗਰੀਬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਿਖ ਦੇ ਘਰ ਆਸਨ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ। ਜੈਸੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਬਿਦਰ ਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਭਾਈ ਲਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਥੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਚੰਬੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸੀ ਹੋ ਕੇ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਰਹੇ। ਇਥੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਅਗੇ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੈ ਫੇਰ ਸੰਜੋਰੀ ਮੇਲੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਬਾਰਠ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਦ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਜੀ ਜੋ ਇਥੇ ਬਾਰਠ ਵਿਚ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਬੇ ਜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਤੇ ਸਾਰਾ ਨਿਰਣਾ ਪੁਛਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹੋ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਐਸਾ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਵਿਚ ਭਰੇ ਗਏ। ਬੋੜਾ ਚੁੱਪ ਰਹੇ ਫੇਰ ਬੇਨਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪੁਛਿਆ-ਮਹਾਰਾਜ! ਆਪ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਉਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸ ਆਸ੍ਰਿਤ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਪਾਪ ਪਸਾਰਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਹਾਂ ਭਿਆਨਕ ਕਲਜੁਗੀ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਜੈਸੇ ਜਗਤ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਜੇ ਸਾਹਿਬ ਉਧਾਏ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਿਖਿਅਤ ਕਰਦੇ ਜਾਈਏ।

ਮੁੱਝ ਅਰ ਸਕਲ ਜਗਤ ਕੇ ਹੇਤੂ॥ ਕਹੇ ਉਪਾਇ ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਕੇਤੂ॥

ਮਿਹਰ ਚੰਦ ਕੀ ਸੁਨ ਕਰ ਅਰਜੀ॥ ਸ੍ਰੀ ਮਯੰਕ ਪ੍ਰਣਾਵਤ ਮਰਜੀ॥

(ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਧਿਆਇ ਪੜ, ਚੌਪਈ ੪੧)

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੈਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਤ ਜਗਤ ਜੀਵਾਂ (ਚਾਰੋ ਵਰਣਾਂ) ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਫਿੱਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਇਹੋ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਚਾਰੋ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੱਸ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਤਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੁਖੈਨ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਉਪਾਏ ਹੀ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਲਜੁਗੀ ਜੀਵਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਗ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਤਪ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਧ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰ ਤੇ ਉਹਦੇ ਨਾਮ ਸਿੰਮ੍ਰਨ ਬਿਨਾਂ ਸਿਰਫ ਨਾਵਨ ਪੈਣ ਤੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਤਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਸਾ ਕਿਹਾ ਸੀ—

“ਕਾਲੁ ਨਾਹੀ ਜੋਗੁ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ਸਤ ਕਾ ਢਬੁ॥

ਬਾਨਸਟ ਜਗੁ ਭਰਿਸ਼ਟ ਹੋਇ ਭ੍ਰਬਤਾ ਇਵ ਜਗੁ॥

ਕਲ ਮਹਿ ਰਾਮੁ ਨਾਮੁ ਸਾਰ॥ (ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੬੬੨)

ਤਬਾ — ਨਾਵਹਿ ਪੈਵਹਿ ਪੂਜਹਿ ਸੈਲਾ॥

ਬਿਨਾ ਹਰ ਰਾਤੇ ਮੈਲੇ ਮੈਲਾ॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੧, ਪੰਨਾ ੯੦੪)

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਪ੍ਰਥਾਇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਹੀ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਲਜੁਗੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਦਾ (ਸਿਖੀ ਮਾਰਗ ਦਾ) ਗਿਆਨ ਕਰਾ ਕੇ ਮੁਕਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਾਉਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦਾ ਸਿਕਰ ਭਵਿਖਤ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਤਤ ਧਿਆਇ ਅੰਦਰ, ਅਤੇ ੧੨ ਸਲੋਕ (੩੩ ਤੋਂ ੪੪ ਤੀਕ) ਦੂਜੇ ਸਕੰਧ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਕਈ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

ਦੋਹਰਾ — ਭਵਿਖਤ ਪੁਰਾਣ ਕੀ ਸਾਖ ਹੈ ਦੁਤੀ ਸਕੰਧ ਪੁਰਾਣ॥

ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਭਏ ਸ੍ਰਹਮਾਂ ਕਰਤ ਬਖਾਣ॥

ਭਵਿਖਤ ਪੁਰਾਣੇ ਕੇ ਮੱਧ ਮੈ ਪੁਰਾਬਾਰਧ ਪੁਰਾਕਰਨ॥

ਤੀਨ ਤੀਸ ਅਧਿਆਏ ਮੈ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਵਰਨ॥

ਜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ “ਗੁਰ ਗਾਇਤ੍ਰੀ”

ਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ "ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਸਹੰਸ੍ਰ ਨਾਮਾਂ" ਲਿਖਤ ਦੀ ਸੈਚੀ ਦਿਤੀ। ਇਹ ਸਹਿਸਕ੍ਰਿਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅੰਕੁਸ਼ ਸੀ*। ਜੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਘਾ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਨਾਮਾਂ ਤੇ ਗੁਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਪੋਥੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖੀ ਜੀ। ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਰ ਚੰਦ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਆਖਿਆ-ਇਹ ਗੁਰਜ ਵਸਤੂ ਸੀ ਤੈਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਣ ਕੇ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਆਪ ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪਾਠ ਕਰਨਾ, ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਾਂਗੂੰ ਪਿਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਣਾ ਤੇ ਸਮਝਾਣਾ ਹੈ।

ਨੋਟ - ਇਸ (ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਸਹੰਸ੍ਰ ਨਾਮੇ) ਦਾ ਚਿਕਰ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛਾਪੀ ਦੀ ਸਫਾ ੪੬੮ ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਛਾਪਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤ ਲਈ ਗੁਰ-ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਸਹੰਸ੍ਰ ਨਾਮਾਂ" ਮੂਲ ਰੂਪ ਇਸ ਨਵੀਨ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਛਾਪਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ-ਮੂਲ ਸਮੇਤ ਟੀਕਾ ਵਖਰਾ ਪੋਥੀ ਰੂਪ ਦਾ ਛਾਪਿਆ ਜਾਏਗਾ।

* ਇਸੇ ਸਹਿਸਕ੍ਰਿਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੇ ਉਚਾਰਤ ਸਫੇਕ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਅਥ ਗੁਰੁ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਕਥਨੰ॥

॥ ਪ੍ਰਿਥਮ ਧਿਆਨ॥

ਉਅੰ ਸੋਹੰ ਪਰਮਹੰਸਃ ਅਖੰਡ ਸਚਦਾਨੰਦ ਤੁਰੀਆ ਪਦੰ ਨਮਃ ਪਰਮਾਤਮੰ
ਨਮਸਕਾਰੰ॥ ਉਅੰ ਹਰੀ ਹਰ ਬ੍ਰਹਮਾਏ ਨਮਃ ਇਤੀ ਪਰਮਹੰਸ ਮੰਤ੍ਰ ਸਮਾਪਤੰ॥
“ਅਥ ਅਵਾਵਹਿਨ” ਉਅੰ ਅਸਯਾ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਂ ਜਧ ਅਸ੍ਰੁਤੋਤ੍ਰ ਮਾਲਾ ਮੰਤ੍ਰਸਯਾ॥
ਨਾਰਾਇਣ ਰਿਸੀ॥ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਛੰਦੰ ॥ ਸ੍ਰੀਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇਵਤਾ ਸਰਵੇਸ਼ਟ
ਪ੍ਰਸਿਧ ਅਰਥੇ ਜਪੇ ਵਿਨਯੋਗਾ॥

ਅਥ ਆਰੰਭ-ਉਅੰ ਸਤਿਨਾਮੁ ਇਤੀ ਵੀਚੰ॥ ਉਅੰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ
ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ॥ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ॥ ਇਤੀ ਸ਼ਕਤੀ॥ ਉਅੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਇਤੀ
ਕੀਲਕੰ॥

ਅਥ ਕਰਨ ਨਿਆਸਾ-ਉਅੰ ਸਤਿਨਾਮੁ ਅੰਗੁਸਟਕਾ ਭਿਯੰ ਨਮਃ ਉਅੰ ਮਹਾ ਕਰਤਾ
ਤਰਜਨੀ ਭਿਯੰ ਨਮਃ ਉਅੰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾ ਮਧਮਾ ਭਿਯੰ ਨਮਃ ਉਅੰ ਨਿਰਭਉ
ਅਨਾਮਕਾ ਭਿਯੰ ਨਮਃ ਉਅੰ ਨਿਰਵੈਰ ਕਨਿਸਟਕਾ ਭਿਯੰ ਨਮਃ ਉਅੰ ਅਕਾਲ
ਮੂਰਤੀ ਕੁਰਪੰ ਪਾਦਾਦੀ ਮਸਤਕਾ ਵੰਧੀ ਭਿਯੰ ਨਮਃ ਇਤੀ ਕਰਨ ਨਿਆਸਾ॥

ਅਥ ਹਿਰਦੇ ਨਿਆਸਾ-ਉਅੰ ਸਤਿਨਾਮ ਹਿਰਦਿਯਾਏ ਨਮਃ ॥ ਉਅੰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾ
ਸਿਖਾਯੈਵ ਖਣ॥ ਉਅੰ ਨਿਰਭਉ ਕਵਿਚਾ ਹਯੰ॥ ਉਅੰ ਨਿਰਵੈਰ ਨੇਤ੍ਰਤ੍ਰਿਉ॥
ਉਅੰ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤੀ ਕੁਰਪੰ ਪਾਦਾਦੀ ਮਸਤਕਾ ਵੰਧੀ ਭਿਯੰ ਨਮਃ ॥ ਉਅੰ ਅਜੂਨੀ
ਮਣੀ ਬੰਧ ਮਸਤਕਾ ਚਰਣਾ ਵੰਧੀ ਨਮਃ ॥ ਉਅੰ ਸੈਭੰ ਇਸਤਰਾਏ ਫਟਾ॥ ਇਤੀ
ਹਿਰਦੇ ਨਿਆਸਾ॥

ਅਥ ਪਾਦ ਨਿਆਸਾ ਕਢਚੰ-ਉਅੰ ਸਤਿ ਪਾਦਉਃ ਉਅੰ ਨਾਮ ਜੰਘੇ॥ ਉਅੰ
ਕਰਤਾ ਕਟੀ ਉਅੰ ਪੁਰਖ ਨਾਭਉ॥ ਉਅੰ ਨਿਰਭਉ ਹਿਰਦੇ ਉਅੰ ਨਿਰਵੈਰ ਕੰਠੇ
॥ ਉਅੰ ਅਕਾਲ ਨਾਸਕਾ ਅਗ੍ਰੇ ਉਅੰ ਮੂਰਤੀ ਨੇਤ੍ਰਤ੍ਰਿਉ ॥ ਉਅੰ ਅਜੂਨੀ ਲਿਲਾਟੇ
ਉਅੰ ਸੈਭੰ ਸ੍ਰਿ ਸ੍ਰਿ॥ ਇਤੀ ਕਢਚੰ॥

ਅਥ ਧਿਆਨਾ-ਉਅੰ ਸਤਿਯੰ ਸਤਿਯੰ ਮਹਾਂ ਸਤਿਯੰ ਮਧ ਸਤਿਯੰ ਸੂਰਵੇਸ਼ੁਰਾ ਯਗ

ਆਦੀ॥ ਯਗ ਪੁਰਸ਼ਚਰਵਤਮਾਨਛ ਸਤਤਾ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੰ
ਨਾਰਾਇਣੰ ਨਿਰਗੁਣੰ ਸਰਵਗੰ ਸੁਖੰ ਮੈਕੰ ਦੇਵਤੰ ਨਮਸਤਏ॥ ਇਤੀ
ਧਿਆਨੰ॥

ਅਥ ਸਕੰਲਪ:- ਉਅੰ ਉਅੰ ਉਅੰ ਉਅੰ ਆਕਾਰਣੰ ਸਕਲੰ ਸੁਖ ਸੰਪਦਾ ਨਮਾਹਾ ਇਤੀ
ਸਕੰਲਪਾ॥

ਅਥ ਮੰਤ੍ਰ:- ਉਅੰ ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ਹੈ ਤਿ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਤੀ ਸਚੁ ਨਮ:
ਇਤੀ ਮੰਤ੍ਰਾ॥

ਦੋਹਿਰਾ- ਕਹੀ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਭੋਗ ਮੇਖ ਕੀ ਦਾਇ॥

ਨਿਤਨੇਮ ਜੇ ਜਨ ਜਧੇ ਅੰਤ ਪਰਮ ਪਦ ਗਤਿ ਪਾਇ॥੨੭॥

ਦੋਹਿਰਾ- ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਕੇ ਵਿਪਰਾਇ ਕੋ ਪੁਨ ਤਿਸ ਕਾ ਪਰਕਾਰ॥

ਬਿਨ:ਸਤਿਗੁਰ ਲਖ ਹੋਤ ਨਹਿ ਗੁਰ ਤੇ ਪਠ ਰਿਦ ਧਾਰ॥

("ਗੁਰ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ ਸਮਾਪਤ" - ਅਗੇ ਸਹੰਸੂ ਨਾਮਾਂ ਆਰੰਭ ਹੈ)

ਨੋਟ- ਉਕਤ "ਗੁਰ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸਹੰਸੂ ਨਾਮਾਂ" ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਲਿਖਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਦੇਵ
ਨਾਗਰੀ ਲਿਖਤ ਸੰਹਿਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪਾਸ ਸੰਭਾਲੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ
ਬਾਬਾ ਮਿਹਰ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਪਾਸੋਂ ਕਿਸੇ ਉਦਾਸੀ
ਮਹਾਤਮਾਂ (ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਬੇਜ ਪੜਤਾਲ ਵੇਲੇ (ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਕਰਤਾ) ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖੀ
ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਰੂਪ ਲਿਖਿਆ, ਅਤੇ ਉਕਤ "ਗੁਰ ਗਾਇਤ੍ਰੀ" ਮੰਤ੍ਰ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤੇ
ਮਗਰੋਂ ਐਸਾ ਪਤਾ ਦਿਤਾ ਹੈ-

ਸੋਰਠਾ - ਆਗੈ-ਵਰਨਨ ਹੋਇ, ਨਾਨਕ ਸਹੰਸੂ ਨਾਮ ਜੋ॥

ਸੋਰਠਾ - ਲਿਖ-ਦਈ-ਕਵਿਤਾ ਸੋਇ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਜੀ ਮੁੱਖ ਰਹੀ॥

ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ-ਸਹੰਸਰ ਨਾਮਾਂ

ਮੂਲ - ਉਅੰਸਯ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਹੰਸੂ ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰਜਯ॥ ਸ੍ਰੀਮਤ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
ਸੁਨ ਰਿਖੀ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵਤਾ ਬ੍ਰਹਮਗਯੋ ਬ੍ਰਹਮਜਾਹੀ ਇਤੀ ਬੀਜੰ॥

ਪੁਨਯ ਕੀਰਤਿ ਅਨਾਮ-ਯਾਇ ਤਸੁੱਕਤੀ॥ ਵਿਸ੍ਰੁਤੈ ਜਸੇ ਵਿਆਪੀ ਇਤ ਮੰਤ੍ਰਾ॥

- ਪ੍ਰਾਗਯਾ ਚਤੁਰੀਯ ਗਾਇਕ ਕੀਲਕੰ ॥ ਤਿਪਰੋਜਾਤਿ ਪਰੋਨੰਦਾਇਤ ਕਵਚੰ॥

- ਖਿਤੀ ਸੈ ਧਾਧਾ ਨਾਸਟਨਾਇਤ ਅਸ੍ਰੀ॥ ਸੱਤ ਦੇਵਾ ਸੱਤ ਰੂਪਾਇਤ ਧਿਯਾਨੰ॥ ਸਿਰੀ
ਵਿਸੱਠ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਯਰਥੇ ਦਿੱਬ ਸਹੰਸ ਨਾਮ ਜਪੇ ਵਿਨੁਯੋਗਾ॥
- ਓਅੰ ਸ੍ਰਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੁਤ ਸ੍ਰੀ ਮਤ-ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਰਿਖਯੇ ਨਮਾ॥ ਹ੍ਰਿਦੇ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵਤਾਯੇ ਨਮਾ॥ ਗੁਹਯੇ ਬ੍ਰਹਮੋ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਇਤ ਵੀਜਾਯ
ਨਮਾ॥ ਪਾਦਿਯੇ ਪੁੰਨਯ ਕੀਰਤਿਅਨਾਭਯ ਇਤ ਸਕਤਯੇ ਨਮਾ॥
- ਸਰਵਾਗੇ ਪ੍ਰਾਗਯਾ ਚਤੁਰੀਯਕਾ ਇਤ ਕੀਲਕਾਯ ਨਮਾ॥ ਕਰ ਸੰਖੁਟੇ ਮਮ ਸ੍ਰੀ
ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਯਰਥੇ ਜਪੇ ਵਿਨੁਯੋਗਾ॥ ਇਤ ਰਿਖਯਾਇ ਨਯਾਸਾ॥ ਓਅੰ ਸਤਦੇਵਾ
ਸੱਤ ਰੂਪਾਇਤ ਅੰਗੁਸਟਾ-ਭਯਾ ਨਮਾ॥
- ਲੋਕ ਨਾਥੇ ਮਹੱਦ ਭੂਤਾਇਤ ਤਰਜਨੀ ਭਯਾ ਨਮਾ॥ ਅਵਨਾਸੀ ਤੇਜ ਪੰਜਾਇਤ
ਮਧਯਮਾ ਭਯਾ ਨਮਾ॥ ਮੰਗਲੇ ਮੰਗਲ ਪ੍ਰਦਾਇਤ ਅਨਾਮਕਾ ਭਯਾ ਨਮਾ॥
ਦੁਰਾਧਰ ਸੇਦੁਰਾਰਾਧ ਇਤ ਕਨਿਸਕਾ ਭਯਾ ਨਮਾ॥ ਧਰਮ ਗੋਪਤਾ ਧਰਮ
ਧਾਮਾਇਤ ਕਰਤਲ ਕਰ ਪ੍ਰਿਸਭਯਾ ਨਮਾ॥
- ਅਥ ਖੜੰਗ ਨਯਾਸਾ॥ ਓ ਸਤ ਦੇਵਾ ਸਤ ਰੂਪਾਇਤ ਹਿਰਦਾ-ਯਾਯਾ ਨਮਾ॥
ਲੋਕ ਨਾਥੇ ਮਹੱਦ ਭੂਤ ਇਤ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰੇਸ਼ਵਾਹ॥ ਅਵਿਨਾਸੀ ਤੇਜ ਪੰਜਾਇਤ
ਸਿਖਾਯੈਵਖਟ॥ ਮੰਗਲਯੋ ਮੰਗਲ ਪ੍ਰਦ ਇਤ ਕਵਚਾ ਮਹੁੰ॥ ਦੁਰਾਧਰ
ਸੇਦੁਰਾਰਾਧ ਇਤ੍ਰੁਨੇਤ੍ਰ ਤ੍ਰਯਾਯਵੇ ਖਟ॥
- ਧਰਮ ਗੋਪਤਾ ਧਰਮ ਧਾਮਾਇਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰਾਯ ਛਟਾ॥ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸਨ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ
ਪ੍ਰੀਤਯਰਥੇ ਸਹੰਸ ਨਾਮ ਜਪ ਮਹੰਕ ਰਿਖੇਯ ਇਤ ਸੰਕਲਪਾ॥
- ਅਥ ਧਯਾਨੰ॥ ਸੇਤਵਾਸੰ ਪਾਣਿਸਾਲ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਗੁਰੋਤਮਾ॥
ਗੌਰ ਦੇਹੰ, ਬੰਸ ਕਰਤਾ ਬੇਦ ਵੰਸੇ ਪ੍ਰਜਾਤੰ॥ ਭਬੰਯਾਕਾਰੰ, ਸ਼ਾਂਤਿ ਰੂਪੰ ਯੋਗ ਭੀ,
ਸੇਬ ਮਾਨੰ ਸਦਾ॥ ਬੰਦੇਹੰ ਸਵਛ ਗਮਨੰ ਗਾਯਕੰ ਗਾਯਨਾਗਰ ਭਾਰੀ॥

(ਇਤ ਧਯਾਨੰ)

(ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਸਮਾਪਤ)

ਨੋਟ — ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸਹੰਸ ਨਾਮਾਂ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਹ
ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ (ਉਦਾਸੀ ਜੀ ਵਲੋਂ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਲਿਖਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ

ਇਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਥਮਿ ਵੀ ਤੀਜੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਨਮੋ ਕੀਤੀ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਹਸਰ ਨਾਮਾਂ

ਮੂਲ - ਉਮੀ ਸਤਿਦੇਵਾ, ਸਤਿਰੂਪਾ, ਨਿਗਮ ਬੰਸ ਕਰਾ ਸੁਚੀ॥

ਸਤ ਕਰਤਾ, ਸਤ ਨਾਮਾ, ਸਤਚਾਰੀ, ਸਤੋਧਰਾ॥ ੧॥

- ਕਰਤਾਰੀ, ਕ੍ਰਿਤਨਾਮਾ, ਕਾਲਹਾਰੀ, ਕਲਿਹ ਜਿਤਾ॥

ਬਿਧ ਰੂਪਾ, ਬੰਧੁ ਮੋਚਾ, ਲੀਲਾ ਰੂਪ ਧਿਯਾਇਕਾ॥ ੨॥

- ਕਾਮ ਰਾਰੀ ਮਨੋਹਰਤਾ, ਪਥ ਗਾਮੀ, ਧਰੋਧਰਾ॥

ਬਿਰਧ ਰੂਪਾ, ਬੰਚਾਰੀ, ਦੇਵ, ਜਿਤਾਸੁਰਾ ਜਿਤੀ॥ ੩॥

- ਪਰਮਿਤਾ ਪਰੋਲੋਕਾ ਦੇਵ ਨਾਨਕ ਮਲਾ ਹਰੀ॥

ਭੁਮਚਾਰੀ, ਬਿਸੁ ਨਾਥਾ, ਬਿਸ ਕਰਤਾ, ਧਰਾ ਬਿੰਸੀ॥ ੪॥

- ਰਾਮ ਰੂਪਾ, ਬਨੋਚਾਰੀ, ਦੇਵ ਪੂਜਨਰੋਤਮਾ॥

ਸੂਨ ਅਲੂ, ਜਨਮ ਧਾਰੀ, ਸਿਖ ਸਾਧ ਉਧਾਰਕਾ॥ ੫॥

- ਸਾਧ ਨੇਮੀ, ਨੇਮਹਾਰੀ, ਬੇਦ ਬੰਸ ਪਰਵਰਧਨਾ॥

ਮਨੁਜਾ, ਮਨੁਜ ਬੇਖੇ, ਨਿਰੰਕਾਰੀ, ਪਰਮੇਸੁਰਾ॥ ੬॥

- ਪਰੋ ਦੇਵਾ, ਪੰਥ ਕਰਤਾ, ਬਹੁ ਰੂਪ, ਬਿਰੂਪਕਾ॥

ਨਾਮ ਜਾਪੀ, ਨਾਮ ਥਾਪੀ, ਨਾਮ ਨਾਵ, ਕਰੋਧਰਾ॥ ੭॥

- ਸਮਤਾ, ਸੇਮਲਾ, ਸੁਮੀ, ਮਨੋ ਵਾਂਛਤ ਦਾਯਕਾ॥

ਵਾਸ ਨਾਸੀ, ਮਨੋਨਾਸੀ, ਤਤ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧਨਾ॥ ੮॥

- ਜੋਗ ਜੀਵਾਂ, ਜੋਗ ਵੀਜਾਂ, ਜੋਗ ਹਾਰੀ, ਜੋਗ ਨਾਯਕਾ॥

ਜੋਗ ਪਿਤਾ, ਜੋਗ ਜਿਤਾ, ਜਗ ਨਾਥੇ, ਤ੍ਰੈ ਕਾਰ ਹਾ॥ ੯॥

- ਜੋਗ ਰੂਪਾ, ਜੋਗ ਜੁਗਤਾ, ਜੋਗੀਗਾ, ਧਯਾਨ ਧਾਰਨਾ॥

ਜੋਗ ਪਦ, ਧਰਾ ਜੁਗਤੀ, ਜੋਗ ਕਾਦੀ ਮਨੋਗਤੀ॥ ੧੦॥

- ਤਪੋ ਨਿਸਾਂ, ਤਪੋ ਜੁਗਤਾ, ਤਪਸੀਚ, ਤਪੋ ਪ੍ਰਿਯਾ॥

ਤਪੋ ਧਨਾ, ਤਪੋ ਮਨਾ, ਤਪਸਾ ਤਾਪ ਜੀਤਨਾ॥ ੧੧॥

- ਕਰਤਾ ਕਾਰਨੋ ਸਾਰਾ ਪੁਰਕਰਤਾਰ ਸੁਖੇਲਕਾ॥

ਧਾਮੀ ਧਾਮ ਧਜਾ ਧਾਰੀ, ਸਾਤ ਰੂਪਾਵਨੀ ਧਰਾ॥ ੧੨॥

- ਵੈਕੰਠਾ ਕੰਠ ਗਾਮੀ ਚਪੰ ਚਕਾਪੰਚ ਸੇਵਕਾ॥
- ਪੰਚ ਮਾਨਾ ਪੰਚ ਜਾਨਾ ਪੰਚਹਾ ਪੰਚਮ ਪ੍ਰਿਯਾ॥ ੧੩॥
- ਚਤੁਰ੍ਬੁਹੀ ਚਤੁਰ੍ਰੂਪਾ ਚਾਰ ਨੈਨ ਸੁਸੰਦਾ॥
- ਚਾਰ ਬਾਹੁ ਚਾਰ ਪਾਦਾ ਚਾਰ ਚੀਰ ਬਡੇ ਜਸੀ॥ ੧੪॥
- ਕੰਜ ਬਦਨਾ ਚਾਰ ਹਾਸੀ ਸੇਤ ਭਾਸਿ ਸੇਤੰਬਰਾ॥
- ਸ੍ਰੇਤ ਮੱਸੁ ਸ੍ਰੇਤ ਨਾਮਾ ਸ੍ਰੇਤ ਜਾਪੀ ਬਨਾਯਨਾ॥ ੧੫॥
- ਰਘੁਬੰਸੀ ਜਸੈ ਅਸੀ ਰਾਘਵਾਨੋ ਰਘੁਨੰਦਨਾ॥
- ਰਘੁਤਮਾ ਕੁਲ ਦੀਪਾਵੀਧੇ ਦੀਪਤ ਪਾਵਕਾ॥ ੧੬॥
- ਭੂਪਾਲੋ ਭੂਪ ਰੂਪਾ ਕਰਮੇ ਕਰਮ ਨਾਸਨਾ॥
- ਭੂਤ ਭੱਥਿ ਭਵਿਖਯਾਚ ਸੁਤ੍ਰੇਕਾਲ ਵਿਯਾਪਕਾ॥ ੧੭॥
- ਕਾਲ: ਕਾਲ ਕਲਾ ਰੂਪਾ ਕੋਲ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਭਾਰਣਾ॥
- ਕਾਲ ਰਹਤ: ਕਾਲ ਹਰਤਾ ਕਾਲ ਨਾਸੀ ਕਰ, ਮਹਾਂ॥ ੧੮॥
- ਪਰਮਾ ਨੰਦਾ, ਨੰਦ ਰੂਪਾ, ਪਵਿਤ੍ਰੰ, ਸੂਖ ਉਤਮੰ॥
- ਸਰਬ ਜਾਪੀ, ਸਰਬ ਤਾਪੀ, ਸਾਰ ਮੂਰਤਿ ਸਤੋ ਬ੍ਰਤਾ॥ ੧੯॥
- ਪਰਧਾਨੰ ਪਰਸ ਰੂਪੰ, ਨਿਧਾਨੰ ਗੁਣ ਪੂਰਕੰ॥
- ਸਾਧਕਾ ਸਾਧਨਾ ਮੂਰਤੀ ਸਾਧ ਬੇਖ ਮਨੋਹਰਾ॥ ੨੦॥
- ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਾ, ਲਖਮੀ ਦਾਸਾ, ਦਾਸ ਕਰਿ ਦਸ ਨਾਸਕਾ॥
- ਧਰਮ ਚੰਦਾ ਧਰਮ ਕੇਤਾ, ਸਤਿਵਾਦੀ ਸਨਾਤਨਾ॥ ੨੧॥
- ਰਵਿ ਰੂਪਾ ਰਵਿ ਤੇਜਾ ਰਵਿ ਕ੍ਰਿਤਾ ਰਵਿ ਪ੍ਰੇਰਕਾ॥
- ਤੰਗੋ ਅੰਗ ਹਰਾ ਭਾਰੀ, ਤਮ ਨਾਸੀ ਕਰਨਾਲਯਾ॥ ੨੨॥
- ਪ੍ਰਜਾ ਕਰਤਾ, ਪ੍ਰਜਾ ਪਾਲਾ, ਪ੍ਰਜਾ ਰੂਪੀ, ਪ੍ਰਜਾ ਪਤੀ॥
- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਾਨਾ ਚ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰੂਪ ਸ੍ਰਿਸ਼ੇਟ ਕਰਾ॥ ੨੩॥
- ਜਤ ਧਾਰੀ ਸੁਭਾਖਯਾ ਚ ਸੁਭ ਵਾਕ, ਲਖਣਾ॥
- ਸੁਭ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਿਵ ਰੂਪਾ ਸੁਭ ਨੈਨ ਸੁਭੇਖਮਾ॥ ੨੪॥
- ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਮਈ ਕਾਇਆ ਗਿਆਨ ਸੂਰ ਪੁਰਾਤਨਾ॥
- ਭਵ ਕਰਤਾ ਭਵ ਨਾਸਾ, ਭਵ ਵਿਆਪੀ ਭਵੇਸੁਰਾ॥ ੨੫॥
- ਨਿਗਮ ਵੇਤਾ ਨਿਗਮ ਕ੍ਰਾਂਤਾ ਨਿਗਮ ਰੂਪ ਨਿਗਮੇਧਰਾ॥

- ਪ੍ਰਾਣ ਦੇਸਾ ਪ੍ਰਾਣ ਮੂਰਤੀ, ਪ੍ਰਾਣ ਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਣ ਬਲੰਭਾ॥ ੨੬॥
- ਭੱਢੂ ਰੂਪੇ ਹਰਿਵਾਸੇ, ਅੱਪ੍ਰਮੇਯ ਸੁਲੋਚਨਾਂ॥
- ਲੋਚਾ ਪ੍ਰੰਤੁ ਗਾਯਾਤਾ ਆਤਮਾ ਹਰਿ ਪਾਲਕਾ॥ ੨੭॥
- ਰਿਖੀ ਕੇਸੇ, ਵਿੱਸੁ ਕਰਮਾ ਯੋਗ ਕ੍ਰਿਤਯਾਂ ਗਾਤਕਾ॥
- ਏਕ ਰੂਪਾ, ਨੇਕਧਾਰੀ, ਅਮ੍ਰਿਤੀਚ ਦੁਤੋ ਧਰਾ॥ ੨੮॥
- ਮਹਾਂ ਵੀਰਯੇ, ਮਹਾਂ ਬੁਧੀ ਮਹੇਸੇਜਨ ਵਤਸਲਾ॥
- ਮਹਾਂ ਕ੍ਰਮਾ, ਮਹਾਂ ਤੇਜੇ, ਮਹੇਵੇ ਦ੍ਰਿਗ ਪਾਲਕਾ॥ ੨੯॥
- ਗੋਵਿੰਦੇ ਸੁਰਾਨੰਦੇ ਪ੍ਰਮ ਹੰਸੇ, ਪਦਮਾਣਸਾ॥
- ਅਚੁੱਤਾ ਕ੍ਰੋਧ ਹਾਰੀਚ, ਵਾਸਦੇਵੇ ਵਿਸ ਰੁਚਤਾ॥ ੩੦॥
- ਸਤ ਸੰਗੀ ਐਧੁਤਾਚ ਸਿਧ ਰੂਪ ਸਿਧਾ ਜਿਤੀ॥
- ਬਾਬਾ, ਪੁਰਖ ਰੂਪਾਚ, ਅਨੰਤ ਰੂਪ ਵਿਸਤਰਾ॥ ੩੧॥
- ਪ੍ਰੇਮਸੁਰੰ ਪਰਾਥਮ ਜਗਤ ਸੁਾਮੀ ਜਗ ਪਿਤਾ॥
- ਰਿਖ ਰੂਪੇ ਰਿਖ ਕ੍ਰਿਤੀ ਸੋਮੇਨੀ ਭੂਤ ਕਾਰਨਾ॥ ੩੨॥
- ਆਦਿ ਦੇਵੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਅਚਲਾ, ਵਰ ਦਾਮਕਾ॥
- ਸੰਭੁ, ਸੰਕਰਾ ਰੂਪਾ, ਨਿਰ ਭੇ ਨਿਰਵੈਰਕਾ॥ ੩੩॥
- ਲੋਕ ਨਾਥੀ ਮਹਦ ਭੂਤ, ਭੀਮ ਕ੍ਰਮ ਸੁਭ ਪ੍ਰਦਾ॥
- ਅਧਰਾ ਧਾਰਨੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰਮਾਣੰ ਸ੍ਰਬਿਸ ਬਿੰਡਾ॥ ੩੪॥
- ਅਸੰਕਾ ਰੋਗ ਹਾਰੀਚ ਭੂਤ ਸਾਂਝੀ ਮਹੀਧਰਾ॥
- ਮਹਾਂ ਭਾਗੇ, ਮਹਾਂ ਯੋਗੇ ਖਟ ਜਿਤ ਖਟੇ ਸਹਾ॥ ੩੫॥
- ਛਿਤ ਪਤੀ ਪ੍ਰਭਾ ਰੂਪਾ, ਗੋਸਾਈ ਨਾਰਾਇਣਾ॥
- ਸਤਿਗੁਰਾ, ਏਕੰਕਾਰੀ, ਕੁਟਸਥਾ, ਸਿਧੀ ਕਰਾ॥ ੩੬॥
- ਅਬਨਾਸ਼ੀ ਤੇਜ ਪੁੰਜੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ਸਸਆਨਨਾ॥
- ਗੁਣਾਕੋਰ ਸਿੰਧ ਰੂਪਾ ਵੇਦਮਯ ਸਬਦਾ ਕਰਾ॥ ੩੭॥
- ਚਿੰਦ ਰੂਪੀ, ਚਿਦਾ ਨੰਦਾ, ਮਾਧਵੇ, ਜਨ ਬਲੰਭਾ॥
- ਜਨਕੇ, ਛੱਤ੍ਰ ਧਾਰੀ, ਭ ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਸ੍ਰੀ ਸੇਭਨਾ॥ ੩੮॥
- ਮੰਗਲਾ ਮੰਗਲੇ ਰੂਪਾ ਪਾਵਨਾ ਪਵਨ ਜੀਤਕਾ॥
- ਸੋਮੇ, ਪਵਨ ਹਾਰੀ, ਭਗਵਾਨੇ, ਜੁਗਾਦਿਆ॥ ੩੯॥

- ਅਜਾਚੀ, ਜਾਚਨਾ ਦਾਤਾ ਅਚੈਤ, ਦੈਤ ਹਾਰਕਾ॥
ਦੁਰਲਭਾ ਦੁਗਮੇ ਨਿਤਯੰ, ਨੇਤਰੁਪ, ਪ੍ਰਪੁਰਕਾ॥ ੪੦॥
- ਕੁਮਾਰੋ ਕਾਮਨਾਚ ਗ੍ਰੀਰਦੇਹ ਗੁਰੇਤਮਾ॥
ਪੰਥ ਨਾਤੋ ਜਾਪਕਾਰੀ ਜਗ ਮਿਤ੍ਰ ਪਰਾਪ੍ਰਭੂ॥ ੪੧॥
ਤੀਰਥੋ ਤੀਰਥਾ ਸੇਵੀ, ਤਪਾ ਬਾਲਾ, ਸਖਾ ਸੁਭਾ॥
ਲਾਲੋ ਮਿਤ੍ਰਾ, ਵੀਨ ਵੰਸ਼ੁ, ਇਥੋ ਦੇਵ ਲੂਤ ਪੁਜਕਾ॥ ੪੨॥
- ਦੁਰਾਧ੍ਰੁ ਸੇ, ਦੁਰਾਰਾਧੋ ਦੁਰਮਦੋ ਕੋਡਾ ਕ੍ਰਿਤੀ॥
ਨ੍ਰਿਪ ਪੂਜੋ ਗਣੇਸਾਚ ਗਣ ਕ੍ਰਿਤ ਗਣ ਨਾਸਨਾ॥ ੪੩॥
- ਧ੍ਰੁਮਿੰ ਸ੍ਰੀ, ਧਰਮਾ ਧਾਰੀ, ਧਾਤਾ ਧਰਮ ਨਾਯਕਾ॥
ਨਰੋਸੋ ਨਗਰਾ ਚਾਰੀ, ਨਵੇ ਦ੍ਰੋਨਵ, ਵਸਾ ਕ੍ਰਿਤੀ॥ ੪੪॥
- ਗੋਪਤਾ ਗੋਪਤੇ ਨਾਮੀ ਮਰਦਾਨੇ ਪ੍ਰਤਪਾਲਕਾ॥
ਅਨੀਹਾ ਸਈਹਾ ਖਿਆਮਾ ਕਾਵਰੁ ਖਿੰਜਾਗਨਾ॥ ੪੫॥
- ਅਨਸੂਤਾ, ਜਗੰਨਾਥੋ 'ਸੈਲੀਧਰ' ਸੁਰ ਸਤਮਾ॥
ਪਤੰਗਾ, ਪਤੰਗ ਵੰਸਾ, ਸ੍ਰਬੇਸੁਰ ਨਿਰੰਜਨਾ॥ ੪੬॥
- ਤੁਰੀਆ ਰੂਪਾ, ਤੁਰੀ ਤੀਤਾ, ਅਜਿਤੋ, ਨਿਰੰਗਨਾ॥
ਗਵੇਸੋ ਗੁਰੂਯੋ ਵਿੱਸਨੋ ਰਾਵੀ ਤੀਰ ਬਿਰਾਜਕਾ॥ ੪੭॥
- ਡੰਡ ਕੋ, ਡੰਡਗਾਮੀ ਚਪਰ ਤਾਪੋ ਵਲਾਹਕਾ॥
ਚੰਮ੍ਰੰ ਨਾਥੋ, ਚੰਮ੍ਰ ਪਾਲਾ, ਚਤੁਰ ਬੇਦ ਚਤੁਰਾਨਨਾ॥ ੪੮॥
- ਤਾਪਸੀਚ, ਤਪੋ ਤੇਜਾ, ਸਮਾਸੈਨ ਤਪ ਨਿਸਟਕਾ॥
ਦਯਾ ਮਯੋ, ਦਯਾ ਦਾਨੋ, ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਹਾਰੀ, ਮਹਾਸਨਾ॥ ੪੯॥
- ਭ੍ਰੁਧਰੋ, ਭ੍ਰੁਹਰੋ, ਭ੍ਰੁਮੀਸ, ਚਰਾ ਚਰ ਪੁਜਕਾ॥
ਮਹਾ ਮਾਯੋ, ਮਹਾ ਕਾਯੋ, ਮਹਾ ਤੇਜੋ, ਮਹਾ ਬਲਾ॥ ੫੦॥
- ਯੋਗੋ ਸੋ ਯੋਗ ਰੂਪਾ ਚ ਸੱਤ ਕ੍ਰਿਤ ਸਤ ਵਾਸਨਾ॥
ਦਿੱਬ ਦੇਹਿ ਨਰੇਵਾ ਚ ਪਦਮਾਥੋ ਪਰਾਤ ਪਰਾ॥ ੫੧॥
- ਪੂਰਣੋ ਪੂਰਾ ਵਾਚਾ ਭਵਾਨੰਦੋ ਭਵੀਸਰਾ॥
ਭੁੰਵ ਤਾਰੋ, ਭਾਰ ਨਾਸੀ, ਭੁੰ ਨਾਥੋ ਪ੍ਰਜਾਗਰਾ॥ ੫੨॥
- ਸਿੱਖੇ ਸੋ ਗੁਰੂ ਰੂਪੇ, ਲੀਲਮਯ ਵਿਦਿਯਾ ਦਿਆ॥

- ਕੇਸਵੇ ਪੁਰਣ ਤੇਜਾ ਮਦਨਾਰੀ ਜੁਗਤਾ ਕਰਾ॥ ੫੩॥
- ਸੁਭਾਗੋ, ਵਿਸੁਧਾਰੋ, ਸਲ ਸਾਂਈ, ਜਨਾਰਦਨਾ॥
ਵਿਕ੍ਰਤਾ, ਵਿਕ੍ਰਤ ਰੂਪੇ, ਦੁਸ਼ਨ ਦੰਮਨ ਤ੍ਰਿਕਾਲਗੀ॥ ੫੪॥
  - ਕੀਰਤਾ, ਕੀਰਤੋ ਦਾਤਾ, ਪੁਰਾਣੀ, ਕੀਰਤਿ ਭਾਜਨਾ॥
ਸੁੰਤ ਵਾਸੀ, ਪਾਣ ਮਾਲਾ, ਅਖਲੇ ਸੁਧ ਰੂਪਣੀ॥ ੫੫॥
  - ਮੁਕਤੋ ਨਰਾਧਿਖੰ ਗਯਾਨ ਘਨ ਜਨ ਰਖਕਾ॥
ਸਾਧੋਸੋ, ਸਾਧ ਰੂਪੇ, ਸਾਧਨਾ, ਸਾਧ ਅਰਿਚਤਾ॥ ੫੬॥
  - ਗਤਿ ਕਰੋ, ਬਿਗਤ ਨਾਸੀ, ਗਯਾਤ੍ਰਾ, ਸਜਨੰ ਗਤੀ॥
ਆਸ੍ਰਮਾਸ੍ਰਮਾ ਕਰਤਾ, ਸ੍ਰਮ ਨਾਸਾ ਸ੍ਰਮ ਰਖਕਾ॥ ੫੭॥
  - ਭਾਵ ਰੂਪੇ ਭਾਵ ਹਾਰੀ, ਭਾਸਕੋ ਭਵ ਪ੍ਰੇਰਕਾ॥
ਬੈਰਾਨੇ, ਬ੍ਰਿਧ ਮਾਨਾ ਚ ਬ੍ਰਿਧ ਪੂਜੇ, ਬ੍ਰਿਧਾ ਕਰਾ॥ ੫੮॥
  - ਧ੍ਰੁਵ ਤੇਜਾ, ਧ੍ਰੁਵੇ ਨਾਮਾ, ਧ੍ਰੁਵਾਚਾਰੀ ਧ੍ਰੁਵ ਪੂਜਕਾ॥
ਉਤਪਤੋ, ਬਿਤਾਚਾਰਾ, ਪਾਲਨੇ, ਸੰਹਰਤਕਾ॥ ੫੯॥
ਸ੍ਰੁਤੇਸੇ ਸ੍ਰੁਤਕਿਰਤੀ ਸ੍ਰੁਤੰਗਯਾ ਸ੍ਰੁਤਿਧਾਰਨਾ॥
ਖੇਤ੍ਰਗੋਯੇ ਖੇਤ੍ਰ ਰੂਪਾ ਚ ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ ਖੇਤ੍ਰਤਕਾ॥ ੬੦॥
  - ਅਲਿ ਬਯਾਪੀ, ਆਦਿ ਨਾਥੇ, ਅਨਾਥੇ ਨਾਥ, ਸੀਤਨਾ॥
ਸਚ ਦਰਸੀ ਸਚ ਰੂਪਾ ਸਚਾ ਵਾਸੋ ਸਚੀਸੁਰਾ॥ ੬੧॥
  - ਰਿਗ ਜੁਜਰੋ ਸਿਯਾਮਾਏ ਤ੍ਰਈ ਬੇਦ ਸੁ ਕੱਥਕਾ॥
ਸੰਨਯਾਸੋ, ਸੰਨਯਾਸ ਕਾਰੀ, ਸੰਸਾਰੀ ਧ੍ਰੁਵਾਸਨਾ॥ ੬੨॥
  - ਈਸ਼ਰੋ ਵਿਕ੍ਰਮੀ ਕ੍ਰਮਾ ਜਗਾਦੀਯਗ ਥਾਪਕਾ॥
ਸੁੱਧੋ ਸੁੱਧ ਕਰਤਾ ਚ ਅਮਲੇ, ਪਰ ਬੁਧਕਾ॥ ੬੩॥
  - ਅਭੇਵੇ, ਭੇਵ ਨਾਸੀ, ਸੁਸੰਗੀ, ਸੰਗ ਵਰਜਿਤਾ॥
ਅਨਤੋ, ਨਿਤ ਬਯਾਪੀ ਚ ਪ੍ਰਿਤ ਨੇਮੀ ਅਨੇਗਾ॥ ੬੪॥
  - ਧੀਰਜੋ, ਧੀਰਜ ਧਾਰੀ, ਸੁਧਾਰੋ ਚ ਧਰਤਿਕਾ॥
ਨਰਾਕਾਰਾ, ਸੁਰ ਪੂਜੇ, ਵਰਿਸਟੰਚ ਪਰੇਸ੍ਰਨਾ॥ ੬੫॥
  - ਅਤੀਤੋ, ਅਤੀਤੋਸਾ ਚ ਅਤਿਵਾਸੋ ਅਤਿੰਦ੍ਰੁਤਾ॥
ਅਖਲੇਸੋ ਅਖਲਾਵਾਸਾਖਲ ਪਾਲ, ਅਰਿੰਦਮਾ॥ ੬੬॥

- ਅਛੁਟੇ ਦੁੰਦ ਹਾਰੀਚ ਜਿਤਾ ਮਿੱਥਾ ਪ੍ਰਮੋਦਨਾ॥
- ਰੂੜੇ ਆਰੂਤਾਸਨਾ ਚ ਦੁਤੀ ਅਦੁਤੀ ਰੁਪਕਾ॥ ੬੭॥
- ਅੱਕੀ, ਕਿੰਰਿਆ ਵੰਤਾ ਚ ਕਾਰਕੇ ਸਕਤਾਪਤੀ॥
- ਸੁਯੰ ਜੋਤੀ ਸੁ ਸੰ ਬੇਦ ਅਧਿਸ਼੍ਠਾਨੋ ਕੋਡੇਸ਼ੁਰਾ॥ ੬੮॥
- ਹਿਰਨ ਗਰਭੰ, ਪ੍ਰਭਾਏ, ਪ੍ਰਭਾਕਰੋ, ਸੁ ਅੱਖਰਾ॥
- ਅਨਾਸਰੋ ਆਸਰਾ, ਮੁਲੇਅਨ ਬੀਜੋ ਰਿਖੀਸ਼ੁਰਾ॥ ੬੯॥
- ਵਿਰੁਜਾ, ਰੁਜੇ ਹਰਤਾ, ਵਰ ਦਾਤਾ ਵਰੋ ਪਰਾ॥
- ਬੇਦ ਨਿੱਧੀ, ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾ, ਸਰਬਗਯੋ ਗੁਣੇਸ਼ੁਰਾ॥ ੭੦॥
- ਨਿੱਧੀ, ਸੋ ਨਿੱਧ ਕਰਤਾ, ਧਨਦੋ ਧਨਦਾਰ ਚਿਤਾ॥
- ਪ੍ਰਬੀਨੋ, ਸੰਤੋਖਾਤਮਾ, ਕ੍ਰਾਂਤਹਾਰੀ, ਵਿਸੇਖਣਾ॥ ੭੧॥
- ਪਰਮੇਸ਼੍ਵੀ, ਸੱਤ ਸਾਰੇਪ੍ਰ, ਰਿਧੀਕਿਲਾਲਾਟਨਾ॥
- ਨਾਕੋਸੋ, ਨਾਕਚਾਰੀ ਨਵ ਵੰਸਾ, ਵੰਸ ਦੀਪਕਾ॥ ੭੨॥
- ਅਕਲੰਕੀ, ਕਲੰਕ ਹਾਰੀ, ਕਵੇਸੋ, ਕਮਲਾਪਤੀ॥
- ਖੇਚਰਾ, ਖਲਾਤ ਕਾਰਾ- ਧ੍ਰੁਵੇਸਾ ਧ੍ਰੁ ਥਾਪਕਾ॥ ੭੩॥
- ਪ੍ਰਭਾਤਮਾ ਪਾਪ ਹਾਰੀ ਚ ਜੀਵੇਸੋ ਜਨਪ੍ਰਿਯਾ॥
- ਪੰਦ ਸਾਧੋ ਵਿੱਸ ਭ੍ਰਤਾ ਵਿਸ ਪਤਿ ਵਿਸ਼੍ਰੰਤਕਾ॥ ੭੪॥
- ਬਨ ਪ੍ਰਿਯੋ, ਮਹਾਤਮਾਨੋ ਮੁਖੇ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾਯਕਾ॥
- ਪਰਾਵਰੋ ਅਨਾਰੰਭਾ ਰੰਭ ਨਾਸੋ ਰੰਭੇਸ਼ੁਰਾ॥ ੭੫॥
- ਗੁੰਡੇੜ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਮੁਲ ਚ ਅਚਿਤੋ ਮਧੇਸ਼ੁਰਾ॥
- ਸਨਾਤਨੋ ਪੂਰਬੇ ਦੇਵਾ ਸੁਭਾਵੇ ਸੁਭ ਕੋ ਬੁੱਧੀ॥ ੭੬॥
- ਅਜੋਨੀ, ਜਾਨ ਬਾਹੁ ਚ, ਸੁੱਯ ਸੇਯੱਸ ਕਾਰਕਾ॥
- ਅਸੰਖੇਯੋ, ਵਿਭੋਧਾਰੀ ਸ਼੍ਰਮਾਵਾਸੋ, ਸ਼੍ਰਮੀਸ਼ੁਰਾ॥ ੭੭॥
- ਅਨਾਥ੍ਰਿਤੋ, ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਖੀ ਅਵੰਸੋ ਵੰਸ ਉਤਮਾ॥
- ਸੁਤ੍ਰੋ-ਸਕਤਾ ਵਿਯਾਪੀ, ਨਿਰਾਸੀ ਚ ਬੇਦੀ ਖਤੋ॥ ੭੮॥
- ਬੇਦੀ ਨੰਦੋ, ਬੇਦੀ ਭਰੋ, ਬੇਦੀ ਸੁ ਬੇਦ ਆਯਨਾ॥
- ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਾਕੋ, ਸਾਰ ਭੂਤ ਆਦੇਸੋ ਭਵ ਭੰਗਕਾ॥ ੭੯॥
- ਭਗਤੋ ਸੋ ਭਗਤਾ ਪਾਲੋ, ਭਗਤੋ ਬੁਧਿ ਦਾਯਕਾ॥

- ਆਭੀਤੋ, ਭੀਤ ਹਾਰੀ, ਚ ਅਰੁਪੇ ਰੂਪ ਉਤਮਾ॥੮੦॥
- ਅਭੇਏ, ਭੇਖ ਕਰਤਾਰਾ, ਗਾਂਜਿੰਦਰੇ, ਰਾਜ ਬਾਪਕਾ॥
- ਅਛੇਦ ਪਾਰ ਰੂਪਾ ਚ ਅਮਾਨੀ ਮਾਨ ਦਾਯਕਾ॥੮੧॥
- ਭੂਪੇਸ, ਭੂਪਨੇ ਪੂਜੇ, ਮਾਹੰਤੋ ਚ ਅਰੀਤਕਾ॥
- ਤ੍ਰਿਵਰਗੀ, ਸੁਗਧਾਰੀ, ਵਰਨੇ ਵਰਨੇਸ਼ੁਰਾ॥੮੨॥
- ਆਬੰਧੋ, ਧੰਧ ਨਾਸੀਚ ਅਲੰਬੋ, ਜਗਲੰਬਕਾ॥
- ਪ੍ਰੇਗਿਆਤਾ, ਲੋਕ ਤ੍ਰਾਤਾ, ਜੰਤ੍ਰਕੋਤਾਤ ਜੀਤਨਾ॥੮੩॥
- ਅੰਮੰਤ੍ਰੋ, ਮੰਤ੍ਰ ਕਰਤਾ, ਸੁਦੇਸੀ ਇਸਟ ਦੇਵਤਾ॥
- ਅਸਤੋ, ਭਾਂਤ ਬਿਯਾਪੀ, ਚ ਉਦਾਰੋ ਦਾਰਿ ਬੰਧਕਾ॥੮੪॥
- ਕਾਲੁ ਜਾ, ਕਾਲੁ ਨੰਦੋ, ਜੁਗਾਵਤੋ ਜੋਗੇਸ਼ੁਰਾ॥
- ਆਦੇਸੀ, ਕਾਲ ਰਹਿਤਾ, ਅਗਾਧੋ ਮੱਛਾ ਤਾਰਕਾ॥੮੫॥
- ਸੁਯੰਭਵੋ, ਸੁਯੰਜੋਤੀ, ਅਖੇਭੋ ਖੇਭ ਜੀਤਨਾ॥
- ਅਮਿਤੇਸੋ ਮਿੱਤ ਸੁਰਾ ਅਜਨਮੇ ਅਕਾਯਨਾ॥੮੬॥
- ਅਧਾਮੇ ਧਾਮ ਕ੍ਰਤਾ ਚ ਧਾਮਹਾ ਧਾਮ ਬਿਆਪਕਾ॥
- ਜਰਾ ਜੀਤਾ ਜਰਾ ਰਹਿਤਾ ਅਥਾਧੋ ਲੋਕ ਬਾਪਕਾ॥੮੭॥
- ਅਵਾਚੋ, ਵਾਚ ਕੋ ਬਿਯਾਪੀ, ਅਜਾਲੇ ਜਾਲ ਨਾਸਨਾ॥
- ਅਲੋ ਰੂਪੋ, ਲੋ ਕਰਤਾ ਸੁ ਜੀਲੇ ਛੱਬਿ ਧਾਰਕਾ॥੮੮॥
- ਜੋਗ ਧ੍ਰਾਤ੍ਰੇ ਜਿਤੋਦ੍ਰਾ ਚ ਸਤ ਭੂਤੋ ਸੁ ਸਤ ਗਤੀ॥
- ਤ੍ਰਿਸਕਤੋ ਦਯਾਰੰਭੋ ਕਲ ਪਾਵੋ, ਕਲ ਪੀਤਕਾ॥੮੯॥
- ਸੁਭੀਬਰੋ, ਗੌਰ ਤੁੰਡੋ, ਅਖੈ ਕ੍ਰੀਤੋ ਦਿਗੰਬਰਾ॥
- ਜਿਤਾ ਹਾਰਾ, ਤਿਰਾਮਾ ਚ ਅਪੱਰ ਮਤੇ ਮਤੇਸ਼ੁਰਾ॥੯੦॥
- ਅਨੁਗੋ ਤਿਗਹਾਰੀ ਚ ਆਪ ਰੂਪ ਅਪੋਚਰਾ॥
- ਪ੍ਰਜੇਸੋ ਪਾਰਜਾਤਯ ਪੰਚ ਯੱਗ ਪੰਚਏਸ਼ੁਰਾ॥੯੧॥
- ਠਾਕਰੋ, ਪੁੰਨਯ ਰੂਪਾ, ਚ ਸੁਧ ਵਾਕ ਸੁਧਾਕ੍ਰਮਾ॥
- ਤੱਤ੍ਵਾਧੋ, ਤੱਤ ਕ੍ਰਿਤਾ ਚ ਤੱਤੇਸੋ, ਤੱਤ ਬਿਯਾਪਕਾ॥੯੨॥
- ਨਿਰਵਾਣੋ, ਹੱਥ ਭੋਗੀ, ਤ੍ਰਿਪਤੇ ਮਹਾਂ ਰਣ ਵਤੇ॥
- ਕੁੰਸਲੋ, ਭਗਤਾ ਕੰਧੋ ਧਯਾਨ ਗੌਮ ਸੁ ਨਿਸਚਲਾ॥੯੩॥

- ਚੰਦ੍ਰਾਰਕੇ ਨਿਛੱਤ੍ਰਾ ਚ ਸੁਧਰ ਸੈਨ ਸੋ ਬਾਪਕਾ॥
ਗੋਰਖ ਮਿਥ੍ਰੇ ਗਿਆਨ ਦੀਪਾ ਸ੍ਰੀ ਮਤੇ ਗਿਰਾਟਨਾ॥ ੯੪॥
- ਜਨਾਨੰਦੇ, ਸੁਗੋਪਾਂਚ ਨਿਰਲੇਪੇ ਪ੍ਰਸੰਸਨਾ।
ਭਵਾਤੀਤੋ ਧਨਾਖਯ ਸੌਮਿਯੋ ਸਾਮ ਗਾਯਨਾ॥ ੯੫॥
- ਸੁਕੇਸਾ ਸਰੀਰਾ ਚ ਸਰਬ ਸਾਖੀ ਅਗੋਚਰਾ।
ਸਾਂਤ ਰਾਗੋ ਭੰਗਾਸਨੰ ਅਤਿ ਦੁੱਤੋ ਖੰਡ ਸੁਰਾ॥ ੯੬॥
- ਮੁਕੁੰਦੋ ਸੁਧੀਰਾ ਚ ਰਵਨੋ ਰਵਨ ਜੀਤਕਾ॥
ਬ੍ਰਹਮਚਾਰ ਗ੍ਰਿਹਸਚੀ ਚ ਬਾਨ ਪ੍ਰਸਤ ਸੰਨ ਯਾਸਕਾ॥ ੯੭॥
- ਬਿਦੇਹੋ ਸਰਬੰਗਾ ਚ ਮਹਾਂ ਦੇਵੋ ਦਯੋ ਦਯਾ॥
ਕਲੇਸੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਾਯੋ ਜਨਨੋ ਚ ਜਨਕਾਧਿਪਾ॥ ੯੮॥
- ਨਿਰਾਂਤਕੋ ਬਯੋਮ ਕਾਰਾ ਜਯ ਦਾ ਵਿੱਸ੍ਰ ਮੋਹਿਨਾ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤੇ ਸੋ ਬੋਧ, ਰੁਪਾਖਲ, ਭੋਨੇ ਬੁਧਾਤਮਨੇ॥ ੯੯॥
- ਮੋਖ ਫਲੋ, ਮਹਾਂਦਾਂਤਾ, ਸਾਂਤਾਂ ਚ ਸਰਬੋਤਮਾ॥
ਪਰਾ ਚਿਤਯੋਗ ਗਮਯਾ ਅੰਤਰ ਜਾਮਿ ਨਿਸੰਗਕਾ॥ ੧੦੦॥
ਓਅੰਕਾਰੋ, ਤ੍ਰਿਵਰਣਾ, ਵਿਦ੍ਵਾਨੋ ਵਿਦ੍ਵੇਸਰਾ॥
ਲਾਭਾਤਮਾ ਧਰੁਵ ਗੋਸਟੀ, ਗੋ ਭਰਾ ਗੋਧਾਰਨਾ॥ ੧੦੧॥
- ਵਾਰੀ ਸਾਚ, ਸਦਾ ਚਾਰਾ ਬੀਤ ਸੇਕ ਭ੍ਰੰ ਵਾਸਕਾ॥
ਗੰਭੀਰੋ ਸਿਧ ਰੂਪਾਂ ਚ ਅਚਲੇਸੋ ਬਿਸੰਭਰਾ॥ ੧੦੨॥
- ਵਾਹਿਰੰਕ੍ਰੋ ਹੰਸ ਰੂਪੋ, ਸ੍ਰਬ ਦੀਖੋ ਸਿਧਾਟਨਾ॥
ਗਜਗਾਮੀ ਮਹੀ ਪਾਲੋ ਕਾਮਿਦਾ ਕਮਲਾ ਨਿਧੀ॥ ੧੦੩॥
- ਦ੍ਰਿਦਾ ਨੰਦੋ, ਯੋਗ ਯਗੋ, ਝੰਡੇਸੋ ਰੁਚਰੋ ਵਿਭੋ॥
ਚੋਣੀ ਪਤੇ, ਚੋਣੀ ਨਾਥੋ, ਸੱਤ ਭਾਖੋ ਪ੍ਰਿਯੰਕਰਾ॥ ੧੦੪॥
- ਅੰਕਸੋ, ਭ੍ਰੁ ਸੁਰੋ ਭਾਸੋ, ਕਵਲ ਨੈਨੋ ਪੂਜਕਾ॥
ਮਹਾਂ ਧਨੋ, ਮਹਾਂ ਵੀਰੋ, ਪ੍ਰੇਮਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾਰਨਾ॥ ੧੦੫॥
- ਮੱਤ ਗੋਸਟੀ, ਨਿਰਾਭਾਸੋ ਭਾਰਨਾਸਮ ਦੱਖਯਾ॥
ਅਸਮੇਧਵਾ, ਜਪੇ ਯੋਗੋ, ਮੇਧੋਨਰ ਮੇਧਵਾਨ॥ ੧੦੬॥
- ਸਾਲਸੋ ਰਾਇ ਬਾਪੀ ਚ ਕ੍ਰਾਮਕੋਸਟਾ ਸਤੇ ਹਰੀ॥

- ਸੁਪ੍ਰਸਾਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨਾਤਮਤਾ ਪਰੋਗਯੇ ਸਜਨਾਰ ਹਾਂ॥ ੧੦੭॥
- ਅਤਿ ਮੰਤ੍ਰੀ ਅਨਿੰਦਾ ਚ ਕੇਵਿਦੋਸੁਕਸ ਕੁਲੀ॥
ਪ੍ਰਧਾਨੋ ਸਥਾਣ ਭੂਤਾ, ਬਿਧਾਤਾ ਧਾਤ ਉਤਮਾ॥ ੧੦੮॥
  - ਸੰਭਵੋ ਭਾਵਨੋ ਭੂਤਾ ਮਧੁਰਬੈਠ ਸੁ ਪੁਜਕਾ॥
ਅਗ੍ਰਾਹੀਯੋ ਕ੍ਰਿਤਗਿਯਾ ਚ ਵਿਸਮਨਾ ਵਿਨਿਸ੍ਰੁਤਾ॥ ੧੦੯॥
  - ਸੁਰੇਸਾ ਸਰਣੰ ਸ੍ਰਮਵਿਸਰੇ ਪ੍ਰਜਾ ਭਵਾ॥
ਬਹੁ ਸਿਰਾ, ਬਹੁ ਨੈਨਾ, ਨਾ ਨੈਨੋ ਨ ਕੋ ਸਿਰਾ॥ ੧੧੦॥
  - ਲੋਕਧਿਖਆ, ਸੁਰਾਧਿਖਯੋ, ਧ੍ਰੁਮਾਧਿਖਆ ਕ੍ਰਿਤਾ ਹਰੀ॥
ਸੁਤਪਾ, ਮਹੀ ਭਰਤਾ, ਸ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸਾ, ਸਤਾਂ ਗਤੀ॥ ੧੧੧॥
  - ਰਿਧਾਂ ਸਪਸਟਾਂਬਰੇ ਅਦ੍ਰਿਸਯੋ ਚਉਦਾ ਰਿਧੀ॥
ਸੁ-ਦਰਸਨੋ ਵਿਸੁੱਤਾਰਾ ਮਹਾਂਕੋਸੇ ਸੁਭੇਖਣਾ॥ ੧੧੨॥
  - ਪਰੇ ਕੇ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਚ ਪ੍ਰਭੁਵਾ ਪ੍ਰਸੰਨਾਨਨਾ॥
ਯੋਗਾਵਾਸੇ ਪੰਚਯਗੋ ਅਜੇਉ ਗਿਆਨ ਸਾਗਰਾ॥ ੧੧੩॥
  - ਲੋਕ ਵੰਧੂ, ਲੋਕ ਪੂਜੇ, ਲੋਕ ਸੁਵਾਮੀ ਤ੍ਰਿਲੋਕਮਾਨ॥
ਨਿਸਪ੍ਰੇਹੀ ਸਪ੍ਰੇਹਾ ਚ ਚਿਰਾ ਰਚੁਤੋ ਸੁਰਾਰਿਹਾ॥ ੧੧੪॥
  - ਸਾਂਤਕੀ ਰਾਜਸੀ ਰੂਪਾ ਭਮਮਾਰੀ ਸਲੋਚਨਾ॥
ਪ੍ਰਾਗ ਵੇਸੋ, ਪ੍ਰਾਗ ਦਾਤਾ, ਪ੍ਰਾਗ ਪ੍ਰਿਯੋਗ ਕਰਾ॥ ੧੧੫॥
  - ਅਭੀਸਟੇ ਅਭੀਸਟ ਦਾਤਾ ਮਨੋਹਰਾਂਬਜਾ ਮੁਖੀ॥
ਗੁਣਾ ਸ੍ਰਿਯੋ ਗੁਣਾ ਨਾਥੋ ਸੁਰ ਜੇਸਟੀ ਸੁਰਾ ਪਤੀ॥ ੧੧੬॥
  - ਮੁਦਾਮਯਾਮ੍ਰਿਤ ਮਯੋ ਸ੍ਰਬਾਂਗੋ, ਸ੍ਰਬ ਲੋਚਨਾ॥
ਦੱਖਯ ਜੀਤੋ, ਮਹਾਂ ਦੱਖਯੋ ਧਾਰਕੋਚ ਪਿਤਾਮ ਹਾਂ॥ ੧੧੭॥
  - ਸੁਵਸਤੋ ਸੁਵਸਤਕਾਰੀ ਸੁਵੀਰੋ ਰੁਚ ਰੰਗਦਾ॥
ਵਿਲਾਸੀ ਵਿਲਾਸ ਦਾਤਾ ਕਮਨੀਯੋ ਤਪੋਮਈ॥ ੧੧੮॥
  - ਮਹਾਂ ਮਨਾ, ਮਹਾਂ ਧਨਾ, ਗੋ ਗੋ ਪਰਾ ਪਰਮਾਂਗਤੀ॥
ਸਦਾ ਯੋਗੀ, ਹਰਾ ਭੋਗੋ, ਸਦਾ ਗਿਆਨ ਵੈਰਾਗ ਦਾ॥ ੧੧੯॥
  - ਬਿਆਸੋ ਵਿਾਸਨੋ ਭੂਤਾਂ ਬੇਦ ਸਾਰ ਕਲੇ ਸੁਹਾਂ॥
ਨਿਰਾਲਸੋ ਪਾਪ ਹਾਰੀ, ਅਨੁਰਧੋ, ਅਜੇਸੁਰਾ॥ ੧੨੦॥

- ਸੂਬ ਸਿਧੋ, ਸੂਬ ਬਿਧੋ, ਬਿਧਾਨੋ ਬਿਧਾਨਨਾ॥
ਜਾਪ ਕੀਤੋ, ਮਹਾਂ ਤਾਪੀ ਸੁਬਿਤੋਚ ਬ੍ਰਿਤਾ ਧਰਾ॥ ੧੨੧॥
- ਪ੍ਰਸਸਤੋ ਧਰਾਸੀਲੋ ਐਖਦੰ ਜਗਸੇਤਕਾ॥
ਵਿਸੁ ਚਖੁ ਵਿਸੁ ਬਾਹੁ ਵਿਸਕੇਤ ਵਿਸੁਪਤੀ॥ ੧੨੨॥
- ਧਾਮ ਗੋਪੀ ਧ੍ਰਮ ਧਾਮੀ, ਸੁਖੇਣਾ ਚ ਚਿੰਤਾਮਣੀ॥
ਸੁਮਿਤ੍ਰੋ ਅਮਿਤ੍ਰਨਾਸੋ, ਭਗਾਨੰਦ ਮਹਾਂ ਅਲੰ॥ ੧੨੩॥
- ਬ੍ਰਹਮਗਯੋ ਸੁ ਬ੍ਰਹਮਾਚ ਪ੍ਰੰਨ ਕੀਰਤੀ ਨਾਮਯਾ॥
ਵਿੱਸਤ੍ਰੈਜਸਾ ਬਯਾਪੀ ਪ੍ਰਾਗਯੰ ਚਤੁਰੀਯਕਾ॥ ੧੨੪॥
- ਤਿਪੁਰੋ ਜਾਤਿ ਤਿਪੁਰੋ ਨੰਦਾ ਬਿਤੀਸਾ ਪਾਪ ਨਾਸਨਾ॥
ਭਰਨੋ, ਹਰਨੋ, ਪੂਜੋ, ਜਗਤੇਸੋ, ਨਮੋ ਨਮਾਂ॥ ੧੨੫॥

ਸਹੰਸੂ ਨਾਮਾਂ ਸਮਾਪਤ

*****

ਨੋਟ - ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਫਾ ੪੫੪ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਮੁਤਾਬਕ ਉਕਤ "ਸਹੰਸੂ ਨਾਮਾਂ" ਆਪਣੀ ਅਖੀਰ ਦੀ ਉਮਰ ਵੇਲੇ ਸੰਮਤ ੧੭੦੦ ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਾ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਪਰਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਣ ਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਸਹੰਸੂ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਕੇ ਆਖਿਆ - ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਅਨਾਮੀ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਤਨੇ ਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਜਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਰੀਰ ਧਾਰ ਕੇ ਜੋ ਆਏ ਸਨ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਸ ਬੰਸ ਹੋ। "ਸ੍ਰੀ ਆਰਤਾ" ਅਤੇ "ਸਹੰਸੂ ਨਾਮਾਂ" ਪੜ੍ਹਨਾ। ਮੇਰੀ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ। ਮੇਰੀ ਬੁੱਧ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਤਿਨਾਮੁ ਜਪਣ ਜਪਾਣ ਦਾ ਪੁਰਸਾਰਥ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੋਤ੍ਰੇ ਸਮਾਨ ਸ੍ਰੀ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਦੱਸਿਆ - ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੰਨੇ ਨਾ ਮੰਨੇ - ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਅੰਸ-ਵੰਸ਼ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ - ਜੋ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਸਦਾ "ਅਬਨਾਸੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ" ਦਾ ਰੂਪ ਅਤੇ ਸੱਚਾ "ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ" ਜਾਣਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ "ਭਵਿਖਤ ਪੁਰਾਣ ਅਤੇ ਸਕੰਦ ਪੁਰਾਣ" ਵਿਚ ਵੀ

ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਇੱਥੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਮਝਾਇਆ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖਿਆ— ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਚੰਦ ਤੇ ਮੇਹਰ ਚੰਦ) ਹੁਣ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਘਰ-ਸੰਭਾਲਣ ਜੋਗੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੋ। ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਡੀ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ ਬੁਲਾਣਾ ਤੇ ਆਖਣਾ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਤੁਸਾਡੇ ਮੇਹ ਪਿਆਰ ਥੀ ਉਥੇ ਉਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ) ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ (ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲਣ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭ੍ਰਾਤਾ ਇਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਧਰਮਸਾਲ ਅਤੇ ਭੋਹਰਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਪੰਥ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਬਾਬਾ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿਤਾ।

ਬਾਬਾ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਬੈਠੇ ਦਿਨ ਹੋਰ ਬਿਤਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਮਿਤ੍ਰ (ਸੇਵਕ ਸ੍ਰੀ ਕਮਲੀਆ) ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿਤੀਆਂ। ਘੁਟ ਕੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਆਖਿਆ—ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ "ਬਲ ਭੱਢੂ" ਰਹੇ। ਸਰੀਰਧਾਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭ੍ਰਾਤਾਂ ਬਲ ਭੱਢੂ ਵੀ ਵਿਛੜੇ ਸਨ, ਪਰ ਮਨ ਤੇ ਆਤਮਾ ਇਕ ਰਹੀ। ਤਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਤੇ ਤੁਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਕਰ ਕੇ ਸੰਜੋਗ ਮੁੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਜੋਗ ਦੀ ਕਾਚ ਵਰਤਨੀ ਹੈ। ਪਰ ਮਨ ਤੇ ਆਤਮਾ ਇਕ ਰਹੇਗੀ। ਕੇਵਲ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਪੈਂਡੇ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਇੱਕਲੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸੁਨੇਹਾ ਆਪਣੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਵਲ ਵੀ ਦਿਤਾ, ਆਖਿਆ— ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਸਨ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਮਾਨਸਿਕ ਕੁਚੀਆਂ ਹੀ ਤਿਆਗ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਸਨ। ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦੇ ਸੁਖ ਦੁਖ ਵਿਚ ਫਸੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਨਾਮ ਰਸ ਪੀਣ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਥੀ ਸ਼ੌਂਕ ਵਧ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਨਿਰ-ਸੰਕਲਪ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਰਾਂਹੇ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਰਸ! ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਕਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਇਕਾਂਤ ਬੈਠ ਕੇ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਈ ਲੋਕ ਜੋ ਸਾਡੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ

ਵੈਰਾਗੀ ਤਿਆਗੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਸੁਖ ਨੂੰ ਲੋਚਦੇ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਭੇਖਾਧਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
 ਉਹ ਤਿਆਗ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ "ਨਾ ਘਰ ਕੇ ਨਾ ਘਾਟ ਕੇ" ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ
 "ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੁਧਾਰ" ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਚਰਣ ਦਾ ਛੇਤੀ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ
 ਜਿਥੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਕਲਪ ਵਿਚ ਬੱਧਾ ਕੋਈ ਧਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਥੇ
 ਨਿਰ-ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਨਿਰ-ਇੱਛਤ ਸਾਧੂ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ੁਰ ਪਿਆਰ
 ਵਲ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤਾਂਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਹੋ ਚੁਕਿਆਂ ਤਾਈਂ
 ਵੀ ਮੇਰਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਕਿ ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਦੇਸ਼, ਧਰਮ, ਸੇਵਾ
 ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਜਪਾਂਦੇ ਸ੍ਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਦੇ ਹੋਏ ਸਚੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦਾ ਸਬੂਤ
 ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖਿਆ ਸਮਝਾ ਕੇ ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹੁਰੇ
 ਨਿਕਟ ਜਾ ਰਹਿਣ ਆਖਿਆ। ਇਹ ਵਿਛੜਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸਦਾ ਤੋਂ
 ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਲੰਮੇ ਪੈ ਕੇ ਡੰਡਉਤ ਕੀਤੀ, ਭੇ ਅਸੀਸਾਂ
 ਪਾ ਕੇ ਨਿਮੋਝੁਣੇ ਮਨ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਨੂੰ ਆਏ। ਇਥੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦੱਸਣ ਪਿਛੋਂ ਫਿਰ
 ਦੇਹੁਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਗਲ ਵਿਚ (ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹੈ) ਅਖੀਰ ਸਵਾਸਾਂ ਤੀਕ
 ਚਹੇ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸਦਾ ਲਈ ਲੋਪ ਹੋ ਗਏ

ਜਿਸ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਮਰ ਦੇ ਸਾਥੀ (ਬਾਲ ਸਖਾਈ) ਭਾਈ
 ਕਮਲੀਆ ਜੀ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹੁਰੇ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹੁਣ
 ਆਪਣੇ ਸ਼ੌਚ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਪੜਨ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ
 ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ (ਜਦੋਂ ਇਹ ੭ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ) ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਨੇ "ਸਤਿਨਾਮੁ" ਮੰਤ੍ਰ
 ਸੁਣਾਇਆ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ- ਐਹ - ਬੇਟਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ!

ਲਖੁ ਲਖੁ ਗੋਤਾ ਆਖੀਅਹਿ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਜਗਦੀਸ॥

ਏਤਿ ਰਾਹਿ ਪਤਿ ਪਵੜੀਆ ਚੜੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸ॥

ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੇ ਪੈਰ ਫਿਸਲਾ ਪੱਖ ਦੀ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਚੰਬੇ ਵਿਚੋਂ ਲੈਪ ਹੋਏ ਜਾਂ ਇਸ ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤਮ ਯਾਦਗਾਰ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਵਲੋਂ ਸਰਾਧਾਂ ਦੀ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ "ਸਰਾਧ ਰੂਪ" ਵਿਚ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਸਮਾਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਵਹਾਰਾਂ ਦੇ ਹਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਪਾਸੋਂ ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ (ਫਕੀਰੀ) ਦੀ ਦਾਤ ਪਾਈ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਨਿਭਾਈ। ਜੇ ਅਗੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਬਾਧਿਆ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪੂਰਨ ਸੱਤ ਵੇਤਾ (ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਨ- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਇਹ ਵਾਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ-

“ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਜਿਨਿ ਜਾਨਿਆ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਸਕਾ ਨਾਉ॥”

ਜਾਂ - “ਘਰ ਮਹਿ ਘਰੁ ਦਿਖਾਇ ਦੇਇ ਸੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖ ਸੁਜਾਣ॥”

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਕ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸ੍ਰੈ-ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਪੂਰਨ ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਨ। “ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪ ਘਰਮੇਸ਼ੁਰ” ਰੂਪ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਨਾਮ ਜਪ-ਜਪ ਕੇ ਤਪਸਿਆ ਕਰਦੇ “ਦੈ ਤੇ ਏਕ ਰੂਪ” ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋਏ ਸਾਧੂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ, ਨਾ ਜਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ -

“ਸਾਧ ਕੀ ਮਹਿਮਾਂ ਬਰਨੈ ਕਉਨ ਪ੍ਰਾਨੀ॥

ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਪ੍ਰਭ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨੀ॥”

ਫੇਰ - “ਸਾਧ ਕੀ ਮਹਿਮਾਂ ਬੇਦ ਨ ਜਾਨਹਿ॥

ਜੇਤਾ ਸੁਨਹਿ ਤੇਤਾ ਬਖਿਆਨਹਿ॥”

ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਉਂ ਨਿਸਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ -

“ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੁਖਸਹਿਜ ਨਿਵਾਸ॥

ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਨਹੀ ਬਿਨਾਸ॥”

ਜਾਂ - 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟ ਕਾ ਕਰਤਾ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦ ਜੀਵੈ ਨਹੀ ਮਰਤਾ॥'

ਵੇਰ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਅੰਤਮ ਵਾਕ ਹੈ-

'ਨਾਮ ਰਹਿਉ ਸਾਧੂ ਰਹਿਉ ਰਹਿਉ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ॥'

ਇਸ ਵਾਕ ਮੁਤਾਲਕ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਸਦਾ ਜੀਂਦੇ ਅਤੇ ਅਮਰ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਚੰਬੇ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਰੀਤ ਨਾਲ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ (ਲੇਪ) ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਕਿਤੇ ਵੇਖੇ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਵੇਖੇ ਗਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਲੇਪ ਹੋਏ ਹੋਣੇ। ਜਿਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧਾਰ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਕੁ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਥੇ ਹੀ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ-

ਜਿਸ ਕਾ ਕਾਰਜ ਤਿਨਹੀਂ ਕੀਆ, ਮਾਣਸ ਕਿਆ ਵਿਚਾਰਾ ਰਾਮ॥

ਭਗਤ ਸੋਹਨਿ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ, ਸਦਾ ਕਰਹਿ ਸੈਕਾਰਾ ਰਾਮ॥

•
***

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨਿਰਬਾਨ

੧. ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਤੋਹਿ ਬਣ ਆਏ।
ਹੋਇ ਸਮਾਨ ਤਾਂ ਭੇਦ ਕੇ ਪਾਏ॥
ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਮਹਾਨ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨਿਰਬਾਨ॥
੨. ਬਾਲ ਜਤੀ ਰਹੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਵਾਸੀ।
ਰਿਧ ਸਿਧ ਨੌ ਨਿੱਧ ਜਾਕੀ ਦਾਸੀ॥
ਸ਼ਿਵ ਸਰੂਪ ਭਗਵਾਨ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨਿਰਬਾਨ॥
੩. ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨੇ ਭੇਖ ਧਰਾਇਆ।
ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਕਾ ਪੰਥ ਬਤਾਇਆ॥
ਪਾਇਆ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨਿਰਬਾਨ॥
੪. ਦੇਸ ਵਿਦੇਸੀ ਫਿਰ ਕਰ ਸਾਰੇ।
ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਤੇ ਲੋਕ ਸੁਧਾਰੇ॥
ਸਿਮਰਨ ਧਰਮ ਸਿਖਾਨ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨਿਰਬਾਨ॥
੫. ਜਿਸ ਜਿਸ ਕੰਮ ਦੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਆਏ।
ਸੁਫਲ ਹੋਇ ਸੁ ਕਰ ਦਿਖਲਾਏ॥
ਪਾਇਆ ਪਦ ਨਿਰਬਾਨ॥ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨਿਰਬਾਨ॥
੬. ਲੇਖਕ ਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਸ ਚਿਤਾਰੇ।
ਭੇਦ ਨ ਜਾਤਾ ਇਹ ਭੁੱਲ ਬਿਸਾਰੇ॥
ਕਰਾਂ ਬੰਦਨ ਧਰ ਧਿਆਨ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨਿਰਬਾਨ॥

ਲੇਖਕ- ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ 'ਨਾਰਾ'

ਅਖੀਰ ਦੀ ਬੇਨਤੀ

ਦਾਸ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ "ਮੁਖ ਮੰਤਵ" ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠਾਂ

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮੰਤਵ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਕਈ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ-ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਜੀ ਬਾਬਤ ਆਪਣੀ-੨ ਪੁਸਤਕਾਂ (ਇਤਿਹਾਸਾਂ) ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਭੁਲੇਖੇ ਜਨਕ ਅਤੇ ਆਪਣੇ-੨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਢੰਗ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ-੨ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਤੇ ਨਿਰਣੈਤਾ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਦਲੀਲ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਉੱਤੇ ਪਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਮੇਰਾ "ਮੁਖ ਮੰਤਵ" ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਜਾਂ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਉੱਚੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਯਥਾ ਸ਼ਕਤ ਗਿਆਨ ਕਰਾਇਆ ਜਾਏ। ਇਸ ਯਤਨ ਵਿਚ ਸੁਫਲ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਕਿਹੋ ਜਹੀ ਸੁਝ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਗੇ?

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਉਕਤ ਲਿਖਤ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਮਾਨ ਗੁਮਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-ਇਹੋ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ੧੪੯ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਇਤਨੀ ਵਡੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਇਤਨੇ ਵੱਡੇ ਪੂਜਨੀਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਵਿਆਕਤੀ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਸਦੀ ਅੰਦਰ ਕੀਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕੋਤਕ, ਕਾਚਨਾਮੇ ਅਤੇ ਚਮਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ? ਪਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਕੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਦਿਖਵਾਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਆਪਦੇ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਮਿਤ੍ਰ ਭਾਈ ਕਮਲੀਅਨ ਜੀ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਰਿਹਾ-ਉਹ ਚੰਬੇ ਥੀਂ ਮੁੜ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਕਥਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ ਕੁਝ ਹਾਲ-ਅੱਗੇ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਕਈ ਸਾਲ ਠੱਟੇ (ਸਿੰਧ) ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੀਕ ਆਪਣੇ ਭਾਂਦਿਆ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖ ਰਖੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ (ਜਾਬਾ ਮਾਣਕ

ਚੰਦ ਤੇ ਬਾਬਾ ਮੇਹਰ-ਚੰਦ ਜੀ) ਨੂੰ ਵੀ ਜੋ ਕੁਝ ਆਪ ਵੇਖਿਆ-ਸੁਣਿਆ, ਪਤਾ ਸੀ-ਲਿਖਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਦੀ ਸੰਤਾਨ ਜਾਂ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਦੇ ਕਈ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਆਪਣੀ-੨ ਰੀਤ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਹਾਲ ਐਸੇ ਵੀ ਮਿਲੇ ਹਨ ਜੋ ਲਿਖਣ ਥੀਂ ਬਾਹਰ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜੀਨੇ ਬਸੀਨੇ ਬੇਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਕ ਮੰਨੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ (ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਅਤੇ ਜਬਾਨੀ ਸੁਣੀਆਂ ਮਨੋਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਭੁੱਖੀ ਪੜਚੋਲ ਮਗਰੋਂ ਅਸੀਂ ਇਤਨਾ ਕੁ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਮੇਰੇ ਜੈਸੇ ਨਿਰਧਨ ਲਿਖਾਰੀ ਪਾਸੋਂ ਐਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਔਖਿਆਈ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਜਦ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਜਾਂ ਬੇਦੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਹਾਏ-ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਮਤ ਭੇਦ ਸੀ। ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬਾਬਤ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਤੁੱਛ-ਬੁੱਧੀ ਵੀ ਚਕਰਾਂਦੀ ਤੇ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਪੇਂਰ ਐਸੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਧਿਆਨ (ਅਰਦਾਸ) ਪਿਛੋਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਘੰਡੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ, ਜਾਂ ੮ ਪਹਿਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਐਸੀ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਇਆ ਜਾਣਿਆ ਤੇ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਰਨਾ ਇਸ ਕਠਨ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਕੰਮ ਸੀ।

ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਤਨੀ ਕੁਝ ਆਸ ਜਰੂਰ ਬੱਝ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸੋਝੀਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸੱਚ ਦੇ ਖੋਜੀ, ਨਿਰਪੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮਕ ਸਰੂਪ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਵਿਵਸਥਾ ਰੂਪ ਦਾ ਸਹੀ ਗਿਆਨ ਕਰਾਏਗੀ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਭੈਖ ਜਾਂ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਏਗੀ। ਅਖੀਰ ਦੀ ਬੈਠਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਛਾਪੇ ਦੀ ਭੁੱਲ ਚੁਕ ਸੇਧ-ਲੈਣੀ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ ਭੁੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਕਿ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਅਗਲੀ-ਵੇਰ ਨੂੰ ਸੇਧ ਕੇ ਛਾਪਿਆ ਜਾਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੀਕ ਖਿਮਾਂ ਦਾ ਯਾਚਕ ਰਹਾਂਗਾ।

“ਭੁਲਣ ਅੰਦਰ ਸਭ ਕੇ ਅਭੁੱਲ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ॥”

-ਲੇਖਕ

ਵਿਚਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ

(ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਤਾਂ ਦੇ ਉਤਰ)

ਉਦਾਸੀਨ ਸੌਪ੍ਰਦਾਏ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਮਹਾਤਮਾ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਸਿਧਾਂਤਾਂ (ਵਿਚਾਰਾਂ) ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਾਂ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਰਾਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫਿਰ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਦੇ ਰਹੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਸਿਖ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕਈ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਸੀ। ਪਰ ਜਿਸਦਿਨ ਥੀ "ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ" ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਕ ਆਚਰਣ-ਹੀਣ ਮਹੰਤ-ਹਥੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਦਿਨ ਥੀ ਬਹੁਤੇ ਉਦਾਸੀ ਰੁੱਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਫਲ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਧਰ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਪੈਂਦੀ। ਅਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਧਰਮ ਸਿਧਾਂਤਾਂ (ਸਿਖ ਅਸੂਲਾਂ) ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ। ਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸ਼ੈਲ ਪਾ ਕੇ ਕਈ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹੰਤਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਜੱਦੀ ਵਰਾਸਤ ਜਾਨ ਕੇ ਮਨ-ਮਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਜਿਸ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਐਸਾ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਜਾਤਮਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣ ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਐਸਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਰੁੱਠੇ ਪਏ ਹਨ।

ਦਾਹੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਸੂਰ ਨਿਰਾ-ਪੁਰਾ ਸਾਰੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ। "ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਜਿਸ ਉਦਰ ਤਿਸ ਖਾਇਆਂ" - ਕਿਉਂਕਿ ਸਦੀਆਂ ਥੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਿਆਂ ਖਾਸੇ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੱਸ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈਆਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਂ (ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ) ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਾਂ ਬਦਲ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਚੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਨਾਰੇ ਕਰ ਕੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਰਾਹੀਂ "ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸਿਧਾਂਤਾਂ" ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ ਜੋ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ-ਉਹ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹਦੇ

ਉਲਟ ਕਈ ਨਿਜੀ ਥਾਂਵਾਂ ਥੀਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹਟਾ ਕੇ ਮੰਦਰ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਥਾਂ-੨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾ ਦੱਸਣ ਦਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਧਰ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪਾ ਕੇ ਸਿਖ ਵੀ ਅਜੇ ਤੀਕ ਆਪਣੇ ਮਨੋਰਥ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਸਗੋਂ ਨਿੱਤ ਨਵੀਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪਾਟੇ ਧਾੜ ਨੇ ਕਈ ਧੜੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਏਕਤਾ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੋਲੀਆਂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਸੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਧੜਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੇ ੫-੬ ਮਿਥਿਆ ਮਨੌਤਾਂ ਦੀਆਂ ਘਾੜਤਾਂ ਘੜ ਕੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਨੂੰ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵਖਰਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮਾਇਆ ਵਿਚੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਨਿਰਬਾਣ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੀ ਉੱਚੀ ਸੱਚੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਕਿ ਸਵਾਰਥ ਦੀ ਹਾਨੀ ਵੇਖ ਇਸ਼ਟਧਾਰਾ ਨੂੰ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿਤਾ ਜਾਏ! ਪਰ ਜੈਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਅਸੀਂ ਜਿਵੇਂ ਸਿਖ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਲਿਖਤਾਂ ਉਤੇ ਪਿਛੇ ਖੁਲ੍ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੌਤਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਕੇ ਹੁਣ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਉਤਰ ਦੇਣ ਲਗੇ ਹਾਂ। ਤਾਂਕਿ ਪਾਠਕ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਸੱਚ ਕੀ ਹੈ? ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਦਾ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨਾਲ ਕਿਤਨਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸਬੰਧ ਹੈ? ਮਨੌਤਾਂ ਇਹ ਹਨ-

੧. ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮਨੌਤ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚੂਹੜ ਕਾਂਟੇ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਿਸ "ਮਹੰਤ ਸੰਤ ਰੇਣ" ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ-ਰੋਟੀਆਂ ਖੁਆਈਆਂ-ਉਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਖੱਟੀ ਨੂੰ ਖਰਾ ਸੌਦਾ ਕੀਤਾ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਉਹੀ ਆਪ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ।

ਉੱਤਰ-ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਗਰ ਉਹ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਣਦਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਚਰਨਮ੍ਰਿਤ ਪਿਲਾ ਕੇ ਪੂਰੀ ਰਸਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਸੁਣਾਂਦਾ ਜੇ ਵੇਦ ਮੰਤ੍ਰ (ਗਾਇਤ੍ਰੀ) ਆਦਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ "ੴ ਸਤਿਨਾਮ" ਦਾ ਸਾਰਾ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਗੇ ਕਿਤੇ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਖੱਟ ਦਰਸ਼ਨੀ (ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ) ਆਪਣਾ ਮਨੋ ਕਲਪਤ ਮੰਤ੍ਰ ਚਲਾਣ

ਦੀ-ਦਲੇਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੀ ਪੰਛਤਾਂ, ਪਾਧਿਆਂ ਅਤੇ ਮੌਲਵੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਨਿਰਭੈਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਸਦਾ "ੴ ਸਤਿਨਾਮ"-ਦਾ ਸਾਰਾ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜਪਦੇ ਜਪਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸੁੱਕੀ ਰਸਦ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪੁੰਨ ਦੀ ਖੱਟੀ ਨੂੰ ਹੀ ਖਰਾ ਸੌਦਾ ਕੀਤਾ ਦਸਿਆ। ਅਗਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂਪਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖਾ ਦਿੰਦੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ-ਤਦੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾਇਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਥਾਂ-੨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਕਿਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸੰਤ ਰੇਣ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹ "ਸੰਤ ਰੇਣ" ਤਾਂ ਬੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੈਸੇ-"ਸਿੰਘ" ਸ਼ਬਦ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਕੇਸਧਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜਪੁਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਐਸੇ ਹੀ "ਰੇਣ" ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਕਰ ਕੇ ਬੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ *। ਪਰ ਹੁਣ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਜੇਕਰ ਇਹ ਮੰਨ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ "ਸੰਤ ਰੇਣ" ਠੀਕ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਹੀ ਸੀ। ਤਦ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਬੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਟੀ ਖੁਆਣ ਵਾਲਾ ਉਹਦਾ ਚੇਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਗਰ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਪਣੀ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਇਹ ਗੱਦੀ ਫੁਲਾਣੀ ਥਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸੰਤ ਰੇਣ ਤੋਂ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ-ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਵਰਨਾ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰਖਣਾ ਕਿਤਨਾ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ! ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਜਿਨ ਗੁਰ ਗੁਰਪਿਆ ਆਪਣਾ ਸੇ ਲੈਦੇ ਢਾਹ ਫਿਰਾਹੀ॥

* ਦੇਖੋ-ਜਾਪ ਸੰਗਤਿਤਾ ਭੂਮਿਕਾ-ਕ੍ਰਿਤ ਹਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਉਦਾਸੀ ਵੈਦਕ ਮੁਨੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ "ਸੰਤ ਰੇਣ" ਬੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂ ਸੀ।

(ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੪-ਪੰਨਾ ੩੦੮)

ਜਾਂ-ਜਿਨ ਗੁਰੂ ਗੋਪਿਆ ਆਪਣਾ ਤੇ ਨਰ ਬੁਰਿਆਰੀ॥

ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਿਨਕਾ ਦਰਸਨੁ ਨ ਕਰਹੁ ਪਾਪਿਸਟ ਹਤਿਆਰੀ॥

(ਸ਼ਲੋਕ ਮ: ੩-ਪੰਨਾ ੬੫੧)

ਤਾਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗੁਰੂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਪੂਰਾ-੨ ਪਤਾ ਸਮੇਰੂ ਪਰਬਤ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਉਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ ਪੁੱਛ ਵੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨੇ ਆਪ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ। ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਬਰਫਾਨੀ ਪਹਾੜ ਦੀ ਚੋਟੀਆਂ ਉਤੇ ਸਾਬੀਆਂ ਸਮੇਤ ਅਪਤ ਗਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁਛਿਆ ਸੀ- "ਕਉਣੁ ਗੁਰੂ ਕਿਸਕਾ ਤੂੰ ਚੇਲਾ" ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੀ- "ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਸੁਰਤ ਧੁਨ ਚੇਲਾ॥" ਇਥੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਾਮੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ-

ਜਾਂ-ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ,

ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ॥

(ਸੋਰਠ ਮਹਲਾ ੧-ਪੰਨਾ ੫੯੯)

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਬੰਧੀ ਐਸਾ ਹੀ ਨਿਸਚਾ ਰਖਦੇ ਤੇ ਫੁਰਮਾਏ ਹਨ-

ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ ਪਾਇਆ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਇਛੁ ਪੁਨਿਐ॥

(ਸੁਹੀ ਮਹਲਾ ੫-ਪੰਨਾ ੭੮੩)

ਤਾਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸੀ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਸਮਰਪਣ ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ "ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ" ਕਹਾਏ ਸਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਇਹੋ ਅਸੁਲ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ-੨ ਉਚਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਲੁਕਾ ਕੇ "ਨਾਨਕ ਨਾਮ" ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਦਿੰਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਜੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਖੋਜੀ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਸਨ - ਉਹੀ ਸਿਰਾ ਫੇਰ ਕੇ "ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ" ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ "ਪ੍ਰਿਖਮ ਭਗਉਤੀ ਸਿਮਰ ਕੈ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਲਈ ਧਿਆਇ॥" ਦੀ ਬਜਾਏ "ਸੰਤ ਰੇਣ ਲਈ ਧਿਆਇ" ਫਿਰ "ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਅਮਰ ਦਾਸ ਰਾਮ ਦਾਸੈ ਹੋਈ ਸਹਾਇ" ਲਿਖਦੇ। ਪਰ ਸੰਤ ਰੇਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀ ਸੀ ਤਦੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁੱਝ ਹੋਏ ਕੁਝ ਉਦਾਸੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਨ

ਘੜਤ ਕਾਢ ਅਤੇ ਝੁਨੀ ਮਨੋਤ ਸੀ ਜੋ ਪੁਰਾਤਨ ਉਦਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੇ ਵੀ ਕਈ ਸੰਭਾ
 ਮਹੰਤਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਤੀਕ ਸੱਚੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਗਈ, ਨਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਮੰਨੀ ਜਾਏਗੀ। ਗੁਰੂ
 ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਵਾਕਾਂ ਥੀਂ "ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ" ਸਾਬਤ
 ਹੈ-ਜਿਸ ਨੇ-ਵੇਈ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ
 ਬੁਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸਨ ਦਿਤੇ। ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਰਖਿਆ ਫੇਰ ਪੂਰਨ-ਜੋਤ
 ਜਗਾ ਕੇ-ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਬਖਸ਼ ਨਾਲ ਮੋਤ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। *ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੋਂ
 ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ-

"ਢਾਢੀ ਸਚੈ ਮਹਿਲ ਖਸਮ ਬੁਲਾਇਆ॥

ਸਚੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਪੜਾ ਪਾਇਆ॥

ਸੋਚਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਭੋਜਨ ਆਇਆ॥"

(ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧-ਪੰਨਾ ੧੫੦)

ਜਾਂ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀਆ॥

ਅਵਰ ਨ ਜਾਣਾ ਦੁਆ ਭੀਆ॥

ਏਕੇ ਏਕ ਸੁ ਅਪਰ ਅਪਰੰਪਰ ਪਰਖਿ ਖਜਾਨੈ ਪਾਇਦਾ॥

(ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧-ਪੰਨਾ ੧੦੪੩)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਕਤ ਵਾਕਾਂ ਥੀਂ ਸਾਬਤ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਇਕੋ-ਇਕ "ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ
 ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ" ਹੀ ਸੀ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਤੀਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਸੀ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਾਸੋਂ ਨਾਮ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪੀ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਸੰਤ ਰੇਣ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ
 ਬੁਲਾਇਆ-ਬਲਕਿ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਕੋਈ ਸੋਚਾ ਖਰੀਦਣ ਨੂੰ ਗਏ
 ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਢਾਕੇ ਬੈਠੇ ਸਾਧੂ ਵੇਖ ਕੇ ਰਸਦ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
 ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਰੂ ਤੋਂ ਆਪ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਰਿਹਾ "ਹੋਤਾ ਨਾ ਰਾਖੇ, ਅਕੇਲਾ ਨਾ
 ਖਾਏ"-ਤਾਂਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਐਸੇ ਕਰਤਵ੍ਹ ਥੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
 ਗੁਰੂ-ਵੀ ਉਹੀ ਮਹੰਤ-ਸੰਤ ਰੇਣ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ "ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ
 ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ" ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਮਨੋਤ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਸੇ ਮਹੰਤ "ਸੰਤ ਰੇਣ ਨੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ
 ਧਾਰਨ ਕਰਾਇਆ ਸੀ ਤਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਵਰਨਾ ਜਾਹਲੀ ਭੇਖ ਗਿਣਿਆ

* ਦੋਖੇ-ਜੀਵਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ। ਲੇਖਕ-ਮਿਸਟਰ ਮੇਕਾਲਿਫ ਪੰਜਾਬੀ ਉਲਥਾ ਸਫਾ ੧੦੨-੧੦੩।

ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ।

ਉੱਤਰ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਧੂ ਭੇਖ ਕਿਸੇ ਨੇ ਧਾਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰਾਇਆ ਸਗੋਂ ਆਪ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਮਿਟ ਚੁੱਕੀ ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਰੀਤ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੋਂ ਚਲਾਇਆ ਹੈ, ਤਦੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਚਲੀ, ਤੇ ਇਸੇ ਭੇਖ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਪਾਏ ਸਨ।
ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵਾਰ ੧ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ-

ਬਾਬੇ ਭੇਖ ਬਣਾਇਆ ਉਦਾਸੀ ਕੀ ਰੀਤ ਚਲਾਈ॥

ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੋਧਨ ਧਰਤਿ ਲਕਾਈ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਐਸਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਧੁਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ। ਉਹ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਵਿਚ ਭਵਿਖਤ ਪੁਰਾਣ ਜਾਂ ਸਕੰਧ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਫਕੀਰਾਂ-ਪੀਰਾਂ ਤੇ ਸਿਧਾਂ ਨੂੰ ਸਬਦ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਜਿਝਿਆ ਤੇ "ਜਗਤ ਗੁਰੂ" ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੰਨੇ ਗਏ ਸੀ ਨਾ ਕਿ "ਸੰਤ ਰੇਣ" ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਭੇਖ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮੰਨੇ ਗਏ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਜਿਸ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ੨੦ ਰੁ: ਲੈ ਕੇ ਬਾਲਾ ਜੀ ਸਮੇਤ ਘਰੋਂ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਉਸੇ ਪਾਏ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਵਿਚ ਘਰ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਪਹਿਲੇ ਕਪੜੇ ਉਥੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਸਾਧੂ ਬਣ ਕੇ ਘਰ ਆਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੇ ਖਾਲੀ ਹੱਥੀਂ ਘਰ ਮੁੜੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਕੇ ਚੁਪੇੜਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਸਨ। ਅਗਰ ਸਾਧੂ ਬਣ ਕੇ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਦੋ ਚਾਰ ਚੁਪੇੜਾਂ ਨਾਲ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਬਲਕਿ ਕੰਨੋਂ ਫੜ ਕੇ ਲਾਡਲੇ ਨੂੰ ਮਹੰਤ ਪਾਸ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੇ ਨਿਰਣੇ ਪਿਛੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਮੰਤ੍ਰ ਲਿਆਂਦੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੨੦ ਰੁਪਏ ਪਿਛੇ ਪੁੱਕੂ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਉਸ ਸੰਤ ਰੇਣ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਵੀ ਨਾ ਕਰਦੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਵਿਚ ਘਰ ਆਏ। ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਖਤੀ ਨੂੰ ਹੱਸਦੇ ਮੁਸਕਰਾਂਦੇ ਸਹਾਰਿਆ। ਕਈ ਸਾਲ ਘਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਭਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਫੇਰ ਵੱਸਦੇ ਰਹੇ, ਅਤੇ ਘਰੋਂਗੀ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਵਿਚ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵੀ ਗਏ। ਉਥੇ ਮੋਦੀਖਾਨਾ ਵੀ ਚਲਾਇਆ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੂਲ ਚੰਦ ਕਮਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੇ ਸਾਧੂ ਨਾਲ ਹੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਦਾ। ਸ਼ਾਦੀ ਪਿਛੋਂ ਦੋ ਸਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਵੀ ਹੋਏ। ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ੭ ਸਾਲ ਦੇ ਅਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦੀ ਜੀ ੪ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਤਦ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੇ ੩੨ ਸਾਲਾਂ

ਦੀ ਹੈ ਦੁਕੀ ਸੀ। ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਚਲਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੀਕ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਹੋ ਮਹੰਤ ਸੰਤ ਰੇਣ ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਜਾਣ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਉਹਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਆਖਰ ਉਹ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਜੀਵਿਆ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਜਾ ਕੇ ਕਦੀ ਉਹਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ? ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਹ ! ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਦੇ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਸਜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬੇਰੀ ਜਾਂ ਜਾਹਲਸਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਗੁਰੂ-ਅਵਤਾਰ ਸਨ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਅੰਦਰ ਫਿਰਨ ਵਿਚ ਐਸੇ ਸੁਤੰਤਰ ਸਨ ਜੈਸੇ ਕੋਈ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੇਸ (ਪੁਸ਼ਾਕੇ) ਵਿਚ ਰੂਪ ਵਟਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਧ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਫਿਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਹੀ ਦੀਨ-ਦੁਨੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵੀ ਕਦੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ, ਕਦੀ ਸਾਧੂ ਭੇਸ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਕਦੀ ਨੀਲੇ ਬਸਤ੍ਰ (ਭੇਸ) ਵਿਚ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੱਕੇ ਮਦੀਨੇ ਅਤੇ ਬਗਦਾਦ ਅੰਦਰ ਵੀ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ਤਾਂ ਕੀ ਆਖੀਏ? ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਾਜੀ ਰੁਕਨਦੀਨ ਨੇ ਹਾਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਾਇਆ ਸੀ? ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮਿਰਜ਼ਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸੇ ਦਲੀਲ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੰਨਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਮਨੌਤਾਂ ਬਿਅਰਥ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ "ਕਰਤਮੁ ਅਕਰਤਮੁ ਅਨਥਾ ਕਰਤਮੁ" (ਕਰਨ ਵਿਚ, ਨਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਲਟੀ ਕਰਨ) ਵਿਚ ਸਮਰੱਥ ਸਨ। ਉਹ ਕਰਤਾਰ ਪਾਸੋਂ ਪੂਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪਾ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਭੇਖ ਦੀਆਂ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪਿਆ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਬਲਕਿ ਇਸ "ਸੰਤ ਭੇਖ" ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਧਾਰਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਇਆ ਸਾਧਨ ਸਮਝ ਕੇ ਲੁੜੀਏ ਸਮੇਂ ਤੀਕ ਵਰਤਿਆ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ (ਹਰਦਵਾਰ) ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਠੇ ਪਾਸੇ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਨਾ ਕਦੀ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਦਾ ਪੱਛਮ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਉਛਾਲਿਆ। ਨਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਨਾ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦੇ ਭਗਾਵੇ ਹੀ ਪਾਏ ਰਖੇ ਸਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਬਿਨਾਂ ਫੌਕੇ ਤੇ ਬੁਨੇ ਭੇਖ ਬਾਬਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹਨ-

ਬੁਨ ਵਿਕਾਰ ਮਹਾਂ ਦੁਖ ਦੇਹ। ਭੇਖ ਵਰਨ ਸਭ ਦੀਸਹਿ ਖੇਹ॥

ਜਾਂ- ਭੇਖੀ ਪੁਜੁ ਨਾ ਪਾਇਐ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਬਦ ਹਨ ਜੋ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੱਬ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਬਾਹਿਰ ਦੇ ਭੇਸ ਧਾਰਨ ਦੀ ਖਾਸ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਂ, ਭਗਤੀ ਵੈਰਾਗ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹੁੰਦਿਆਂ "ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਜਾਂ ਸੰਤ ਭੇਸ" ਜੈਸੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਰਦੀ ਹੋਵੇ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰੀ ਬਨਾਣ ਵਾਲੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਪਖੰਡ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੇ। ਐਸੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਭੇਸ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇ ੪ ਉਦਾਸੀਆਂ ਪਿਛੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆ ਵਸੇ ਤਾਂ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਬਸਤ੍ਰ 'ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ' ਜੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਤਿਆਗੀ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਜਾਣਿਆ ਸੀ। * ਜਿਸ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਭੇਖ ਦਿਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਗੁਰੂ ਮੰਨੇ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਦੀਨ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅੰਦਰ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੇ ਐਸੇ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸਨ। ਜੈਸੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲਾ ਚਾਲੂ ਸਿੱਕਾ ਰੂਪੇ ਦੇਣ ਬਦਲੇ ੧੦੦ ਪੈਸਾ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ। ਤਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਰਤ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਰਸ ਦੇ ਚਾਲੂ "ਵੇਦ ਮੰਤ੍ਰ" (ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ) ਓਮੰ ਏਨਮ (ਜੋ ਸਿਰਫ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਛਤ੍ਰੀਆਂ ਲਈ ਸੀ) ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜੋਹਾਂ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ "ੴ ਸਤਿਨਾਮ" ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਵਡੀ ਸਥਾਪਨਾ ਜਾਂ ਵੈਦਕ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਸੀ। ਜੇ ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਤਾਂ ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਐਸਾ ਕੁਝ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਸੰਤ ਭੇਸ ਵੀ ਆਪੇ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਆਖਰ ਸਮੇਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੋਈ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਾਣਾ (ਭੇਖ) ਤਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ। ਵਰਨਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਸੰਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਭੇਖ ਕਈ ਨਾ ਉਤਾਰਦੇ, ਚਰਚੀ ਜਾਣਦੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਾਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਿੱਧਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਝੇ ਰੇਠੇ ਮਿਠੇ ਕਰ ਖੁਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਕਈ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ

ਦੇਖੋ- ਸ੍ਰੋਤਮੁਨੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਫਾ-੧੧, ਪੰਗਤੀ ੧੭।

ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ-ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਗੋਰਖ ਜਤੀ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਰਹੀ ਕਿ ਨਾਨਕ ਬਾਲਾ! ਸਾਡਾ ਚੇਲਾ ਬਣ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਭੋਖ (ਪੰਥ) ਨੂੰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਰੇਗਾ-

ਸਿੱਧੀ ਮਨੇ ਬਿਚਾਰਿਆ ਕਿਵੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਇਹ ਲੇਵੇ ਬਾਲਾ॥

ਐਸਾ ਜੋਗੀ ਕਲੀ ਮਾਹਿ ਹਮਰੇ ਪੰਥ ਕਰੇ ਉਜਿਆਲਾ॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ-ਵਾਰ ੧-ਪਉੜੀ ੩੧)

ਇਸੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਗੋਰਖ ਦੇ ਪਰੇਰੇ ਉਹਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੋਰਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰ ਕੇ ਸਿਧ ਬਣ ਜਾਉ! ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਗੋਰਖ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗੂੰ ਸਿਰਫ ਧਰਤੀ ਦਾ ਵਾਸੀ ਨਹੀਂ। ਸਗੋਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਉਤੇ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਹਨ ਉਥੇ ਦਾ ਵਾਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਗਮ ਪਸਾਰਾ ਹੈ-ਮੈਂ ਉਸੇ ਦੇ ਬਚਨ (ਹੁਕਮ) ਦਾ ਬੋਧਾ ਘਰ ਅਤੇ ਬਾਹਿਰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਉਦਾਸੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਉਪਰ ਗਗਨ ਗਗਨ ਪਰ ਗੋਰਖ ਤਾਕਾ ਅਗਮ ਗੁਰੂ ਪੁਨਿ ਵਾਸੀ॥

ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਬਾਹਿਰ ਘਰਿ ਏਕੇ ਨਾਨਕ ਭਇਆ ਉਦਾਸੀ॥

(ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧-ਪੰਨਾ ੧੦੨੨)

ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਦੇ, ਉਪਰ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਉਤੇ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਹਨ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਗੋਰਖ ਉਥੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸੰਤ ਰੇਣ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਐਸਾ ਨਾ ਆਖਦੇ, ਬਲਕਿ ਦੱਸਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਸੰਤ ਰੇਣ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਬੋਧਾ ਹੋਇਆ ਘਰ ਬਾਹਰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਉਦਾਸੀ ਚੇਲਾ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰੂ "ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ" ਸੀ। ਜੋ ਸਰਬ ਕਲਾਂ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਦੂਜੇ ਕਈ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਰੂਪ ਥੀ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਅੰਦਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦਾ ਜਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾਂਦਾ ਰਿਹਾ-ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਵੇਈ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਫੇਰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਰਖ ਕੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼) ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਮੋੜ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਅਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਾਸਤੇ "ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਉਦਾਸੀ ਭੇਸ" ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ (ਯਾਤਰਾ) ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਥੀ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾ ਗੁਰੂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਹੁਣ ਦੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੀ ਨਵੀਨ ਕਾਢ ਅਤੇ ਕਲਪਤ ਮਨੋਤ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਤੀਜੀ ਮਨੋਤ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ! ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ

ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਮੁਤਾਬਕ ਕੋਈ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਚਾਹੇ
'ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ?'*

ਉੱਤਰ-ਇਹ ਦਲੀਲ ਕੋਈ ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਗਿਆਨਵਾਨ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ
ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਪਲੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਸੂਝ ਬੂਝ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਜਾਣੂੰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉੱਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਣਨ ਤਾਂ ਖੁਲ੍ਹੇ-ਦਿਲ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਸ਼
ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨਾਲੋਂ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵਧ ਧ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੈ-ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਚੰਗੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਨ-"ਸ਼ਾਮ ਵੇਦ" ਦੀ ਛਾਂਦੋਗ ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਸਾਨੁਵਾਦ ਸੰਕਰਾ ਭਾਸ਼
ਸਹਿਤ ਗੀਤਾ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਛਪੀ ਸਫਾ ੫੮੧ ਉੱਤੇ "ਸ਼੍ਰੋਤ ਕੇਤੁ ਹਾਰੁਣੇਯ ਅਸਿ" ਸਿਰਲੇਖ
ਹੇਠਾਂ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਆਰਟਿ ਰਿਖੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼੍ਰੋਤ ਕੇਤੁ ਨੂੰ ਗੁਰੂ
ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਕਰਾਇਆ ਸੀ।

ਕਾਂਸੀ (ਬਨਾਰਸ) ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਾ ਨੰਦ ਗੁਸਾਂਈ ਜੀ ਨੇ ਗੰਗਾ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ
ਜਾਂਦਿਆਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਸੁੱਤੇ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪੈਰ ਦੀ ਠੋਕਰ ਨਾਲ ਜਗਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਉੱਠ!
ਰਾਮ-ਕੇ ਰਾਮ ਕਹੁ? ਇਤਨਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਉਹ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਮੰਨੇ ਗਏ। ਤਦ
ਸੁਰਤ ਸੰਲਭਾਲਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਖੁਆਂਦੇ-ਸੁਲਾਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ
"ਉਠ ਸਤਿਨਾਮ ਆਖ ਤੇ ਜਾਗ ਬੇਟਾ!" ਐਸਾ ਆਖ ਕੇ ਜਗਾਂਦੇ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ੭ ਸਾਲ
ਉਮਰ ਤਕ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ। ਫੇਰ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ ਥੀ ਆਕੇ ਵੀ "ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ
ਗਿਆਨ ਉਪਦੇਸ਼" ਸੁਣਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਗੁਰੂ
ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹੀ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। **

ਫੇਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲ
ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ (ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਸੀ) ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ
ਸਾਰੀ ਰੀਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਚੰਗੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ "ਮਨੂੰ
ਸਿੰਮ੍ਰਤੀ" ਮੁਤਾਬਿਕ "ਚਾਰ ਵਰਣ" ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ
ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਤਦੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ
ਕੁਝ ਹੀਆ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਅਗਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਵੀ ਮਨੂੰ
ਸਿੰਮ੍ਰਤੀ ਜਾਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਗੱਲ ਨਾਲ ਪੂਰੇ-੨ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ

* ਦੇਖੋ - ਸ਼੍ਰੋਤਸੁਨੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਮ੍ਰਿਤ-ਭੂਮਿਕਾ ਸਫਾ ੨੬, ਪੰਗਤੀ ੩੨ ਜਾਂ ਸਫਾ ੨੪, ਪੰਗਤੀ ੬।

** ਦੇਖੋ-ਪੰਡਤ ਕੇਸਵਾ ਨੰਦ ਜੀ ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਰਚਿਤ- "ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੀਤਾ" ਸਫਾ ੭ ਉੱਤੇ ਸ੍ਰੀ
ਚੰਦ ਜੀ ਵਲੋਂ ਆਪ ਕਿਹਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਤਾ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਇਆ।

ਨੂੰ ਬਹੁਤੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਜ ਤੀਕ ਕੋਈ ਬਾਕੀ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਬੁੱਲੇ ਸਾਹ ਨੇ ਠੀਕ
ਆਖਿਆ ਸੀ-

ਅਬ ਕੀ ਨ ਕਹੂੰ-ਕਬ ਕੀ ਨ ਕਹੂੰ-ਬਾਤ ਕਹੂੰ ਮੈਂ ਤੱਬ ਕੀ,

ਅਗਰ ਨ ਹੋਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੁੰਨਤ ਹੋਤੀ ਸੱਭ ਕੀ॥

ਇਕ ਹੋਰ ਸੋਚਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਅਗਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ
ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਗੁਰੂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਅਤੇ
ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ "ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ
ਦੇਵ" ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋਗੇ ਸਨ-ਤਦੇ ਲਾਹੌਰ ਥੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਵਲ ਗੁਰੂ
ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਭੇਜੀ ਸੀ-

"ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ॥"

ਫੇਰ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਦਰਸਨ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ-

"ਭਾਗੁ ਹੋਆ ਗੁਰੁ ਸੰਤੁ ਮਿਲਾਇਆ॥

ਪ੍ਰਭੁ ਅਲਬਿਨਾਸੀ ਘਰ ਮਹਿ ਪਾਇਆ॥"

ਐਸਾ ਤਦੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ "ਗੁਰੂ ਰਾਮ
ਦਾਸ" ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਵੀ ਅਤੇ "ਪ੍ਰਭ ਅਲਬਿਨਾਸੀ" ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ
ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਚੌਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ-

"ਆਦਿ ਗੁਰਏ ਨਮਹ॥ ਜੁਗਾਦਿ ਗੁਰਏ ਨਮਹ॥

ਸੁਤਿਗੁਰਏ ਨਮਹ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵਏ ਨਮਹ॥"

ਇਹ ਚੌਥੀ ਅੰਤ ਦੀ ਤੁਕ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਏ ਕਹੀ ਹੈ।
ਅਖੀਰ ਤੀਕ ਫੇਰ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਚੇਲੇ ਅਤੇ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਐਸੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਨ ਜੈਸੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਵੀ ਅਤੇ ਚੇਲਾ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਸੀ। ਤਦੇ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਅਗਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ
ਜਾਣਦੇ ਤਾਂ ਐਸਾ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਫੇਰ "ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸੱਤ ਉਪਦੇਸ਼" ਦੇ ਸਫਾ ਪਦ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸੁਤੀਖਣਾਂ ਮੁਨੀ
ਉਦਾਸੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਸ਼ਜਰਾ) ਦੱਸਦੇ ਹੋਇਆਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ

ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੇਲਾ ਮੰਨਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਤੀਕ ਲੜੀ ਲਿਆਏ ਹਨ। ਉਹ ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ - "ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੇਲਾ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ" ਵੇਰ "ਭਗਤ ਭਗਵਾਨ", ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ "ਟੀਕਾ ਰਾਮ", ਐਸੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਤੀਕ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੰਧ "ਸਾਧ ਬੇਲਾ" ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿੰਧੀ ਜਬਾਨ ਵਿਚ ਛਾਪੇ ਦਾ "ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸੁਰਜ ਪ੍ਰਤਾਪ" ਰਿਚ ਵੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਚੇਲਾ ਹੀ ਸਿਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਭਰਮਾਂ, ਪਖੰਡਾਂ ਤੇ ਕੱਚੇ ਗੁਰੂਆਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਲਾਣ ਆਏ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਆਪਣੇ ਸਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਂ ਦੇ ਢਾਹੇ ਚੜ੍ਹਨ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਹਨ! ਆਪਣੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਪੁਜਯ ਪਿਤਾ ਵੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੀ ਸਨ।

ਚੌਥੀ ਮਨੌਤ-ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਅਬਨਾਸੀ ਮੁਨੀ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ ਦੋ ਵੇਰ ਐਸਾ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ-

ਗੁਰ ਅਬਨਾਸੀ ਖੇਲ ਰਚਾਇਆ॥

ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਕਾ ਪੰਥ ਬਤਾਇਆ॥

ਜਾਂ- ਗੁਰ ਅਬਨਾਸੀ ਸੂਖਮ ਵੇਦ॥

ਨਿਰਬਾਣ ਵਿਦਿਆ ਅਪਾਰ ਭੇਦ ॥*

ਉੱਤਰ-ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਗੁਰੂ ਅਬਨਾਸੀ ਮੁਨੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ ਦੋ ਵੇਰੀ "ਗੁਰ ਅਬਨਾਸੀ" ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਨੱਟੇ (ਸਿੰਧ) ਵਿਚ ਗੋਰੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਿਫਤ ਜੁਣਿ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਲਕਾਵਲੀ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਇਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਇਹ ਮਾਤ੍ਰਾ ਉਥੇ ਉਚਾਰੀ ਸੀ! ਜੋ ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਪਿੱਛੇ ਪੜ੍ਹ ਆਏ ਹਨ। ਸਗੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਰੀਸੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਐਸੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ "ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ" ਪ੍ਰਥਾਏ ਉਹਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤਾਂ ਦਾ ਖੇਲ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ-

ਅਬਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ ਗੁਰਮੁਖ ਜੋਈ ਹੋਈ॥

ਨਾਨਕ ਸਭ ਜੁਗ ਆਪੇ ਵਰਤੈ ਦੁਜਾ ਅਵਰ ਨ ਕੋਈ॥

* ਦੇਖੋ- ਸ੍ਰੋਤਮੁਨੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਮ੍ਰਿਤ- ਸਫਾ ੧੨੨ ਜਾਂ ੩੩੨, ਸਤਵਾਂ ਪ੍ਰਵਾਹ, ਪੰਗਤੀ ੧੦-੧੧।

ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਬਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰਚਾਏ ਖੇਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਐਸੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ "ਗੁਰ ਅਬਨਾਸੀ" ਅਸਚਰਜ ਖੇਲ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਨਿਸਚਤ ਕਰ ਕੇ ਮਾਤਰਾ ਕਹੀ ਹੈ? ਅਗਰ ਇਹ ਮਾਤਰਾ? ਕਿਸੇ ਅਬਨਾਸੀ ਮੁਨੀ ਬਾਬਤ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ? ਤਾਂ ਉਦਾਸੀ ਹੀ ਦੱਸਣ-ਕਿ ਉਸ ਮੁਨੀ ਨੇ ਕੀ ਖੇਲ ਰਚਾਇਆ ਸੀ? ਅਤੇ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦਾ ਪੰਥ ਕੀ ਦਸਿਆ ਸੀ? ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਤਾਂ "ੴ ਸਤਿਨਾਮ" ਦਾ (ਬਾਬਾ ਜੀ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਦਸਿਆ ਜਪਦੇ ਜਪਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਅਤੇ ਵੇਦ ਪੰਡਤ ਪ੍ਰਸ਼ੰਤਮ ਦਾਸ ਪਾਸੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਅਬਨਾਸੀ ਮੁਨੀ ਨੇ ਕੀ ਖੇਲ ਰਚਾਇਆ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕਹਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਏ?

ਹਾਂ! ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਅਸਚਰਜ ਖੇਲ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਵੇਈਂ ਨਦੀ ਵਿਚ ਲੋਧ ਰਹਿ ਕੇ, ਮੋਦੀਖਾਨਾ ਲੁਟਾ ਦਿਤਾ। ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਪੁਸ਼ਾਕਾ ਉਤਾਰ ਕੇ ਉਦਾਸੀ ਭੋਖ ਵਿਚ ਮਸਾਂਟੀ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲਣਾ ਚਾਲਣਾ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੂਤਨਾ ਚਿਮਟ ਗਿਆ ਜਾਂ ਬੇਭਾਲ ਦਾ ਸਾਇਆ ਪਿਆ ਜਾਣਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਦੀਵਾਨਿਆ ਜਿਹੇ ਭੌਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਉਠਦੇ ਬੈਠਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਸੇ। ਪਰ ਮਸਜਿਦ ਅੰਦਰ ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਅਤੇ ਕਾਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸ ਕੇ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰਾ ਭੇਦ ਸਮਝਾ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾ ਦਿਤੀ। ਤਦੇ ਆਪ ਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੌਤਕ ਅਤੇ ਖੇਲ ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਚੋਤੇ ਕਰ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ "ਗੁਰ ਅਬਨਾਸੀ" ਖੇਲ ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦਾ ਪੰਥ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ੭ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਤੇ ਚੰਗੇ ਸਿਆਣੇ ਹਨ। ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਭੇਦ (ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦਾ) ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਬੀਬੀ ਲਛਮੀ ਰਚਿਤ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਫਾ ੧੨੩੮ ਉਤੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਿਛੋਂ ਆਏ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਜੈਸਾ ਕਿ ਮੋਟੇ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸਫਾ ੭੪੩ ਉਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ "ਅੰਗਦ ਕੋ ਗਲੇ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਹੀ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਕੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਗਈ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿੱਕੀ ਉਮਰੇ ਚੁੱਕ-੨ ਅਤੇ ਗਲੇ ਲਾ-੨ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਕਰਾ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਤਦੇ ਸੁਰਤ ਸੰਤਾਲਣ ਬੀ

ਉਹ ਉਪਰਾਮ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰਹੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਚੱਸ ਅਨੰਦ ਇਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦਸੇ
"ਅਗਮ ਨਿਗਮ" ਦੇ ਗੁਹੜ ਭੰਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਮਾਣਦੇ ਰਹੇ-ਉਹਾ ਸ਼ਿਕਰ ਆਪਣੀ ਮਾਝ੍ਹਾ
ਵਿਜ ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਤ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਸੇ ਇਹ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੀ
ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਐਸੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨ "ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ" ਉਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼
ਕੀਤੀ। ਏਸੇ ਕਰ-ਕੇ-ਗੁਰ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਜਾਂ ਗੁਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਦਿਕ ਬੇਅੰਤ
ਸ਼ਬਦ-ਅਤੇ "ਅਗਮ ਨਿਗਮ" ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ (ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ
ਸਾਹਿਬ) ਅੰਦਰ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਗੁੜ ਗਿਆਨ
(ਅਗਮ ਨਿਗਮ) ਦੀ ਸੋਝੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਈ। ਉਹ
ਆਪਣੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਇਉਂ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ-

ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਸਤਿਗੁਰ ਦਿਖਾਇਆ॥

ਕਰ ਕਿਰਪਾ ਅਪਨੇ ਘਰ ਆਇਆ॥

ਅੰਜਨ-ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨ ਜਾਤਾ ਜਿਨ ਕਉ ਨਦਰ ਤੁਮਾਰੀ ਜੀਉ॥

(ਮਾਰੂ ਮ: 3 ਘਰ ੫ ਅਸਟਪਦੀਆ-ਪੰਨਾ ੧੦੧੬)

ਐਸੇ ਹੀ "ਅਗਮ ਨਿਗਮ" ਦੀ ਸੋਝੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ
ਜੀ ਨੇ॥ ਕਰਾਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਗੇ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਉਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ
ਜਿਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਰ ਸੁਲਹੀ ਖਾਨ ਦੇ ਮਰਣ ਪਿਛੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
ਆਪਣੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਉਂ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ-

‘ਭਸਮ ਭੂਤ ਹੋਆ ਖਿਨ ਭੀਤਰ ਆਪਨਾ ਕੀਤਾ ਪਾਇਆ॥

ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਕਹੈ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਸਭ ਦੇਖੈ ਲੋਕ ਸਬਾਇਆ॥”

(ਟੋਡੀ ਮ: ੫-ਪੰਨਾ ੭੧੪)

ਐਸੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਹਵਾਲੇ ਦਿਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ
"ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਜਾਂ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਸ਼ਬਦ" (ਮੁਹਾਵਰਾ ਰੂਪ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਘਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਤ
ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਜਾਂਚੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਈ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਸਿਫਤਾਂ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵੀ "ਗੁਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਥਾਏ" ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਥਾਏ ਹੀ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ
ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਬਤ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ-

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਨਾ ਆਵੈ ਨ ਜਾਇ॥

ਉਹ ਅਥਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖ ਹੈ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥

(ਸੂਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਪੰਨਾ ੭੫੯)

ਐਸੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਬਾਬਤ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਫੁਰਮਾਏ ਹਨ-

ਉਹ ਅਥਿਨਾਸੀ ਬਿਨਸਤ ਨਾਹੀ॥ ਨਾ ਕੇ ਆਵੈ ਨ ਕੋਈ ਜਾਹੀ॥

ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਹਉਮੈ ਮਲ ਖੋਈ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਮੇਰੀ ਪਰਮਗਤ ਹੋਈ॥

(ਰਾਗ ਸੂਰੀ ਮਹਲਾ ੫-ਪੰਨਾ 736)

ਫੇਰ ਵਧੇਰੇ ਖੋਹਲ ਕੇ ਦਸਿਆ ਹੈ-

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਗੁਰ ਮੇਰਾ॥ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਣ ਸੁਖਦਾਤਾ ਨੇਰਾ॥

ਭੈ ਭੰਜਨ ਅਥਿਨਾਸੀ ਰਾਇ॥ ਦਰਸਨਿ ਦੇਖਿਐ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਜਾਇ॥

(ਭੈਰਉ ਮ: ੫-ਪੰਨਾ ੧੧੪੯)

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਉਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਥੀਂ ਸਾਬਤ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ-ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ

ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰਥਾਏ ਅਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ

ਜੀ ਪ੍ਰਥਾਏ ਜੈਸੇ ਅਥਿਨਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ-ਐਸੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ

ਅਥਿਨਾਸੀ ਅਤੇ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਏ ਵਰਤੇ

ਹਨ। ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਬਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਪਾਠ

ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਬਾਬਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ

ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਉਹੀ ਰੀਤ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਅਪਣਾਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ

ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਥਿਨਾਸੀ ਕਿਹਾ ਹੈ-

“ਮਾਇਆ ਮੇਰੇ ਸਭਿ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ॥

ਕਾਲੁ ਨਾ ਛੋਡੇ ਬਿਨ ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ॥

ਉਹ ਅਥਿਨਾਸੀ ਅਲਖ ਅਭੇਦਾ॥”

(ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧ ਪੰਨਾ ੨੨੭)

ਫੇਰ “ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ” ਦੀ ਪੰਜਵੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ-“ਗੁਰ ਈਸਰ ਗੁਰ ਗੋਰਖ

ਬ੍ਰਹਮਾ ਗੁਰ ਪਾਰਬਤੀ ਮਾਈ॥” ਵੀ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਐਸੇ ਹੀ “ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਔਖਰੀ” ਦੇ

ਆਦਿ ਅੰਤ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਏ ਹਨ-

“ਗੁਰਦੇਵ ਮਾਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਸੁਆਮੀ ਪਰਮੇਸੁਰਾ॥

ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਸਖਾ ਅਗਿਆ ਭੰਜਨੁ ਗੁਰਦੇਵ ਬੰਧਿਖ ਸਹੇਦਗਾ॥”

ਜਾਂ-ਗੁਰ ਗੋਪਾਲ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦਾ॥ ਗੁਰ ਦਇਆਲ ਸਦ ਬਖਸਿੰਦਾ॥

ਗੁਰ ਸਾਸਤ ਸਿੰਮ੍ਰਤ ਖਟ ਕਰਮਾ॥ ਗੁਰ ਪਵਿਤਰ ਅਸਥਾਨਾ ਹੈ॥

(ਮਾਰੂ ਸੋਹਲੇ ਮ: ੫-ਪੰਨਾ ੧੦੭੪)

ਤਾਂਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਥਾਏ “ਅਬਨਾਸੀ” ਨਾਮ ਜੈਸੇ ਹੋਰ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣ ਦੀ ਰੀਤੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆਈ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ-੨ ਪਿਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਬਾਬਤ ਵੀ “ਗੁਰ ਅਬਨਾਸੀ” ਜਾਂ “ਗੁਰ ਗੋਪਾਲ” ਅਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਮਾਤਾ, ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਆਦਿਕ ਹੋਰ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਅਗਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਚੇਲਾ ਨਾ ਬਣਾਏ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਵੀ ਐਸਾ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਦੇ ਕੁਝ ਉਦਾਸੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਵਖਰਾ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਦੱਸਣਾ ਸੀ। ਸਾਸਤ੍ਰ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦੂਜੇ ਦਾ ਚੇਲਾ ਦੱਸ ਕੇ ਰਾਹ ਲੱਭਣ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਬਲਕੇ ਭਾਰੀ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਤਨਾ ਹੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜੈਸੇ ਜੈਨੂੰ (ਲੇਖਕ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਅਥੇ ਡੇਰਾ ਗੁਰੂ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਸਖਤ ਦੁਖੇਗਾ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਥਾਏ “ਗੁਰ ਅਬਨਾਸੀ” ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੇ “ਅਬਨਾਸੀ ਮੁਨੀ” ਨਾਮ ਦੇ ਸੰਤ ਨੇ ਅਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬ੍ਰਹਮ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਵਾਂਗ ਦੋਸ਼ ਸੁਧਾਰ ਤੇ ਜਾਤੀ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਤੇ ਉਂਹ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਕੋਈ ਵੀ ਦੂਜਾ “ਨਾਨਕ ਚੰਦ” ਜਾਂ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਸਮਕਾਲੀ-“ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ” ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਕੇਵਲ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਦਾ ਸਪੁੱਤ੍ਰ “ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ” ਹੀ ਹੈ। ਐਸੇ ਹੀ ਕੋਈ ਸਮਕਾਲੀ ਅਬਿਨਾਸੀ ਮੁਨੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਏਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ “ਗੁਰ ਅਬਿਨਾਸੀ ਖੇਲ ਰਚਾਇਆ” ਐਸਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮੁਹਾਵਰੇ (ਰੀਤ) ਮੁਤਾਬਕ ਗੁਰੂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਿਚ ਐਸੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਥਾਏ ਉਚਾਰਨ

ਕੀਤੇ ਆਰਤੇ ਵਿਚ ਦੋ ਵੇਰੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਹੈ-

“ਪੰਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ॥

ਜਾਂ- ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵਖਾਣੈ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ॥”

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ-

“ਸਰਣ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖ ਦਿਆਲਾ। ਨਾਨਕ ਤੁਮਰੇ ਬਾਲ ਗੋਪਾਲਾ॥”

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਤੀ-ਆਰਤਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਸਿੱਖਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਦੇਵਤਾ ਜਾਂ ਇਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਪਿਤਾ ਜਾਣ ਕੇ ਐਸੇ ਆਰਤੀ ਜਾਂ ਆਰਤਾ ਕੀਤੀ ਗਿਆ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਨਿਸਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਾਤਾ ਗੁਰੂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਨ। ਗ਼ਲਤ ਫਹਿਮੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਇਆਂ, ਜਾਂ ਕੁਝ ਸਵਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਇਆਂ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਗ਼ਲਤ ਫਹਿਮੀ ਫੈਲਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਉਤੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ? ਉਦਾਸੀਨ ਮਹਾਂ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਫੇਰ ਪੂਰੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਐਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਖਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ- ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ । ਜਗਤ ਵਿਜਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ 'ਗੁਰੂ ਸਮੁੰਦ' ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਢੂੰਢਦੇ ਰਹੇ, ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਹਾਸੇ ਹੀਣੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਕਬੀਰ ਸਮੁੰਦ ਨ ਛੋਡੀਐ ਸੇ ਅਤਿ ਖਾਰੋ ਹੋਇ॥

ਪੇਖਰ ਪੇਖਰ ਢੂੰਢਤੇ ਭਲੇ ਨ ਕਹਿ ਹੈ ਕੋਇ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬੭)

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੂਝ ਬੂਝ ਬਾਬਤ ਦਾਸ(ਲੇਖਕ) ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਅਪੜੇ ਹਨ ਕਿ ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ “ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ” ਦਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ, ਐਸੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਗੁਰਦੇਵ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ) ਦੀ ਸਿਫਤ ਵਿਚ ਸਹੰਸ਼ਨਾਮੇ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ, ਅਗੰਮੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਤੇ ਇਸ਼ਟ ਪਿਆਰ ਦੀ ਹੱਦ ਮੁਕਾਈ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ "ਸਵਈਏ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਮਹਲਾ ੫" ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਨਾਮਾਂ ਤੇ ਗੁਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਭਰਪੂਰ ੯ ਸਵੈਯਾਂ ਵਿਚ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਨਾ 1385-86 ਉੱਤੇ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵੈਯਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਦੋ ਵੇਰ ਅਥਿਨਾਸ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਐਸੇ ਹੀ ਭੱਟ ਮੰਡਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ "ਕੱਲ ਭੱਟ" ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਿਫਤ ਵਿਚ ੧੦ ਸਵੈਯੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ੧੦੦੦ ਗੁਣ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਭਰੇ ਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ੧੨੫ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਿਫਤ ਵਿਚ "ਸਹੰਸ੍ਰ ਨਾਮੋ" ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ- "ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸਹੰਸ੍ਰ ਨਾਮੋ" ਤੁਲ "ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਹੰਸ੍ਰ ਨਾਮੋ" ਅਮੁੱਲ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਸਿਖ ਪੰਥ ਅਤੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏਗਾ, ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਇਗਾ।

ਇਸ ਸਹੰਸ੍ਰ ਨਾਮੇ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ੩੬ ਅਤੇ ੩੭ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਥਮੇ ਸਾਫ ੨ ਐਸੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਹਨ-

"ਛਿਤ ਪਤੀ, ਪ੍ਰਭਾ ਰੂਪਾ, ਗੁਸਾਈ ਨਾਰਾਇਣਾ॥

ਸਤਿਗੁਰਾ, ਏਕੰਕਾਰੀ, ਕੂਟਸਥਾ ਸਿਧੀ ਕਰਾ॥੩੬

ਅਬਨਾਸ਼ੀ ਤੇਜ ਪੁੰਜੇ, ਕਿਰਪਾਲਾ ਸਸ ਆਨਨਾ॥

ਗੁਣਾ ਕਾਰੇ ਸਿੰਧ ਰੂਪਾ ਵੇਦ ਮਯ ਸ਼ਬਦ ਕਰਾ॥੩੭॥

ਭਾਵ-ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਤੂੰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਪਤੀ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਨਰਾਇਣ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਏਕੰਕਾਰੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਅਥਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ ਤੇਜ ਦਾ ਪੁੰਜ ਕਿਰਪਾਲੂ ਚੰਦਰਮੁਖੀ, ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਰੂਪ ਵੇਦ ਸਮਾਨ ਸ਼ਬਦ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗੁਣ ਪਾਠਕ ਸਮਝ ਲੈਣ ਕਿ ਇਸੇ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ "ਗੁਰ ਅਥਿਨਾਸ਼ੀ ਖੇਲ ਰਚਾਇਆ" ਤੇ "ਗੁਰ ਅਥਿਨਾਸ਼ੀ ਸੂਖਮ ਵੇਦ" ਭਾਵ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਸ਼ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ, ਤੇ ਵਿਸਦਾ ਸਾਕਾਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ "ਸੂਖਮ ਵੇਦ ਗਿਆਨ ਰੂਪ" ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੈ।

ਇਸੇ ਸਹੰਸ੍ਰ ਨਾਮੇ ਦੇ ੪੮ਵੇਂ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਐਸਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-

"ਚੰਮੁ ਨਾਥੋ, ਚੰਮੁ ਪਾਲਾ, ਚਤਰ ਬੇਦ ਚਤਰ ਆਨਨਾ॥"

ਭਾਵ-ਤੂੰ (ਗੈਬੀ) ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨਹਾਰ, ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਰੂਪ ਚਾਰੇ ਮੁਖ ਵਾਲਾ (ਬ੍ਰਹਮਾ) ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ।

ਫੇਰ ੫੪ ਸਲੋਕ ਵਿਚ "ਵਿਕ੍ਰਤਾ, ਵਿਕ੍ਰਤ ਰੂਪੇ, ਦੁਸ਼ਟ ਦੰਮਨ ਤ੍ਰਿਕਾਲੰਗ" ਦੱਸਿਆ।

ਭਾਵ-ਤੂੰ "ਦੁਸ਼ਟ ਦੰਮਨ" ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸੀ ਵੀ ਹੈ।

ਇਹ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਅੰਤਰਯਾਮਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ ਦਸਵਾਂ ਜਾਮਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਗਟੇ ਸਨ, ਜੋ ਦੁਸ਼ਟ ਦੰਮਨ ਵੀ ਕਹਾਏ ਸਨ।

ਫੇਰ ੬੨ਵੇਂ ਸਲੋਕ ਵਿਚ-

"ਰਿਗ, ਜੁਜਰੇ, ਸਿਯਾਮਏ ਕੂਈ ਬੇਦ ਸੁ ਕਥਤਾ" ਕਹਿਆ।

ਭਾਵ-ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ-ਤੂੰ ਰਿਗਵੇਦ, ਜੁਜਰ ਅਤੇ ਸਿਆਮ ਵੇਦ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਕਥਨਹਾਰਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ੭੦ਵੇਂ ਸਲੋਕ ਵਿਚ "ਬੇਦ ਨਿਧੀ, ਸਬਦ ਰੂਪਾ ਸਰਬਗਯੇ ਗਣੈਸ਼ੁਰ" ਕਹਿਆ।

ਭਾਵ-ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਵੇਦ ਨਿਧੀ (ਗਿਆਨ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ) ਸਬਦ ਰੂਪ ਸਰਬੱਗਯ ਗਿਆਤਾ-ਗੁਣੀਆਂ ਦਾ ਈਸ਼ੁਰ (ਸਵਾਮੀ) ਹੈ।

ਫੇਰ ੭੬ਵੇਂ ਸਲੋਕ ਵਿਚ "ਸਨਾਤਨੋ-ਪੂਰਬੋ ਦੇਵਾ ਸੁਭਾਵੇ ਸੁਭ ਬੁਧੀ" ਕਿਹਾ ਹੈ।

੭੯ ਵਿਚ-"ਬੇਦੀ ਨੰਦੋ, ਬੇਦੀ ਭਰੋ ਬੇਦੀ ਸੁ ਬੇਦ ਆਯਨਾ"

ਦੱਸਿਆ।

ਭਾਵ-ਤੂੰ ਬੇਦੀ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬੇਦੀਆਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਭਰਨ ਵਾਲਾ, ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ।

ਇਤਿਆਦਿਕ ਸਬੂਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਾਬਤ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਮਾਝੂ ਵਿਚ "ਗੁਰ ਅਬਨਾਸੀ ਸੁਖਮ ਵੇਦ" ਜੋ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਥਮੋਂ ਕਿਹਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਹੰਸੁਨਾਮੇ ਵਿਚ ਕਈ ਵੇਰ ਸਬਦ ਕਰਤਾ ਵੇਦ ਰੂਪ ਦੱਸਿਆ। ਅਬਨਾਸੀ ਮੁਨੀ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਵੇਦ ਜਾਂ ਵੇਦ ਰੂਪ ਸਬਦ ਬਾਣੀ ਕਹੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖਮ ਵੇਦ ਮੰਨਿਆ ਜਾਏ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਕਵਿਤਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਰਚੀ ਦਸੀ ਗਈ ਤਾਂ ਝੂਠੀ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਦਾਸੀਨ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਅਗੇ ਸਾਰੀ ਮਾਝੂ ਵਿਚ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਤਾ ਤੇ ਆਪੇ ਉੱਤਰ ਵਕਤਾ ਹੈ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਉਦਾਸੀਨ ਭੇਖ ਦੀ ਰੀਤ, ਅਤੇ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ " ਗੁਰ ਅਬਨਾਸੀ ਖੇਲ ਰਚਾਇਆ। ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਕਾ ਪੰਥ

ਬਤਾਇਆ॥" ਲਿਖੇ ਨਾਲ ਹੀ ਫਿਰ ਦਸਿਆ-

"ਗਿਆਨ ਕੀ ਗੋਦੜੀ ਖਿਆ ਕੀ ਟੋਪੀ॥

ਜਤ ਕਾ ਆੜ ਬੰਦ ਸੀਲ ਲੰਗੋਟੀ॥

ਅਕਾਲ ਖਿੰਥਾ, ਨਿਰਾਸ ਝੋਲੀ॥

ਜੁਗਤ ਕਾ ਟੋਪ ਗੁਰ ਮੁਖੀ ਬੋਲੀ॥"

ਇਥੇ-ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਖਿੰਥਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਬੋਲੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕਬੂਲ ਕੀਤੇ। ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਦਸਿਆ ਸੀ-

"ਮੁੰਦਾ ਸੰਤੋਖ ਸਰਮ ਪਤ ਝੋਲੀ ਧਿਆਨ ਕੀ ਕਰਹਿ ਬਿਭੁਤ॥

ਖਿੰਥਾ ਕਾਲ ਕੁਆਰੀ ਕਾਇਆ ਜੁਗਤ ਭੰਡਾ ਪ੍ਰਤੀਤ॥"

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਅਕਾਲ ਖਿੰਥਾ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਜੋ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਸੀ ਫਿਰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਬੋਲੀ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਪਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਅਪਣਾਈ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਅਥਨਾਸੀ ਮੁਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਦਖਲ ਅਤੇ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ ਫੇਰ ਅਗੇ ਦਸਿਆ-

"ਜਾਪ ਜਗੋਤਾ ਸਿਫਤ ਉਡਾਣੀ॥

ਸਿੰਡੀ ਸ਼ਬਦ ਅਨਾਹਦ ਗੁਰਬਾਣੀ॥

ਸਰਮ ਕੀ ਮੁੰਦਾ ਸਿਵਾ ਬਿਭੁਤ॥

ਹਰ ਭਗਤ ਮਿਰਗਾਣੀ ਪਹਿਰੇ ਗੁਰਪ੍ਰਤਾ॥"

ਇਥੇ ਵੀ ਸਿੰਡੀ ਸ਼ਬਦ ਅਨਾਹਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਜੈਸੇ ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ-

"ਮੁੰਦਾ ਸੰਤੋਖ ਸਰਮ ਪਤ ਝੋਲੀ ਧਿਆਨ ਕੀ ਕਰਹਿ ਬਿਭੁਤਿ॥

ਖਿੰਥਾ ਕਾਲਿ ਕੁਆਰੀ ਕਾਇਆ ਜੁਗਤਿ ਭੰਡਾ ਪ੍ਰਤੀਤ॥"

ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਜੋ ਰਹਿਣੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪ ਵਰਤੀ ਦਸੀ ਹੈ। ਉਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਵਰਤੀ ਫੁਰਮਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਪਾਸੋਂ ਹੀ "ਹਰ ਭਗਤ ਪਾਈ" ਤੇ ਇਸੇ ਮਿਰਗਾਣੀ ਨੂੰ ਪਹਿਨਿਆ ਦਸਿਆ ਹੈ।

ਫੇਰ ਅਗੇ ਦਸਿਆ-

ਸੰਤੋਖ ਸੂਤ ਬੰਬਕ ਧਾਗੇ॥ ਅਨੇਕ ਟਲੀ ਜਹਾਂ ਲਾਗੇ॥

ਸ਼ਬਦ ਕੀ ਸੂਈ ਲੈ ਸਤਿਗੁਰ ਸੀਵੇ॥ ਜੋ ਰਾਖੈ ਸੇ ਨਿਰਭਉ ਬੀਵੇ॥

ਇਥੇ ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਕਿ ਅਬਨਾਸੀ ਮੁਨੀ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਥਾਣੀ ਤੇ
ਕਿਤਨੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ? ਇਹ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਬਾਬਤ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ
ਚੰਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ।

ਫੇਰ ਅਗੇ ਜੋ ਲਿਖਿਆ-

ਗੁਰ ਅਬਨਾਸੀ ਸੁਖਮ ਬੇਦ॥ ਨਿਰਬਾਣ ਬਿਦਿਆ ਅਪਾਰ ਭੇਦ॥

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ-

ਖੰਡਤ ਜੰਜਣ ਨਿਰਮਲ ਧੋਤੀ॥ ਸੇਹ ਜਾਪ ਸਚ ਮਾਲ ਪਰੋਤੀ॥

ਫੇਰ ਹੁਣ ਪਾਠਕ ਸਮਝ ਲੈਣ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਅਬਨਾਸੀ
ਅਤੇ ਵੇਦ ਵਾ ਸੁਖਮ ਤੱਤ ਸਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸਰੀਰਕ ਕਰਮ
ਕਾਂਡ-ਜੰਜੂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸੇਹ ਜਾਪ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪਨਾਇਆ ਸੀ।

ਹੋਰ ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਸਿਆ-

ਸਿਖਯਾ "ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਗਾਯਤ੍ਰੀ" ਹਰ ਨਾਮ॥

ਨਿਹਚਲ ਆਸਨ ਕਰ ਬਿਸਰਾਮ॥

ਇਹ ਉਸੇ "ਗੁਰ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ" ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲੋਂ
ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਛੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਆਤਮ ਧਿਆਨੀ
ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ "ਗੁਰ
ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ" ਕਿਸੇ ਅਬਨਾਸੀ ਰਾਮ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਬਲਿਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਲੋਂ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰੀ
ਜਾਣ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ॥ ਫੇਰ ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ-

"ਬੁੱਧ ਬਿਰੀਬਰ ਕੁਲਾ ਪੋਸਤੀਨ॥ ਖੋਸ ਖੜਾਵਾਂ ਇਹ ਮਤ ਲੀਨ॥

ਭੇਡਾ ਚੁੜਾ ਔਰ ਜੰਜੀਰ॥ ਪਹਿਰੇ ਨਾਨਕ ਸਾਹ ਫਕੀਰ॥"

ਐਸਾ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹਦਾ
ਨਿਰਣਾ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਇਹੋ ਭੇਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ-"ਬਾਬਾ ਆਇਆ
ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ ਸਕਲ ਉਤਾਰਾ"। ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਤੀਬਰ ਖਾਹਸ਼,
ਤਿਆਗ ਵੈਰਾਗ ਬ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਦੇਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰ
ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ ਸੰਹਿਤ, ਤਿਆਗ ਮਾਰਗ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ
ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਉਦਾਸੀਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਤੰਦ ਨੇ
ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਕਿਹਾ। ਅਖੀਰ ਦੀ ਮਾੜਾ ਵਿਚ ਐਸਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ-

"ਜਟਾ ਜੁਟ ਮੁਕਟ ਸਿਰ ਹੋਇ॥ ਮੁਕਤਾ ਫਿਰੈ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਕੋਇ॥

ਨਾਨਕ ਪੂਤਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬੋਲੇ॥ ਜੁਗਤ ਪਛਾਣੈ ਸੁ ਤਤ ਵਿਰੋਲੇ॥

ਐਸੀ ਮਾਝੂ ਲੈ ਪਹਿਰੇ ਕੋਇ॥ ਆਵਾ ਗਉਣ ਮਿਟਾਵੈ ਸੋਇ॥

ਮਾਝੂ ਸੰਪੂਰਨ-

ਪਤੰਤੇ ਸੁਣਤੇ ਮੋਖ ਮੁਕਤ ਲਹੰਤੇ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੇ ਚਰਨ ਪਾਦਕਾ ਕੇ
ਨਮਸਤੇ ਨਮਸਤੇ ਨਮਸਤੇ॥ (ਇਹ ਮਾਝੂ ਬੁਟਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਬਾਜ਼ਾਰ
ਮਾਈ ਸੇਵਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਰੂਪ ਕਈ ਸਾਲ ਹੋਏ ਛਾਪੀ ਹੈ)।

ਹੁਣ ਸਚਾਈ ਪਸੰਦ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਹੈ ਕਿ ਐਸਾ ਨਿਰਬਾਣ ਬਾਣਾਂ
(ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਤਾ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤਦੋਂ
ਦਸਿਆ ਹੈ "ਤੋੜਾ ਚੁੜਾ ਔਰ ਜੰਜੀਰ, ਪਹਿਰੇ ਨਾਨਕ ਸਾਹ ਵਕੀਰ॥" ਫੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਝੂ
ਮੁਕਾ ਕੇ ਤਿੰਨ ਵੇਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਰਨ ਪਾਦਕਾ ਪਰ ਨਮੋ ਕੀਤੀ। ਅਗਰ ਇਹ ਭੇਖ ਕਿਸੇ
ਅਥਨਾਸੀ ਮੁਨੀ ਵਲੋਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਵੀ ਸਨ ਤਦੋਂ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ।

ਨੋਟ-ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵਲੋਂ ਕਥਤ ਮਾਝੂ ਜੋ ਉਤੇ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ, ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਬੀਬੀ
ਲਛਮੀ ਦੇ (ਰਚਿਤ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ "ਸ੍ਰੀ ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ
ਸਾਹਿਬ" ਅਥਵਾ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ (ਡੇਹਰਾਦੂਨ) ਵਿਚ ਮੰਦਰ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸਦੇ ਸਫਾ ੧੨੪੩ ਉਤੇ ਐਸਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

"ਉਅੰ ਪਿਆਨ ਕੀ ਬਭੁਤ ਸੰਤੋਖ ਪਾਣੀ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਅੰਚਲਾ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੋ ਛਾਨੀ॥

ਤੱਤ ਸੋਧ ਕੇ ਬਣੁਆ ਕੀਆ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ-ਚੰਦ ਕੋ ਦੀਆ॥"

ਫੇਰ ਅਗੇ ਸਫਾ ੧੨੪੬ ਉਤੇ ਐਸਾ ਦਸਿਆ ਹੈ-

"ਜਟਾ ਜੂਟ-ਖੇਚਰੀ-ਮੁੰਦਰਾ ਭਸਮਾਂ ਸੁਰ ਅੰਗ ਲਗਾਵਹਿਗੇ॥

ਕਹੈ ਸ੍ਰੀ-ਚੰਦ ਸੋ ਉਦਾਸੀ ਜੋ ਸਤਿਨਾਮ ਕੋ ਧਿਆਵਹਿਗੇ॥"

ਉਅੰ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ-ਉਅੰਕਾਰ ਅਗਮ ਪਿੰਡ ਅਖੰਡ ਕਾਇਆ॥

ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸੁਣਾਇਆ॥

ਮਰੇ ਨ ਪਿੰਡ ਛਿਜੇ ਨ ਕਾਇਆ॥

ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦ ਉਲਟ ਮਨ ਹਿਰਦੇ ਦਿਖਾਇਆ

ਧੋਖ ਪੋਪੋ ਨੀਲ ਨੀਲਾ ॥ ਇਤ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜਤੀ ਕੇ ਸੁਨਾਇਆ ॥

(ਇਥੇ ਭੀ ਤੱਤ ਸੋਧ ਕੇ (ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਦਾ ਬਣਿਆ) ਖਜ਼ਾਨਾ ਅਤੇ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਲੋਂ ਦਿਤਾ ਕਿਹਾ ਹੈ)।

ਏਥੇ ਤੀਕ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰੂ "ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ" ਸਿਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਗੇ **ਸ੍ਰੀ ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਾਤ੍ਰਾ** ਵੀਚਾਰੀਏ।

ਸ੍ਰੀ ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ, ਅਲਮਸਤ ਜੀ ਫੂਲ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਇਹੋ ਚਾਰੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਚੇਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚੇਲੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਸਮਾਗਮ ਜਾ ਤੀਰਥ ਉਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਇਆਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਲਕੇ ਸੇਢੀ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪੁੱਤਰ ਜਾਣ ਕੇ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤੇ "ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਟਿੱਕਾ" ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਰੇ ਹੀ ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਭਰੇ ਗਏ ਤਾਂ ਪਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਏ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ੪ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਉਤੇ ੪ ਗੁਰੂ ਮਹਾਂਵਾਕ (ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪੂਰੇ ਉਤਰਦੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਸਰਵਣ ਕੀਤੇ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਸੇ ਮਿਟ ਗਏ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਤੇ ਮੋਹੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਕਰ ਕੇ ਉਕਤ ਚਾਰੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ (ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਆਦਿਕ) ਨੇ ਵੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦੇ ਚੇਲੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਉਕਤ ਚੌਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਵਖ ਵਖ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ੪ ਧੁੰਦਿਆ (ਭੇਰਿਆਂ) ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਕਤ ਚੌਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਧੁੰਦਾਂ ਬਾਧਿਆ। ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤੋਂ ਸੁਵਣ ਕੀਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਦਾਸੀਨ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮਾਤ੍ਰਾ ਕਹੀਆਂ ਸਨ। ਨਮੂਨਾ ਇਹ ਹੈ-

ਉਅੰ ਉਅੰ ਹਸਨਾ ਰਹੰਤ ॥ ਨਾਨਕ ਮਿਲਤ ਤ੍ਰਿਨ ਭਗਵੰਤ ॥

ਉਅੰ ਸੋਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤ (ਨਾਮ) ਪੁਰਕ ਕੁੰਭਕ ਰੇਚਕ ਬਿਸਰਾਮ ॥

ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਬਨਾਇਉ ॥ ਜਟਾ ਜੂਟ ਧਰ ਧਰਨੀ ਆਇਉ ॥

ਕਲ ਮੈ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਕਹਾਇਉ ॥ ਸਭ ਸੰਤਨ ਕੇ ਚਰਨ ਲਗਾਇਉ ॥

ਜਬ ਚਰਨ ਸੰਤਨ ਗੁਰਪੂਰੇ ਲਾਗੇ ॥ ਜਟਾ ਜਟੁ ਮੁਕਟ ਅਨਰਾਗੇ ॥

ਜਟਾ ਮੰਤ੍ਰ ਯੋਹ ਪਰਮ ਪੁਨੀਤ ਅਛੁਤਾ ॥ ਪੂਛਤ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜਤੀ

ਬਧਤ ਨਾਨਕ ਅਵਧੁਤਾ॥.....ਚੜੀ ਬਭੁਤ ਭਈ ਅਬ ਭਾਈ॥

ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨਾਨਕ ਪੈਸ ਸਵਾਰੀ॥

ਤਾਵ-ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੀ ਆਕਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਜਟਾ ਜੂਟ ਰੂਪ ਧਰ, ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਕਹਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ (ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਪਰ) ਖੁਛਿਆ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਵਧੁਤ (ਨਾਮ ਬੁਖਾਰੀ ਵਿਚ ਮਖਮੂਰ) ਨੇ ਦਸਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਰਧਾਂਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹੋਰ ਦੇਖੀਏ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-

“ਹਰ ਅਵਤਾਰ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਪੁਰਾ॥ ਸੰਕਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਗੁਰ ਸੁਰਾ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਗਿਆਨ ਸੋ ਗਹਿਉ ਅਮੋਲਾ॥ ਸ੍ਰੀ ਬਸਮੰਤ ਬਾਦ ਚਲਾਇਉ ਗੋਲਾ॥

ਤਾਵ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੁਰਾ ਗੁਰੂ ਹਰੀ (ਵਿਸਨੂੰ) ਅਵਤਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸੁਰਾ (ਦਲੇਰ ਨਿਛਰ) ਸੰਕਰ-ਅਵਤਾਰ ਹੈ। ਜਿਸ (ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਅਮੋਲਕ ਗਿਆਨ ਪਾਇਆ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸ ਅਮੋਲਕ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ (ਆਪਣੀ ਨਿਜਾਨੀ) ਬਿਭੂਤੀ ਦੇ ਗੋਲੇ ਦਾ ਰਖਣਾ ਚਲਾਇਆ ਹੈ।

ਨੋਟ-ਕੁੰਝ ਦੇ ਮੋਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨਾਲ ਇਹ ਗੋਲਾ ਰਖ ਕੇ (ਸਾਹੀ) ਜਲੂਸ ਕਢਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਗੇ ਫੇਰ ਲਿਖਦੇ -

“ਉਲਟ ਪਲਟ ਮਨ ਭਇਆ ਜੁ ਛਾਈ॥ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਚਨ ਮਨ ਮੁਕਤੀ ਪਾਈ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਕੇ ਚਰਨ ਪਾਦਕੋ ਨਮਸਤਯੋਂ ਨਮਸਤਯੋਂ ਨਮਸਤਯੋਂ ਨਮੋ ਨਮਹਿ॥”

ਸੰਪੂਰਨ ਸਮਾਪਤੋਂ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬਾਬੇ ਬਾਲੂ ਹਸਨੇ ਜੀ ਕੀ ਮਾਤ੍ਰਾ॥

ਅਗੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚੋਂ-

“ਉਯੰ ਅਗਨ ਕਾ ਕੋਟ ਪਵਨ ਕਾ ਗੋਲਾ ਧਰਤੀ ਸੇਜ ਵਿਛਾਈ॥

ਉਪਰ ਆਇ ਬੈਠੇ ਨਾਨਕ ਅਬਨਾਸੀ॥ ਦਸਤ ਫਹੋੜੀ ਕੰਧੇ ਲਤਾ ਨੋਂ ਨਾਥ ਚੋਰਾਸੀ॥

ਇਹੋ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ! ਜੋ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅਤੇ ਸਭਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਦੇ ਪੂਜਯ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਿਸੇਰ ਉਮਰ ਦੇ ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਸਨ, ੧੧ ਸਾਲ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਜਾ-ਨਸੀਨ ਥਾਪੇ ਸਨ, ਤੇ ੪ ਸਾਲ ਦੇ ਲਗਭਗ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵੇਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ

ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪ੍ਰਥਾਏ "ਅਬਨਾਸੀ ਸਤਿਗੁਰੂ" ਅਥਵਾ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ
ਫਰਤੇ ਜਬਦਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਸੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਤਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਸੇ ਰੀਤ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ
ਆਪਣਾਇਆ ਤੇ ਐਸਾ ਹੀ ਫੁਰਮਾਇਆ-

“ਉਪਰ ਆਏ ਥੈਠੇ ਨਾਨਕ ਅਬਨਾਸੀ”

ਹੁਣ ਫੇਰ ਵੀ ਅਗਰ ਭੁਲੇਖਾ ਵਧਾਣ ਨੂੰ ਇਹੀ ਦਸਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਜਾਏ ਕਿ
ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗੁਰੂ ਕੋਈ ਅਬਨਾਸੀ ਮੁਨੀ ਜਾਂ ਅਬਨਾਸੀ ਰਾਮ ਸੀ ਤਾਂ ਫਿਰ
ਐਸੇ ਹੱਠੀ ਲੋਕਾਂ ਅਗੇ ਦਾਸ (ਲੇਖਕ) ਦੀ ਨਿਮਸਕਾਰ ਹੀ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀ
ਉਕਤ (ਛੋਕੇ ਦੀ ਚੋਟ ਨਾਲ) ਸਚਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਬਦਲੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕ੍ਰੋਧੀ
ਨਾ ਕਰਨ। ਗੁਸਾਂਈਂ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ (ਰਾਮਾਇਣ ਕਰਤਾ) ਨੇ ਵੀ ਐਸੇ ਹੱਠੀ (ਅਸੱਜਣ) ਸੰਤ
ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਥਾਇ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਪੱਲਾ ਛੁਡਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-

“ਬੰਦੋ ਸੰਤ ਅੱਸਜਨ ਚਰਣਾਂ॥ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਦ, ਉਭੈ ਬੀਚ ਕਛੁ ਬਰਨਾਂ॥”

ਫੇਰ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ-

ਦੋਹਰਾ-ਜਤ ਚੇਤਨ ਗੁਣ ਦੇਖ ਮਯ ਵਿਸੁ ਕੀਨ ਕਰਤਾਰ॥

ਸੰਤ ਹੰਸ ਗੁਣ ਗਹਹਿ ਪੈ, ਪਰ ਹਰਿ ਦੋਖ ਬਿਕਾਰ॥

ਭਾਹ-ਜਤ ਚੇਤਨ ਅਤੇ ਗੁਣ ਦੋਸ਼ ਰੂਪ ਕਰਤਾਰ ਨੇ (ਰਲ-ਮਿਲਾ) ਸੰਸਾਰ ਕੀਤਾ
ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਹੰਸ ਰੂਪ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ (ਸਚਾਈ ਸਹਿਤ)
ਦੁੱਖ ਰੂਪ ਸੁਖ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਅਸੱਤ ਵਿਕਾਰ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦੇ
ਹਨ। ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਫੇਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ-

“ਅਸ ਬਿਬੇਕ ਜਬ ਦੋਹਿ ਬਿਧਾਤਾ॥

ਤਬ ਤਜ ਦੋਖ ਗੁਣਹਿ ਮਨ ਰਾਤਾ॥”

ਭਾਵ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਐਸਾ ਸੱਤ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਸੰਤ
ਦੋਸ਼ਾਂ ਐਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਸਚਾਈ ਭਰਪੂਰ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਰਤਿਆ
ਜਾਂਦਾ। ਅਸਲੀਅਤ ਸਮਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਉਕਤ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ
ਸਚਾਈ ਦਾ ਛੁੰਡਣਾ ਉਦਾਸੀਨ ਮਹਾਤਮਾ ਤਥਾ ਨਿਡਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ (ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਭੇਖ ਦਾਤਾ) ਸਤਿਗੁਰੂ
ਨਿਸਚਤ ਕਰਨ। ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਅਬਨਾਸੀ ਮੁਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਐਸਾ
ਬਿਅਰਥ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਤੇ ਅਮਰ ਆਤਮਾ ਨੂੰ
ਦੁਖਾਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਹੇਤਨਾ ਮਹਾਂਪਾਪ ਹੈ।

“ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਜਾਨੈ ਸਭ ਬਾਤ ਜਾਨਤ ਹੀ ਅਉਗਣ ਕਰੇ॥

ਕਾਹੇ ਕੀ ਕੁਸਲਾਤ ਹਾਥ ਦੀਪ ਕੂਟੇ ਪਠੇ॥” (ਗੁ.ਗ. ਪੰਨਾ ੧੩੭੬)

ਪੰਜਵੀਂ ਮਨੋਤ-ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਿਮਰਨ “ਸਬਦ ਮੰਤ੍ਰ”-ਸੋ ਹੀ-ਹੈ।

ਸਿਸ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਰਹੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਸਾ ਕਿਹਾ ਹੈ “ਸੋ ਹੀ ਜਾਪ ਸਚ ਮਾਲ ਪ੍ਰੋਤੀ॥”

ਇਧਰ ਸਿਖਾਂ ਦਾ-੧੯ ਸਤਿਨਾਮ-ਵਾਲਾ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਹੈ।

ਉੱਤਰ-ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵਲੋਂ ਜੋ-“ਸੋ ਹੀ-ਜਾਪ ਸਚ ਮਾਲ ਪ੍ਰੋਤੀ” ਕਿਹਾ ਹੈ-ਇਹ ਕੋਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਜਾਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਅਦ੍ਵੈਤ ਵਾਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਪਿਆਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਦ ਪੁਰਤੀ ਲਈ ਜੋ ਢੁੱਕਦਾ ਫੁਰ ਆਏ-ਉਹੀ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਾਮੀ ਵਿਚ ਟਿੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂ ਇਕੋ ਆਪਣੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਾਂ ਨੰਦ ਗੁਸਾਈਂ ਪਾਸੋਂ (ਉਠ! ਰਾਮ ਕੇ ਰਾਮ ਕਹੁ) ਐਸੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਮਿਲੀ। ਪਰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜੈਸੇ ਹੋਰ ਕਈ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ। ਐਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ “ਸੋ ਹੀ” ਸਬਦ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਇਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ-

ਸੋ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਿ ਪਿੰਡ ਸੋ ਜਾਨ॥

ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਕਰਿ ਇਸਨਾਨ॥

ਸੋ ਹੀ ਸੋ ਜਾ ਕਉ ਹੋ ਜਾਪ॥

ਜਾ ਕਉ ਲਿਪਤ ਨ ਹੋਇ ਪੁਨ ਅਰ ਪਾਪ॥

(ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ- ਪੰਨਾ-੧੧੬੨)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਬਦ ਟੇਕ ਸ੍ਰੀ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ੧੯ ਸਤਿਨਾਮ-ਦਾ ਸਾਰਾ ਮੰਤ੍ਰ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਬੇਅੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸੋ-ਹੀ ਸਬਦ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਅਤੇ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ-

ਤਤ ਨਿਰੰਜਨ ਜੇਤ ਸਬਾਈ ਸੋ ਹੀ ਭੇਦ ਨ ਕੋਈ ਜੀਉ॥

ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ,

ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਮਿਲਿਆ ਸੇਈ ਜੀਉ॥

(ਸਿਰਠ ਮਹਲਾ ੧-ਪੰਨਾ ੫੯੯)

ਜਾਂ- ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੇ ਤਾ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਸਬਦ ਵਸੈ ਮਨ ਮਾਹਿ॥

ਆਪ ਗਇਆ ਭ੍ਰਮ ਭਉ ਗਇਆ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੁੱਖ ਜਾਹਿ॥

ਗੁਰਮਿਤ ਅਲਖ ਲਖਾਈਐ ਉਤਮ ਮਤਿ ਤਰਾਹਿ॥

ਨਾਨਕ ਸੋਹੰ ਹੰਸਾ ਜਪੁ ਜਾਪਹੁ ਤ੍ਰਿਤਵਣ ਤਿਸੈ ਸਮਾਹਿ॥

(ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ - ਸਫਾ ੧੦੯੨)

ਫੇਰ-ਸੋਹੰ ਆਪ ਪਛਾਣੀਐ ਸਬਦ ਭੇਦ ਪਤਿਆਇ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਆਪ ਪਛਾਣੀਐ ਅਵਰ ਕਿ ਕਰੇ ਕਰਾਇ॥

(ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧ ਸਫਾ ੬੦)

ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਗੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੋ-ਹੰ-ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਜਾਣ ਕੇ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਧ-ਕਿੱਧਰੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪ੍ਰਥਾਏ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸਿਧਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅਤੇ ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ, ਕਿ-ਸੋ-ਹੰ-ਉਹ। ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਆਪਤ ਹੈ। ਉਹੀ ! ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ-ਉਹ ! ਤੇ ਮੈਂ ਇਕ-ਮਿੱਕ-ਹਾਂ। ਜੈਸੇ "ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਭਇਆ" ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਸ ! ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਜਾਂ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਆਪਣੀ-ਤੱਸਲੀ ਵਾਸਤੇ ਇਹੋ ਹੀ ਸਿੱਧਾ ਭਾਵ-ਅਰਥ ਅਤੇ ਜਾਪ ਹੈ। ਜੋ ਸੱਚੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ "ਜੈਸਾ ਉਸ ਸਵਰਨ ਤੈਸੀ ਉਸ ਖਾਣੀ" ਜਾਂ "ਜੋ ਦੀਸੇ ਸੋ ਤੇਰਾ ਰੂਪ" ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ-ਸੋ-ਹੰ-ਜਾਪ ਜਪਣ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸੇ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਵਡੇ ਰੋਗੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਦੇ ਭੁੱਖੇ (ਮਾਨਸਿਕ ਕੋਹੜ) ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੋ ਹੰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜਾਪ ਵਧੇਰੇ ਹਉਮੈ ਵਧਾ ਕੇ ਸਗੋਂ-ਨਰਕ ਗਾਮੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਰਤੇ ਅੰਦਰ "ਸਤਿਨਾਮ" ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ-ਸੋ-ਹੰ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਾਰ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਪਦੇ ਜਪਾਂਦੇ-ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸੇ ਕੱਚਾ ਪਾੜਾ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਖਾਧੇ ਜਾਣ ਤੇ ਕੋਹੜ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੁਸ਼ਤਾ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਮੁਰਦੇ ਵੱਤ ਹੋਇਆ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਅਪਣੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਤਦੇ "ਸਤਿਨਾਮ" ਦਾ ਅਧਾਰ (ਆਸਰਾ) ਲੈਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਨਾਮ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

"ਸਤਿਨਾਮ ਹੈ ਸੋ ਹੰ ਸਾਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਸੰਤਨ ਅਧਾਰਾ॥"

ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਵੀ ਇਹੋ ਸੀ-ਕਿਉਂਕਿ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਰਾਹੀਂ "ਸਤਿਨਾਮੁ" ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਹੀ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਪਧਰਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਰਸਾਇਣ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ॥

ਭਾਵ- ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਪੂਰਾ ਮਿਲਿਆ॥ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩ ਪੰਨਾ ੧੦੪੦)

ਛੇਵੀਂ ਮਨੋਤ-ਉਦਾਸੀ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਾਧੂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਹਨ।

ਉੱਤਰ-"ਸਿਖ" ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ "ਸਿਸ਼" ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸ਼ਗਿਰਦ ਜਾਂ ਚੇਲਾ ਹੋਣ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਸਿਸ਼ ਸਨ। ਜਨਕ ਵਿਦੇਹੀ ਦੇ ਸੁਖਦੇਵ ਮੁਨੀ ਸਿਸ਼ ਤੇ ਸਦੀਪਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਸਿਸ਼ ਹੋਏ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਇਸ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਸਿਖ ਜਾਂ ਮੰਜੀਆਂ (ਗੋਦੀਆਂ) ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੱਖਾਂ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ ਸਿਖ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪਾਣ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਸਿਸ਼ ਤੇ ਜਾਨਸੀਨ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਅਗੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ ਜੀ ਆਦਿਕ ਕਿਵੇਂ ਸਿਖ ਨਾ ਹੋਏ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਸ਼ ਕਹਿ ਲਵੋ ਤਾਂ ਵੀ ਕੀ ਫਰਕ ਹੈ? ਇਹਦਾ ਉੱਤਰ ਉੱਸੇ ਹੋਏ ਉਦਾਸੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਦੇਣਗੇ?

ਪਰ ਮੈਂ (ਲੇਖਕ) ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਉਦਾਸੀ ਅਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹਨ, ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਝੰਮੇਲਿਆਂ ਥੀਂ ਉੱਚੀ ਜੁੱਚੀ ਨਿਰਬਾਣ ਥ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਜਟਾ ਜੁਟ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਸਿਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ (ਸਿਖ ਕੌਮ) ਦਾ-ਨਿਰਮਲਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵਾਂਗੂੰ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਜੈਸੇ ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਹੁਣ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜੋ ਦਸਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪਵਿਤਰ ਆਤਮਾ-ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਸਗੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜੋਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਭੇਦ ਹੋਇਆ ਮੰਨਦੇ, ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ (ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਧੂ ਰੀਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਵੀ ਪੂਜਨ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੇਖੀ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਵਡੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਜਨਕ-ਦਾਸ (ਲੇਖਕ) ਵਲੋਂ ਰੀਸਰਚ ਵੇਲੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਫੇਰ ਇਥੇ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕਿ ਅਗਰ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਸਿਖ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸੀ ਜਾਂ ਸਿਖ ਪੰਥ (ਸਿਖ ਰਾਜਿਆਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਜਾਂ ਸਿਖ ਜਨਤਾ) ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਅਤੇ

ਜੇ ਜੇ ਫੇਰੇ ਜਾਂ ਅਖਾੜੇ ਜਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪ ਕਿਤੇ ਬਣਾਏ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਸਿਖ ਧਰਮ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤ' ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇਂਦਰ ਜਾਣ ਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਰੀਰਾਂ ਜਾਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨਾਲੇ ਅਗਰ ਵਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਐਸਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਰਹੇ ਹਨ।

ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਗੁਰਮਤ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਪਿਛੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਜੋ "ਸੰਨਿਆਸ ਤੇ ਉਦਾਸ ਭੇਖ" ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਫੇਰ ਚੇਤੇ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਤ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚਾਲੂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਫੇਰੇ ਤੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਚਾਹੇ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕਦੀ ਵੀ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਦਾਸੀਨ ਮਨੰਤਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਮੈਰੀਂ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਲਖਸ਼ਯ ਕੇਵਲ ਉਹ ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਅਪਨਾਇਆ। ਫੇਰ ਸੰਮਤ ੧੫੮੯-੯੦ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਭੇਖ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਦਿਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਭਖ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ-ਨਸੰਨ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸ੍ਰੀ ਬਾਲੂ ਹਸਨਾਂ, ਅਲਮਸਤ ਜੀ, ਫੂਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੋਵਿੰਦ ਜੀ (ਚਾਰੇ ਪੁੰਨਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ) ਫਿਰ ਭਗਤ ਭਗਵਾਨ ਜੀ, ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੋਰ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਕਈ ਸੰਤ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਵਿਚਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੇਸਾਧਾਰੀ, ਜਟਾਧਾਰੀ ਉਦਾਸੀਨ (ਨਿਰਬਾਣ) ਸੰਤਾਂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਹੈ*।

ਸੋਚੀਏ! ਉਕਤ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਸ਼ (ਸਿੱਖ) ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਤਦੇ ਗੁਰੂ ਮਤ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕੁਝ ਉਦਾਸੀ ਲੇਖਕ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹੋ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਬੜੇ ਪਖੰਡੀ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤ ਸਿਧਾਂਤ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਖਾਤਰ ਹੀ ਦਿਖਲਾਵੇ ਦਾ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਪੁਰਾਤਨ ਸਨਾਤਨ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਤ ਅਵਲੰਭੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਚੇ ਦਿਲ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਅਤੇ ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਪਨਾਇਆ ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਸੀ। ਤਦੇ ਉਹ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ, ਸਿਖ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਆਦਰ

* ਮਹਾਂਕੋਸ਼ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ (ਜ਼ਿਲਦ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਛਪੀ ਸਫਾ ੨੭ ਉਤੇ)

ਸ਼ਕਿਤਾਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਸੀ। ਨਮੂਨਾ ਮਾਝੂ-ਕੁਝ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜ਼ਿਕਰ ਇਹ ਹੈ-

੧. ਸ੍ਰੀ ਅਲਮਸਤ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਸਿਖ ਸਨ। ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਮਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ-ਜਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ (ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ) ਸਿਖ ਬਣਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਾਰਣ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਵਧ ਗਈ। ਜੋਗੀ ਸਿਧਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਬੁਰੀ ਜਾਪੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਘਟ ਗਈ ਸੀ। ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਸੀ। ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਅਲਮਸਤ ਜੀ ਨੂੰ ਇੱਕਲਾ ਜਾਣ ਕੇ ਤੰਗ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਿੱਪਲ ਜਲਾ ਦਿਤਾ। ਤਦ ਅਲਮਸਤ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਗੁਰੂ ਜਾਣ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਐਸੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ-ਜੈਸੇ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਨਕ ਮਤੇ ਜਾ ਕੇ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸਾਇਆ ਅਤੇ ਕੇਸਰ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹ ਸੜਿਆ ਹੋਇਆ ਪਿੱਪਲ ਮੁੜ ਹਰਿਆ ਕੀਤਾ। ਜੇ ਹੁਣ ਤਕ ਮੌਜੂਦ ਅਤੇ ਛਿੱਟੇਦਾਰ ਪੱਤੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਦਾ ਇਕੋ ਹੈ। ਅਲਮਸਤ ਜੀ ਉਦਾਸੀ ਸਿਖ ਸਨ, ਤਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨੂੰ ਗਏ। ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸਾਧੂ ਮੰਡਲੀ ਨਾਲ ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਏ, ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਮਹਾਂਵਾਕ ਸੁਣ ਕੇ ਫੇਰ ਉਧਰ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਨਤੇ ਜਾ ਕੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

੨. ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵੇਲੇ ਮਹੱਤ ਕਿਰਪਾਲ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਲੜਦੇ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣੇ ਕੁਝਕੇ ਨਾਲ ਹਯਾਤ ਥਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਨਾਲ "ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ" ਧਿਆਏ ੮ ਚੌਪਈ ੭ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਕਿਰਪਾਲ ਕੋਪੀਅੰ ਕੁਤਕੇ ਸੰਭਾਰੀ॥

ਹੱਠੀ ਖਾਨ ਹਯਾਤ ਕੇ ਸੀਸ ਝਾਰੀ॥

ਉਠੀ ਛਿੱਛ ਇੱਛ ਕਢਾ ਮੇਝ ਜੇਰੀ॥

ਮਾਨੋ ਮਾਖਨ ਮੱਟਕੀ ਕਾਨ੍ਹ ਫੇਰੀ॥

੩. ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਵੇਲੇ ਜਦ ਕਿ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਦਵਾ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕੋਈ ਅਕੇਲਾ ਪਿਛੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਜੀ ਉਦਾਸੀ ਨੇ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਕੇ "ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ

ਜੀ" ਦੇ ਸੀਸ ਗੰਜ ਤੇ ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਪਾਈਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਅਖੀਰ ਤੀਕ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

੪. ਨਾਂਦੇੜ (ਦੱਖਣ) ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸੱਚ ਖੰਡੀ ਦਰਬਾਰ (ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ) ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਮਹੰਤ ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਜੋ ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਤੋਂ ਸੰਮਤ ੧੭੮੨ ਤੀਕ ਰਹੇ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਝਗੜਾ ਲੜਾਈ ਕਰ ਕੇ ਸਖਤ ਚਖਮੀ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਸੇਵਾ ਨਾ ਛੱਡੀ। ਆਪਣੇ ਪਿਛੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਚੇਲੇ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਮੁਕਰੂਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਗਤ ੧੮੦੩ ਤੀਕ ਰਹੇ। ਪਿਛੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸਰਣਿ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ਨੇ ੩੦ ਸਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਨਿਰਥਾਣ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਵਿਰਕਤ ਤੱਬਾ ਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਖਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਯੋਗ ਕੋਈ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਐਰੇ ਗੈਰੇ ਨੂੰ ਚੇਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਸਾਰਾ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਜ਼ਾਮ ਸਟੇਟ ਵਲੋਂ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਦੇ ਕੇ ਰਦਮੰਦੀ ਨਾਲ ਮਹੰਤ ਗੁਰ ਸਰਣਿ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਹਿੰਗੋਲੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਜਬ ਸਿੰਘ ਅਬਚਲ ਨਗਰ ਵਾਰੈ ਗੁਜਰ ਲਗੇ ਕੁਝ ਛੋਰ ਹੈ।

ਫਿਰ ਤਹਿ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧ ਦਾਸ ਗੋਪਾਲ ਰਹਿਗੇ ਹੋਰ ਹੈ।

ਬਹੁ ਬਰਸ ਕੀਨੀ ਤਹਿ ਸੇਵਾ ਪੁਨਾਂ ਚੇਲੇ ਭਾਂਹਿ ਕੇ।

ਗੁਰ ਸਰਣਿ ਸੇਵਾ ਬਹੁ ਕਮਾਈ ਸਾਲ ਤੀਸ ਕੁ ਚਾਂਹਿ ਕੇ।

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ-ਸਫਾ ੨੮੮)

ਇਹੋ ਕਾਰਣ ਸੀ ਕਿ ਉਦਾਸੀ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਜਾਣਦੇ, ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਤਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਤਮਾਕੂ ਨਾ ਪੀਂਦੇ ਹੋਣ, ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਰਸਨ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੁਧਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਸਾਰੇ ਕੇਸਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸੋਧ ਮਗਰੋਂ ਅਰਦਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੫. ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਤ ਆਦਰਸ਼) ਨੂੰ ਸੰਮਤ ੧੭੭੦ ਵਿਚ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੇ ਭਿਖਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਥੀਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ (ਕਾਬਲ ਅਤੇ ਰੂਸ) ਤੀਕ ਵੀ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ "ਰਾਇਲ ਏਸ਼ੀਆਟਕ ਸੁਸਾਇਟੀ" ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਮੈਂਬਰ ਐਚ. ਬਲੈਂਟਾਇਨ

ਅਲੋਕ ਸੰਡਰ ਡਯੂਮਾਂ ਨੇ (ਸੇਵੀਅਤ) ਬਾਕੂ ਜਵਾਲਾ ਵਿਚ ਬਣੇ ਹੋਏ ਧਰਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਖੋਜ ਕਰਦਿਆਂ 'ਰੂਸੀ ਅਜਰ ਬੇਜਾਨ ਪ੍ਰਾਤਭੂ ਵਿਭਾਗ' ਪਾਸੋਂ ਉਸ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪੱਥਰਾਂ ਉੱਤੇ ਲਿਖੇ ੧੬ ਫੋਟੋ ਵੇਖੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ੧੩ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਦੇ, ੧ ਪਾਰਸੀ ਅਤੇ ੨ ਪੰਜਾਬੀ (ਗੁਰਮੁਖੀ) ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਉਦਾਸੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਰੂਸੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਕ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਸੁਭ ਆਚਰਣ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੋਲੇ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਉਥੇ ਧਰਮ ਮੰਦਰ ਡੇਰਾ ਬਣਵਾਇਆ। ਜਿਸ ਦੇ ਪੱਥਰਾਂ ਉੱਤੇ ਪੰਜਾਬੀ (ਗੁਰਮੁਖੀ) ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਮਤ ੧੭੭੦ ਦੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਮੌਜੂਦ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਪੱਥਰ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਪਤਾ ਵੀ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

"੧ ਓਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਕਾਲ

ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਇ॥

ਬਾਬਾ ਏ ਦਾਸ ਦਾ ਚੋਲਾ ਮੇਲਾ ਰਾਮ, ਤਿਸਕਾ ਚੋਲਾ ਕਰਤਾ ਰਾਮ (ਭਗਤਾ ਰਾਮ)
ਉਦਾਸੀ ਜਵਾਲਾ ਮੈ ਧਰਮ ਕੀ ਜਗਾ ਬਨਾਇ ਗਿਆ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ॥"

(ਦੇਖੋ ਉਦਾਸੀਨ ਅਖਬਾਰ 'ਮਹਾਤਮਾ', ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੰਬਰ, ਸੰਨ ੧੯੫੭)

ਦੂਜੇ ਪੱਥਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਸਾਰਾ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਲਿਖ ਕੇ ਫੇਰ ਸਿਰਫ "ਬਾਵਾ ਕਾ ਚੋਲਾ ਧਰਮ ਕੀ ਜਗਾ ਬਨਾਈ॥" - ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਉਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸ ਅੰਦਰ ਸਿਖ ਧਰਮ ਸਬੰਧੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਨੇ ਰੂਸੀ ਹਕੂਮਤ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਬਾਕੀ ਰਿਹਾ ਤਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵੀ ਸਬੰਧ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਰੂਸੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਯਤਨ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਵੀ ਖਾਹਸ਼ਮੰਦ ਰਿਹਾ। ਅਗਰ ਇਹ ਉਦਾਸੀ ਸਿਖ ਧਰਮ ਧਾਰਣੀ ਸਨ ਤਦੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਉਥੇ ਵੀ ਜਪਿਆ ਜਪਾਇਆ ਦੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਬਣਵਾਇਆ।

੬. ਫੇਰ ਸਖਤ ਭੀੜਾ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿਖ ਜੰਗਲੀ ਵੱਸਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਅੱਸੀ ਅੱਸੀ ੮੦ ਰੁਪਏ ਪੈ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾਂ (ਨਿਰਮਲੇ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤਾਂ) ਨੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਧਰਮਸਾਲਾਂ (ਸਿਖ ਧਰਮ ਮੰਦਰਾਂ) ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਪਿੰਡਾ ੨ ਅੰਦਰ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪਰੋਰ ੨ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਧਰਮ ਧਾਰਣ ਕਰਾ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬਣਾਂਦੇ ਰਹੇ। (ਦੇਖੋ ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ਼ ਦੀ ਸਿਖ ਹਰੀ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ)

੭. ਉਦਾਸੀਨ ਮਹਾਤਮਾ ਨਿਰਬਾਣ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਜੀ (ਸੰਗਲ ਅਖਾੜਾ) ਅਤੇ ਨਿਰਬਾਣ ਬਾਬਾ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਜੀ (ਬ੍ਰਹਮ ਬੂਟਾ ਅਖਾੜਾ) ਵਾਲਿਆ ਨੇ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਮੀਲ ਲੰਮੀ ਨਹਿਰ ਸੰਮਤ ੧੮੪੩ ਵਿਚ ਹੰਸਲੀ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਨਵਾ ਜਲ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਪਾਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮਹਾਨ ਪੁੰਨ ਅਤੇ ਜੱਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਖਰੇ ਨਿਰਬਾਣ ਬਾਬਾ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬੋਹੜ ਦੇ ਪੇੜ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਗੰਮਲੇ ਵਿਚ ਲਾ ਸਿਰ ਦੇ ਹੁਕੇ ਹੋਇਆਂ ਪੈਦਲ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ੬੮ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਤੀਰਥ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਬੋਹੜ ਦਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੂਟਾ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਹੰਸਲੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਾ ਦਿਤਾ। ਜੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਭਾਰੀ ਬ੍ਰਿਛ ਤੇ ਯਾਤਰੂਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖਦਾਈ ਛਾਂਉ ਦਿੰਦਾ ਬ੍ਰਹਮਬੂਟਾ ਅਖਾੜਾ-ਉਦਾਸੀਨ ਵੀ ਇਸੇ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ।

ਕਰਮਾਤੀ ਚਮਤਕਾਰ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

ਹੁਣ ਤੋਂ ਕਰੀਬਨ ੨੪੦ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਚਾਲੂ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਦੇ ਦੋ ਮਹਾਨ ਠੇਠਾ (ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਨਿਰਬਾਣ ਮਹਾਤਮਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਨਿਰਬਾਣ) ਹੋਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਅਖਾੜਾ ਸੰਗਲ ਵਾਲਾ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਤੇ ਅਖਾੜਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੂਟਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਕੰਢੇ ਸਸ਼ੇਭਤ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਆਤਮਾ ਇਕ ਮਿੱਕ ਵਿਚ ਮੰਨੇ ਗਏ। ਅੜਿਲ-

"ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਇਕ ਸਾਧ ਤਪਸਵੀ ਜਾਨੀਏ॥

ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਜੀ ਰਿਖੀ ਤਾਸ ਸਮ ਮਾਨੀਏ॥

ਮਿਲ ਕਰ ਕਾਨਨ ਬੀਚ ਦੇਇ ਤਪ ਤਾਪਤੇ॥

ਹੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਿਨ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਔਰ ਨ ਜਾਪਤੇ॥

(ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੰਨਾ ੫੭੩ ਲਿਖਤੀ)

ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਤੱਪ ਸਾਧਨ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਰਖਦੇ ਤੀਰਥ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਦੋਵੇਂ ਬਾਰਨ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਥੇ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸੀ, ਨਿਤ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ "ਕੁਲਹਾ ਅਤੇ ਖੜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਬੇ ਟੇਕਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਭਟੇ ਸਿਖਰਨ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਐਸੇ ਲਿਵ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ, ਨਾ ਕੁਝ ਖਾਂਦੇ ਨਾ ਪੀਂਦੇ ਤਪ ਸਾਧਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਦੋਵੇਂ ਸਮਾਧੀ ਤੋਂ ਉਥਾਨ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ

ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵਲੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਸੁਣੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹ
 ਫੁਰਮਾਨ ਸੀ ਕਿ ਇਥੋਂ ਹੁਣ ਚਲੇ ਜਾਈਏ ਤੇ ਗਿਰਨਾਰ ਪ੍ਰਬਤ ਉੱਤੇ ਸਾਡੇ ਬਣਖੰਡੀ ਅਸਥਾਨ
 ਪੁਰ ਡੇਰਾ ਜਮਾਈਏ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਭਰੇ ਗਏ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ
 ਦੇ ਪਾਲਣ ਹਿਤ ਪੁਛਦੇ ਪੁਛਦੇ ਪਹਾੜ ਉੱਤੇ ਜਾ ਅਪੜੇ। ਪਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਕਿ
 ਉਥੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਬਾਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਧੂੰਈ ਧੁੱਖਦੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਹੈਰਾਨੀ ਨੂੰ ਮਿਟਾਣ
 ਲਈ ਫੇਰ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾਈ ਦਿਤੀ ਕਿ ਇਹੋ ਸਾਡਾ ਨਿਜੀ ਅਸਥਾਨ ਹੈ, ਇਥੇ ਸਾਡਾ
 ਹੀ ਨਾਮ "ਵਣਖੰਡੀ" ਨਿਸ਼ਚੇ ਰਖ ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਏ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰੇ
 ਗਏ ਤੇ ਡੇਰਾ ਜਮਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਿੰਮੂਨ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਏ।

ਜੰਗਲ ਦੇ ਫਲ ਫੁਲ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਸੁੱਕ ਕੇ ਪਿੰਜਰ
 ਹੀ ਮਾਸ ਵਿਚ ਢਕੇ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ਪਰ ਆਤਮਾ ਇਤਨੀ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ
 ਜੰਗਲੀ ਫਿਰਦੇ ਗਵਾਲੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਜੋ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਸੀ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਉਹਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰ
 ਦਿੰਦੇ, ਦੁੱਖ ਦਲਿਦਰ ਕਣ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, "ਰਿਧ ਸਿਧ ਸਭ ਭਗਤਾ ਜਰਨੀ ਲਾਗੀ" ਇਸ
 ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਸਨ। ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੁਹਰਤ
 ਫੈਲ ਗਈ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਭਿਲਾਖੀ ਆਂਵਦੇ ਰਹੇ। ਇਥੇ ਇਸੇ ਹੀ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਕਈ
 ਸੰਨਿਆਸੀ ਸਾਧੂ ਵੀ ਮਿਲੇ ਜੋ ਸੰਨਿਆਸ ਛੱਡ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਚੇਲੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਈ
 ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀ ਲਗੇ। ਐਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ
 ਉਪਦੇਸ਼ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਸੁਣਾਏ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀਨ ਭੇਖ ਦਾ ਬਾਣਾ ਤੇ ਮਾਤ੍ਰਾ ਉਪਦੇਸ਼
 ਬਾਬਾ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਐਸੇ ਕਰੀਬਨ ੧੬੦ ਚੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ (ਜਮਾਤ
 ਰੂਪ) ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੇ ਜਪੁਚੀ ਪਾਠ,
 ਫਿਰ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਧਿਆਨ ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਪਾਠ ਮਗਰੋਂ ਆਰਤੀ ਤੇ ਬਾਬਾ
 ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਉਕਤ ਆਰਤਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੀਕ ਇਸ ਵਣਖੰਡੀ ਡੇਰੇ
 ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਧ ਚੁਕੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਾਠ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਸੰਮਤ 1831 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪੁਰਬੀ ਦੇ ਮੌਲੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀ ਜਮਾਤ
 ਜਮੇਤ ਹਰਦਵਾਰ ਆਕੇ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਆਪਣਾ ਵਖਰਾ ਕੈਪ (ਛਾਵਣੀ)
 ਬਣਾ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਿਆ। ਇਥੇ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਰੂਪ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸੰਤੋਖ
 ਦਾਸ ਮੰਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਉਦਾਸੀਨ ਜਮਾਤ ਅੰਦਰ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
 ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਲਿਖਤੀ ਬੀੜ ਸੀ) ਨਾਲੇ ਲਿਆਏ ਸਨ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ
 ਚੰਦ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਰੂਪ (ਗੁੱਧ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਬਿਛੁਤੀ ਗੁੰਨੂ ਕੇ) ਗੋਲਾ ਧਰਦੇ ਗੁਰੂ ਸਮਾਨ ਹੀ
 ਪੂਜਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਅਫਸਰ ਪਰ ਲੱਖਾਂ ਆਏ ਯਾਤਰੂਆਂ ਉੱਤੇ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਤੇ ਸੰਤੋਖ

ਦਾਸ ਦੀ ਨਿਰਬਾਣ ਅਵਸਥਾ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪਿਆ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਵੇਂ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਤੇ ਚੇਲੇ ਬਣੇ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੋਹਮਾਇਆ ਦਾ ਕਿਆਗ ਕਰ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਸਿਸ਼ ਬਣੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੀਰਕ ਭੇਖ ਮਰਿਯਾਦਾ ਇਹ ਸੀ-

“ਪੱਖ ਬਾਦ ਕੇ ਨਹਿ ਤਿਨ ਮਾਹੀ॥ ਸਿਰ ਬਾਵਰ ਤਨ ਭਸਮ ਲਗਾਹੀ॥ ਕਰਮੈ ਚਿਮਟਾ ਅਉਰ ਬੈਰਾਗਨ॥ ਆਨੋ ਜਾਮ ਭਜਨ ਮੈ ਲਾਗਨ॥ ਬਗਲੀ ਅਉਰ ਫਹੋੜੀ ਸੋਭਤ॥ ਪੱਖੀ ਬਿਨ ਵੱਥ ਪਿਖਤ ਨ ਲੋਭਤ॥ ਸ਼ੋਕ ਵਾਨ ਅਰ ਤਿਆਗੀ ਭਾਰੇ॥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਜਮਾਰੇ॥ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ ਪੰਨਾ-574-75)

ਐਸੇ ਤਿਆਗੀ ਮਹਾਤਮਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਤੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਈ ਈਰਖਾ ਭਰੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਚਰਚਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪੁਛਿਆ-ਤੁਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੈ, ਕਿਸ ਮਤੇ ਦਾ ਹੈ? ਤਦ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤੀਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਐਸਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ-

“ਪ੍ਰਤੀਮ ਦਾਸ ਨੇ ਬਾਨੀ ਭਨੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਪੰਥ ਉਦਾਸੀ॥ ਕਲਯੁਗ ਕੇ ਸੋਧ ਭਏ ਅਵਤਾਰ ਜੋ ਸਰਨ ਗਹੇ ਤਿਨਕਾ ਕੁਮ ਨਾਸੀ॥

ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸੰਨਿਆਸੀ ਨਿਰੁਤਰ ਕੀਤ ਤੇ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤੀਮ ਦਾਸ ਨੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਨਿਵਾਸ ਮਗਰੋਂ ਹਰਦਾਵਾਰ ਤੋਂ ਚਾਲੇ ਪਾਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ, ਅਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਜਪਦੇ ਜਪਾਂਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੁਣਾਂਦੇ ਤੇ ਸ੍ਰੋਸ਼ਣਾਚਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੂਰ ਦਰਾਜ ਤੀਕ ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਦੀ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਜੋ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਬਿਭੂਤ ਗੋਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਦੇ, ਪੁਸ਼ਪ ਵਰਖਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਲ ਚੂਰਮਾ ਵੰਡਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਜਮਾਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਸਾਰ ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਕੋਈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੁੰਦਾ ਕੁੜਦੇ ਸਨ।

ਹੋਰ ੫ ਸਾਲ ਪਿਛੇ ਸੰਮਤ ੧੮੩੬ ਵਿਚ ਵੇਰ ਜਦੋਂ ਹਰਦਾਵਾਰ ਦਾ ਕੁੰਭ ਮੇਲਾ ਆਇਆ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤੀਮ ਦਾਸ, ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਵੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਾਧੂ ਜਮਾਤ ਸਮੇਤ ਆਏ। ਇਸ ਵੇਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸੰਨਿਆਸੀ ਵੀ ਇੱਕਠੇ ਸਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ਤੇ ਉਦਾਸੀਨ ਮੰਡਲੀ ਨੂੰ “ਗੰਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤੇ ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਫਿਰਦਾ ਜਾਂ ਬੈਠਾ ਉਦਾਸੀ ਦੇਖਿਆ ਮਾਰ ਕੁਟ ਕੇ ਲੁੱਟਦੇ ਤੇ ਨਸਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਇਕੋ ਵੇਰ ਸਾਂਝਾ ਹਮਲਾ ਕਰ ਕੇ ਉਦਾਸੀਨ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲਿਆ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਫਾੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਗੋਲਾ ਫੌੜ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਬੇਅਦਬੀ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰਦੇ ਪ੍ਰਤੀਮ ਦਾਸ ਨੇ ਲੋਕ ਦੀ ਜੰਜੀਰ ਨੂੰ ਖੋਲਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪਟਕ ਦਿਤਾ, ਹੁਣ ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਸੰਤਨ ਦੁਖ ਪਾਏ ਤੇ ਦੁਖੀ (ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਪਾਏ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦੁਖੀ) ਹੋਇਆ। ਉਸ ਸੰਗਲ ਨੂੰ ਪਲ੍ਹ ਵਿਚ ਮਜੀਠੀ ਰੰਗ ਫਨੀਆਰ ਸਰਪ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਜੋ ਦੇਖਦੇ ਸਾਰ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਵਿਚ ਭਗਦੜ ਮਚ ਗਈ। ਗੁਸਾਂਈ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਝੁੰਡਾ ਅਗੇ ਤੇ ਸਰਪ ਫਨ ਖਿਲਾਰੇ ਪਿਛੇ ਦੌੜਦਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਜਾਏ, ਹਾ-ਹਾ ਕਾਰ ਮਚ ਗਈ। ਬੇਜੁਮਾਰ ਮੇਲੇ ਦੀ ਭੀੜ ਇੱਕਠੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਸੱਪ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹੇ ਤੇ ਸੇਅਦਬੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੂੰ ਡੰਗਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ ਡੇਰਾ ਵੀ ਲੁਟਿਆ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਰਮਾਤ ਵਿਖਾਈ ਫਨੀਆਰ ਸੱਪ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਫੜ ਕੇ ਸੰਗਲ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਲੱਕ ਨਾਲ ਵਲੇਟ ਕੇ ਲੰਗੋਟੀ ਕੱਸ ਲਈ। ਲੋਕੀਂ ਹੈਰਾਨ ਪਸ਼ੇਮਾਨ ਤੇ ਚੰਗ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦਾ ਗੁਮਾਨ ਵੀ ਟੁੱਟਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਮਿਲ ਕੇ ਆਏ। ਪਿਆਰਾਹੀ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪੁਛਿਆ-ਇਹ ਜੰਜੀਰ ਤੇ ਬਿਝੁਤੀ ਇਸੀ ਗੁਸਾਂਈ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਅਪਨਾਈ ਤੇ ਕਿਸ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਤਦ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਨੇ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ-

“ਤੁਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਦੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਿਵ ਸਰੂਪ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਪਾਸੇ ਇਹ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਤੇ ਇਸ ਉਦਾਸੀਨ ਵਰਣ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਸਰਤਾਜ ਮੰਨੇ ਗਏ। ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਰਾਖ ਬਢਾਏ ਤੇ ਸ੍ਰੈਤ ਵਰਣ ਤੇ ਸੱਜੇ ਕੰਠ ਵਿਚ ਅੰਦਰਾਂ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਸਨ।

ਫੇਰ-ਪ੍ਰੀਤ ਜੰਜੀਰ ਜਨਮ ਕਟ ਜਾਂਕੇ। ਸੋਭਨੀਕ ਬਾਵਰ ਸਿਰ ਵਾਂਕੇ। ਤਿਨਕਾਂ ਸਿਖ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ। ਜਿਸਨੇ ਆਸ਼ੁਰ ਕਾ ਦਲ ਜਿੱਤਾ। ਧੁੰਧੇ ਚਾਰ ਕੀ ਸਕਲ ਮਰਯਾਦਾ। ਚਚੀ ਤਿਨੇ ਨੇ ਸਬ ਤੇ ਆਦਾ। ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਇਸ ਰੀਤ ਚਲਾਈ। ਹਮਨੇ ਤਿਸਕੀ ਗਹਿ ਸਰਣਾਈ।

ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ-

ਕੱਟ ਜੰਜੀਰ ਦਈ ਅੰਗ ਬਿਝੁਤਾ। ਬਨਾ ਨਿਰਬਾਣਾ ਤਬ ਤੇ ਸੁਤਾ।

ਐਸਾ ਸਮਝਾਏ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਾਹੇ ਗੁਸਾਂਈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਸਰੀਰ ਪਰ ਧੂਣੀ ਰਮਾ ਕੇ ਗੰਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੀਏ ਤੇ ਅਸੀਂ ਭੀ ਆਪਣੇ ਧੁੰਧੇ ਦੀ ਬਿਝੁਤੀ ਰਮਾ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਜਿਸ ਦੀ ਸੱਚੀ ਬਿਝੁਤ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਗੰਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵੇਲੇ ਉਡਰੇਗੀ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਝੂਠੀ ਉਤਰ ਜਾਵੇਗੀ। ਤਦ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਰਈਸ ਤੇ ਕਈ ਸੰਤ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਇਕਰਾਰ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸੰਨਿਆਸੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਬਿਝੁਤੀ ਉਤਰ ਗਈ, ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਵੈਸੀ ਦੀ ਵੈਸੀ ਹੀ ਰਮਾਈ ਕਾਇਮ ਰਹੀ। ਦੂਜਾ ਚਮਤਕਾਰ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਜਦੋਂ

ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਠਿਕਲੇ ਸੀ ਉਹ ਫਨੀਅਰ ਸੱਪ ਨਹੀਂ ਬਲਿਕੇ ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗੂੰ ਚਮਕਦੀ ਤਾਂਬੇ ਦੀ ਜੰਜੀਰ ਹੀ ਕਸੀ ਦੇਖੀ ਗਈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਆਪ ਦੀ ਸੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।

ਇਹ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਵਾਕਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁੰਡ ਦੇ ਅਵਸਥ ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿਖ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਲਜਿਤ ਹੋਏ ਤੇ ਉਦਾਸੀਨ ਮਹਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਅਪਣਾਏ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਚਲਾਏ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਨੂੰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੋਲਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਜਮਾਤੀ (ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ) ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਕਈ ਰਾਜੇ ਤੇ ਸਿਖ ਸਰਦਾਰ ਵੀ ਇੱਕਠੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਸਟੇਟ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਦਾ ਚਾਚਾ ਨਾਨਕ ਚੰਦ ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ, ਇਹ ਪੂਰਨ ਸਿਦਕਵਾਨ ਸਿਖ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਪੰਥ ਦੀ ਇਥੇ ਲਾਜ ਰਖ ਵਿਖਾਈ ਅਤੇ ਜਾਨ ਵਧਾਈ ਹੈ, ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਰੀਏ। ਤਦ ਨਿਰਬਾਣ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਸਾਨੂੰ ਅਪਣੇ ਲਈ ਤਾਂ ਬਿਭੂਤ ਅਤੇ ਸੰਗਲ ਨਾਲ ਵਲੈਟਣ ਵਾਲੀ ਲੱਗੋਟੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਏ। ਪਰ ਐਸੇ ਮੌਕੇ ਪੁਰਬੀਆਂ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਵਲੰਭੀ ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਇਥੇ ਆਇਆ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਅਤੇ ਅੰਨ ਦਾਣਾ ਜਰੂਰ ਚਾਹੀਏ। ਉਹ ਭੁਸਾਫੀ ਭਾਵਨੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ।

ਐਸੀ ਨਿਰਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਬ੍ਰਿਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜਈਸਾਂ ਸਰਾਦਰਾਂ ਦੇ ਮਨ ਮੋਹੇ ਗਏ। ਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਭੇਟਾ ਇਸ ਪਰਉਪਕਾਰ ਲਈ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਤੋਂ ਆਏ ਲਾਲਾ ਨਾਨਕ ਚੰਦ ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਵਲੋਂ 7 ਲੱਖ ਰੁਪੈ ਭੇਟਾ ਕੀਤੇ (ਜੋ ਅਜ ਕਲ 7 ਕਰੋੜ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਨ) ਫੇਰ ਨਾਭੇ ਪਟਿਆਲੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਜਵਾੜਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕਈ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਹੋਰ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਅਗੇ ਅਰਪਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿਖ ਰਾਜਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕਈ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਇਕ ਸੁਨਿਹਰੀ ਤਾਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਸਤੇ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਤੰਬੂ ਛੱਲਦਾਰੀਆਂ ਨਗਾਰੇ ਤੇ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਤਾਰੀ ਬਰਤਨ ਅਰਪਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਨਿਜਾਨ ਸਾਹਿਬ (ਝੰਡਾ) ਪੂਰੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨਾਲ ਅਸਥਾਪਨ ਕਰਕੇ ਉਦਾਸੀ ਕੈਂਪ ਨੂੰ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਔਟਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਣੀਕ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾ ਦਿਤਾ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਸਿਖ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਸਹਿਤ ਲਾਲਾ "ਨਾਨਕ ਚੰਦ"

ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਸਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਪੂਰੀ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਉਦਾਸੀਨ ਮੰਡਲ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ। ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਸਰਕਾਰ ਦਰਬਾਰੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਰਾਇਆ ਤੇ ਸੂਦ ਵਿਚੋਂ ਖਰਚਾ ਚਲਾਣਾ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ (ਤਾਬਿਆ) ਹੇਠਾਂ ਚਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮਹੰਤ ਥਾਪੇ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ੁਭ ਨਾਮ ਉਦਾਸੀਨ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ ਰੱਖਿਆ, ਜੋ ਸੰ. 1836 ਦੇ ਹਰਦਵਾਰ ਕੁੰਭ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਇਹ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ ਕਾਇਮ ਹੋਇਆ। ਚੂੰਕਿ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ, ਬਾਬਾ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਜੀ ਨਿਰਬਾਣ ਬ੍ਰਿਤੀ ਤਿਆਗੀ ਸੁਤਾਉ ਦੇ ਸਨ। ਇਤਨੀ ਵਡੀ ਪ੍ਰਫਿਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਆਪ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹੇ ਪਰ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ੀਰਵਾਦ ਨਾਲ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਬੇ ੪ ਮਹੰਤ (ਪ੍ਰਬੰਧਕ) ਥਾਪੇ ਸਨ। ਉਹ ਚਾਰ ਧੰਨਿਆਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮਹੰਤ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਨਾਮ ਇਹ ਸਨ-

ਇਕ ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾ ਰਾਮ ਤੱਪਸਵੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕੁਟਸਤ ਬ੍ਰਹਮ ਜੀ, ਤੀਜੇ ਅਰੁੜ ਬ੍ਰਹਮ ਜੀ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਅੱਟਲ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਮ ਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਬਾਬਤ ਐਸਾ ਲਿਖਿਆ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਕਿ ਇਹ ਚਾਰੋਂ ਹੀ ਬੜੇ ਅਮੀਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਸਨ। ਪੂਰਬ ਕਰਮ ਦੇ ਕੋਈ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਜਾਗੇ, ਇਹ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਧੁੰਨੇਦਾਰ ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਚੋਲੇ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਕੰਮ ਕਾਜ ਤੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਸਿਆਣੇ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਹੋਣਾ ਮੰਨ ਕੇ ਇਸ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜੇ ਦੇ ਮਹੰਤ ਹੋਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਰਜਿਸਟਰਡ ਤੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਇਸੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਕੰਮਲ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਸੰ. 1838 ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦੂਜਾ ਉਦਾਸੀਨ ਅਖਾੜਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੁਣ ਤੀਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਵਾਸਤੇ ਸੰਮਤ 1843 ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਰ ਕੇ ਹੰਸਲੀ ਨਹਿਰ ਖੁਦਵਾਈ, ਜੋ ਪਿਛੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਈ ਹਵੇਂ ਦਿਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਥੀ ਸਾਬਤ ਹੈ ਕਿ ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਦੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਆਪਣੇ ੨ ਧੁੰਨੇਦਾਰ ਸੰਤਾਂ ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਾਹੁਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਖੰਡੇ ਪਾਹੁਲੀ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ) ਨਿਰਮਲਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਅਤੇ ਨਾਮ ਥਾਰੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਦੇ ਸਾਧੂਆਂ ਜਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸਿਖ ਕੋਮ ਦੇ ਚਰੂਰੀ ਅੰਗ ਸਨ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਭਨ ਮਨ ਤੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸਿਖ (ਜਾਂ ਸਿਸ) ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਤੋਹੀਨ ਨੂੰ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਸਨ। ਫੇਰ ੪ ਧੁੰਨੇਦਾਰ ਮਹੰਤਾਂ ਦਾ ਸਿਰਮੌਰ ਪੰਜਵਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਪ੍ਰਤੱਖ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ ਜਾਣਕੇ) ਉਦਾਸੀਨ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ ਨਾਮ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਹੋਣ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋਰ ਕੀ ਸਬੂਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਸੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਿਖ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਤ ਭੇਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਸਮਾਂ ਆਏ ਪਰ ਇਹ ਭੇਦ ਵੀ ਮਿਟ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਿਟਣਗੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੀਕ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਤ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕਿਸੇ ਅਬਨਾਸ਼ੀ ਮੁਠੀ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫਰੇਬ ਤੇ ਝੂਠ ਹੈ ਜੋ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੂੰ ਸੋਭਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

“ਬੋਲੀਐ ਸਚੁ ਧਰਮੁ ਝੂਠੁ ਨ ਬੋਲੀਐ॥

ਜੇ ਗੁਰੂ ਦਸੈ ਵਾਟ ਮੁਰੀਦ ਜੋਲੀਐ॥”

ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਤੇ ਝੂਠੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵੀ ਕੇਸਦੇ ਰਹੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਉਦਾਸੀਨ ਅਖਬਾਰ ਮਹਾਤਮਾ ੧੩ ਅਗਸਤ ੧੯੭੫ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵਲੋਂ ਐਸੇ ਲੇਖਕਾਂ ਪ੍ਰਥਮੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜੋ ਛੱਪਿਆ ਕੁਝ ਨਮੂਨਾ ਇਹ ਹੈ—

“ਚੋਰ ਦੰਡ ਕੀ ਅਵੱਧ ਬੀਤੇ ਛੁੱਟ ਜਾਣਗੇ!

ਭੈਣੇ ਲੇਖਕ ਸਦਾ ਨਰਕ ਦੁੱਖ ਪਾਣਗੇ।”

ਤਾਂਤੇ ਉਦਾਸੀਨ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਦੀ ਵਾਟ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਬਾਲੂ ਹਸਨਾਂ ਆਦਿਕ (ਚਾਰੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ) ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰੂ “ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ” ਨੂੰ ਹੀ (ਗੁਰ ਅਥਿਨਾਸ਼ੀ) ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ-੨ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਤਾਂਤੇ (ਗੁਰੂ-ਘਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ) ਸਮੂਹ ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਮਤ ਅਵਲੰਭੀ ਹੋਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨ। ਤਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਭੋਲਾ ਰੂਪ ਦੇ ਸਪੁਤ ਸਾਬਤ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਹੈ—

“ਲੀਕ ਲੀਕ ਗਾਡੀ ਚਲੇ ਲੈਕੇ ਚਲੇ ਸਪੁਤ॥”

ਪਰ-ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਕਈ ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਉਦਾਸੀ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਬੇ-ਸੁਮਾਰ ਐਸੇ ਨਿਰਬਾਣ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਸੁਰਤ ਵਾਲੇ ਸੱਚ ਦੇ ਖੋਜੀ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਜੋ ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਮਿਲ ਅਤੇ ਸਿਖ ਕੌਮ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ੧੦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਇਕ ਮਿਕ ਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋਇਆ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ

ਸੰਤਾਂ ਪ੍ਰਥਮਾਇ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ
 ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤਾਂ ਹਥੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਜਾਣ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਰੁਠੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਕਤ
 ਮਨੋਤਾਂ ਦਾ ਸਹਾਯਾ ਲੱਭ ਕੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੂੰ ਭਰਮਾਂ ਦੇ ਤੇ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾ
 ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਉਤੇ ਭਰਸ਼ ਆਉਂਦਾ ਤੇ
 ਇਕ ਨਿਕਾਜਿਹਾ ਗੀਤ ਫੁਰ ਆਇਆ ਲਿਖ ਕੇ ਇਸ ਜਿਕਰ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੋ ਦਾਣੇ ਵਿਲੇ ਹੋਏ ਨੀ-

ਬਾਹਰੋਂ ਰੁੱਠੇ ਹੋਇ, ਅੰਦਰੋਂ ਸਿਗਰੇ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਨੀ।

ਇਹ ਤਾਂ ਭੇੜ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ-

ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੋ ਉਡਦੇ, ਕਦੀ ਡਾਰ ਵੀ ਕਾਂਵਾਂ ਦੇ।

ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ-ਉਹੀ ਹੋ!

ਸੱਜੀ ਖੱਬੀ ਅੱਖ ਦੋਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੁੱਤ ਦੇ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰੇਰ ਦਈਂ-

ਵਿਛੜੇ ਵੀਰ ਮਿਲਣ, ਫਿਰ ਵਿਛੜਨ ਮੂਲ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਪਦੇਸ਼

ਹੋਇ ਇਕਤ੍ਰ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ,

ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰਿ ਕਰਹੁ ਲਿਵਲਾਇ॥

ਹਰਿ ਨਾਮੈ ਕੇ ਹੋਵਹੁ ਜੋਤੀ,

ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੈਸਹੁ ਸਫਾ ਵਿਛਾਇ॥

ਜਾਂ- ਮਿਲਥੇ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਨਾਨਕ ਪਰੈ ਪਰੀਲਾ॥

*****

ਭਾਦਰੋਂ ਸ਼ੁਦੀ ੯ ਸੰਮਤ ੨੦੩੨ ਲੇਖਕ ਗਿਆਨੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ 'ਨਾਰਾ'

ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਸੰਮਤ ੫੦੬ ੧੧/੩੨੮੭, ਦਿੱਲੀ ਗੇਟ ਬਜ਼ਾਰ, ਦਿੱਲੀ-੬

੧੩-੯-੧੯੭੫

ਜਨਮ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ

ਨਵੀਨ ਐਡੀਸ਼ਨ ਸਮਾਪਤ

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ

ਲੇਖਕ : ਗਿਆਨੀ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੰਘ 'ਸਾਰਾ'

Gobind Sadan Institute for Advance Studies
in Comparative Religion

GOBIND SADAN

Gadgaipur, Mehrauli, Mandi Road, Delhi

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ
ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ

ਗਿਆਨੀ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੰਘ 'ਸਾਰਾ'